

A KÖVETKEZŐ SZÁMOK TARTALMÁBÓL:

A MEGYEI-JÁRÁSI KÖNYVTÁRI HÁLÓZATOK
KIALAKÍTÁSA

A BUDAPESTI EGYETEMI KÖNYVTÁR
TÖRZSGYŰJTEMÉNYE – XVI-XVII. SZÁZADI
NEM HUINGARICUM NYOMTATVÁNYOK

KUTATÁS ÉS INFORMÁCIÓSZERZÉS
A DIGITÁLIS KORBAN
KÖNYVTÁRON INNEN ÉS TÚL (2. RÉSZ)

SZERZŐK NYOMÁBAN. A KÖNYVTÁRI
SZABVÁNYOK SZEREPE AZ INTÉZMÉNYI
PUBLIKÁCIÓS ADATTÁRAK NÉVKEZELÉSÉBEN

A CÁRI OROSZORSZÁG KÖZKÖNYVTÁRAI ÉS
OLVASÁSKULTÚRÁJA (1830–1916) – MOZAIK

**HIRDESSZEN
A KÖNYVTÁRI FIGYELŐBEN!**

KÖZLÉS MEGÁLLAPODÁS SZERINT.
ÉRDEKLŐDNI LEHET A SZERKESZTŐSÉG
CÍMÉN ÉS TELEFONJÁN.

2012/1

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

2012/1

A TARTALOMBÓL:

⌚ EGY SZERZŐ – EGY TÉMA: VÁLTOZATOK TÖRTÉNELMI OLDAL-
FÉNYBEN (SEBESTYÉN GÉZA A FALUSI KÖNYVTÁTRAKRÓL 1942, 1947,
1956) ⌚ KUTATÁS ÉS INFORMÁCIÓSZERZÉS A DIGITÁLIS KORBAN,
KÖNYVTÁRON INNEN ÉS TÚL ⌚ A SZEMÉLYES INFORMÁCIÓSZER-
VEZÉS (PIM) ÉS A MOBIL ESZKÖZÖK ⌚ HELY- ÉS MŰVELŐDÉSTÖR-
TÉNETI CÉLÚ TEMETŐI NYILVÁNTARTÓ RENDSZER FEJLESZTÉSE ⌚
KERESZTY ISTVÁN EMLÉKEZETE ⌚ KERTBENY KÁROLY ÉLETE ÉS
KÖNYVÉSZETI TEVÉKENYSÉGE ⌚ SZLOVÁKIA EGYKORI MAGYAR
KÖNYVTÁRAIRÓL BROGYÁNYI KÁLMÁN KÖNYVTÁRI KÉZIKÖNYVE
ÜRÜGYÉN ⌚ A CERTIDOC PRÓBAJÁTÉK MARGÓJÁRA ⌚

**Könyvtári
Intézet**

22. (58.) ÉVFOLYAM, 2012. 1. SZÁM

FŐSZERKESZTŐ: dr. Dippold Péter

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Kovács Katalin

SZERKESZTŐK: Kovács Katalin (Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle),
Feimer Ágnes (Külföldi folyóirat-figyelő)

✂ **Szerkesztőbizottság:** dr. Bényei Miklós, dr. Hangodi Ágnes, Haraszti Pálné, Hegyközi Ilona, dr. Jacsó Péter, Káldos János, dr. Mader Béla, dr. Murányi Lajos, dr. Murányi Péter, Pallósiné dr. Toldi Márta, Rácz Ágnes. ✂ **Borítóterv:** Gerő Éva, grafikus ✂ **Műszaki szerkesztő:** Nagy László ✂ **Szerkesztőség:** Könyvtári Intézet, 1827 Budapest, Budavári Palota F épület, **Telefon:** 224-3795, 224-3796, **Fax:** 224-3875, 3759-984, **E-mail:** kovacs@oszk.hu, feimer@oszk.hu ✂ **Megjelenik:** negyedévenként. **Egy szám ára:** 1500.-Ft + 5% áfa + postaköltség. **Éves előfizetés:** 6000.-Ft + 5% áfa + postaköltség. **Külföldi előfizetési ára:** 100 euró. ✂ **Terjeszti:** Könyvtári Intézet, Könyvtártudományi Szakkönyvtár. **Előfizethető:** a szerkesztőség címén. ✂ **Kiadja:** az Országos Széchényi Könyvtár. **Felelős kiadó:** dr. Sajó Andrea ✂ **Nyomda:** Nalors Grafika Kft., Vác **Felelős vezető:** Szabó Gábor ✂ HU ISSN 0023-3773 Index 26408 (Nyomtatott) HU ISSN 1586-5193 (Online)

Lapunkat az alábbi referáló lapok és adatbázisok dokumentálják:

HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts)
HUMANUS (Humántudományi Tanulmányok és Cikk Adatbázisa)
Library Literature and Information Science Full Text (Wilson);
LISTA (Library Information Science and Technology Abstracts, EBSCO).
ProQuest Library Science

*A folyóirat megjelenését a Nemzeti Erőforrás Minisztérium és
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja.*

NEMZETI ERŐFORRÁS
MINISZTERIUM

www.nefmi.gov.hu

Nemzeti
Kulturális
Alap

www.nka.hu

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ online változata a
<http://ki.oszk.hu/kf> címen érhető el.

A folyóiratban olvasható írások a szerzők véleményét tükrözik, nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.

A szerkesztőség nem őrzi meg és nem küldi vissza a kéziratokat.

E számunk szerzői, közreműködői:

BÉNYEI Miklós (a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár ny. igazgató-helyettese, Debrecen),
DANCS Szabolcs (OSZK, Bp.), EGERVÁRI Dóra (Pécsi Tudományegyetem FEEK Könyvtár-
tudományi Intézet, Pécs), FAZOKAS Eszter (Könyvtári Intézet, Bp.), HAIZLER Lászlóné Párdi
Bea (Büki Művelődési és Sportközpont, Könyvtár, Bük), HEGYKÖZI Ilona (Könyvtári Intézet,
Bp.), KÉGLI Ferenc (az OSZK ny. osztályvezetője, Szentendre), KOLTAY Tibor (Szent István
Egyetem, Alkalmazott Bölcsészeti Kar, Jászberény, Nyugat-magyarországi Egyetem SEK Könyv-
tár és Információtudományi Tanszék, Szombathely), MÁNDY Gábor (a FSZEK ny. munkatársa,
Bp.), MOHOR Jenő (az ELTE Egyetemi Könyvtár ny. igazgató-helyettese, Bp.), MOLNÁR Sándor
(SZTE Klebelsberg Könyvtár, Szeged), MURÁNYI Lajos (az MTA Könyvtár ny. osztályvezetője,
Bp.), NAGY Gyula (SZTE Klebelsberg Könyvtár, Szeged), PAJOR Enikő (Juhász Gyula Pedagó-
gusképző Kar, Felnőttképzési Intézet, Szeged), PERJÉSI Vera (Országgyűlési Könyvtár, Bp.), PO-
GÁNY György (Kármán József Városi Könyvtár, Pilis), POGÁNYNÉ RÓZSA Gabriella (Nyugat-
magyarországi Egyetem, Savaria Egyetemi Központ, Könyvtár- és Információtudományi Tanszék,
Szombathely), PRÓKAI Margit (II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Miskolc), SONNEVEND
Péter (a Kaposvári Egyetemi ny. főiskolai tanára, Bp.), TÓTH Máté (Könyvtári Intézet, Bp., Pé-
csi Tudományegyetem FEEK, Könyvtártudományi Intézet, Pécs), VISZOCSEKNÉ PÉTERI Éva
(a BME ny. osztályvezetője, Bp.).

Abstracts	5
-----------------	---

TANULMÁNYOK

SONNEVEND Péter: Egy szerző – egy téma: változatok történelmi oldalfényben, némi kommentárral <i>Sebestyén Géza a falusi könyvtárakról (1942, 1947, 1956)</i>	9
PERJÉSI Vera: Aki keres, az talál? <i>Kutatás és információ-szerzés a digitális korban, könyvtáron innen és túl</i>	17

MŰHELY

TÓTH Máté: A mi „rejtett potenciálunk”	31
NAGY Gyula: A személyes információszerzés (PIM) és a mobil eszközök	35
MOLNÁR Sándor: Hely- és művelődéstörténeti célú temetői nyilvántartó rendszer fejlesztése	47

MŰLTUNKBÓL

POGÁNY György: Kereszty István emlékezete	55
POGÁNYNÉ RÓZSA Gabriella: Kertbeny Károly élete és könyvészeti tevékenysége	65
KÉGLI Ferenc: Szlovákia egykori magyar könyvtáiról <i>Brogyányi Kálmán könyvtári kézikönyve ürügyén</i>	83

KITEKINTÉS

BUDD, John: A jelentés, az igazság és az információ (Töm.: Koltay Tibor)	95
HAIZLER Lászlóné PÁRDI Bea: A CERTIDoc próbajáték margójára, avagy adaptáljuk-e a könyvtári és információs szakemberek európai minősítési rendszerét?	101

TARTALOM

JUBB, Michael: Gazdasági nehézségek idején. <i>Egyetemi könyvtári tapasztalatok Angliából</i> (Töm.: Mohor Jenő)	115
GUERRINI, Mauro: „A könyvtárak a használókért vannak!” (Töm.: Mohor Jenő)	123

KÖNYVSZEMLE

„Örökös munkában fáradott elméje” Szabó Károly: Napló és tanulmányok (Ism.: Bényei Miklós)	129
És mégis mozog ... a könyvtár – út az itinerating librarytól a kibermobilig. A kulturális valóságismeret és az EKF 2010. Szerk. Koltai Zsuzsa (Ism.: Egervári Dóra)	134

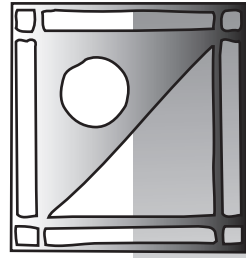
KÜLFÖLDI FOLYÓIRAT-FIGYELŐ

(REFERÁTUMOK)

Könyvtár- és információtudomány	139
Könyvtár- és tájékoztatásügy	141
Könyvtárak és tájékoztatási intézmények	161
Munkafolyamatok és szolgáltatások	165
Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek	181
Vezetés, irányítás	182
Felhasználók és használat	185
Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés	192
Könyvtárgépesítés, könyvtáráépület	201
Kapcsolódó területek	205

A számot szerkesztette: Kovács Katalin, Feimer Ágnes, Murányi Lajos

STUDIES

Géza Sebestyén about village libraries (1942, 1947, 1956)

SONNEVEND Péter

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 22. (58.) 2012. no. 1. pp. 9–16.

The library supply to rural population was an evergreen theme of the 20th century Hungarian librarianship. Géza Sebestyén (1912-1976) has always devoted much attention to organising library services to people living in small villages (at a high standard, at level of cities), and kept himself informed about foreign practice.

His writings on the subject are reflecting how the issue was raised and what the response was in certain – very different – periods of history. In this article his essays published in 1942, 1947 and 1956 are compared. These essays propose different levels of library provision, starting with a single, independent small library through a travelling library to the vision of a district library. The ideas, sentences and data of the first essay are repeated (two thirds) in the following two essays as well. Focus on the library's educational function is a recurring element in all the three essays, so is the statement that atomised people's libraries cannot solve the library supply of rural inhabitants.

Research and information acquisition in the digital age, in and beyond libraries

PERJÉSI Vera

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 22. (58.) 2012. no. 1. pp. 17–29.,.

The study explains that the digital age has not changed the fundamental mission of libraries, however, the traditional methods cannot be applied any more. In the digital age, in addition to acquiring and providing knowledge aiming at completeness, it is important to structure and prioritize information for users. To paraphrase Ranganathan: "Every library its reader", whom it can convince that it is worth visit-

ing libraries, because they provide additional methods or knowledge that can never be gained on the internet. The libraries' dissemination work is increasingly appreciated after losing the epistemological basis of the printed world. Libraries may become winners in the digital age if they retain their mission and user-centered approach, and are able to embrace the zeitgeist. In a modern library there is the promise of access to knowledge, but whether this promise comes true, depends basically on the librarian's attitude. The author concludes that by openness to professional developments, solid knowledge, empathy and sense of vocation libraries are able to maintain their role in information provision.

WORK IN PROGRESS

Our „hidden potential”

TÓTH Máté

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 22. (58.)
2012. no. 1. pp. 31–34.

It is the aim of the K2 (Könyvtár – i.e. Library – 2.0 in short) experimental workshop to spread information about the LIS research done at academic institutions, and to provide a forum for talented students and researchers to present themselves at its events. The next two articles come from presentations at a K2 workshop.

Personal information management

NAGY Gyula

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 22. (58.)
2012. no. 1. pp. 35–46.

The essay describes the use of mobile devices (smart phones and tablet PCs) in Personal Information Management (PIM), and also deals with library applications. Till now libraries have used mobile devices for reading electronically, for publishing magazines and other materials. Presenting the PIM functions of Android smart phones and tablet PCs in detail, the author outlines an information environment which could assist the work of library professionals.

Developing a cemetery registry system as a resource of local and cultural history

MOLNÁR Sándor

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 22. (58.)
2012. no. 1. pp. 47–54.

The techniques used in library work, which assist cataloguing and retrieval, can be applied to a range of non-library materials as well. The author has built a database of tombstones in a cemetery and prepared a related website. He made of survey of 419, mostly older than a hundred years, dilapidated tombstones in the Kecskemét Trinity Cemetery, which had been qualified as a historical monument. First, he compiled an inventory of tombstones with detailed descriptions. To facilitate search he compiled a detailed map of the area so that users can easily navigate across the site. As an output, so-called tomb cards with a concise description can be printed from the database, which are essentially similar to catalogue cards. This enterprise – to archive electronically the historical monuments in the graveyard – contributes to preserving deteriorating graves, and, in a wider sense, to protecting a small part of cultural heritage.

FROM OUR PAST

Remembering István Kereszty

POGÁNY György

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 22. (58.)
2012. no. 1. pp. 55–64.

Today's professionals do not often recall the 20th-century successors (Árpád Hellebrant, Sándor Kiszingstein, Imre Barcza, Ignác Horváth) of the great generation of bibliographers in the 19th century (Károly Szabó, József Szinnyei, Géza Petrik). They were not as active school founders as the big trio members, but their devoted work has become part of professional history. This second generation included István Kereszty (1860-1944), who worked in the newly created Newspaper Collection of the National Széchényi Library, and some decades later, in 1920, organized the Music Collection as his last professional task. His work is remembered by bibliographers, at the same time he took an active part in music and sports life, and was well-known as a writer, critic, translator, teacher and composer. The article presents Kereszty's work in the newspaper

collection and as a press bibliographer, as well as his initiatives for setting up the national library's music collection and starting a special bibliography on music.

The life and bibliographic oeuvre of Károly Kertbeny

POGÁNYNÉ RÓZSA Gabriella

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 22. (58.)
2012. no. 1. pp. 65–82.

Károly Kertbeny's (1824–1882) unfinished bibliographic work is not of the scale of the famous trio of great bibliographers (Károly Szabó, József Szinnyi, Géza Petrik), but his bibliographic concept and theoretical efforts deserve the attention of successors. He focused on disseminating information abroad about Hungarians and intellectual life in Hungary. He followed the same aim when acting as a translator, journalist, lexicon and journal editor. He travelled extensively and during his long journeys abroad he started to register works of relevance to Hungary from the collections of European large libraries.

By 1862 he collected about 50 thousand cards about Hungary-related works in foreign languages. He was not only a prominent contributor to national bibliography in the narrower sense, but also the first significant creator of Hungarica bibliography whose foundation work is to be respected. His bibliographical work was not appreciated in his life, nevertheless, his concepts became later integrated into the framework of bibliographic control.

Kálmán Brogyányi's handbook for Hungarian librarians from 1941

KÉGLI Ferenc

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 22. (58.)
2012. no. 1. pp. 83–94.

This librarian's handbook published in Pozsony (Bratislava) in 1941 is not among the well-known ones. Its author, Kálmán Brogyányi (1905–1978) was head of Pozsony City's Hungarian Library, and was a determining figure of Hungarian cultural life in Slovakia. As his work was not reviewed in Hungarian professional journals, and was only just mentioned later on, it remained practically unknown. He summarised practical knowledge for and the tasks of those working in public libraries, and at the same time offered modern theoretical knowledge. The essay presents the handbook, and – to explain its importance –

outlines the cultural efforts of Hungarians living in Slovakia, as well as the life of Hungarian libraries in Slovakia. This handbook is an important cultural document of Hungarians living in Slovakia.

FROM ABROAD

Meaning, truth, and information

BUDD, John M.

(Reviewed by Tibor Koltay)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 22. (58.)
2012. no. 1. pp. 95–100.

The author analyses based on international literature – articles by Tarski, Rorty, Predelli, Dretske etc. – the relationships between meaning and truth as they may contribute to a constitutive definition of information. He raises for example, whether „information” can be defined without the context of meaning and truth. There are a variety of approaches to the relationship of meaning and truth to information. According to analytical philosophy the relationship between meaning and truth lies in that there is no truth without meaning because a true statement has got a sense. Reference is important as well although not the only component of meaning. Information is consequently a communicative action with sense, which is aimed at creating true statements and conditions; it includes also those communicative actions which the target audience qualifies as sensible.

The CERTIDoc trial, or shall we adopt the European qualification system of librarians and information specialists?

HAIZLERNÉ PARDI Beáta

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 22. (58.)
2012. no. 1. pp. 101–114.

CERTIDoc (or the LIS Euroguide) is a model of competences, having been elaborated by French professionals, based on skills and abilities expected from librarians and information specialists. The author made a survey about how far Hungarian professionals are aware of the self-evaluation opportunity based on the LIS Euroguide, and of the European qualification system itself, and whether its introduction in Hungary is feasible. The analysis discusses the following issues and questions: the aim of qualification; the relationship between a qualified librarian

and a qualified library; the arguments for and against adopting CERTIDoc; the steps to be taken for introducing the system; the barriers to introducing it; the tasks related to localisation for Hungary; whether it is important to have as many as possible qualified information professionals here; finally, whether qualification should be implemented with or without CERTIDoc? The author, as participant to the qualification process during the CERTIDoc trial in Hungary, is definitely in favour of localising the system in Hungary.

Challenges for libraries in difficult economic times: evidence from the UK

JUBB, Michael

(Reviewed by Jenő Mohor)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 22. (58.)
2012. no. 1. pp. 115–122.

The last decade has been a period of unprecedented change for university libraries. The growth in numbers of students and staff has been accompanied by the move to a digital environment. Since 2009 they have had to cope with problems caused by a decreasing budget as well. They have to meet the increased demand for content on the one hand, and have to provide new digital services on the other, while keeping closer contact with their users. Among financial restrictions and personnel cuts there is a need for continuous innovation, for giving up old routines and for inter-library co-operation. Most of academic libraries are hybrid ones, holding both printed and digital content, because part of the content for researchers and students is not available in a digital form yet. Rarely used printed materials may be provided for the readers of a group of libraries, based on co-operation agreements. In the long term, providing open access may decrease costs, however, for the time being, it costs a lot to operate repositories.

It is important for libraries to show that their services are closely related to the institution's success. The essay presents examples and ideas of how British academic libraries deal with this situation.

Libraries are for users

GUERRINI, Mauro

(Reviewed by Jenő Mohor)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 22. (58.)
2012. no. 1. pp. 123–128.

One of Ranganathan's laws declares that Libraries are for use. Relying on this statement the essay sets out that in the digital environment libraries have to continue to provide access to content because they are for users. The current paradigm of the library is open access to knowledge for everyone: i.e. access to library space, to traditional and digital collections, to local and online services.

BOOK REVIEWS

Diary and studies of Károly Szabó

Szabó Károly: *Napló és tanulmányok*. Kolozsvár, Kriterion, 2010.

(Reviewed by Miklós Bényei)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 22. (58.)
2012. no. 1. pp. 129–133.

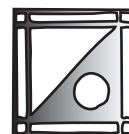
35 years of higher education for culture mediation in Pécs

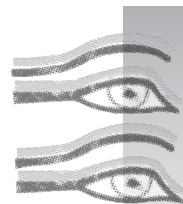
Kulturális valóságismeret és EKF 2010. 35 éves a pécsi kultúráközvetítő képzés. Tudományos konferencia és emlékülés. Szerk. Koltai Zsuzsa, Pécs, PFEEFK, 2011.

(Reviewed by Dóra Egervári)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 22. (58.)
2012. no. 1. pp. 134–137.

FROM FOREIGN LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE JOURNALS (ABSTRACTS)

Egy szerző – egy téma: változatok történelmi oldal- fényben, némi kommentárral

Sebestyén Géza a falusi könyvtárakról
(1942, 1947, 1956)

SONNEVEND Péter

A 20. század egyik örökzöld témája idehaza a falusi lakosság könyvtár-ellátása. Pedig elvben mi sem lehet egyszerűbb: indulj ki abból, hogy a falusi lakosság épp olyan vagy hasonlóan igényes ellátást érdemel, mint a városi, majd a megoldás végett tanulmányozd a meglévő (nemzetközi) tapasztalatokat, s máris eljuthatsz az – esetleg alternatívákat kínáló – eredményhez.

Igen ám, de mi van akkor, ha a történelem (a politika) új kereteket teremt, új prioritásokat diktál, vagyis nem hagyja a célracionális („vegytiszta” szakmai) gondolkodást érvényesülni? Mit tegyen egy világosan látó szakember: hallgasson el (meneküljön külföldre), keressen kompromisszumot, netán szimplán hasonuljon (még rosszabb változatként, „magánszorgalmú kutyaként” – Illyés Gyula kifejezése – csaholjon)? Ezek a dilemmák tájé-

kunk (ld. *Szűcs Jenő* elméletét a köztes régióról: Kelet-Közép-Európáról) demokrácia-hiányos, tekintélyuralmi, fél- vagy egészen diktatórikus rendszerei közepette nem elméleti kérdésként merülnek fel, hanem – akár húsba-vérbe vágó – kényszerhelyzetek sorához vezethetnek. Példáknak se szeri, se száma.

Sebestyén Géza írásai alkalmat kínálnak, hogy behatóan megnézzük egy konkrét szakmai kérdés felvetésének és megoldásának módosulását, variációit – a címbe emelt eufemisztikus megjelöléssel élve – „történelmi oldalfényben”.

Sebestyén (1912–1976) tudós nyelvésznek indult s németországi, majd ausztriai ösztöndíjas éveit követően, 25 évesen az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központban kapott értelmes munkalehetőséget, s ezzel alkalmat a fokozatos – később véglegesnek bizonyuló – pályamódosításra. 1942-ben született első, máris kiérlelt könyvtáros szakmai írása a kor (kormánypárti) közpolitikai értelmiségi folyóiratában látott napvilágot. A következő bő három évtizedben – ennyi adatott neki – a szerző köztudottan a hazai könyvtárosság egyik legnagyobb hatású vezető személyiségévé: gondolkodójává és irányítójává vált.¹

Elemzésünk három időpontban „faggatja” Sebestyén azonos témájú írásait. 1942, 1947, 1956². (Ezek az írások szerzői szinten szorosan összefüggenek: az elsőből néhol egész adatsorokat és mondatokat, sőt, szakaszokat vesz át dolgozata későbbi változataiba, ám sem 1947-ben, sem 1956-ban nem utal az előzményekre.)

Nem lehet feladatunk a történelmi környezet akár rövid felvázolása sem: az érdeklődőt *Romsics Ignác* alapvető könyvéhez (Magyarország a XX. században), illetve az általa szerkesztett 24 kötetes kismonográfia-sorozat (Magyarország története) megfelelő kötetéhez (19. *Ungváry Krisztián*: Magyarország a második világháborúban; 20. *Gyarmati György*: Demokráciából diktatúrába. 1945–1956.; mindkettő 2010-ben jelent meg a Kossuth Könyvkiadónál, illetve utóbbi szerző legfrissebb könyvéhez – A Rákosi-korszak, 2011.) utaljuk. Csak címszavakra van itt helyünk:

- ☉ 1942-ben a Trianon-revízió bűvöletében az ország a hódító szándékú nemzetiszocialista Németország oldalán háborút folytat a Szovjetunió ellen, annak területén,
- ☉ 1947-ben – háborús vereségünk után – a szovjet megszállás alatt álló ország útban van a rövid ideig gyakorolt (remélt) demokráciából a diktatúrába,
- ☉ 1956-ban a hazai sztálinista-rákosi diktatúra meginog, s olyan erjedés kezdődik, amely az októberi forradalomba torkoll.

Ezt utólag mi láthatjuk (viszonylag) ilyen világosan. Tizenöt év alatt három mély történelmi törés. A kortárs, aki akkor élt és dolgozott írásain, az adott pillanatban a körülményeket akár tartósnak is tekinthette. Hisz írni akkor érdemes megoldásra váró kérdésekről, ha ismertek a szükséges – szélesebb, mélyebb társadalmi – hatótényezők, s viszont: nehéz lehet akkor érdemben írni *szükséges evolúciós* folyamatról, ha minden vészesen gyors átalakulásban van, ráadásul irracionálisnak tűnő módon vagy irányban.

A fő cél

A téma indoklása Sebestyén 1942-es bevezető mondataiban kategorikus feladatot vázol. „*Az előtt, aki tisztában van a könyvtárak nagy nevelő szerepével, egyáltalán egész jelentőségével egy nemzet életében, cseppet sem lehet vitás, hogy ennek az intézménynek elvileg az ország minden lakóját el kell érnie. [...] Nálunk még külön hangsúlyt kap a kérdés azzal, hogy Magyarországon sokkal nagyobb a falu jelentősége, mint tőlünk nyugatra. Magyarországon e kérdés kapcsán nemzetünk legjelentősebb rétegéről van szó, akár a számok, akár a magyarság szemszögéből nézzük a dolgot. Ezért itt a felvetett kérdés egyenesen azt jelenti: mindegy-e nekünk, hogy népünk legkiterjedtebb s legmagyarabb rétege európai szinten vesz-e részt a nemzet életében [...]. Csakhogy amilyen könnyű a falu egyenjogúságát elismerni a felvetett kérdésben, épp oly nehéz ennek az egyenjogúságnak a gyakorlatban érvényt szerezni.*”³

1947-ben a felvezetés hasonlóan kategorikus. „Az a társadalom, amely most van születőben, az egyenjogúság gondolatát minden vonatkozásban érvényesíteni fogja. A legkorszerűbb könyvtári törekvések is abból a szándékból fakadnak, hogy a művelődés eszközeit mindenütt – a vagyoni, foglalkozásbeli, földrajzi tényezőktől függetlenül – hozzáférhetővé tegyék. Így a falusi könyvtár ügyét is egészen más nézőpontból tekintjük ma.”⁴ Előbb tehát (1942) a nemzet, a magyarság (s csak alárendelten az egyenjogúság), míg utóbb (1947) az egyenjogúság a vezércsillag, amelyet a konkrét kérdésben követni kell. Utóbbihoz hasonló a harmadik változat felvezetése: „számunkra a kérdés épp a társadalmi egyenjogúság szempontjából jelentkezik” (kiemelés az eredetiben. – S.P.). Megjegyzendő, hogy a mai alaptörvény csupán a férfiak és nők tekintetében használja az „egyenjogúság” kifejezést.⁵

A megoldás fő nehézsége

A szakmai indítás – mindhárom írásban – világosan jelzi, azért nehezebb a falusi lakosság színvonalas ellátása a városihoz képest, mert utóbbi esetében „nagy tömeg ember erősebb anyagi alapot s kiterjedtebb olvasóközönséget jelent”⁶. Érdemi könyvtári működés akkor lehetséges, ha biztosított a „gazdag, változatos könyvanyag és ennek állandó felfrissítése, alkalmas helyiség és képzett könyvtáros [...] ezek közül a városban egyik sem tartozik a lehetetlenségek közé. De hogy keljen [...] versenyre a falu a maga gyatra anyagi eszközeivel és kevés olvasójával [...] mikor nála ehhez szinte minden előfeltétel hiányzik?”⁷

Visszatekintés (1): az első forma és kudarca

Az első írás a fent idézett mondat („hogyan keljen versenyre”) után rögtön azzal folytatja, hogy a „falusi könyvtárügy egész fejlődése folyamán

erre a kérdésre kerestek feleletet”. A három írás három, illetve két fokozatról tudósít.

A falusi könyvtárak „első formája az önálló, független kiskönyvtár” (kiemelés az eredetiben – S.P.). Tanulságos adatok következnek előbb Amerikából, ahol New York állam 1838-ban 55 ezer dollárt irányzott elő falusi könyvtárakra, feltételül szabva, hogy a ráfordítással azonos összeget adjon a település is. „1847-ben már több mint 8000 kiskönyvtár működött összesen 1.338.848 kötettel (egy könyvtárra átlag 166 kötet esett)”. A csúcspontot 1852-ben érték el 1,6 millió kötettel, innen „megkezdődött a hanyatlás, [...] végül 1892-ben feladták a rendszert”, beolvasztva a megmaradt állományt az iskolai könyvtárakba.⁸ A második írásban ehhez képest annyi a különbség, hogy 1853-ra teszi a csúcsot. A második változat szinte szó szerint adja vissza az idevágó 1942-es szöveget. Miért vált a rendszer lehetetlenné? Könnyű belátni, érvel a szerző. A „gyors elaggás” mindenütt megismétlődik. A legnagyobb jóakarat sem képes megakadályozni, mert „sok ezer apró könyvtár színvonalon tartása olyan összegeket igényelne, amelyeket sehol sem tudnak erre fordítani”. Az írás további érvelése: „A különálló falusi kiskönyvtárnak az a tragédiája, hogy mire rákapatna az olvasásra, ki is merülnek a lehetőségei. (kiemelés az eredetiben – S.P.).”⁹

Ezután Sebestyén összefoglalja a hazai próbálkozásokat, mondván, a „magyar fejlődés hasonló tanulságokat mutat”. A földművelésügyi minisztérium önálló próbálkozásai (a „világháború kitöréséig 3815 helyre majdnem félmillió kötet” jutott, vagyis átlag 130 kötet) mellett kiemeli a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa (MKOT) és Főfelügyelősége törekvéseit, melyek eredményeként szintén a világháborúig 1475 falusi könyvtár létesült. A fejlődés tehát láthatóan oly lassú volt, hogy Wlassics Gyula MKOT-elnök már 1909-ben arról számolt be a miniszternek, hogy így nem lehet elérni a közel 13 ezer községgel rendelkező ország átfogó könyvtári ellátását. Majd az „1912. évi emlékirat” így fogalmaz: „az eleinte élénk érdeklődés új táplálék híján évről-évre csökken s nem egy-

szer teljesen megszűnik”. Ezért a „Tanács és a Főfelügyelőség a világháború körül már azon az állásponton volt, hogy az izolált kiskönyvtárak helyett egybeült kell a megoldást keresni”. A világháború s az „utána következő megrázkódások [...] a Főfelügyelőség életrevaló terveit elsodorták [...] 1923-ban a népkönyvtárügy az iskolán kívüli népművelés keretébe került, s ebben a keretben 1927-ben népszövetségi kölcsönből 1500 falusi könyvtár létesült”. Majd 1936-tól „minden község megkapja a Népkönyvtári Sorozatban megjelenő köteteket. Idáig megjelent 36 kötet.” Bisztray Gyula adatait idézi a szerző, melyek szerint a korábbi egy kötetre jutó évi 2,3-szori kölcsönzés pár év alatt 1,8-ra csökkent. Summázat: az „elszigetelt kiskönyvtáraknak az a bajuk, hogy a rájuk fordított tömértelen összeggel” sem lehet ébren tartani az érdeklődést.¹⁰

Az 1947-es írás a MKOT munkájára vonatkozó adatokat ismétli, majd a világháború utáni helyzetre ideológiai magyarázat következik („sajnos, a két világháború közti újfeudális-nagypolgári szellem nem kedvezett a kérdés megoldásának”), majd így összegez: „Ha a kötetek számát akarták növelni, csak kevés falunak lehetett könyvtárat juttatni. Ha meg sok falut be akartak vonni, minimális kötetszám jutott egyre-egyre” (kiemelés az eredetiben. S.P.).¹¹

Az 1956-os írás külön alfejezetet szentel a „különálló kiskönyvtárak” fokozatnak. Itt szinte mondatról-mondatra ismétlődnek az 1942-ben írottak. Új elemként jelenik meg az első világháború előtti helyzetre vonatkozóan, hogy a parasztság „saját kezdeményezésére létrejött olvasóköri, sokhelyütt kifejezetten agrárszocialista jelleggel” hozzájárultak a falusi könyvelátáshoz, de a szerző szerint „ők sem hozhatták meg a kérdés megoldását”.¹²

Visszatekintés (2): a vándorkönyvtár

A szerző szerint az izolált kiskönyvtárak „mérvségét próbálta kiküszöbölni a vándorkönyvtár egyik változata azáltal, hogy esetről-esetre, az egyes könyvtárak szükségletének a figyelembe-

vételével igyekezik összeállítani a szétküldendő könyvanyagot [...] Egyes könyvtári központok odáig mennek, hogy az egyéni kérésüket is hajlandók kielégíteni. [...] Sajnos azonban az előnyöknek igen nagy ára van. A csomagolás és szállítás elképesztően nagy összegeket emészt fel [...] A könyvek előkészítése, becsomagolása, kicsomagolása igen sok időt és fáradságot igényel [...] a sok költség és fáradság végül nem is vezet célhoz. A sajátos, aktuális szükségletek kielégítése nem képzelhető el az olvasóval való személyes kapcsolat nélkül.” A mai szóval letéti könyvtári ellátás irányába megtette az első lépéseket a MKOT, majd hasonló gondolatra jutottak az „1935–36-ban meginduló második népkönyvtári kísérlet” idején.

Az 1942-es írásnak van még egy kiemelten fontos tartalmi eleme: Sebestyén szerint a „népkönyvtárat [...] épp a nevelő szerepe nélkül nem lehet elképzelniünk. Benne a könyvtáros feladata nem merülhet ki” az adminisztrációban, „ellenkezőleg, neki állandóan tanácssal, felvilágosítással kell az olvasó mellett állnia, fejlesztenie, vezetnie ízlését, kikérdeznie az elolvasott könyv felől” (a helyi könyvtáros erre nem alkalmas, mert „az képzetlen könyvtáros, s neki magának is tanácsadásra lenne szüksége”).¹³ Az 1947-es és 1956-os cikk nem tér ki erre az egyszerű letéti rendszerre, mint külön (átmeneti) fokozatra.

Visszatekintés (3): tájkönyvtár (1942), körzeti könyvtár (1947), területi (járási) könyvtár (1956)

„A vándorkönyvtárnak az a hallatlan jelentősége, hogy rajta keresztül született meg a falu könyvtárának modern típusa: a tájkönyvtár” (kiemelés az eredetiben. S.P.) [...] A tájkönyvtár épp olyan egységes nagykönyvtár, mint pl. egy jól kiépített városi könyvtár [...] Angliában az elmúlt világháború folyamán kezdték megszervezni a grófsági könyvtárakat (county library) tisztán a falusi lakosság számára. [...] Míg 1921-ben a legnagyobb grófsági könyvtár

is kb. 18 000 kötetel rendelkezett, 1935-ben már volt grófsági könyvtár, melynek állománya a 260.000 kötetet is meghaladja.” A tájkönyvtár terjedését a „modern technika” is elősegítette, s így megszületett a „könyves autóbusz. Ma már a nagy Amerikától a kis Dániáig mindenfelé ezek kapcsolják össze a tájkönyvtárat a falvaikkal.” Ez lehet egy „igényesebb, fedett teherautó”, amelyen „belül [...] a polcok futnak körül. A polcokon 1000–2000 kötetet lehet elhelyezni, s ezekkel, meg egy képzett, ügyes könyvtárossal állandóan úton van.” Így „most nyílik meg igazán a lehetőség a könyvtár nevelő munkájának a kifejtésére. Ha Franz Schriewer szerint a népkönyvtár mindig személyes könyvkölcsönzés, a lényeg az a kép fejezi ki, amint az olvasó és a könyvtáros a könyvszekrény előtt állanak, akkor ez a kívánság a könyves autóbusz esetében tökéletesen megvalósul [...] a könyvtár itt egyúttal tanács, felvilágosítás, vezetés is az olvasásban [...] Nagy tájkönyvtárak létésítésének igazában csak azóta van értelme, mióta mindenütt hozzáférhetők. Könyves autóbusz nélkül a falu számára alig lenne jelentőségük [...] Egy példa erre. 1930-ban létesítették a Carnegie Corporation adományával a Fraser-völgy tájkönyvtárát Kanadában” kb. 45 ezer lakos ellátására. „A könyves autóbusz havonta kétszer jelent meg minden községben [...] sikerült elérni, hogy a harmadik esztendőben a tájkönyvtárnak 16.000 olvasója volt (a lakosság 35 %-a), s egy olvasóra évi átlagos 15 kölcsönzés esett.” A szerző végül kifejezi reményét, hogy a „jelenlegi háború után a motorizálás minden vonatkozásban óriási méreteket fog ölteni”. Így „most maga az általános fejlődés jön a segítségünkre. Művelt, öntudatos, magas szellemi szinten álló falusi társadalom megteremtése mindenütt nemzeti érdek; nálunk is az, de nálunk ezen túlmenőleg már szinte országmentés is.”¹⁴

1947-ben a megnevezés körzeti könyvtárra módosul, s az érvelés új elemekkel gazdagodik. A szerző azzal kezdi, hogy a „magyar társadalom eredetileg nem város lakó társadalom [...] az utolsó száz évszámós baja, válsága onnan adódott, hogy városi társadalmak intézményeit

vettük át”, így „voltak modern, európai intézményeink, de ezek szigetek voltak, s ezek mellett külön, a kor színvonala alatt élte életét a nép [...] A városi nagykönyvtár és a falusi alamizsna-könyvtár ellentéte nemcsak a társadalmi jogtalanságot szimbolizálja, hanem azt a világot is, amelyben a magyarság gyarmati sorsra jutott”. Ezek után Sebestyén röviden vázolja az új rendszer születését Amerikában, majd elterjedését Európában, először is Angliában (ismételve a fenti számokat, annyi eltéréssel, hogy az 1935-ös adatot valamiért 250 000-re módosította). Külön érdekessége e cikknek, hogy ezután kifejti, volt magyar elképzelés a MKOT keretében, konkrétan „Mihalik József helyettes főfelügyelő” tollából 1918-ban. Sebestyén szerint „keserűen gondolhatunk arra, hol lehetnének ma, ha ezek a kezdeményezések megvalósulnak. Kelet-Európa (sic! – S.P.) példamutató népe lehettünk volna!” Ám a „magyar fejlődés 1919-ben tökéletesen elmentes irányt vett. Az ellenforradalom, majd a bethleni korszak nyom nélkül elsöpörte az ilyen terveket.” Ezután – folytatva az 1942-es gondolatmenetet – kiemeli a „könyves autóbusz” nyújtotta nagyszerű lehetőséget. A könyvtáros tudása révén megvalósul az az intenció, amely szerint a „könyvtár mai felfogásunk szerint az egyik legfontosabb nevelő intézményünk”. A példa ismét a távoli Kanada, a Carnegie alapítvány sikeres Fraser-völgyi projektje. A rendszer lényege, hogy „mindenütt elérhető, ugyanakkor az egyes állomások nem primitív színvonalon tengetik életüket, hanem feljuthatnak a mindenkori legmagasabb szellemi szintre.” Végül hangsúlyozza, hogy a „mezőgazdasági gazdálkodás küszöbön álló üzemi forradalma egyébként ugyanebbe az irányba visz. A falusi és városi életforma közti hagyományos különbség az egész világon eltűnőben van. [...] Ezen kívül Kelet-Európában a parasztság felszabadítása nélkül a népek szellemi felszabadulása is lehetetlen.”¹⁵

1956-ban Sebestyén a Területi könyvtárszervezet címet viselő fejezetben a Tanácsköztársaság előremutató kezdeményezésével indít, idézve A Tanácsköztársaság Könyvtárügye 1919. 2–3. számából: „a falukat és tanyákat [...] a városokból

kiinduló mozgókönyvtárak fogják ellátni folyton friss, új könyvekkel”. E megoldás természetesen épített volna a meglévő amerikai tapasztalatokra: ott Sebestyén szerint „a körzeti könyvtár akár a könyvek számát, akár változatosságát tekintve teljesen egyenrangú volt a városi könyvtárakkal”. Tehát, állapítja meg, a „hazai könyvtári közvélemény már az 1910-es években ebben az irányban kereste a kiutat [...] maga a Tanács és Főfelügyelőség is hasonló terveket dolgozott ki. Annál szomorúbb, hogy 1919 után ezek az elgondolások teljesen eltemetődtek.” És új elemként ekkor már keletre tekint: elszomorító a „szűklátókörűség és hozzánemértés [...] épp azokban az években, amikor a Szovjetunió könyvtárügye a hálózati elvet a könyvtárszervezés középpontjába állította. A hálózati rendszer szovjet tanulságai könyvtári életünkben természetesen csak 1945 után jelentkeztek. 1948 óta azonban gyors ütemben építettük ki mai, korszerű könyvtári szervezetünket.” Az érvelés ekkor már három lábra támaszkodott: konkrét külföldi példák (de a korábbi magas konkrét számok nélkül!), hazai kezdeményezések (elgondolások), szovjet tapasztalat átvételének lehetősége. Nem fejt ki, ha 1945 után a „szovjet tanulságok” megjelentek, miért csak „1948 óta” érvényesülnek. Mi értjük, elég történelmi tapasztalat birtokában: „demokráciából diktatúrába” jutottunk...

Erről a „korszerű szervezetről” szól a cikk harmadik fejezete *Községi és járási könyvtár* címen. A szerző – mert „közismert” – nem kívánja részletezni az „elmúlt nyolc év fejlődését. Először az ún. körzeti könyvtárak, majd a megyei és járási könyvtárak alakjában megtaláltuk azt a formát, amely társadalmi céljainknak megfelel.” Hogy miért nem felelt meg a körzeti könyvtár, erre nem veszteget szót (eltért az új közigazgatási rendszertől?). Kövessük tovább a szerző gondolatmenetét. A községi könyvtárnak az új szervezetben csak azokat a könyveket kell beszereznie, amelyek „állandóan szükségesek”, s e „törzsanyag mellé a járási könyvtárból megfelelő letéteket kaphat nagyságához, forgalmához mérten [...] a kevés anyag friss maradhat, simulhat a szükségletekhez.” Érdekes „csavar”:

vagyis a korszerű szervezet a korábban már eltemetett letéti rendszernek felel meg, s megjelenik – szűkítő funkcióval – a helyi „szükséglet” (nem kell nagy kínálat, hisz nincs nagy kereslet). És hová lett a mindenkinek segítő, magasan képzett könyvtáros a maga nevelő szándékával? A szerző szerint a járási könyvtár közreműködése révén biztosíthatják helyben is a „munka magas színvonalát [...] a községi könyvtár nem magára hagyatva él, munkájában a járási könyvtár tágabb látóköre, nagyobb tapasztalata és a szükséges szakszerűség érvényesül.” Sebestyén szerint a „járási könyvtárról egyre inkább kiderül, hogy központi kérdése egész könyvtárügyünknek. A korszerű falusi könyvtárügy áll vagy bukik ezen a könyvtártípuson. (kiemelés az eredetiben. S.P.)” Még fokozza is az „érvelést”: „Világosan kell látnunk, hogy ez az egyetlen helyes út, amelyen járunk, minden egyes (egyéb? – S.P.) próbálkozás eleve bukásra van ítélve.” Érvelését alátámasztja egy hosszabb, Sallai Istvántól vett idézettel (A járási könyvtárak továbbfejlesztésének útja. A Könyvtáros, 1955. 8. sz. 341. p.): „Sokkal kisebb a fejlődés a járási könyvtárak legfontosabb munkaterületén, a falusi könyvtárak rendszeres ellenőrzése, munkájuk megjavítása, könyvekkel való jobb ellátása, tehát a járási könyvtár módszertani, hálózati munkája terén.” Kesernyésen állapíthatjuk meg, megérkeztünk a „módszertani” felügyelethez, a „könyvekkel való jobb ellátás” a harmadik helyre csúszott, vagyis elveszítette fontosságát. A változatlanul megoldatlan, a népkönyvtárak korát idéző falusi könyvtárak felett ott az ellenőrzés, a hálózati munka. Nyugati mintájú mozgókönyvtári ellátás helyett keleti hálózati felügyelet. Érdekes – és szembetűnő –, ekkor mondja (csak) a szerző: „Külön ki kell térnünk a könyvtárautóbusz (kiemelés eredetiben. S. P.) kérdésére, mint több éves adósságunk ügyére.” Hisz ma már „nemcsak a Szovjetunióban, hanem még Indiában is a többi államok egész sorában is ezek kapcsolják össze a központi könyvtárakat a nehezen elérhető településekkel” A szerző azt ígéri, hogy „ez a megoldás nagyobb eredményeket biztosít, mint bármi más”. Kérdések tolulnak: miért a „nehe-

zen elérhető” kifejezés szűkítése; miért csak a járási könyvtári lehet a követendő modell, ha a könyvtárbusz többet ígér? Hol a motorizáció korábbi nagy ígérete? A cikk végén „előbukkan” a vezérlő csillag, megint új fogalmazásban: „*A cél a műveltségileg is homogén társadalom, ennek a megvalósítása nemcsak a falusi lakosságnak, hanem az egész országnak az érdeke.*”¹⁶

Összegzés?

Hatvan év tapasztalat azt mondathatja velünk: ez a „műveltségileg homogén társadalom” bizony szintisza utópia. Lélektanilag annál érthetőbb e felszárnyalás. A gúzsba kötve táncoló szerző *hívását* kívánja megélni, s ha elég magas a cél, ennek érdekében semmi erőfeszítést sem sajnál, talán még a belül (rejtve) érzett öncenzúrát is ezért vállalja. Sebestyén Géza másfél évtizeden keresztül mély szakmai etikával és szakmailag felkészülten kereste (és megtalálta) a falusi lakosság könyvtári ellátásának megoldását. Tudta, hová nézzen irányadó tapasztalatokért: a három időpontban ezeket – mert a környezet változott – súlyozva-mérlegelve adagolta. Összekötő elemként jelenik meg mindhárom változatban a könyvtár *nevelő* funkciója (ez a nevelő tendencia külön hosszú „misét” érdemelne szakmánk múltjában). Nem differenciáltan, inkább mint axióma. Erről sokat lehetne vitatkozni. Tekintélyuralom vagy diktatúra idején hogyan is nevelünk: számít-e a befogadó érdeke, hajlama is? Végül is Sebestyén írásának mindhárom változatában egyértelmű a végkövetkeztetés: atomizált népkönyvtárakkal nem lehet megoldani a falusi lakosság könyvtári ellátását. Elérkeztünk ma ennek felismeréséhez és megvalósításához?

Jegyzetek

1. A dolgozat befejezésekor (január 10-én) jutott el hozzám a folyóirat friss száma (2011. 4.), *Tóth Gyula* jelentős tanulmányával, amely az eddig is eleven Sebestyén-recepciót témánk szempontjából is mérvadóan bővíti. *Tóth Gyula*:

Sebestyén Géza a közkönyvtár megújítója (is). = *Könyvtári Figyelő*, 2010. 4. sz. 699–720. p. A szerző kitér az itt általunk értelmezni kívánt írásokra is, ezek után csak remélhetjük, az olvasó talál még írásunkban figyelemre méltót.

2. A három írás adatai:

Könyv a falun. = *Magyar Szemle* (továbbiakban: MSzle), 1942. 43. k. 5. sz. 243–249. p.

Ekkor a szerző – a folyóirat saját adata szerint – a „Közgyűtemények Országos Felügyelőségéhez beosztott okl. középiskolai tanár”: ez egyébként nem szerepel Sebestyénnek sem az OSZK honlapján közölt életrajzában (<http://tortenet.oszk.hu/html/magyar/05foigazgatok/sebestyen.htm>), sem más biográfiai adalékban (Somkuti Gabriella, wikipedia).

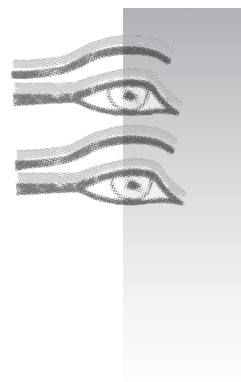
Falusi könyvtárak. = *Új Szántás* (továbbiakban: ÚSz), 1947. I. k. február 101–104. p. E folyóirat – Karácsony Sándor alapítása – a háború utáni rövid „szabadművelődési” korszak nélkülözhetetlen forrása, így könyvtári írásai is rendkívül figyelemre méltóak. A szerző ekkor a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium vezető munkatársa.

A falusi könyvtárügy központja a járási könyvtár. = *A Könyvtáros*, 1956. június, 417–419. p. (*A hazai könyvtárak* című sorozat 1. részeként.) A szerző a Műszaki Egyetem Könyvtárának osztályvezetője, az egyetemi könyvtárosképzésben a könyvtártan előadója, a kézikönyv (*A könyvtáros kézikönyve*, 576 p.) első kiadásának társszerzője Sallai Istvánnal. Érdekes módon, a kézikönyv záró, kilencedik fejezete – mely a könyvtárügy egészét tárgyalva a közművelődési könyvtárak típusait is összefoglalja –, a „szerzők közös munkája” (forrás a címlap verzióján).

A három írás terjedelmi összevetése: az első a leghosszabb, öt és fél oldal, a másik kettő közel azonos terjedelmű (mintegy 3,5 oldal), s így körülbelül egyharmaddal rövidebb az elsőnél. A második és harmadik szövegének – becslésem szerint – közel kétharmada (érdemben) azonos az eredetivel.

Érdemes felvillantani a cikkek környezetét: az első írás a *Magyar Szemle* *falusi* tematikus számában látott napvilágot. – A második előtt (100. p.) rövid (egy oldalas) cikk számol be arról, hogy 1946 karácsonya előtt „Gerő Ernő közlekedésügyi miniszter ismertette a nagyközönség előtt első ízben a Magyar Kommunista Párt hároméves újjáépítési tervét a párt Politikai Akadémiáján.” Mai szemmel baljós jel: az 1947. augusztusi „kékcédulás választások után mondta *Farkas Mihály*: „Itt csak az fog történni, amit a kommunista párt akar”. *Tóth Gyula* friss írása – miként a „Tíz év múltán...” (2009. 4. is – úgy fogalmaz, hogy az 1948. május végi révfülöpi konferencia „ásta meg a liberális szabadművelődés sírját”. Magam azt gondolom, hogy azt nem Révfűlöpön „ásták meg”, hanem

- Rákosi Akadémia u. 17. alatti pártközpontjában. Két érv: E. Kovács Kálmán (1912–2001, író, kritikus) bíráló előadása nem csupán az *Új Szántás* szakfolyóiratban látott napvilágot (ártatlan címe: A szabadművelődés kérdéseiről. 1948. 8-9. 465–479. p.), hanem a kommunista párt *ideológiai* folyóiratában, a *Társadalmi Szemlében* is, itt már a szétzúzás szándéka a címben is érvényesül (*Klerikális reakció, parasztrómantika és népművelésünk demokratizálása*. 1948. 469–476. p.). Másodszor: a Minisztertanács 1948. július 9-i ülésének napirendjén szerepel a VKM részéről témaként: „A révfülöpi konferencia anyagának 4000 példányban való kinyomtatása.” (Minisztertanácsi jegyzőkönyvek napirendi jegyzékei. 1947. június 1. – 1950. február 25. A MOL segédletei 11/2. k. Bp. MOL, 2004. – 214. p.). A kiemelkedően magas példányszám árulkodó tünet. – A harmadik cikk előtt pedig Kerekes András, a „kaposvári Megyei Könyvtár vezetője” ír aktuális könyvtári tennivalókról („a termelési agitáció kulturális munkájának” segítése a könyvtárak oldaláról stb., 416. p.).
3. A „legmagyarabb réteg” kifejezés a parasztsággal kapcsolatban a Horthy-korszak ismert toposza (pl. Képviselőházi Napló, 1938. február 17. 499. p.) http://www3.arcanum.hu/onap/pics/a.pdf?v=pdf&a=pdf&p=PDF&id=KN-1935_16/KN-1935_16%20513&no=0 A kérdést érintve legutóbb *Vége!* László emlegette, hogy *Illyés Gyula* számára a „nincstelen tömeg” a legmagyarabb réteg, míg *Márai Sándor* szerint: „Magyar az – dobjuk végre a szemétre a sok híg elméletet – akinek az anyanyelve magyar, s aki úgy érzi, azonos az anyanyelvével és magyar. Minden más gonosz és veszélyes halandzsza.” <http://www.vajma.info/cikk/tukor/3949/>. 1927-ben Kodály a székelyt nevezte a legmagyarabb magyarnak (Pávai István: Erdély a magyar néprajz-, népzene és néptánc kutatás történetében. In: *Folkszemle*, 2010. december. http://www.folkradio.hu/folkszemle/pavai_erdely/)
 4. Úsz., 101. p
 5. Magyarország alaptörvénye. = Magyar Közlöny, 2011. április 25. 43. sz. <http://www.kormany.hu/download/0/d9/30000/Alapt%C3%B6rv%C3%A9ny.pdf>, 15. cikk 3. bek., – ezen túl az „esélyegyenlőség megvalósulását külön intézkedésekkel segíti” (uo. 4. bek.). A jogi szakirodalom az „egyenlőség” elvét a törvény előtti egyenlőségre vonatkoztatja (másutt tartalma: jogegyenlőség, jogképesség és törvény előtti egyenlőség, a nemek közötti egyenlőség, esélyegyenlőség, a diszkrimináció tilalma).
 6. MSzle, 243. p. – Ugyanez a gondolat a harmadik forrásban: „A városi könyvtár nagy tömeg emberre támaszkodhatik, s ez a tömeg ember erősebb anyagi alapot és kiterjedtebb olvasóközönséget jelent.” (A Könyvtáros, 417. p.)
 7. MSzle, 243. p.
 8. MSzle, 243–244. p.
 9. Úsz, 101. p.
 10. MSzle, 244–245. p.
 11. Úsz, 102. p.
 12. A Könyvtáros, 417–418. p.
 13. MSzle, 246. p.
 14. MSzle, 247–249. p. *F. Schriewer* a nemzetiszocialista Németország vezető közkönyvtári szakértője, róla továbbiakat ld. korábbi cikkünkben (Totális barna folt: a Die Bücherei című folyóirat 1934-es első évfolyama. = Könyvtári Figyelő, 2010. 1. sz. különösen a 9. lábjegyzet). Közismert A. *Carnegie* szinte utolérhetetlen közreműködése a modern közkönyvtár elterjesztésében az előző századforduló után: összesen 2500 közkönyvtár létrehozását támogatta az angolajkú országokban. Erről többet másik cikkünkben (Az angolszász közkönyvtár létrejötte. = *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 2003. 11. sz. 37–54. p.) Az alapítvány egyébként máig aktív könyvtári téren is, legutóbb a Dél-Afriai Köztársaságban végeztek jelentős munkát, például a 3,5 milliós lakosságú *Fokváros* Központi Könyvtárának fejlesztésére (80 internetes számítógép stb.) 4,5 millió USD-t áldoztak, míg a *Khayelitsha* városrész (0,4 millió lakos) 2011-ben elkészült és megnyílt központi könyvtáráépületére további 3 milliót (Kenneth Walker: *Libraries in South Africa: transforming lives, advancing education*. = *Carnegie Reporter*, 2011. no. 3. pp. 14–25.). <http://carnegie.org/publications/carnegie-reporter/single/view/article/item/288/>
 15. Úsz, 102–104. p. *Mihalik József* (1860–1925), modern közkönyvtárügyünk egyik korai szakértője, a MKOT és Főfelügyelőség vezető munkatársa, s mint ilyen, a szervezet hivatalos folyóiratának, a *Múzeumi és Könyvtári Értesítőnek* (1907–1918) mindvégig szerkesztője. A körzeti könyvtárakról átfogó modern feldolgozás *Tóth Gyulától* olvasható e folyóiratban: Tévtűt vagy torzót. 50 éve alapították a körzeti könyvtárakat. (*KF*, 2000. 1–2. sz.) és folytatása ugyanott: Tíz év múltán – a hatvan éve alapított körzeti könyvtárakról. (*KF*, 1. rész 2009. 4. sz.; 2. rész 2010. 1. sz.). További fontos adalékot kínál ugyanő: Kovács Máté útja a könyvtárügybe című írásában is (*Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 2009. 8. sz.)
 16. A Könyvtáros, 418–419. p.

Aki keres, az talál?

Kutatás és információszerzés a digitális korban könyvtáron innen és túl

PERJÉSI Vera

„Ha azt akarjuk, hogy a dolgok ugyanolyanok maradjanak, mindenkinek meg kell változnia.”

Giuseppe Tomasi di Lampedusa (Il gattopardo)

Bevezetés

Az alábbi dolgozat korunk egészen szokatlan digitális minőségének a kutatás ösztönzése és a tudás terjesztése szempontjából előremutató és hátráltató hatásait egy olyan könyvtáros szemével kísérli meg összefoglalni, aki tulajdonképpen kívülről. Ez a könyvtáros soha nem dolgozott a cédulakatalógusok és a manuális feldolgozás világában, sőt egykor a könyvtártechnológia csúcscsának tartott DOS-alapú adatbázisokra is öskö-vületként tekintett annak idején, mégis sejti, mit veszít el éppen hagyományaiból, örökségéből az a szakma, amelynek küldetése, létének értelme kérdőjeleződik meg az információtechnológiai forradalom által. Látja és érti, mit jelent a nyomtatott könyvek büvkörében élni évtizedeken

át, aztán egyszer csak az olvasótól azt hallani, „majd rákeresek a Google-ban”. Ez a könyvtáros azonban nem érzi sajátjának a nyomtatott kultúra háttérbe szorulása fölötti elkeseredettséget és az e-kultúra terjedése által kiváltott elidegenedettséget, nem utolsósorban azért nem, mert ez a hangsúlyeltolódás organikus módon, ösztönösen következett be, vagyis egyrészt szervesen beágyazódott világunkba, másrészt az emberek valós igényét tükrözi. Ez pedig nem más, mint a használható és integrálható információhoz való minél gyorsabb és egyszerűbb hozzájutás – bármi áron. Márpedig a könyvtár definíció szerint a tudásra szomjazó embereket szolgálja, az ő elvárásaira proaktívan ráérezve kell működnie, ezért nem is merülhet fel kérdésként, vajon nekünk kell-e ölelnünk e technológiai fejlődést. A kérdés sokkal inkább az, mit jelent mindez a

könyvtárak identitására, jövőképre nézve, illetve mivé válunk mi, könyvtárosok e folyamat során. Nem kétséges, hogy a könyvtárostársadalom súlyos tekintélycsorbulást, ennek nyomán pedig még súlyosabb önbizalomvesztést szenvedett el, miközben nehezen találja a helyét az újraszerveződött információáramlási láncban. Próbálkozások persze történtek és történnek a könyvtár újra „feltalálására”, az eredmények azonban viszonylag lassan válnak láthatóvá, ami leginkább annak köszönhető, hogy bármennyire is megkerülhetetlen részévé vált a számítástechnika mindennapjainknak, bármennyire is úgy teszünk, mintha ezt már tökéletesen meg is szoktuk volna, napjaink digitális közege jelen formájában nem idősebb húsz évesnél, szemben mondjuk a könyvnyomtatással, melyet évszázadok óta ismerünk. Ebbe alaposan belegondolva, elvárhatjuk-e a könyvtáraktól (vagy bárki mástól), hogy azonnal kész és működő válaszokkal álljanak elő szerepük újraértelmezésére és az életük új technológiáknak megfelelő átszervezésére? Nyilvánvalóan nem, bár tagadhatatlan, hogy ha egyszer meg szeretnénk találni e válaszokat, szüntelenül keresnünk kell azokat, nem nézhetjük tétlenül, ahogy eljár felettünk az idő.

Attól tartok, biztos recept egyelőre nem létezik. Nemcsak azért, mert a könyvtár nem egy homogén szervezettípus, amelyre egységesen ráhúzhatók elképzeléseink, hanem azért sem, mert az a virtuális, technikai-technológiai közeg, amelyhez alkalmazkodnunk kell, annyira képlékeny és efemer, hogy amit ma ebben a témában alapvetésként kezelünk, az holnap nem csak elavulttá, hanem esetleg nevetség tárgyává válhat. El kell fogadnunk, hogy egy hype-kultúrában¹ élünk, amelyben minden előzmény nélkül hihetetlen népszerűséget kap egy-egy olyan új technológia, webes tartalom vagy alkalmazás, amelyre néhány év múlva talán emlékezni sem fogunk.² Ez magától értetődően ijesztő a könyvtárosok mint az emberiség által felhalmozott tudás őrzői számára, hiszen a hype-kultúrában sem a tudásnak, sem az azt hordozó technológiának nincsenek többé letéteményesei, az információ kifürkészhetetlen utakon jár. Az internet az ember alkotta

tudástömeget esetleges, gomolygó, jórészt feláratlan és folyamatosan táguló univerzummá változtatta, amelynek nincsenek urai. Ez eddig sem volt másképp, ám amíg a web térhódítása előtt a tudás bővülésének és terjedésének lassúbb üteme mellett a könyvtárak dédelgethették azt az illúziót, hogy képesek azt rendszerbe foglalni és teljességében archiválni, addig az internet által uralt világban, amelyben ötévente duplázódik meg az emberiség tudástömege, rá kellett ébredniük, hogy ez lehetetlen. Ami pedig lehetetlen, arról le kell mondanunk, azaz el kell ismernünk, hogy nem vagyunk többé a tudás forrásai, csupán *ágensek, melyeken keresztül átáramlik a tudás* annak befogadói felé. A továbbiakban erről szeretném meggyőzni könyvtáros kollégáimat azáltal, hogy sorra veszem mindazokat a korszellemből és az információtechnológiai fejlődésből fakadó trendeket és tendenciákat, amelyek alapjaiban írták át a tudás létrehozásának és terjesztésének módszertanát. Láttatni szeretném, hogy ezek a jelenségek sem nem előzmény nélküliek, sem nem ördögtől valók, mi több, kiválóan beilleszthetők a könyvtárak létező értékrendjébe. Hiszem, hogy a könyvtár missziója sohasem változott és a digitális korban is ugyanaz marad. Függetlenül attól, hogy milyen eszközökkel és módszerekkel dolgozik most és a jövőben, *a könyvtár elsődleges feladata az ember alkotta tudás elérhetővé tétele az intellektuális szabadság jegyében, mindenki számára egyenlő módon annak érdekében, hogy elősegítse a kreatív és tudományos tevékenység kibontakozását, közvetve szolgálva ezzel a társadalom jobbítását, az emberek életminőségének javítását.*

Ahhoz, hogy átvészelve a digitális kor konszolidációjának zavaros időszakát, visszanyerjük az utóbbi években igencsak megtépzott önbecsülésünket, egyszerre kell kitartanunk örök küldetésünk mellett, és leszámolnunk minden olyan, a múlt tapasztalataiból táplálkozó, ám mára megdőlt szakmai illúziókkal, amelyek akadályoznak bennünket küldetésünk teljesítésében. E kijelentés helyénvalóságát a technológiai változások által leginkább érintett szakkönyvtári kutatás példáján keresztül szándékozom igazolni, ezzel

pedig végső soron reményt adni mindazoknak, akik kételkednek abban, hogy a könyvtárnak az online világban is lesz jövője.*

1. Amitől ma más a világ

A II. világháborút követően olyan visszafordíthatatlan és máig tartó változások indultak el az egyetemes emberi társadalomban és gondolkodásban, melyek bizonyára számos eljövendő nemzedék életében éreztetik majd hatásukat. Bár civilizációnk néhány évezredes történelmének több meghatározó eseményéről mondható el ugyanez, elég csak a kereszténység európai elterjedésére vagy az ipari forradalomra gondolnunk, a 20. század második fele egyvalamiben mégis kiemelkedik az elmúlt századok közül, mégpedig az általa gerjesztett társadalmi átalakulás *globális hatókörében*. Ahogyan a náci Németország által kirobbantott háború megteremtette az első globális konfliktust, úgy ágyazott meg az aztán létrejövő globális társadalmi berendezkedésnek is. Természetesen a globalizációt nem a világháború maga okozta, ám mindenképp jelentősen felgyorsította a világ összezsugorodásának ütemét. Történelmünk eddigi legsúlyosabb kataklizmája tehát elvezetett bennünket a létező legtágabb, az egész világra érvényes társadalmi-gazdasági és pszichés átalakuláshoz. Ez a folyamat ugyan korántsem zárult még le, mostanra azonban némiképp körvonalazódtak a korra jellemző társadalomfejlődés és gondolkodás főbb irányai, melyek erősen befolyásolják a tanulást, a kommunikációt és a viselkedés mintáit is. Ebben a fejezetben azokat a jelenségeket gyűjtöttem össze, amelyek könyvtáros és civil életünkben egyaránt megkerülhetetlenül jelen vannak, és amelyek figyelembe vétele nélkül nem érhetjük meg a kutatás és ismeretszerzés jelenleg működő modelljét, illetve a digitális kor szülötteinek olvasási, tanulási szokásait. A felsorolás valószínűleg nem teljes, de igyekeztem

azokat a trendeket kiemelni, amelyek közelebb visznek bennünket a könyvtárosság szorongatott helyzetéhez vezető okok feltárásához.

1.1. Információbőség

Úgy vélem, tökéletesen egyet lehet érteni *Richard Watson* jövőkutató meglátásával, amikor *Future Minds* című könyvében azt állítja, hogy olyan társadalomban élünk, amelynek „*rengeteg a válasza, de igen kevés a jó kérdése*”.³ Ez a frappáns, jól csengő mondat remekül rávilágít korunk egyik alapvető jellegzetességére, az információbőség kettős természetére. Az információgazdagság ugyanis épp annyira átok, mint amennyire áldás, hiszen bár elvben lehetővé teszi, hogy bármiről tájékozódjunk tétől és időtől függetlenül, sikerrel valójában kizárólag akkor járhatunk, ha egészen pontosan tudjuk, mire keressük a választ. Ez egyrészt a felaprózott és szerte a világhálón elszórt információ-morzsák túl nagy mennyiségének, másrészt a keresőmotorok még mindig meglepően alacsony hatékonyságának köszönhető.⁴ Az információbőséget azonban nemcsak az interneten fellelhető egyre növekvő mennyiségű információ okozza, hanem a globalizációval egyre inkább felgyorsuló információáramlás is, ami jelentheti a hírek azonnali kitudódását, de akár a tudományos felfedezések villámgyors közkinccsé válását is. Az (érdemi) információ áramlásának fokozódása, az új információkra épülő még újabb információ megszületésének gyorsulásához vezet.⁵ Emellett a technikai akadályok mind eredményesebb felszámolásával lehetővé vált, hogy minden korábbinál többen foglalkozzanak, akár szabadidejükben is, információfeldolgozással és -megosztással.

Az elektronikus univerzumban felhalmozott, szó szerint mérhetetlen mennyiségű tudást azonban mégiscsak kezelniük kell elsősorban az információs szakembereknek (jellemzően könyvtárosok⁶), rajtuk keresztül pedig az információt

* A kutatás és ismeretszerzés kérdéseit megváltozott környezetben vizsgáló elemzést a következő számunkban olvashatják. (A szerk.)

felhasználó kutatóknak. Előbbi feladata a kutatáshoz elengedhetetlen, kutatói igényeknek megfelelő adatbázisok alapos ismerete, az azokhoz való hozzáférés biztosítása és a keresést támogató szoftverek szolgáltatása, utóbbi csoportnak pedig képesnek kell lennie értőn feldolgozni a megszerzett információkat, mások számára is hasznosítható tudássá formálva és visszaforgatva azokat az információs körforgásba. A szakkönyvtári, valamint az azon kívüli kutatás módozatairól, és a kutatómunkát támogató eszközökről a későbbi fejezetekben esik majd szó részletesebben, a teljesség kedvéért azonban itt is hangsúlyoznunk kell, hogy bár az információbőség az egyik legkomolyabb problémaként jelentkezik a könyvtárak és a felhasználók életében egyaránt, ha az információtechnológia adta lehetőségek kiaknázásával hozzáadott értéként valamilyen szempont szerint *rendszer* viszünk a látszólag összefüggéstelen webes adathalmazba, akkor inkább élvezhetjük az információ gazdagságának áldásait, mintsem annak szervezetlenségéből fakadó hátrányait.

Az információbőségnek tehát önmagában is messzemenő következményei vannak a könyvtárak és kutatók tevékenységére nézve. Ez az elemi trend azonban közvetett, ám nem kevésbé jelentős hatást gyakorol az emberek kognitív képességeire, vagyis a tanulás és gondolkodás mintázataira, melyek végül visszahatnak a könyvtári és az azon kívüli kutatás minőségére. Ezek a szintén kezelendő „mellékhatások” a következők:

1.1.1. A tudás ideiglenessé válása és esetlegessége

A weben megtalálható gyorsan és követhetetlenül növekedő információhalmaz nem egyszerűen gyarapodik, hanem tartalmi értelemben is folyamatosan változik. Honlapok, adatbázisok, blogok, személyes profilok tömkelege születik és szűnik meg nap, mint nap,⁷ mindennapos tapasztalat, hogy ami ma elérhető, holnap talán nyoma sem lesz. A helyzetet bonyolítja, hogy a keresőmotorok algoritmusai is folyamatosan módosulnak, ezért még ha emlékszünk is a ke-

resési útvonalunkra⁸, akkor sem vehetjük biztosra, hogy ugyanazt az eredményt kapjuk, mint korábban. Ám magukhoz a találatokhoz is igen esetlegesen jutunk el. Említettem már, hogy a világháló egy jelentős része még mindig láthatatlan a keresőprogramok számára, ami alapján könnyen előfordulhat, hogy a keresett információ az ismeretlen tartományban található, a megtalált azonban bár használható, nem elég jó minőségű.

A szerzői jogok birtokosainak egyre hatékonyabb technológiai korlátozó eszközei (DRM⁹) szintén erősítik az ideiglenesség érzetét bennünk többek közt azért, hogy lehetővé teszik egyszer már megvásárolt elektronikus dokumentumunk törlését könyvtárunkból vásárlás után felmerülő szerzői jogi aggályok miatt¹⁰. Arról nem is beszélve, hogy általában már nem is vihetjük át megvásárolt e-dokumentumainkat más eszközre, mint amelyre legálisan feltöltöttük, vagyis eszközünk megsemmisülése esetén a tartalom is megsemmisül.

A múlandóság problémája ellen számos módon próbálnak védekezni szakemberek és civilek egyaránt. Ezek egy része valóban eredményes, ilyen az interneten létrejövő tartalom archiválására 1996-ban megalkotott Internet Archive¹¹, amelyen az oldal tájékoztatása szerint immár 150 milliárd valaha létezett weboldal érhető el kereshető formában. A digitális jogvédők túlkapásai ellen a Creative Commons¹² mozgalom küzd igen sikeresen azért, hogy egyedi licenc-rendszert kínál azon személyeknek, akik jogtisztán kívánnak mindenki számára szabad hozzáférést biztosítani szellemi alkotásaikhoz. A keresés esetlegességét ugyanakkor egyelőre kevésbé eredményesen próbálja kiküszöbölni a szemantikus web. Az „értő” internet megte-remtésén fáradozó szakemberek arra tesznek kísérletet, hogy a teljes (vagy közel teljes) webet intelligens és minden tartalmi részletre kiterjedő módon felcímkézzék, univerzálisan olvashatóvá téve a számítógép számára. Ha ez az álom megvalósulna – amire jelenleg csekély esély látszik – akkor az internet úgy működhetne, mint egy strukturált adatbázis, amelyben egységes és globális tezaurusz alapján kereshetünk.¹³

1.1.2. Az információs írástudás felértékelődése

Néhány évtizede robbant be a köztudatba a tudásalapú társadalom eszméje. Ekkor kezdtünk barátkozni az élethosszig tartó tanulás és a tudástőke kifejezésekkel is, és miközben fokozatosan a 21. század alapvetéseivé nőtték ki magukat a fogalmak, úgy érzem, sokakban még mindig él a hiányérzet ezek pontos jelentésével kapcsolatban. Az árutermelés szinte teljes gépesítésével a fizikai erő és a kétféle munka jelentősége szükségszerűen csökken, a szellemi erőforrások pedig felértékelődnek. Nem mindegy azonban, hogy milyen minőségűek ezek az erőforrások. A tudásalapú társadalomban nem egyszerűen a tudás, hanem annak színvonala számít, az élethosszig tartó tanulás pedig csak akkor lehet eredményes, ha hasznosítható és korábbi ismereteink körébe integrálható dolgot tanulunk. A minőségi tudás és tanulás szempontjából azonban elengedhetetlen a rendelkezésünkre álló bőséges információ értő feldolgozása, melynek része a szükséges információ azonosításának, a kiválasztott információ kritikus értékelésének, a korábbi ismeretekhez kapcsolásának és az így megalkotott tudás megfogalmazásának képessége. Más szóval, az internet információbőségének korában már nem elegendő az írott szöveg értő olvasása.

Az új típusú információs írástudás számos korábban ismeretlen kompetencia összességéből áll, aminek csak egy kis szelete a szövegértés. A megszerzett információ versenyképes tudásra váltásához kívánatos ismerni és kreatívan használni korunk hardver- és szoftverkörnyezetét, rugalmasan alkalmazkodni a változó technológiákhoz, nyitottnak lenni a másokkal való együttműködésre, kezelni a web technológiai, kulturális és nyelvi sokszínűségét, valamint elsajátítani a kritikus gondolkodást.¹⁴ Az új típusú írástudás kifejtése valószínűleg megérne egy külön dolgozatot, a fenti felsorolás kapcsán azonban elegendő annyit belátnunk, hogy az írástudással kapcsolatos elvárások fokozódása a könyvtárosok számára akár a tudás felhasználók felé történő közvetítésében betöltött szerepük

újraértelmezését jelentheti, ha vállalják, hogy a képzőintézmények partnereiként pedagógussá átlényegülve maguk is részt vesznek a webes információkezelési technikák oktatásában.

1.1.3. Az olvasási mintázatok változása. Felaprózódó tudás

Az életünket elárasztó megannyi ismeret elmenkkel befoghatatlan és áttekinthetetlen tömege nem teszi lehetővé, hogy a nyomtatott világban megszokott alapossággal dolgozzuk fel a számunkra szükséges információkat. Annak érdekében tehát, hogy a lehető legrövidebb idő alatt a lehető legnagyobb mennyiségű tartalmat tekinthessük át, mind gyakrabban alkalmazzuk a „szkennelő” olvasás módszerét. Az olvasás e módszerének terjedéséhez az is jelentősen hozzájárul, hogy agyunk számára kényelmetlen a képernyő olvasása, nem csupán a kijelző vibrálása, hanem a digitális tartalom megfoghatatlansága¹⁵, a szöveg vizuális folytonosságának hiánya miatt is. Ez utóbbit okozza egyrészt a szöveg szétesése, illetve az összefüggések átláthatatlansága a hiperhivatkozásoknak köszönhetően, másrészt pedig a nyomtatott könyv kötése keltette egységesség és lineáris haladás érzetének elvesztése olvasás során.¹⁶ Nem véletlen ezért, hogy elektronikus szöveg olvasásánál kerüljük az elmélyültséget, és inkább célzott keresésre törekszünk használni az e-forrásokat. Erre az internetes keresés és pásztázó olvasás tökéletesen alkalmas, igaz, a már említett hiperhivatkozások nagy száma jelentősen megnehezíti számunkra a talált információk megfelelő kontextusba helyezését.

Egyre nagyobb erőfeszítésünkbe kerül a webes információk egységbe szervezése, a virtuális térben keletkező tudás egyre inkább felaprózódik, és légüres térben mozog. E kapcsolódási pontok eltűnése a túl sok rendelkezésre álló információ kezelhetlenségével egyetemben soha nem tapasztalt mértékben tette felszínessé az olvasást és a tanulást. Érdekes módon nyomtatott szöveg olvasásakor továbbra is képesek vagyunk elmélyült „üzemmódba” visszakapcsolni és ismét az összefüggések megértésére összpön-

tosítani. Ennek alapján azt mondhatjuk, hogy egyre inkább elválík egymástól az elektronikus és nyomtatott tartalom felhasználási köre, a két formátum komplementer jelleget ölt, vagyis amikor az egyikkel foglalkozunk, a másik nem kap szerepet és viszont. Ez is lehet az oka, hogy a pesszimista jóslatok és az elektronikus olvasó eszközök terjedése ellenére sincs semmi jele a nyomtatott könyv kikopásának életünkben, helyette inkább funkcionális átrendeződést tapasztalunk, melynek hatására a jövőben ugyan mind kevesebb adattár jellegű dokumentum (szótár, enciklopédia) jelenik majd meg nyomtatásban, a monográfiák és a szépirodalom elsődleges szerepe azonban érzésem szerint továbbra is a papíralapú könyv marad.

1.1.4. A koncentráció gyengülése

Az internetes tartalom gyarapodásával óhatatlanul növekszik az irreleváns és redundáns információk mennyisége is, amely amellett, hogy elemző és kritikai gondolkodásmódot követel a felhasználótól (ld. feljebb), észrevehetően gyengíti a koncentrációs képességet. A főleg információk elterelik a figyelmünket eredeti célunkról, rosszabb esetben pedig zavart keltenek gondolataink rendszerében. Pszichológiai értelemben is rosszul viseljük az információbőséget, hiszen az információhiány időszakában azt tanultuk, hogy minden tudás hasznos és nehezen vesszük rá magunkat a szelektálásra. Ugyanakkor túl sok az inger körülöttünk és túl sokféle eszközt, formátumot és tartalomtípust kell kezelünk egyszerre (multitasking). Ezt a digitális bennszülöttek mesterfokon művelik ugyan¹⁷, kérdés azonban, mennyire képesek eközben fókuszált, értékkeremtő munkát végezni. Richard Watson szerint a „screenagerek” – ahogy a digitális bennszülötteket nevezi – elméje bár hipernyitott az információáramlás sokrétű forrásaira, ennek figyelmük és megértésük látja kárát, amely felszínes maradhat¹⁸. Az inger- és információgazdagság kezelése valószínűleg hosszú távú kihívást jelent majd a kutatást támogató szakkönyvtárak számára, mivel a tudományos munkához elsősorban nagyfokú koncentráció

és koherens gondolkodás szükséges, amelyre az atomizált és következtetlen elektronikus információs közegbe beleszülető generációk egyre kevésbé lesznek képesek.

1.1.5. Ellenőrizetlenség

Az internetet teljességében senki nem moderálja, így az elvben és gyakorlatban minden ember alkotta tartalmat befogad, ennél fogva téves vagy szándékosan meghamisított információk otthona is. Amennyire demokratikussá és kreatívvá teszi a világháló közegét az irányítatlanság és uralhatatlanság, épp annyira szolgál a közvéleményt tudatosan vagy kártékony hitrendszerükből fakadóan félrevezetni szándékozók melegágyául. Természetesen erre a problémára, melynek kezelése szintén erős információs írástudást vár el a felhasználótól, nem lehet válasz, hogy megpróbáljuk ellenőrzésünk alá vonni a webes tartalmakat, már csak az internet óriási méreteiből fakadóan sem, könyvtárosként sokat tehetünk azonban, hogy segítsük olvasóinkat az internetes tartalom szűrésében. Ennek egyik módja, ha általunk ellenőrzött, megbízható tartalmú tematikus linkgyűjteményeket állítunk össze számukra, kihasználva többek közt az évek óta nagy népszerűségnek örvendő közösségi linkgyűjtő oldalakat (social bookmarking).

Az ellenőrizetlenségnek ugyanakkor létezik egy másik aspektusa is, amely közvetlenül érinti a kutatómunkát. *A szabványok hiánya*, illetve be nem tartása a különböző online adatbázisok és weboldalak kialakítása során amellett, hogy alkalmazkodó-készséget követel a felhasználótól, az adott intézmény elektronikus infrastruktúrájára is komoly terhet róhat (pl. illesztőprogramok, szoftverek beszerzése). E körben nem feledkezhetünk meg ugyanakkor a fogyatékkal élő felhasználókról sem, akiknek eszközhasználatára szempontjából a szabványosság létkérdés. Technikailag ma már számukra is elérhető csaknem minden olyan segédeszköz, melynek használatával egészséges társaikkal egyenértékű ismeretszerzési tevékenységet folytathatnak, ezek az eszközök viszont csak adott szabványkörnyezetben működnek rendeltetésszerűen.¹⁹

1.1.6. Gondolati pluralizmus

A világháló tartalmi megbízhatatlanságának ellentételezéseként nem mehetünk el szó nélkül egy az információbőségéből eredeztethető, alapjában véve pozitív, ám veszélyeket is rejtő jelenség mellett. A könyvtár missziójának teljesítése szempontjából elemi jelentőséggel bír a gondolati pluralizmus mint érték. Miután a kontrollálatlan és arctalan internetes közösség organikus módon magáévá tette az ideológiai sokszínűség elvét, a könyvtárak példa nélkül álló lehetőséget kaptak, hogy szabadon közvetítsék azt a külvilág felé, erősítve ezzel a demokráciát, a szólásszabadságot és a korlátok nélkül áramló kreativitást.²⁰

A felhasználó és különösen a nyomtatott világ kanonikus természetét nem ismerő digitális bennszülött számára ugyanakkor a gondolatok pluralizmusa komoly veszélyforrás. Ő nem kapta készen az ideológiákat, neki magának kell kialakítani világvépiét, hitrendszerét. A világháló egybefolyó mellérendeltségében ez különösen nehéz feladat, hiszen a szélsőséges és bizarr ideológiákat támogató weboldalak nem egyszerűen nem szorúlnak háttérbe, mint a kanonikus tudást erősítő papíralapú korban, hanem sok esetben harsányabbak és agresszívabban terjednek, mint a demokratikus, altruista viselkedést propagáló tartalmak. Ami azonban a felhasználó számára veszély, az a könyvtár számára újabb esély az olvasóival való kapcsolatteremtésre annak reményében, hogy rávezeti őt az online források értő, kritikai használatának mikéntjére.

1.1.7. Az emlékezet romlása

Ha nem is minden kérdésünkre kapunk pontos és azonnali választ, az első hatékonyan működő keresőmotorok kifejlesztését követően mégis nagyon hamar eljutottunk egy olyan mentális állapotba, amelyben valamiképp fölöslegesnek érezzük bizonyos dolgok megtanulását. Borzasztóan rövid idő leforgása alatt kialakult az a hamis biztonságérzetünk, hogy ha szükségünk van bármilyen adatra, egyszerűen rákeresünk a Google-ban. Az elménk értelmezése szerint

elhanyagolható körülmény, hogy ez gyakran nem működik (az internet feltáratlansága, tartalmi megbízhatatlansága és a keresőmotorok relatív ügyetlensége miatt), illetve információk nem csak akkor kellenek, amikor épp utánuk tudunk nézni. Az agy nyilvánvalóan minden alkalmat megragad, hogy tehermentesítse önmagát, ezért pszichésen fogékony arra az illúzióra, hogy a számítógép képes helyettünk tárolni a tudást. Ez az érzés ugyanakkor nemcsak a digitális bennszülöttek, hanem a digitális bevándorlók sajátja is. Látványos az a tendencia, hogy egyre kevesebben hajlandóak lexikális adatok megtanulásával bajlódni, melynek következtében lassan nemcsak azt felejtjük el, mikor volt a thermopülai csata (ez még talán megbocsátható lenne), hanem jó eséllyel az általunk tanult idegen nyelv szavainak memorizálása is egyre nagyobb gondot jelent. Valószínűleg más hosszú távú következményei is lesznek az agyunk által tárolt adatok elvesztésének, számomra ezek közül a legfigyelemreméltóbb talán *Csepeli György* felvetése, aki szerint miután az internet és a mobiltelefon eltávolított helyettünk minden adatot, elménkben „több tér marad a gondolkodásra és az alkotásra”.²¹ Talán nem kizárt, hogy ez az elképzelés megvalósul, mégis vitába szállnék a szerzővel. Számomra úgy tűnik, az emlékezet romlásának egyenes következménye nem a kreatív energiák felszabadulása, sokkal inkább a webes keresés mind nagyobb szerepe életünkben. Azt az időt és energiát ugyanis, amit megtakarítunk az adattanuláson, gyorsan elveszítjük azáltal, hogy gyakorlatilag mindennek utána kell néznünk. Mellékhatásként ráadásul mindez a gépi környezettől való olyan mértékű függőséget okoz, ami akár lelki zavarokhoz is vezethet. Erre már a jelenben is akad példa, de nem tudhatjuk, milyen következményekkel járna a „számítógép-neurózis” tömegessé válása.

1.1.8. Információs igénytelenség és türelmetlenség²²

A virtuális információ-tömeg felduzzadása a fent említett hatásokon túl az emberek, köztük nem mellékesen az egyetemi hallgatók információs

elkényelmesedéséhez vezettek, ami a kutatási gyakorlatban annyit tesz, ha nem kapnak rögtön akármilyen választ feltett kérdéseikre, akkor feladják a keresést.²³ Ez persze sarkos megfogalmazás, hiszen nem mindenki jár el így, és aki hajlik erre, sikertelenség esetén ő sem adja fel azonnal a keresést, illetve nem feltétlenül éri be akármilyen válasszal. A trend mégis azt mutatja, hogy aki ma információt keres, elsőként a Google-hoz fordul segítségért, miközben meglepőnek tűnhet, de többnyire nem elégedettek a keresőprogram által kidobott eredményekkel.²⁴ Ráadásul az esetek nagy részében az első két találati oldalon sem jutunk túl és nem feltétlenül azért, mert már ott megtaláltuk a legkielégítőbb választ. Valójában nincsen türelmünk tovább keresni. Az információbőség egyik szomorú mellékhatásaként úgy próbáljuk meg kezelni a rendelkezésünkre álló tudáshalmazt, hogy egyszerűen nem veszünk tudomást arról a részéről, amelyik nem ötlük azonnal a szemünkbe. Az információs túlterheltség enyhítése érdekében elhisszük azt, amiről tudjuk, hogy nem igaz: „amit nem talál a Google, az nem is létezik”²⁵. Még el is ismerjük, hogy nem elég jó információ, amihez ily módon jutunk, ám úgy érezzük, érdemes a minőséget feláldozni a gyorsaság oltárán. Mindaddig, amíg tegyük fel, a babgulyás receptjét szeretnénk megtudni, ez a hozzáállás racionálisnak tűnik, hiszen egy rosszul sikerült vacsora csak a családunk életét keseríti meg egy estére. Sokkal több problémát vet fel a tudomány és ezen keresztül a könyvtárak számára ez a típusú ismeretszerzési türelmetlenség és igénytelenség. Ez az egyik jól körvonalazható oka ugyanis annak, hogy a fiatalabb generáció tagjai egyre nagyobb arányban pártolnak el a könyvtáraktól és adnak ki emiatt alacsony színvonalú munkákat a kezükből. Csábító a gondolat, hogy epésen megjegyezzük, „ez se lesz tudós”, de az igazság az, hogy ha az igénytelenség az egyetemi hallgató kritikus tömegének rossz beidegződései révén begyűrűzik a tudományos életbe, az nem pusztán a könyvtárak, hanem a társadalmi progresszió végét is jelenti majd. Hitem szerint azonban ez nem következik be, és az informá-

ciós igénytelenség átmeneti viselkedési zavarnak bizonyul majd. Nyilvánvaló ugyanis, hogy érdemi kutatást a Google-szemmel nem lehet végezni. A tudományos eredmények publikálásának pedig a tapasztalat szerint oly magasak a követelményei, hogy a tudóspalánták igenis rálesznek kényszerítve arra, hogy visszatérjenek az elmélyült, nyomtatott és elektronikus forrásokat egyaránt feldolgozó komplex kutatás módszertanához.

1.2. Az ökológiai tudat – holisztikus gondolkodás, transz-diszciplinaritás, fenntarthatóság

Korunk egyik legmeghatározóbb tudományos trendjének azt a korszakalkotó paradigma-váltást tekintem, melynek folyamányaként az egyes tudományterületek többé nem egymástól elszigetelt, önmagukat valamiféle absztrakció viszonylatában meghatározó entitásként jelennek meg, hanem egymással való kapcsolatuk alapján szerveződnek és értelmeződnek újra. Ennek az átrendeződésnek legnagyobb jelentősége annak elismerésében áll, hogy a bennünket körülvevő világ megértéséhez nem megfelelő eszköz a tudományos dogmák rendszere, hanem túllépve a biztonságot jelentő merev struktúrák rendszerén, a maga teljességében, alkotóelemei belső viszonyainak feltárásával kell vizsgálnunk környezetünket. Meg kell alkotnunk tehát a *nyílt rendszerek* modelljét, ami sokkal inkább alkalmas az olyan élő, folyton változó organizmusok leírására, mint az emberi társadalom vagy az ökoszisztéma.²⁶ Az általam ökológiai tudatként definiált új paradigma egyenértékű azzal az elgondolással, hogy univerzumunk minden részecskéje egyazon rendszernek a része és mint ilyen hat a rendszer többi részére és egészére, ezért az ember is kizárólag e hatásmechanizmusok függvényében határozhatja meg önmagát. Másképp fogalmazva, csak az egyén és környezetének viszonyát elemezve érthetjük meg a világ működési elveit. Hangsúlyoznom kell ugyanakkor, hogy a tudományos gondolkodást

új alapokra helyező elképzelés nem azonos a II. világháborúhoz elvezető relativista filozófiával, ami az emberi megismerés viszonylagosságát, feltételeességét és szubjektivitását hirdette, azt a gondolatot ültetve el az emberek fejében, hogy tulajdonképp minden attól függ, hogyan értelmezzük. Az ökológiai elme nem azt az igazságot keresi, amely épp megfelel kitűzött céljának, sőt óvakodik bármit állítani, amíg azt minden lehetséges szempontból meg nem vizsgálta. Megérti, hogy nem csak az egyes tudományterületek, hanem a komplementernek hitt ellentétpárok (egy/egész, stabilitás/változás, rend/káosz, stb.) is egymással egyidejűleg és egymástól függően léteznek. Az együtt-létezés rendszere azonban soha nem statikus, hanem dinamikusan, kölcsönös egymásra hatás révén fejlődik. A tudományos gondolkodásban fokozatosan teret nyerő ökológiai szemlélet értelmében tehát az evolúció által *kódolva van világunkba a progresszió*. Mindez azonban azt is jelenti, hogy az ökológiai struktúrában bármelyik szereplő bármit tesz, az nem csak a világ működését befolyásolja, hanem visszahat önnönmagára és további cselekedeteire, ezzel folyamatosan változtatva a fejlődés irányán. A tudományos kutatásban megfigyelhető, a tudományterületek korábbi határait elmosó új áramlatok azt igazolják, hogy a *Tom Lombardo* pszichológus-filozófus által *kölcsönös és tervszerű evolúciónak*²⁷ nevezett gondolat egyre inkább beépül az emberiség szellemiségébe. A fenntarthatóság eszméje²⁸ szintén e filozófia alapján nyert polgárjogot az életünkben, olyannyira, hogy nincsen olyan szakmai ágazat, amelyben a „addig nyújtózkodj, ameddig a takaród ér” szemlélet ne vált volna alapkövetelménnyé. A fenntarthatóság épp azáltal kívánja biztosítani a hosszú távú fejlődést bolygónkon, hogy az emberiség életét élő és élettelen környezetünk igényeinek és viszonyainak figyelembevételével kísérli meg irányítani. A tudományos gondolkodást, közvetve pedig mindennapi életünket meghatározza az egyre szélesebb körben ismert és alkalmazott ökológiai szemlélet, mely három alapvető komponensből tevődik össze. Első és legfontosabb elve, hogy a

világot a maga teljességében, *holisztikus módon* kell vizsgálnunk. Ez ugyanakkor csak úgy képzelhető el, ha az elkülönült tudományterületekre épülő, a felvilágosodás óta egyedül legitimnek tartott ismeretelméletet hatályon kívül helyezzük és egy integratív, *transz-diszciplináris*²⁹ *kutatási paradigmával* váltjuk fel. A holisztikus és transz-diszciplináris gondolkodást támogató ökológiai tudat végül a *fenntarthatóság* követelményrendszerén keresztül jelenik meg gyakorlati életünkben, életmóddá emelve a filozófiai és tudományos absztrakciót.

Nyilvánvaló, hogy könyvtárosként sem hagyhatjuk figyelmen kívül a fent említett tudományos trendeket. Elsősorban azért nem, mert a könyvtár létének célja és értelme a tudományos és alkotó tevékenység támogatása, illetve az emberiség tudásának közvetítése a társadalom minden rétege felé. Annak érdekében pedig, hogy e célját megvalósíthassa, ismernie kell a tudományos gondolkodás főbb irányait. Másrészről viszont e trendektől a könyvtár mint intézmény sem függetlenítheti magát tekintettel arra, hogy világtendenciákról van szó, amelyek életünket a legapróbb részletekig befolyásolják a szelektív hulladékgyűjtéstől, az egészséges táplálkozáson át egészen ismeretszerzési szokásainkig.

Az ökológiai gondolkodás alapvető hatással van a könyvtár épületének üzemeltetésére, és az olvasók számára nyújtott, nyújtandó szolgáltatások rendszerére egyaránt. Az ökológiai szemlélet elveit ezért a könyvtáraknak tudatosítaniuk kell, és ad hoc intézkedések (pl. energiatakarékos izzók beszerzése) helyett, mellett az egész intézmény működését meghatározó rendszerbe kell azokat foglalniuk, teret nyitva a tudományterületek közötti interakciónak, a változó olvasói igények proaktív észlelésének és a könyvtári funkciók új kontextusba helyezésének. Vegyük észre, hogy az ökológiai tudat meghonosodásával, illetve az egyéni, öncélú kutatás és tanulás korának lezárultával a könyvtár lett az egyetlen olyan hely, amelynek fizikai környezete és intézményi jellege lehetővé teszi, hogy a tanítás és tanulás új útjait támogató laboratóriummá³⁰ fejlődjön, illetve felhasználóbarát,

szolgáltatásgazdag környezetével hozzájáruljon új intellektuális közösségek születéséhez.³¹

1.3. Együttműködés, szinergia

Az ökológiai gondolkodásból következik, jelentősége folytán mégis külön fejezetben tárgyalom a globális közösségek közötti kollaboráció és az ennek nyomán létrejövő szinergia kérdéskörét. Az ember és környezete, illetve az ember és ember közötti kapcsolatok új alapra helyezése, a kölcsönös egymásra hatás fontosságának felértékelődése egyenesen a kapcsolathálózatisághoz, korunk egyik kulcskérdéséhez vezet bennünket. Kapcsolati hálók természetesen mindig is léteztek, sőt a 20. század közepe óta azt is tudjuk, hogy a világon minden ember legfeljebb hatlépcsényi távolságra van egymástól.³² A hálózatok valódi természetével azonban csak az internet nagyarányú elterjedését követően kezdtek foglalkozni a szakemberek, hiszen azonnal felismerték annak lehetséges hatásait az emberi kapcsolatok fejlődésére. Bár e dolgotat terjedelmi korlátai nem engedik, hogy az internethez és az emberi társadalomhoz hasonló hálózatok jellegzetességeit bemutassam, mindenképp szeretném kiemelni azt a tényt, hogy a digitális kor társadalmát elsősorban a számítógépek központ nélküli, áttekinthetetlen, egyre táguló hálózata teszi azzá, amivé: egyetlen globálisan szervezett organizmussá, amelynek alkotórészei kölcsönösen függenek egymástól, folytonosan hatnak egymásra. Ez az új, összekapcsolt környezet nem teszi lehetővé az intellektuális elszigetelődést, annak ellenére sem, hogy az internet a digitális térbe száműzte közösségi kapcsolatainkat. A tudományos kutatás és információszolgáltatás szempontjából az új típusú online kapcsolathálózatiság fő következménye, hogy mind gyakrabban születnek korábban elképzelhetetlen összetételű alkotó közösségek, melyek tevékenysége a fizikai valóság tereiből (könyvtár, labor) egyre inkább áthelyeződik egy virtuális közegbe, amely tartózkodási *helytől és időtől függetlenül* állandóan jelen van. E közösségi munka további jellegzetessége, hogy *töme-*

ges együttműködésre épül, ezért önkorrekcióra³³ képes. Minél nagyobb ugyanis egy rendszer, annál nagyobb kapacitás áll rendelkezésére, hogy észlelje és javítsa a hibákat, igaz, természetesen csak akkor, ha nem áll fölötte korlátozó hatalom. Márpedig az együttműködés tömeges jellege azt is jelenti, hogy lehetetlenné válik a hierarchikus szerveződés³⁴, így nem csak az önkorrekciót (internal checks-and-balances³⁵), hanem többféle egyéni készség, képesség kibontakozását is megkönnyíti. Úgy is fogalmazhatnánk, a tömeges együttműködésre épülő rendszerek egy globális közösség szinergiáját hozzák létre azáltal, hogy sokak kreativitásának morzsáiból egy teljesen új alkotói minőség születését mozdítják elő.

E tökéletesen nyitott és időtől független kapcsolati rendszerben az információ fogyasztója egyben alkotójává is válik, ami azon túl, hogy önmagában átírja a tanulás és olvasás mintázatait³⁶, érdekeltté teszi az együttműködésben résztvevőket a minél jobb minőségű tartalom, illetve termék előállításában.³⁷ A gyártó-fogyasztó és író-olvasó közötti határok elmosódása a látszat ellenére szintén kiváló alkalmat biztosít a jövő könyvtárak számára, hogy célközönségük újra felfedezze őket, ám kizárólag akkor, ha képesek kilépni abból az egyirányú információáramlást feltételező hozzáállásból, melyben a könyvtár biztosítja a tudáshoz való hozzáférést, az olvasó pedig befogadja azt. A könyvtár korszellemnek megfelelő feladata, hogy *kétirányúvá tegye* a tudás mozgását. Ez a gyakorlatban megteremti annak lehetőségét, hogy a felhasználó egyrészt a könyvtártól kapott információk alapján létrehozott új tudását visszaközvetítse a könyvtár felé, másrészt gazdagítsa vagy korrigálja a könyvtár tudásállományát saját, más forrásból származó ismereteivel.

1.4. Open Science

Végül, de nem utolsósorban meg kell emlékeznünk az Open Science (nyílt tudomány) mozgalomról, amely bár újdonságnak tetszik, valójában az ipari forradalom szabadalmaktól hemzsegő világát megelőzően a tudományos élet

mozgatórugójaként funkcionált. A számunkra oly természetes tudományos verseny viszonylag új keletű fogalom és szorosan összefügg a szellemi tulajdonhoz kapcsolódó jogok erősödésével. A mai versenyközpontú magatartás elterjedése előtt a tudományt egy olyan kollaborációra épülő alkotói modell uralta, amely a társadalomjobbítást többre értékelte az alkotásból származó presztízs-nél és anyagi előnyöknél, a tudományos eredmények leghatékonyabb elősegítőjének pedig az együttműködést tartotta. A nyílt tudomány gondolata a késői 16. és korai 17. században alakult ki, amikor az állam támogatni kezdte az intellektuális erőfeszítéseket. *Alexandra Okada*, az Open University munkatársának szavaival „ez a nyílt kutatás időszeke volt, amikor a szerzői jogi vonatkozások még nem játszottak szerepet. A nyílt tudomány nem más, mint egy normák és értékek mentén működő társadalmi törekvés a szakértelem és érdem alapján létrehozott általános érvényű szabványok támogatására.”³⁸

Az ökológiai gondolkodás, és az internet hálózati rendszeréből kinőtt tömeges együttműködési modell a 21. században újra aktuálissá tette a nyílt tudomány gondolatát. Korunk globális, kölcsönös függőségek rendszerében működő közegében mindannyiunk, de különösképp a tudós társadalom közös felelőssége, hogy az információtechnológia adta lehetőségekkel élve javítsa a tudományos munka hatékonyságát. A nyílt tudomány elveinek terjedése tehát egyenes következménye a felismerésnek, hogy virtuális vagy valós kollaboráció révén fenntartható módon – azaz kevesebb tudásduplikálás és kisebb hibaszázalék mellett – minden eddiginél gyorsabban születnek használhatóbb ötletek bolygónk problémáinak megoldására.³⁹

A nyílt tudomány legnagyobb jelentősége azonban mégis abban áll, hogy a tudósok szabadon másolhatják és terjeszthetik egymás eredményeit, miközben ellenőrizhetik és javíthatják is azokat. A tudás szabad megosztása ugyanakkor információtechnológiai eszközeinknek köszönhetően önmagán túlmutató lehetőségeket is rejt magában, hiszen az információ akadálytalan áramlása nem egyszerően a tudás előállítóinak

alkotó tevékenységére hat jótékonyan, hanem közvetve szolgálja az ismeretekhez való egyenlő hozzáférés eszméjét azáltal, hogy többé nem csak az egyébként is információgazdagságban élő, a tudást megfizetni képes társadalmi rétegek élvezhetik a tudás előnyeiket. A tudományos eredmények nyílt megosztása a tudomány szereplőivel kötött új társadalmi szerződés születését is magával hozza, melynek keretében végre a civilek is lehetőséget kapnak az őket érintő felfedezések értékelésére, illetve a tudományos kutatás irányainak befolyásolására. Az innovációs tevékenység így a kínálat-vezérelt modell felől egyre inkább a felhasználó központú kutatás felé tolódik el.⁴⁰

A nyílt tudomány népszerűvé válása szintén egyike azoknak a globális trendeknek, amelyek a könyvtárak értékrendjébe tökéletesen beleillenek. A könyvtárak és a nyílt tudomány híveinek célja ugyanis egyaránt az, hogy a tudás társadalmi helyzettől függetlenül minden emberhez akadályok nélkül eljusson. Bár a könyvtárak ezt a zárt tudomány korszakában is lehetővé tették, csakis a nyílt tudomány által megengedett szabad megosztás előretörése adott módot a tudományos eredmények bárki által történő felhasználására, kiegészítésére, frissítésére.⁴¹ Ez a fejlemény pedig olyan kreatív tartalommal tölti fel a könyvtárban eddig élettelenül pihenő tudást, amely egészen új dimenzióba helyezheti a könyvtári kutatómunkát.

Jegyzetek

1. Vö. mémek mint divatszerűen terjedő jelenségek, amelyek gének mintájára terjednek embertől emberig, és a génekhez hasonlóan mutálódnak, tökéletesednek, halnak el, meglehetősen nehezen nyomom követhető mintázatok alapján (pl. városi legendák, pletykák). A hype kifejezést itt a mémek technológiai divatokra vonatkozó megfelelőjeként használom.
2. Jó példa erre a netbook terjedése, amelyet hónapok alatt szorított ki az új „hype”, az érintőképernyős tablet számítógép. De a CD-ROM-ot is érdemes említeni. Sok könyvtár vásárolt millióért CD-ROM alapú adatbázisokat, amelyeket viharse-

bességgel váltottak fel a webes adatbázisok, egy csapásra főlegesen és elavulttá téve az offline forrásokat.

3. Watson, 3. p.
4. Egy Barabási Albert-László Behálózva c. könyvében bemutatott vizsgálat szerint a keresőmotorok keresési lefedettsége a keresési algoritmusok egyre nagyobb kifinomultsága ellenére folyamatosan csökken, mivel a web jóval nagyobb sebességgel növekszik, mint a keresők hatékonysága. [Barabási, 180. p.]
5. A jelenség illusztrálására Tóth Máté említi Cooncy, J. P. felismerését, mely szerint „az információ képes szüntelenül növekvő keresletet előidézni önmaga iránt”. [Tóth, 2. p.]
6. A pénzért információt szolgáltató ún. információbrókerről e helyt nem szólunk.
7. Horava, 145. p.
8. Természetesen ez nem egyszavas keresőkérdések esetében probléma (pl. II. Erzsébet), hanem akkor, ha nagyon specifikus vagy komplex kérdésre keresünk választ (pl. Mikor viselte legutóbb II. Erzsébet a brit koronaékszereket és miért?). Ez utóbbi esetben több keresőkérdésünk is lesz, mire megfelelően leszűkülnek az eredményeink.
9. Digital Rights Management – digitális jogkezelő rendszerek, a digitális tartalmak illegális terjesztése ellen kifejlesztett műszaki eljárások összefoglaló neve. [Kerekes, 105. p.]
10. Drótos, 3. p.
11. <http://www.archive.org/web/web.php>
12. <http://creativecommons.org>
13. Battelle 226–227. p.
14. Leu et al. 1590–1599. p.
15. Kerekes 46. p.
16. Watson, 3. p.
17. Abram-Luther in: Kresh, 78. p.]
18. Watson, 12. p.
19. Vö. Jaws for Windows, a magyar vakok és gyengénlátók által használt képernyőolvasó szoftver. Jó tudni, hogy bár számos képernyőolvasó szoftver létezik szerte a világban, a magyar anyanyelvű felhasználók számára kizárólag a Jaws szoftvert fejlesztik. Magától értetődő módon, a nem akadálymentesített (nem szabványos) honlapokat nem képes kezelni a program. Bővebb információ: www.infoalap.hu/jaws
20. Ezzel egybecseng Hannele Koivunen Tóth Máté által idézett gondolata, miszerint „a könyvtárnak kötelessége a gondolko-

dás lehető legnagyobb változatosságát képviselni. Törekedni kell arra, hogy az ismeretek és a gondolkodás sokszínűségét közvetíteni tudja a könyvtár, ugyanis csak így lehet biztosítani az embereknek a vélemények közötti választás és a saját kérdéseikre saját válasz adásának lehetőségét.” [Tóth, 7. p.]

21. Csepeli–Prazsák, 13. p.
22. Watson, 6–7. p
23. Law, D., 56. p.
24. Law, J., 5. p.
25. Hazen, 116. p.
26. Gidley, 1043. p.
27. Lombardo, 39–40. p.
28. Kagan, 1094–1095. p.
29. A transz-diszciplinaritás annyiban több, mint az interdiszciplinaritás, hogy míg utóbbi úgy teremti kapcsolatot diszciplinák között, hogy határaikat nem mossa el teljesen, előbbi teljesen átjárhatóvá és határok nélkülivé teszi a tudományos munkát. Ld. még: [Gidley, 1043. p.]
30. Freeman in: Kresh, 373. p.
31. Freeman in: Kresh, 370. p.
32. Ez a hat lépés persze nem pontosan hat lépést jelent, csupán annyit, hogy meglepően kevés (mérhetően alacsony) számú kapcsolaton keresztül képesek vagyunk eljutni bárki máshoz a világon. [Barabási, 32–47. p.]
33. Black, 78–79 p.
34. Tapscott-Williams, 33. p.]
35. Black, 82. p.
36. Golden, 91–92. p.
37. Tapscott-Williams, 157. p.
38. Okada, 61. p.
39. Okada, 62. p.
40. Vincent-Lancrin, 165. p.
41. Tapscott-Williams, 164. p.

Bibliográfia

- BARABÁSI Albert-László: Behálózva. A hálózatok új tudománya. Bp., Helikon, 2008. 320 p.
- BATTELLE, John: Keress! Hogyan alakítja át kultúránkat, üzleti életünket a Google és az internetes keresés. Budapest, HVG. 2006. 280 p.
- BLACK, Erik W.: Wikipedia and Academic Peer Review. Wikipedia as a Recognised Medium for Scholarly Publication? = Online Information Review, 2008. 1. 73–88. p.
- CSEPELI György – PRAZSÁK Gergő: Örök visszatérés? Társadalom az információs korban. Budapest, Jósöveg Műhely, 2010. 240 p.
- DRÓTOS László: Két kultúra? A (c) és a (cc). = Tudományos és műszaki tájékoztatás, 2006. 4. 159–167. p.
- GIDLEY, Jennifer M.: Globally Scanning for "Megatrends of the Mind": Potential Futures of Futures Thinking. = Futures, 2010. 10. 1040–1048. p.
- GOLDEN Dániel: Az elektronikus olvasás mintázatai. = Információs társadalom, 2009. 3. 85–93. p. (http://epa.oszk.hu/01900/01963/00030/pdf/infotars_2009_09_03_085-093.pdf)
- HAZEN, Dan: Rethinking Research Library Collections. A Policy Framework for Straitened Times, and Beyond. In: Library Resources & Technical Services, 2010. 2. 115–121. p.
- HORAVA, Tony: Challenges and Possibilities for Collection Management in a Digital Age. = Library Resources & Technical Services, 2010. 3. 142–152. p.
- KAGAN, Sacha: Cultures of Sustainability and the Aesthetics of the Pattern that Connects. = Futures, 2010. 10. 1094–1101. p.
- KEREKES Pál: E-book kalauz. Az elektronikus könyv kisenciklopédiája. Budapest, Kossuth Kiadó, 2011. 200 p.
- Kresh, Diane (ed.). The Whole Digital Library Handbook. Chicago, American Library Association, 2007. 416 p.
- LAW, Derek. Academic Digital Libraries of the Future: An Environment Scan. = New Review of Academic Librarianship, 2009. 15. 53–67. p.
- LAW, John. Academic Libraries and the Struggle to Remain Relevant: Why Research is Conducted Elsewhere. = Sydney Online, 2009. 1–9. p.
- LEU, Donald J. et al. Toward a Theory of New Literacies Emerging from the Internet and Other Information and Communication Technologies. In: Theoretical Models and Processes of Reading. Unrau, Norman J. (ed.), 2004. International Reading Association. (1752 p.) 1570–1613. p.
- LOMBARDO, Tom. The Future Evolution of the Ecology of Mind. = World Future Review, 2009. Feb-March. 39–56. p.
- OKADA, Alexandra. Knowledge Media Technologies for Open Learning in Online Communities. = The International Journal of Technology, Knowledge and Society, 2007. 5. 61–74. p.
- TAPSCOTT, Don – WILLIAMS, Anthony D.: Wikinómia: hogyan változtat meg mindent a tömeges együttműködés. Budapest, HVG, 2007. 336 p.
- TÓTH Máté: A könyvtáros szakma szerepváltása a digitális korban – Trendek a hazai és nemzetközi könyvtárügyben. = Tudományos és műszaki tájékoztatás, 2004. 1. 21 p. (http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3486&issue_id=447)
- VINCENT-LANCRIN, Stéphan: What is Changing in Academic Research? Trends and Prospects. In: Higher Education to 2030. Volume 2: Globalization. 2009, OECD. (356 p.) 145–178. p.
- WATSON, Richard: Future Minds. How the digital age is changing our minds, why it matters, and what we can do about it. London; Boston, Nicholas Brealey Publishing, 2010. 336 p.

Könyvtári Intézet

Könyvtártudományi Szakkönyvtár

1014 Budapest, Szent György tér 4–6.
(Budavári Palota F épület)

Levélcím: 1827 Budapest,

Telefon: 224–3795 (szerkesztőség),
224–3725 (tájékoztatás)

Hol keresse a hálózaton számítógépes szolgáltatásainkat?

— 2012. február —

(Az URL-ek esetleges változásairól folyamatosan hírt adunk)

a Könyvtári Intézet

honlapja:

<http://ki.oszk.hu>

a szakkönyvtár honlapja:

<http://ki.oszk.hu/konyvtar>

az online katalógus (LibriVision):

<http://nektar.oszk.hu>

könyvtárközi kölcsönzés, dokumen- tum-szolgáltatás:

kszk@oszk.hu

MANCI, THES adatbázis:

<http://w3.oszk.hu/manci.htm>

ProQuest Library Science

adatbázis

(helyben használható)

Könyvtári Figyelő:

<http://ki.oszk.hu/kf>

HUMANUS adatbázis:

[http://www.oszk.hu/humanus/
konyvtartud/konyveskonyvtartud.html](http://www.oszk.hu/humanus/konyvtartud/konyveskonyvtartud.html)

EPA-HUMANUS-MATARKA

közös kereső:

<http://ehm.ek.szte.hu/ehm>

online tájékoztatás

a LibInfo keretében:

<http://libinfo.oszk.hu>

Műhely

A mi „rejtett potenciálunk”

TÓTH Máté

Két kiváló fiatal szegedi egyetemista, *Molnár Sándor* és *Nagy Gyula* dolgozata olvasható a következő oldalakon. Tudatosan kerestük őket, és örömmel vesszük tudomásul, hogy itt vannak két nagyszerű projekttel, amelyek elsősorban a szakma iránti őszinte érdeklődésről, kreativitásról és – ami gyakran hiányossága a hasonló hallgatói projekteknek – céltudatos és kitartó munkáról tanúskodnak.

A K2 kísérleti műhely már indulásakor kitűzte célul, hogy népszerűsíti a felsőoktatási intézményekben folyó könyvtár- és információ-tudományi kutatásokat, illetve a programjain bemutatkozási lehetőséget biztosít a tehetséges egyetemi, főiskolai hallgatóknak, fiatal kutatóknak. A két szerző is egy ilyen rendezvényen bukkant fel.

A virtuális kutatócsoport működése során három tevékenységre helyeztünk nagy hangsúlyt:

1. a szakirodalom alapján az új technológiai trendek figyelése;
2. új technológiákkal kapcsolatos kísérletek végzése, ösztönzése;
3. rendezvények szervezése, amelyeken az új technológiai lehetőségeket és a fiatal kutatókat megismertetjük a nagyközönséggel.

A tevékenység részleteiről és az új eredményekről a K2 műhely blogján¹ számoltunk be. Összesen nyolc rendezvény, 28 előadás vagy tutoriál és összesen több mint 300 látogató számszerűsítve is jól jellemzi a műhely rendezvényeinek elmúlt évi eredményeit. Ennél is fontosabb azonban, hogy új együttműködések, ismeretségek születtek mind könyvtárakkal, mind külső ipari

partnerekkel, mind pedig sokra hivatott, de a szakma előtt eddig ismeretlen fiatal kutatókkal, egyetemistákkal. A tevékenységeink támogatásához felkértünk egy tanácsadó testületet – *Drótos Lászlót* (Országos Széchényi Könyvtár), *Fodor Jánost* (Eötvös Loránd Tudományegyetem) és *Jóföldi Endrét* (WebLib Kft.), – akik a könyvtáros szakmában és az IT területén eltöltött hosszú évek tapasztalatával irányt adtak a műhely tevékenységének. Rajtuk kívül elsősorban fiatal, innovatív, ötletekkel teli fiatalokra, azon belül is gyakran pályakezdőkre alapoztuk a kutatási tevékenység legnagyobb részét.

Az „engedjünk teret a tehetséges fiataloknak” frázis már-már szinte évtizedes közhelyszámba megy a szakmai párbeszédnek során, ennek ellenére folyamatosan úgy érezhetjük, hogy nagyon komoly tennivalóink vannak ezen a területen. A fiatalokat akkor van értelme bevonni a szakmai közéletbe és a tudományos kommunikációba, ha az nem az „engedjünk a kicsinek” nagyvonalúságából fakadó nemes gesztus, hanem éppen a hideg professzionalizmus által motivált szükségyszerűség. Lassan el lehet felejtünk az évtizedes tapasztalatokon, illetve a korhoz illő konzervativizmuson nyugvó „lassú haladás” kontra „forrófejű ifjúság” és az ebből fakadó „generációs viták” sztereotípiáit is. Amit én látok a „mai fiatalok”-ból, az az, hogy sokan nagyon sokat képesek dolgozni, mert megszokták, hogy az előrehaladásnak ez az egyetlen útja. Sokuknak az angol szinte a második anyanyelve, a technológiában rendkívüli jártassággal bírnak, jól kommunikálnak és hatékonyan érvényesítik érdekeiket. Lehet, hogy túlságosan szerencsés vagyok, de nekem a szakmában fel-felbukkanó fiatalokból, illetve az egyetemi hallgatóimról jellemzően ez a kép áll össze. Csupa olyan tulajdonság, képesség, amelyet a könyvtárak sem nélkülözhetnek. Örülünk hát annak, hogy kifejezik elkötelezettségüket a szakmánk iránt, használjuk ki a tudásukat, a lelkesedésüket és azt, hogy sok olyan értékkel bírnak, ami a korábbi generációk esetében ritkaságszámba ment. Ez mindnyájunknak hasznos: ők könnyebben bekapcsolódhatnak a szakmába, a már pályán lé-

vők pedig első pillanattól kezdve profitálhatnak a pályakezdők tudásából és innovatív ötleteiből. Ők a mi rejtett potenciálunk, amelyet felszínre hozva nagyon jelentős szellemi tőke állítható a hazai könyvtárügy szolgálatába.

A generációk közötti együttműködés, együttgondolkodás példája az idén 20. alkalommal megrendezett BOBCATSSS konferencia is. A BOBCATSSS-t diákok szervezik diákoknak, tanároknak és gyakorló szakmabelieknek 1993 óta, évente. Forrófejűségnek nyoma sincs, lelkesedésnek, munkabírásnak annál több, ami természetesen nem jelenti azt, hogy nem hárul nagy felelősség a háttérben meghúzódó professzorokra. A BOBCATSSS erejét jól jelzi, hogy azok, akik még hallgatóként vettek részt az első szimpóziumokon, azok ma már erejük teljében lévő oktatókként viszik a saját diákjaikat a konferenciákra.

A BOBCATSSS húsz éve más tekintetben is jó tükör a fiatalokról. Idén Amszterdamban² több vezető nyugati könyvtárosképző intézmény oktatója megjegyezte, hogy míg az első konferenciákon még igencsak gyenge angolsággal bírtak a közép-kelet európai (lengyel, magyar, cseh, litván, lett) hallgatók, addig mára eltűnt a különbség Európa két féltekéje között ebben a tekintetben is. A nyelv pedig nagyon meghatározó, amikor új gondolatokat, innovatív üzeneteket kell közvetíteni. Abban biztosak lehetünk, hogy a jelenlegi magyar fiatalok sokkal inkább partnerként jönnek számításba más európai egyetemek, könyvtárak szempontjából, mint akár tíz évvel ezelőtt.

Idén több európai kezdeményezés is indult, jellemzően Facebook közösségek formájában, amelyek a fiatalokban meglévő rejtett szellemi kincset próbálják meg a szakma javára hasznosítani. (IFLA New Professionals³; Our Hidden Potential⁴) A mi rejtett potenciálunk kiaknázásának csak az egyik oldala a felsőoktatási intézmények által végzett tehetséggondozás, a másik oldal a könyvtáros szakmáé, ahol vannak még teendőink.

A 2011. június 14-én „*Körkép – Egyetemi technológiai kutatások a könyvtárosképzésben*”

címmel tartottunk szakmai napot az Országos Széchényi Könyvtárban. Korábbi rendezvényeinken is igyekeztünk a szakmai nagyközönség számára addig ismeretlen, ugyanakkor kiváló előadókat felkérni, ezen a napon azonban kifejezetten az egyetemisták, főiskolások által végzett technológiai jellegű, vagy technológiák használatával kapcsolatos kutatási projekteket mutattunk be. Ezzel egyrészt megjelenési lehetőséget kívántunk számukra biztosítani, másrészt pedig alkalmat a leendő munkáltatóik előtti bemutatkozásra.

A hazai könyvtárosképző intézmények vezetőit megkértük, hogy ajánljanak nekünk olyan hallgatókat, akik kész kutatási eredményekkel rendelkeznek és azt képesek és hajlandók is egy-egy 20 perces előadás formájában bemutatni a szakmai közönségnek. Öt intézményből 11 hallgatót sikerült előadónak megnyernünk. Szomorú, hogy sok helyről visszajelzést sem kaptunk, ugyanakkor biztató, hogy akiket ajánlottak, azok igen magas színvonalon képviselték egyetemüket és valóban innovatív projektekről számoltak be.

Olyan beszámolókat kértünk, amelyek technológiai projektekről tudósítottak. A szakmai napon azonban kiderült, hogy szinte nincs olyan területe a könyvtárasságnak, amelyen ne lennének technológiai projektek, így az előadások ezen korlátozás ellenére reprezentálták a szakma sokszínűségét.

A következő két írásban közös, hogy a technológia lehetőségei felől közelítenek és azzal a könyvtár funkciórendszerének, illetve a könyvtáros modern kori szerepeinek egy-egy aspektusát mutatják be.

Nagy Gyula régóta foglalkozik a Personal Information Management, azaz magyarul a személyes információszerzés témával. Korábban a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás hasábjain már közzétette kutatásai eredményeit.⁵ Most az okostelefonok, táblagépek és különösen az Android operációs rendszerrel működő számítógépek világában mutatja be ugyanezen kérdéskört.

Amikor a könyvtáros szakma a digitális kor haj-

nalán újradefiniálta saját szerepét, ismételten előjött Gorman és Crawford gondolata, miszerint „*a könyvtárak szerepe nem változott az elmúlt évezredekben, s nem fog változni a jövőben sem: beszerezni, őrizni, hozzáférhetővé tenni a tudást és az információt, bármilyen hordozón jelenik is meg, és segíteni az embereket, akik hozzá akarnak férni ezekhez*”⁶. A könyvtáros pedig úgy jelent meg – a Nicholas és Dobrowolski által újraértelmezett felhasználói attitűdök nyomán – mint aki az egyéni információs igényeket elégíti ki, függetlenül a könyvtári gyűjteménytől.⁷ A személyes információszerzés egy lehetőség, amelyet a könyvtáros vagy a könyvtár – akár profitorientált vállalkozás formájában – végezhet, elébe menve a társadalom által generált ilyen irányú igényeknek.

Molnár Sándor egy hely- és művelődéstörténeti célú temetői nyilvántartó rendszer fejlesztéséről ír. A projekt teljes mértékben egyéni kezdeményezés, ugyanakkor a szerző egymagában is komoly eredményeket ért el. A temető mellett, hogy az eltávozottak végső nyughelye, az élőknek egy lehetőség a múlttal való találkozásra, generációk közötti összekötő kapocs, identitást meghatározó és megerősítő szimbolikus tér. Mindezek mellett a hely- és művelődéstörténet, kulturális antropológia és néprajzi kutatások egyik fontos forrása. (Erre 17 évesen volt szerencsém rádöbbenni, amikor – az azóta miskolci legendává vált – Pápay Sándor magyar-történelem szakos tanár úr a budapesti Kerepesi temetőbe vitt minket osztálykirándulásra a diákok és a szülők nem kis megdöbbenését kiváltva.)

Molnár Sándor felhívja a figyelmet a temetők sírköveinek alaposabb dokumentálására és egy lehetséges utat mutat arra, hogy miként lehet a hely- és művelődéstörténeti szerepnek jobban megfelelni. A közkönyvtár, azonkívül, hogy információs központ, tanulási tér és a rekreáció helyszíne, fontos szerepet játszik a helyi identitás kialakításában. A közkönyvtár azzal, hogy közösségi teret szolgáltat a helyi lakosok számára, elmélyíti a valahová tartozás érzését. Egy temetői adatbázis a helyben élt elődökkel való kapcsolat felderítésére, tudatosítására is

alkalmas lehet, amivel növelhető a társadalmi tőke és erősíthető a helyi identitás.

Különösen azokon a vidékeken, ahol a települések megtartó ereje kisebb – munka- vagy szórakozási lehetőségek hiányában – fontos, hogy tudatosítsák azokat az értékeket, amelyek büszkeséggel töltik el a helyieket. A cikk jól demonstrálja, hogy egy technológiai projekt hogyan képes támogatni közvetve – egy hely- és művelődéstörténeti adatbázis kialakításával – a helyi identitás erősítését egy közösségben. A tanulmány egy konkrét projektről számol be, de bátran állíthatjuk, hogy tapasztalatai szélesebb körű szakmai program alapjául is szolgálhatnak.

Végezetül a legfőbb tanulság: ne hagyjuk, hogy a könyvtáros szakmát választó sokra hivatott fiatalokban rejlő potenciált mások aknázzák ki a saját javukra! Becsüljük meg őket, az ők, a mi és a használóink érdekében!

Jegyzetek

1. <http://blog.konyvtar.hu/k2/>
2. Information in e-motion. BOBCATSSS 2012 20th International Conference on Information Science. Amsterdam, 2012. január 23-25.
3. IFLA New Professionals Special Interest Group <http://www.facebook.com/npsig?ref=ts>
4. Our Hidden Potential – Bobcatss 2012 <http://www.facebook.com/npsig?ref=ts#!/pages/Our-hidden-potential-Bobcatss-2012/293712667352483>
5. Nagy Gyula: PIM – Személyes információszerzés. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 57. évf. 2010. 11–12. sz. 458-474. p.
6. Crawford, Walt – Gorman, Michael: Future libraries: dreams, madness, and reality. Chicago - London, 1995. Idézi: TÓTH Gyula: A könyvtár történelmi szerepváltásai. = Könyvtárosok kézikönyve 3. szerk.: HORVÁTH Tibor-PAPP István. Budapest, Osiris Kiadó, 2001. p. 37.
7. Nicholas, David – Dobrowolski, Tom: Re-branding and re-discovering the digital information user. = Libri, 50. köt. 2000. p. 157–162.

A NAVA pontok jövője

A 2010 decemberében elfogadott Médiatörvény értelmében 2011. március 31-ét követően a NAVA működését az Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (NMHH) látja el.

A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy – a Neumann után – a NAVA-t jelenleg az MTVA Digitalizációs Műhely Kft. üzemelteti.

2011 decemberében elfogadta a parlament a 2004. évi 137. NAVA törvény módosítását (<http://www.magyarokszlony.hu>), mely szerint a NAVA gyűjtőkörét, a gyűjtemény szolgáltatásának a módját, a szolgáltatandó dokumentumok körét, az archiválás kritériumait az NMHH elnökének rendeletei határozzák majd meg.

Ezek elkészüléséig a korábbi jogszabályok hatályosak. A NAVA a kötelezpéldány-gyűjteményét az eddigieknek megfelelően gyarapítja a műsorszóró média (m1, m2, Duna, TV2, RTL Klub, Bartók, Kossuth, Petőfi) dokumentumaival (de a tervezett csatornabővítések kérdések még nyitott), valamint üzemelteti a különgyűjteményeit is (kgp.nava.hu).

A NAVA-pontokon keresztül továbbra is nyilvánosan szolgáltatja valamennyi gyűjtemény dokumentumait. Katalógusa szabadon kutatható (kereso.nava.hu).

(Katalist, 2012. 01. 10. Palyik Katalin tájékoztatása alapján.)

A személyes információ-szervezés (PIM) és a mobil eszközök

NAGY Gyula

Bevezető

A 2010-es év decemberi Tudományos és Műszaki Tájékoztatásában jelent meg egy összefoglaló tanulmány a személyes információszervezésről, amely részletesen ismertette a PIM fogalmát (a PIM betűszó a personal information management kifejezés rövidítése), helyzetét és területeit.¹ Az iromány második fele pedig gyakorlati tippekkel és tapasztalatokkal szolgált. Jelen írás is inkább ezekre a gyakorlati vonatkozásokra koncentrál, mégpedig az eszközök, azon belül is főleg a mobil eszközök (okostelefon, táblagép) oldaláról megközelítve a kérdést, hiszen napjainkban ez a legforróbb terület a személyes információszervezésben.

Mindenki által ismert tény, hogy az informatika terén a XX. század második felében lezajlott fejlődés mekkora mértékű, és milyen hihetetlen tempójú volt. Ez a fejlődés az elmúlt 60–70 év alatt teljesen megváltoztatta a világot. A mobilkommunikációban lezajló fejlődés még ennél is sokkal gyorsabb volt, hiszen 15–20 év alatt sikerült az informatikai forradalomhoz hasonló nagyságrendű ugrást elérni, amely legalább annyira megváltoztatta az életünket, mint a számítógépek elterjedése. Természetesen a két folyamatot balgaság volna teljesen különválasztani egymástól, hiszen számos szinergia figyelhető meg a két terület között. A korábbi forradalom tulajdonképpen előkészítette a terepet az utóbbi

számára, lehetővé téve, hogy az jóval rövidebb idő alatt végbemenjen. (A „végbemegy” kifejezés igazából nem is helytálló, hiszen egy befejeződött állapotot sugall, pedig látnunk kell, hogy ezek a folyamatok nem álltak le, éppen ellenkezőleg, napjainkban tombolnak leginkább.) Fokozottan igaz ez a mobil eszközök világára! Könyvtárosként talán bele sem gondolunk, hogy ezek a mára teljesen hétköznapivá vált eszközök milyen szorosan kapcsolódnak fő feladatunkhoz, az információkezeléshez.

Az írás elsősorban a személyes információk menedzselésére kíván szorítkozni. Nyilvánvaló, hogy a könyvtárakban nem ez jelenti a különféle mobil eszközök fő felhasználási területét, hanem inkább az elektronikus olvasás és a különféle folyóiratok, illetve más dokumentumtípusok elektronikus megjelenítésének biztosítása. Írásom akár erről is szólhatna, azonban erről a témáról már jó néhány tanulmány született, ezért inkább a PIM-es vonatkozásokra szeretnék koncentrálni. Egyébként is hiszem, hogy könyvtárosként fejlesztenünk kell az emberek információkezelési kompetenciáját, így teljesen kézenfekvő volt a téma kiválasztása.

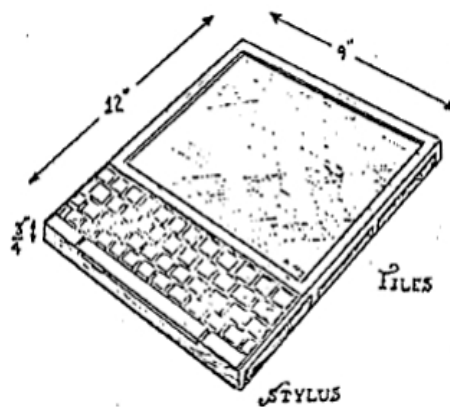
Két összefonódó betűszó: PIM és PDA

Ha megvizsgáljuk a PIM és a különféle mobil eszközök kapcsolatát, akkor mindenképpen a PDA-k (personal digital assistant) megjelenésével kell kezdenünk, hiszen ezek voltak az első olyan hordozható eszközök, amelyek fő szolgáltatása éppen a személyes információszerzés hatékonyabbá tétele volt.

A magyar Wikipédián található cikk nagyon szépen bemutatja ezeknek az eszközöknek a fejlődéstörténetét, az a ritka eset fordul elő ugyanis, hogy a magyar változat jóval gazdagabb és informatívabb, mint az angol nyelvű, ezért bátran hivatkozom rá: A PDA kifejezés először 1992. január 7-én hangzott el a Las Vegas-i Consumer Electronic Shown (ahogy az első CES, azaz 1967 óta sok más kategóriateremtő újdonság).

John Sculley, az Apple akkori vezérigazgatója nyitóbeszédében bejelentette a Newton platformot és ismertette egy tipikus „personal digital assistant” ismérveit. Azonban a hordozható számítógépek elve ennél már jóval korábban, az első CES-t követő évben, azaz 1968-ban felmerült: *Alan Kay*, a Xerox PARC kutatója ekkor dolgozta ki ugyanis a Dynabook koncepcióját. Tulajdonképpen ennek modern megvalósításai a mostani táblagépek. Természetesen a '70-es és '80-as években is voltak hasonló eszközök megteremtését célul tűző törekvések, azonban ezeket nem mutatnám be részletesen, hiszen a hivatkozott oldalon megtalálhatóak. A következő komolyabb mérföldkő 1996-ra tehető: ekkor jelentkezett ugyanis a Palm az első valóban sikeres kézi-számítógép-modelljével, ami a Palm Pilot 1000 névre hallgatott. Ugyanebben az évben a Nokia bemutatta az első PDA-képességekkel bíró mobiltelefonját, a Nokia 9000 Communicatort, amely később a legtöbb példányban eladott PDA-vá nőtte ki magát.² Tulajdonképpen ez a készülék indította el azt a konvergenciát, amely végül a PDA-k halálát okozta.

A PDA-k alapkoncepciója a kezdetektől fogva a legfontosabb PIM funkciók kiszolgálása volt, erre utal az is, hogy a készülékek legfontosabb alapszoftvereit a PIM betűszóval jelölték. A négy legfontosabb alkalmazás, ami a gyártótól függetlenül minden gépben megtalálható volt: a naptár, a címjegyzék, a tennivalók és a jegyzetkönyv.

A Dynabook vázlata³

Palm Pilot 1000⁴

Nokia 9000 Communicator⁵

Okostelefonok

Igazság szerint a PDA-k mint hordozható miniszámítógépek nem futottak be óriási sikert, azonban vitathatatlanul van egy nagy érdemük, mégpedig az, hogy kitaposták az utat az okostelefonok megjelenése előtt. A technológia fejlődésével ugyanis lehetővé vált, hogy az általuk biztosított funkciók kompromisszumok nélkül beépüljenek a mobiltelefonok hagyományos szolgáltatásai közé. Tulajdonképpen e funkciók integrálódásával, illetve a mobiltelefonok internet-hozzáférési képességének megjelenésével született meg a „smartphone” kategória. Ezen kategória első jeles képviselőjének a 2007-ben az Apple által piacra dobott iPhone-t tekintjük. Bár előtte is léteztek már okostelefonnak mondott készülékek, azonban ez váltotta ki azt a robbanást, amely mára odáig jutott, hogy hamarosan több okostelefon lesz használatban, mint hagyományos.

Az Apple az úttörő szerep felvállalásával jelentős versenyelőnyre tett szert, azonban a konkurens gyártók sem ültek a babérjaikon, hiszen hamar rájöttek, hogy az okostelefonok jelentik a mobiltelefonok evolúciójának következő állomását. Először a Google reagált és 2008-ban kihozta az első Android rendszerű készüléket, a G1-et. Az azóta eltelt 3 évben sikerült legyőznie az Apple-t, hiszen a legújabb hírek alapján kétszer annyi androidos készüléket adtak el, mint iOS rendszerűt (40% vs. 18%).⁶ A harmadik nagy operációs rendszerként a Microsoft

megoldása látszik felzárkózni, azonban ők egyelőre még kisebb fáziskésésben vannak. Érdekességként megjegyzendő, hogy szintén lemaradt az elmúlt évtized legnagyobb készülégyártója, a Nokia. A két későn ébredő cég most egymással szövetkezve próbálja megtörni a Google és az Apple hegemoniáját.

Az Android sikere mögött többek között az áll, hogy készülék-

és gyártófüggetlenül nyújt hasonló felhasználói élményt. Mindezt sokkal nyitottabban teszi, mint a konkurens mobil operációs rendszerek. Ráadásul az Android az olcsóbb árszegmensben is elérhető, terjedési sebességét ez is erősen befolyásolja. A Google célja egy nyílt forráskódú, rugalmas, könnyen alakítható rendszer elkészítése volt. Tervük bevált, hiszen a programcsomag rendkívül széles körben elterjedt, és a népszerűvé válással a fejlesztés még inkább felgyorsult.

A PDA-kon már jól bevált PIM-es képességek kivétel nélkül beépültek az okostelefonok funkciói közé. Az ezeken futó mobil operációs rendszerek alapfilozófiája a korlátlan és szabad bővíthetőség, amelyet a számtalan, internetről letölthető alkalmazás telepítésének lehetőségével valósítanak meg. Így nem vagyunk rákényszerítve arra, hogy a beépített megoldásokat használjuk, hiszen bármilyen alkalmazást szabadon telepíthetünk az online alkalmazásboltokból (például: Apple AppStore, Android Market). Ezt a témánkra vetítve úgy kell elképzelni, hogy lehetőségünk van kiválasztani a számunkra ideális naptárat, feladatlistát vagy bármilyen egyéb információkezelő alkalmazást. Ez hihetetlen mértékben ki tudja tágítani saját információszerzésünk lehetőségeit. Emellett természetesen maguk a mobil eszközök is szolgálnak beépített gyári alkalmazásokkal, amelyek alapvetően szintén ki tudják elégíteni az általánosan felmerülő PIM-es igényeket.

*Első generációs
iPhone⁷*

*Az első androidos
készülék (G1)⁸*

*iPhone5
konceptió⁹*

*Google Nexus Prime
konceptió¹⁰*

Szinkronizáció

Köztudottan a szinkronizáció a PIM egyik alappillére, így kénytelenek vagyunk itt is foglalkozni ezzel a megkerülhetetlen területtel. Szerencsére az okostelefonokon működő operációs rendszerek már automatikusan megoldják ezt a kérdéskört, szinte észre sem vesszük és a háttérben már minden szükséges adatcsere lezajlott. A szinkronizáció olyan helyen valósul meg a legszebben, amiről elsőre talán nem feltétlenül gondolnánk, hogy igazából erről a folyamatról van szó. Az elektronikus levelezés már annyira magától értetődő és mindennapos dologgá vált, hogy természetesnek vesszük, hogy „csak úgy” elérhetőek a leveleink bármilyen eszközön. Elég megadnunk az e-mail fiókunk belépési adatait és a különféle készülékeken szolgáltatást teljesítő rendszerek innentől kezdve teljesen kézenfekvő és automatikus módon fogják kezelni teljes levelezésünket. Helyes beállítások esetén ugyanazokhoz a levelekhez férünk hozzá, mintha számítógépünkön böngészznénk a postafiókunkat. Ha ott törölünk valamit, akkor az összes, szinkronizációban résztvevő helyről el fog tűnni. Szerencsére ez az új levelek létrehozására is érvényes, ha a telefonon írunk egy e-mailt, ak-

kor az az összes általunk használt gépen be fog kerülni az elküldött levelek közé.

A szinkronizálás alapvetően a címjegyzékek területéről indult, magától értetődő tehát, hogy napjainkban is jól teljesít ezen a területen. Egy másik mobiltelefonról importált telefonszámaink mellett lehetőségünk van arra, hogy az e-mail fiókunk címei, illetve a Facebook fiókunkból vett adatok is bekerüljenek a címlistánkba. Így például viszonylag könnyen megoldható, hogy a telefonkönyvben ismerőseink fotója is szerepeljen minden, velük kapcsolatos adattal együtt. Mindez persze teljesen automatikusan, és több készüléken párhuzamosan megvalósítva, hiszen éppen ebben áll a szinkronizáció lényege.

Végül a szinkronban lévő adatbázisok egyik leghasznosabbikáról, a határidőnaplóról szólnék néhány szót. Talán ez az alkalmazás igényli leginkább a mindig rendelkezésre álló, naprakész adatokat. Szerencsére a mobil operációs rendszerek tervezőinek nagyon jól sikerült megoldaniuk ezt a kérdéskört. Egyetlen naptárunk van a „felhőben”, amit ugyanúgy elérünk mobilunkról, munkahelyi gépünkéről vagy otthoni laptopunkról, esetleg táblagépünkéről. A rendszerbe belépített eszközök folyamatosan szinkronizálnak egymással, így állandóan naprakészen tartják bejegyzéseinket.

PIM területek és példaalkalmazások androidos okostelefonra

Innentől kezdve áttérnék egy konkrét rendszer bemutatására, hiszen az írás csak így válhat gyakorlati jellegűvé. Mivel hazánkban az Android a legelterjedtebb mobil operációs rendszer és mivel én is ezt használom, ezért erről a rendszerről fogok írni. Egy-egy konkrét alkalmazás bemutatásával inkább a lehetőségeket szeretném felvillantani az adott szoftver népszerűsítése helyett. Egy-egy témára ugyanis nagyon sok variáció létezik, ezért nem szeretnék önkényesen kiemelni egy-egy üdvöztőnek tartott megoldást. Ennek ellenére mégis kénytelen vagyok konkrét szoftverekről beszélni, hiszen csak így tárulnak fel a platform lehetőségei az érdeklődők számára. Azonban már csak azért sem szabad szentírásnak venni a bemutatott példákat, mert ezek akár pár hónap elteltével könnyen túlhaladták válhatnak egy-egy szorgos és kreatív fejlesztő jóvoltából. Ehelyett inkább az ökoszisztémában rejlő lehetőségekre koncentráljunk! Arra, hogy hogyan tudjuk okostelefonunk vagy táblagépünk segítségével még jobban szervezni és kényelmesebbé tenni személyes információs környezetünket.

E-mail: Mivel egy androidos telefon használatához már alaptól ajánlott egy Google fiók használata, így kézenfekvő, hogy a Gmailt használjuk levelezőalkalmazásként. Ha más szolgáltatónál is van e-mail címünk, vagy például munkahelyi levelezésünket is szeretnénk használni, akkor erre több megoldás létezik. Nézzük ezeket sorjában! A legegyszerűbb, és külön beállítgatást nem igénylő eset, hogyha a különböző címeket a hozzájuk tartozó webmailes felületen érjük el (már ha létezik ilyen). Ennek előnye, hogy semmit sem kell beállítanunk, csak be kell lépni a webmail rendszer URL címén, ugyanúgy ahogyan egy asztali számítógép esetében tennénk. A módszer hátulütője, hogy annyi helyre kell bejelentkezzetnünk, ahány e-mail címünk van,

illetve az új leveleinkről sem kapunk azonnali értesítést. A következő lehetőség, hogy az összes címet átirányítjuk a Gmails fiókunkba és vendégfiókként hozzá is adjuk őket, így a továbbiakban ezekről a címekről innen is tudunk majd e-maileket küldeni. Szerencsére itt már nem jelentkeznek az előző módszerrel felvázolt hátrányok. A megfelelő beállítások elvégzése után a rendszer automatikusan jelzi a beérkező leveleket, mindegy, hogy melyik címünkre kaptuk azokat. A harmadik módszer egy alternatív levelezőkliens telepítését jelenti. Itt nem kell semmit sem átirányítani, viszont szükség van az egyes címek bejelentkezési adatainak megadására. PIM-es szempontból mindenképpen a második, vagy a harmadik módszert javaslom. Ajánlott alternatív, androidos levelezőkliensek Gmail helyett: K-9 Mail, Enhanced Email, Improved Email.

Címjegyzék: A gyári megoldás szintén jól teljesít, például lehetőségünk van arra, hogy hagyományos telefonkönyvként használjuk a szoftvert, azaz a kapcsolatokat csak a telefonon vagy csak a SIM kártyán tároljuk. Emellett azonban lehetőség van a Google Címtár integrált használatára is, ami azt jelenti, hogy egyetlen, felhőben tárolt címlistánk van, ami tartalmazza az összes, szinkronizációba beléptetett eszközünkről származó adatot. Ennek vannak előnyei, ugyanakkor néhány hátránya is. Az előnyök között említeném meg, hogy elég egyetlen listát karbantartani és figyelemmel kísélni, az mégis elérhető minden eszközünkön, és a külön biztonsági mentésre sem kell odafigyelnünk. Ezek az előnyök igazából minden szinkronizált adatbázisnál jelentkeznek, ahogyan ez a korábbi részben már bemutatásra került. Személyes tapasztalatom alapján sajnos a megoldásnak van egy olyan hátránya, hogy a különböző helyről származó névjegyek bizonyos mértékig összekeverednek, ami akár zavaró is tud lenni. Értem ez alatt, hogy például a telefonkönyvbe bekerülhetnek olyan partnerek nevei, akikkel csak e-mailezni szoktunk, így feleslegesen felrússítják a telefonban található névjegyek listáját, ami egy-egy hívásnál zavaró lehet. Természe-

sen ezek a problémák kis odafigyeléssel kivédhetők, mindenképp arra kell vigyázni, hogy mielőtt elkezdjük használni a Google Címtárat, tegyük azt rendbe, és tisztítsuk meg az évek során automatikusan felgyülemlett bejegyzésektől. Emellett javasolt csoportokat létrehozni, hogy az egyes elemeket logikusan el tudjuk egymástól különíteni. Hasonló probléma adódhat a Facebookos integráció bekapcsolásakor (mivel erre is lehetőségünk van). Az elején még hasznosnak tűnhet a dolog, hiszen a rendszer automatikusan letölti a Facebookról ismerőseink profilképeit és hozzáfüzi a névjegyekhez. Azonban amikor rájövünk, hogy olyan emberek is bekerültek a kontaktlistánkba, akiknek nem feltétlenül kellene ott lenni, akkor már bosszantóvá tud válni a dolog és inkább kikapcsoljuk ezt a funkciót. Ha valaki elveti névjegyeinek Google fiókkal való szinkronizációját, PIM-es jótanácsként akkor is mindenképpen ajánlott azok lementése, mivel telefonunk bármikor elveszhet, illetve tönkremehet, tehát mindenképpen érdemes előre gondolkodni, és kivédeni egyik legfontosabb kapcsolati listánk elvesztését. A beépített címjegyzék mellett természetesen lehetőség van mások használatára is (az okostelefonok emlegetett előnye). Alternatív alkalmazások: GO Contacts, Contapps Contacts.

Határidőnapló: Magától értőddően ezen a területen a Google Calendar a beépített alkalmazás, amely már a hagyományos számítógépes környezetben is nagyon jól teljesített. A mobiltelefonokon talán még jobban megállja a helyét, úgy tűnhet, mintha már eleve ilyen felületre tervezték volna. Sokkal könnyebben be tudja tölteni ugyanis funkcióját, hiszen okostelefonunk mindig nálunk van, így bármikor be tudjuk jegyezni a fontos dolgokat naptárunkba. Így az elektronikus megoldás teljesen ki tudja váltani a hagyományos papíralapú határidőnaplót, sőt annál jóval többet nyújt bizonyos extrafunkciókból fakadóan (SMS értesítés, figyelmeztető jelzés, megoszthatóság, stb.). Lassan kicsit

már kezd unalmassá válni, de itt is óriási szerep jut a folyamatos szinkronizációnak, hiszen itt is egyetlen, központi, felhőben tárolt naptárat érünk el az összes általunk használt eszközről. Ennek előnyeit nem kell újra hangsúlyozni, hiszen már számtalanszor tárgyaltuk. A Google Naptár alapfunkcióit szintén nem szeretném részletesebben tárgyalni, azonban ennek ellenére mindenkit biztatok a szolgáltatás kipróbálására, mert valóban egy nagyszerű és a személyes információink szervezését jelentősen megkönnyítő lehetőségről van szó, különösen, ha kihasználjuk az okostelefonunk által nyújtott lehetőségeket is. Természetesen a Google hivatalos naptáralkalmazása mellett léteznek alternatívák, azonban jellemzően ezek is a Google Calendarból veszik az adatokat. Funkcionalitásukat tekintve azonban nyújthatnak többet, ezért ajánlanék pár alternatívát. Arról nem is beszélve, hogy ezen a területen nagy divatnak örvendenek a különféle widgetek, amelyek a kezdőképernyőn is megjelenítik határidőnaplónk időben releváns bejegyzéseit. Alternatívák: Jorte, Calendar Pad, Touch Calendar Free, Smooth Calendar, Calendar GOWidget.

Tennivalók: Különálló gyári androidos alkalmazás nem létezik erre a feladatra, azonban a naptár megfelelő nézetben használható ilyesféle módon. Igazából a cég működtet egy Google Tasks nevű szolgáltatást erre a célra, de sajnos ez nem az igazi, a telefonos támogatása pedig csapnivaló. A jegyzetelő alkalmazás szintén ki tud elégíteni kisebb igényeket, azonban akiknek nem elegendők ezek a felemás megoldások az Android Marketen találhatnak kiváló tennivaló listákat. A legnépszerűbbek: Jorte, Astrid Task, ColorNote, GTasks, Taskos To Do List. Ezek közül jó néhány widget jellegű funkciót is be tud tölteni, hiszen a tennivalóknál kiemelt szempont, hogy mindig szem előtt legyenek.

Jegyzetek: A beépített szoftverről nem szólnék (ami egyébként mobiltelefon gyártónként sokszor eltérő), hiszen az általában a kötelező funkciót hozza, azonban túl sok extrával nem szolgál. Ehelyett inkább néhány alternatív alkalmazásra hívnám fel a figyelmet. Ezek közül a legegyszerűbb, már-már fapados megoldás az AK Notepad, körülbelül ugyanazt a szintet hozza, mint a beépített szoftverek. Akkor javasolt a használata, ha nincs erre a célra telepített gyári alkalmazás, viszont számunkra bőven elég egy egyszerű program. A második alkalmazás talán az egyik legnagyobb klasszikus a témában, és az Evernote névre hallgat. Legnagyobb erénye a cloud képességekből és a szinkronizálás kihasználásából adódik. A Springpad hasonlóan nagy tudású alkalmazás, amelyet szintén érdemes kipróbálni. Itt jegyezném meg, hogy sokszor ugyanarra a feladatra érdemes több alkalmazást is feltelepíteni és kipróbálni, mivel tapasztalataim szerint az androidos alkalmazások világára fokozottan igaz az ízlések és pofonok különbségéről szóló közmondás.

Hírcsatornák: Szerencsére az általunk követett weboldalak legfrissebb cikkeinek és bejegyzéseinek monitorozására számtalan alkalmazás áll rendelkezésre, elég ha csak a korábbi cikkben részletesen bemutatott iGoogle-re gondolunk. Mivel egy sima weboldalról van szó, ezt bármilyen internetképes eszközön el tudjuk érni egy böngészőalkalmazás segítségével. Azonban ha valaki a kényelmesebb, direkt a kisebb képernyőre optimalizált megoldásokat részesíti előnyben kedvenc internetes oldalai követésére, akkor ő is jó néhány megoldás közül válogathat. Ahogy sok más területen, a legelterjedtebb itt is a Google saját megoldása, a Google Reader. Eredetileg ez egy online webalkalmazásként indult, azonban haladva a korrallal, profi mobil kliens is készítették a szolgáltatáshoz, amelyet bátran merek ajánlani mindenkinek. A másik tippem a Pulse News nevű applikáció, amely szintén egy

minden igényt kielégítő alkalmazás tud lenni a megfelelő feedek beállítása után.

Könyvjelzők: Manapság a külön könyvjelző kezelő alkalmazások, illetve a különféle könyvjelzők kezelését és megosztását lehetővé tévő online megoldások valamelyest a háttérbe szorultak, mivel a legújabb, széles körben elterjedt böngészőkbe (pl. Chrome, Firefox) beépült a könyvjelzők szinkronizálásának lehetősége, így nincs szükség külön alkalmazásokra ezen feladathoz. Ezek a böngészők már elérhetőek a nagy mobilplatformokra is, így a könyvjelzők folyamatos szinkronjának fokozottan megnő a jelentősége. Ezt a funkciót külön be kell kapcsolni, ha ez egyszer megtörtént, akkor a számítógépen tárolt könyvjelzők hozzáférhetővé válnak azokon a mobil eszközöken is, amelyeken ugyanaz a böngésző fut. Ha valaki kevesli a saját mobiltelefonos böngészője által kínált lehetőségeket, akkor természetesen ebben a témában is találhat alternatív alkalmazásokat: Delicious Bookmarks, Live Bookmarks, GoMarks.

Instant üzenetküldők: A mobilszolgáltatók egyik legnagyobb félelme csúcsosodik ki ezekben a programokban, hiszen ideális helyettesítői tudnak lenni a hagyományos, a szolgáltatók által biztosított kommunikációs formáknak (telefon, SMS), mindezt külön díj nélkül, csupán egy mobilinternetes csomag előfizetésével. Az újabb megoldások már audió- és videócsvegezt is lehetővé tesznek. A programok egy része multiplatform módon több hálózat egyidejű kezelését valósítja meg, így nem kell külön bejelentkeznünk a különböző accountokkal. A legismertebb, Androidon is elérhető programok: Gtalk, Skype, eBuddy, Meebo, Nimbuzz.

Közösségi oldalak: Nagyon hamar népszerűvé váltak az összes mobilplatformon, néha már-már úgy tűnik, hogy ezeket az oldalakat legalább annyira a mobil felületekre találták ki, mint hagyományos számítógépes használatra. Minden, magára valamit is adó oldal elkészítette már (szinte az összes említésre méltó mobilplatformra) a saját oldalait okostelefonra optimalizált formában megjelenítő kliensalkalmazást, hiszen tudják, hogy napjainkban ez elengedhetetlen a sikerhez. Jó néhány aggregáló applikáció is létezik, amelyekben egy felületre összegyűjtve kísérhetjük figyelemmel a különböző „online social” történeteket.

Nem egy, ezen a területen tevékenykedő startup vállalkozás az okostelefonok megjelenésével érte el létjogosultságát, hiszen arra építenek, hogy a mindig nálunk lévő telefonunkról posztolunk olyan speciális történeteket, mint például, hogy hol tartózkodunk. Erre építő szolgáltatás például a hazánkban is egyre népszerűbbé váló Foursquare. Szintén hatalmas növekedést sikerült elérnie a Twitternek az okostelefonok terjedésével, hiszen ez az eszköz kifejezetten alkal-

mas a Twitteren szokványos, rövid bejegyzések posztolására. Arra már külön nem is térnék ki, hogy a Facebook növekedését milyen hatalmas mértékben segítette az okostelefonok populárisává válása. Mivel az egyes „social” szolgáltatásokhoz mind léteznek külön mobilalkalmazások, ezekre nem hívnám fel külön a figyelmet, hiszen a letöltéshez elég a nevükre rákeresni az Android Marketen. Ehelyett álljon itt inkább néhány, a közösségi szájtok bejegyzéseit aggregáló, ezáltal könnyebben emészthető formába hozó alkalmazás: Seesmic, TweetDeck, Pingdroid.

Mire használható egy táblagép?

Manapság sok, technikai újdonságok iránt érdeklődő ember fejében felmerül a kérdés, hogy valójában mire is használható egy táblagép, sokszor odáig megy ez az évdődés, hogy egyáltalán van-e létjogosultsága ennek a készüléktípusnak. Nos, erre szeretnék rávilágítani az alábbi táblázattal¹¹, kiemelve azokat a pontokat, amelyek kifejezetten kapcsolódnak a cikk témájához, azaz információink szervezéséhez.

A készülék tulajdonságaiból származó alapfunkciók	Tartalomfogyasztással kapcsolatos funkciók
óra	könyvolvasás
ébresztőóra	napilap- és magazinolvasás
Google Voice Search (hangfelismerés keresésnél)	internetezés
Google Goggles (képfelismerés keresésnél)	flash alapú tartalmak megtekintése
határidőnapló, Google Calendar szinkronizációval	e-mailezés
címlista	fotó- és képnézegetés, tárolás
csevegés, Gtalk	zenehallgatás
videó chat	internetes videók megtekintése, Youtube
hangalapú GPS navigáció	Full HD filmnézés
több mint 150.000 Android alkalmazás	oktató- és tananyagok használata
játékok	Google Body
fényképezés	Google Maps
HD videó rögzítés	Google Earth
jegyzetelés	Google Street View

Egy ilyen táblázat természetesen nem lehet teljes, hiszen az Android Marketről beszerezhető szoftverek előre elképzelhetetlen funkciók elvégzésére is képessé tehetik mobil eszközünk. Másrészről pedig nem szerettem volna még egy-

arra gondolunk, hogy mindkét készüléktípus temérdek képességet magába olvasztott, megszerezve így a digitális mindenes megtisztelő címét, ezáltal kiszolgálva az egyének személyes információszerzési szükségleteit.

Egy univerzális megoldás: Az Asus Eee Pad Transformer tablet és a felcsatolható billentyűzet¹²

szer felsorolni az előző részben tárgyalt összes PIM területet, pedig magától értetődő módon ezek mindegyike képviselteti magát a táblagépeken is. Igyekeztem a legfontosabbakat kiválasztani, hogy minél realisztikusabb képet kaphassunk egy ilyen eszköz képességeit illetően.

A mobiltelefonok után nem véletlenül foglalkozom a táblagépek PIM-es vonatkozásaival, hiszen ezek az eszközök az okostelefonok közeli rokonai. Véleményem szerint igenis van értelme ennek a készüléktípusnak, amely elsősorban az egyszerű kezelésből, a gyors be- és kikapcsolásból, a megnövekedett tartalomfogyasztási igény kényelmes kiszolgálásából és nem utolsósorban a bőséges PIM képességekből fakad. Egyébként nehéz volna nem észrevenni a párhuzamot a mobiltelefonok elmúlt évekbeli térnyerése és a táblagépek mostani hódítása között, elég, ha csak

Honeycomb

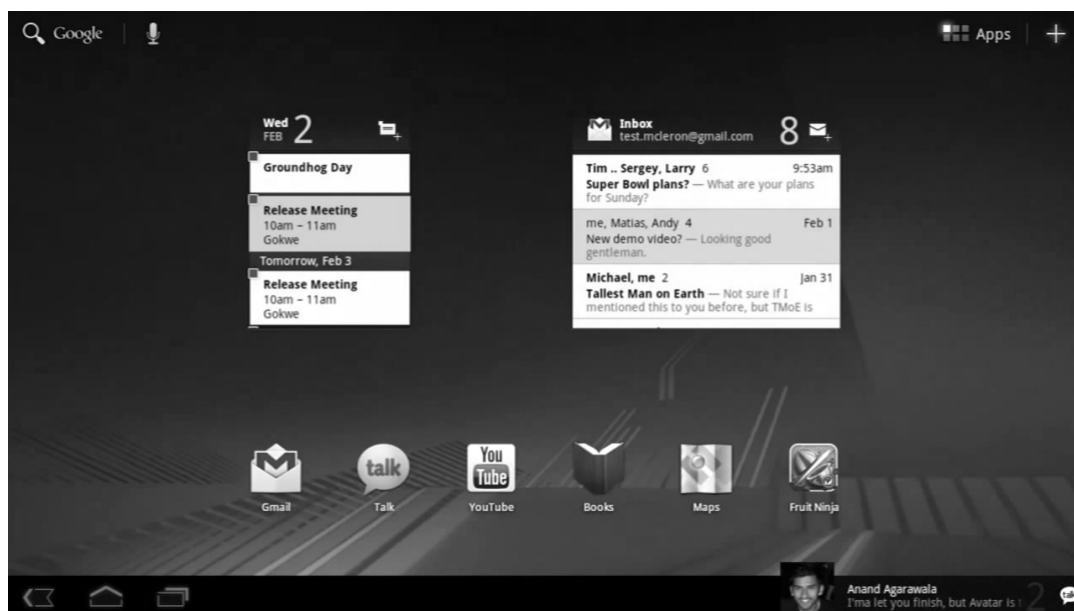
Tudnunk kell, hogy az Android alapvetően egy mobiltelefonokra kitalált operációs rendszer volt egészen a Honeycomb verzió megjelenéséig. A grafikus felhasználói felület a telefonok jóval kisebb képernyőjére volt optimalizálva, a 3.0-s verzió felhasználói felületét azonban már direkt áttervezték a nagyobb kijelzőkhöz. A készenléti képernyő widgetekkel és más apróságokkal kiválóan személyre szabható, mindez kiegészül egy szép 3D-s képi világgal. Alul találunk egy állandóan látható rendszersávot a figyelmeztetéseknek, míg felül egy akciósávot az alkalmazások vezérléséhez, amely természetesen nem statikus, hanem folyamatosan változik attól függően, éppen mit csinálunk, és hol tartózkodunk

az adott programban. Tehát alapvetően egy átgondolt, és jól összerakott interfészről van szó. A multitasking nem újdonság az Androidon, de ennél a verziónál már ez a rendszer egyik leg-erőteljesebb része. Az éppen futó, vagy a mosta-
nában használt alkalmazásokat egy jól átlátható felületen jeleníti meg, megkönnyítve így a hoz-
záférést. Az újjátervezett virtuális billentyűzet sokkal jobban használható, mint elődei, illetve sokat fejlődtek a szövegkijelölés/másolás/beil-
lesztés funkciók is. A szövegbevitel rendkívül fontos része a táblagépeknek, ez az újítás tehát mindenképpen szükségszerű volt. A nagyobb képernyő más grafikus felhasználói felületet kí-
ván, ebből adódóan a Honeycomb-ban megújult böngészőt, kamerakezelő alkalmazást, galéri-
át, névjegyzéket és e-mail klienst találunk.¹³ A rendszerben található, kifejezetten a tabletekre optimalizált programok maradéktalanul kielégí-
tik egy átlagos ember személyes információszer-
vezéshez kapcsolódó igényeit: a Google megol-
dások közül elérhető a Gmail, a Gtalk, a Google Calendar, a Google Docs. Természetesen ezek mellett számos más applikáció is telepíthető, ko-
rábban, az okostelefonoknál bemutatott szoftve-
rek itt is elérhetőek, néhány közülük egyenesen táblagépekre optimalizált verzióban.

Könyves és könyvtári vonatkozás

Felmerülhet a jogos kérdés, hogy a személyes információszerzés miért releváns a könyvtá-
rak számára. Még ha konkrét kapcsolódási pont-
ból kevés is van, áttételesen a téma nagyon sok
eleme hasznos, és érdekes lehet a könyvtárak
és a könyvtárosok számára. Egy könyvtárosnak
igyekeznie kell jó példával elől járnia az infor-
mációk kezelésében, hiszen ez adja szakmánk
lényegét, de ez következik az általunk gyakorolt
oktató, és ismeretterjesztő tevékenységből is. Ki
kell használnunk minden újonnan megjelenő
lehetőséget, tulajdonképpen egy híd szerepét
betöltve, hogy az átlagemberek is megismer-
jék ezeket a lehetőségeket, és beépítsék saját
információs környezetükbe. Ahhoz azonban,
hogy magabiztosan be tudjuk mutatni ezeket a
szolgáltatásokat, saját magunknak is alaposan el
kell mélyülnünk a témában. Remélhetőleg ezt a
tanulási folyamatot minél többen egy érdekes
kalandozásként fogják megélni, ahol új, és iz-
galmas dolgokat fedezhetünk fel.

Most pedig kicsit más vizekre evezve, a követ-
kező rész már csak érintőlegesen kapcsolódik a
PIM témájához, azonban a könyvtárak és az új

Az Android Honeycomb felülete¹⁴

generációs mobil eszközök világához annál inkább. Szeretnék bemutatni néhány, az olvasáshoz kapcsolódó androidos szoftvert, hiszen ezek hasznosak lehetnek minden, a jövőben valamilyen androidos táblagépet esetlegesen kipróbálni szándékozó intézmény számára.

Az első a Magyar Elektronikus Könyvtár online könyvkatalógusa, amely a mobil felületre való optimalizáltságával nyújt többet, mintha a mek.oszk.hu weboldalt látogatnánk meg. Az alkalmazás így definiálja magát: „*A MEK (Magyar Elektronikus Könyvtár) gyűjteményének offline katalógusa. Keresni lehet 9552 könyv, 7978 szerző, 170 kiadó, 570 téma, 5551 kulcsszó, 695 földrajzi régió és 542 időszak nevében, majd tovább böngészni a könyvekhez tartozó csoportokban.*”¹⁵ További bemutatás azt hiszem nem szükséges, az alkalmazás pontosan ezt nyújtja, nem többet és nem is kevesebbet. Néhány felhasználó nehezményezte az Android Marketben, a Könyvkatalógus letöltési felületén, hogy a program olvasásra nem alkalmas. Ez szerintem teljesen érthető, beépített olvasószoftvert nem tartalmaz, mivel nem is akar több lenni, mint a MEK androidos katalógusprogramja.

Ebből következően persze felmerül a kérdés, hogyha az említett szoftver nem alkalmas a megtalált könyvek elolvasására, akkor mivel tudunk hozzáférni az adott műhöz. Erre számos applikáció létezik, ezek közül szeretném bemutatni személyes kedvenceimet. Az alkalmazás kiválasztása egyébként jellemző módon legtöbbször a dokumentum formátumánál dől el. Univerzális, mindenre jó programot sajnos eddig nem sikerült találnom. Hazánkban jelenleg (elterjedtségi szempontból) három e-könyv formátumot érdemes kiemelni, ezek a PDF, az ePub és a PRC.

Szakmai körökben elég hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a hagyományos, e-Ink alapú e-könyv olvasók nem igazán alkalmasak a normál oldalmérettel operáló PDF-ek megjelenítésére, ez elsősorban kis méretükből (5–7 hüvelyk) fakad. Emiatt került előtérbe a másik két formátum, hiszen ezek már nem fix oldalképpel dolgoznak, hanem dinamikusan tördelik a szöveget,

az éppen aktuális kijelzőmérethez. Szerencsére a 10 colos táblagépeknél már nem jelent ekkora problémát a normál PDF-ek megjelenítése sem, hiszen a nagyobb képernyőméretből, és a jobb nagyítási lehetőségekből adódóan kiválóan teljesít ez a könyvtári világban elterjedt archiválási formátum is. Így, ha ilyen formátumú dokumentumokat (pl. régi folyóiratok) szeretnénk szolgáltatni az olvasóink számára, akkor mindenképpen egy nagyobb méretű táblagép beszerzése lehet a jó megoldás.

Azonban most vissza a szoftverekhez! Ha tudjuk, hogy melyik formátumot szeretnénk megjeleníteni, akkor választhatunk hozzá passzoló olvasóalkalmazást. PDF-ek esetében számomra a PC-n is jól bevált Adobe Reader volt a leghasználatosabb. E mellett említésre méltó még a VuDroid, amely elsősorban a DjVu formátum megjelenítését tűzi zászlajára, azonban meglepően szépen kezeli a PDF-eket is. Végül az Aldik-ot tudnám még említeni, mint viszonylag komolyabb applikációt, azonban fájó, hogy az ePub formátumnál elének táruul számtalan beállítási lehetőség közül PDF-ek esetében jóval szegényesebb a választék. Annál jobban teljesít azonban ePub-ok esetében, hiszen ennél a fájlformátumnál rengeteg beállítási opció közül választhatunk, amelyek jóval komfortosabbá tudják tenni a táblagépen való olvasást. Ezen formátum esetén ajánlom még a Moon+ Reader és a FBReader kipróbálását is. Személy szerint én ez utóbbit használok általában, azonban itt is felhívnam a figyelmet arra, hogy nyugodtan próbálgassuk az Android Marketről ingyenesen letölthető alkalmazásokat, mivel csak így fogjuk megtalálni a számunkra legideálisabbat. Végül, de nem utolsó sorban, a PRC fájlok megnyitásához egyértelműen az Amazon saját alkalmazását, az Amazon Kindle-t ajánlanám.

A Magyar Elektronikus Könyvtár folyamatosan bővíti az utóbbi két formátumban hozzáférhető könyvei számát, jelenleg 200 körüli dokumentum érhető el mindkét formátumból natív módon. Szerencsére más elektronikus szövegfórmátumokat is viszonylag könnyen, és automatikusan át tudunk alakítani az említett for-

mátumokba, ehhez a Calibre elnevezésű PC-s szoftvert ajánlanám. Ez a szoftver a konvertálás mellett egyébként nagyon jól alkalmazható saját elektronikus könyveink menedzselésére is, ezáltal visszakanyarodtunk a cikk fősodrához, a személyes információszerzéshez, mégpedig annak is a könyves vonatkozásához.

Összefoglalás

Írásomban főként az androidos okostelefonok és táblagépek PIM-es funkcióinak bemutatására szerettem volna koncentrálni, hiszen tapasztalataim szerint a könyvtárosok körében is egyre inkább terjed ez a népszerű platform. A rendszer számos lehetőséget tartogat a PIM területén, amelyeket vétek lenne nem kihasználni, ezáltal jelentősen megkönnyítve mindennapi információink minél hatékonyabb menedzselését.

Ahogy korábban felhívtam rá a figyelmet, nem a konkrét szoftverek bemutatása jelenti a cikk lényegét (azért érdemes őket kipróbálni), hanem egy elképzelt információs környezet kialakítása, amely hatékonyan tudja segíteni akár egy magánember életét, akár egy könyvtáros szakmai munkáját. Az általunk kipróbált megoldások továbbadásával, terjesztésével pedig könyvtárosi hivatásunkból fakadó kötelességünknek is eleget tudunk tenni, hiszen napjaink nagy trendje az okostelefonok és táblagépek elterjedése. Segítsük tehát a velük ismerkedő embertársainkat, hogy ezen nagyszerű eszközök nyújtotta előnyök mindegyikét ki tudják használni. Ez kezdetben akár bonyolultnak is tűnhet, de a tanulás megéri, hiszen nagyon sok helyzetben rövidesen pótolhatatlannak fogjuk tekinteni a kipróbált dolgokat. Arról nem is beszélve, hogy unalmas tanulási folyamat helyett sokkal inkább beszélhetünk egy új világban való érdekes kalandozásról. Remélhetőleg a cikk eléri

célját, és kedvcsinálóvá válik ehhez az izgalmas felfedezőúthoz a kedves olvasó számára.

Jegyzetek

1. NAGY Gyula: PIM – Személyes információszerzés. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 57. évf. 2010. 11–12. sz. 458-474. p.
2. PDA - <http://hu.wikipedia.org/wiki/PDA>
3. <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/1/12/Dynabook.png>
4. <http://www.palminfocenter.com/images/pilot/pilot-1000-front-L.jpg>
5. http://www.windowsceportal.hu/imgsym/nokia_9000.jpg
6. Android is smartphone king globally; tough fight on for No. 2 spot - http://www.computerworld.com/s/article/9219811/Android_is_smartphone_king_globally_tough_fight_on_for_No_2_spot
7. <http://cdn.feelphones.com/wp-content/uploads/apple-iphone-1st-generation1.jpg>
8. http://regmedia.co.uk/2008/09/23/g1_02.jpg
9. <http://wondrouspics.com/wp-content/uploads/2011/06/iPhone-4-vs-iPhone-5-Screen-Size-Concept.png>
10. <http://androidportal.hu/sites/default/files/u5/google-nexus-prime-galaxy-nexus-samsung-leak-fake-1.jpg>
11. Nagy Gyula: Az olvasás új formája (szakdolgozat), 51. p. - <http://mek.oszk.hu/09600/09627/09627.pdf>
12. http://www.australiangamer.com/images/screenshots/4093/4093_asuseeepadtransformertf10103_h.jpg
13. Android 3.0 (Honeycomb) előzetes - http://mobilarena.hu/teszt/android_3_0_honeycomb_elozetes/a_honeycomb_ujdonsagai.html
14. <http://www.cnews.cz/sites/default/files/obrazky/clanky/2011/02unor/android-honeycomb/android-honeycomb-03.jpg>
15. Könyvkatalógus: Android Market - https://market.android.com/details?id=tinyappworks.mek&feature=search_result

Hely- és művelődés- történeti célú temetői nyilvántartó rendszer fejlesztése

MOLNÁR Sándor

Milyen egy „temetkezési” honlap?

Manapság az unalomig ismételt közhelyek közé tartozik, hogy az, ami nincs fent a világhálón, az nem is létezik.

Írásomban arra keresem a választ, hogy létezik-e temetői honlapok, ha igen, ezek milyen célt szolgálnak, illetve miként lehet egy temetőből szerkesztett bővíthető, és visszakereshető adatbázist létrehozni. Rövid elméleti kitekintés után a kecskeméti Szentháromság temető honlapját és fejlesztésének körülményeit mutatom be.

Temetői honlapok hazánkban és a nagyvilágban

Általánosságban elmondható, hogy viszonylag kevés temetőnek van hivatalos honlapja, illetve ha van, akkor is a temetőt mint „intézményt” mutatja be. Ritka az olyan eset, ahol az elhunytakkal kapcsolatos információk is elérhetők a weboldalon.

Egyes temetőket egyfajta turisztikai látványossággént kezelik. Ezek közül magyar vonatkozásban a Fiumei úti nemzeti sírkertnek*, illetve a házsongárdi temetőnek van honlapja**, míg a külföldi temetők közül a párizsi Père-lachaise*** a legjelentősebb.

A sírokat mint kulturális és turisztikai értéket felvonultató honlap az Eleink vidéki és külföldi temetőikben**** című adatbázis, amelyben a szerkesztők a földrajzi távolságokat figyelmen

* nemzetisirkert.hu

** <http://www.proteo.hu/hazsongard>

*** <http://www.pere-lachaise.com>

**** <http://www.agt.bme.hu/varga/foto/voltak.html>

kívül hagyva, egyfajta virtuális temetőt hoztak létre, egy felületen gyűjtve össze a legfontosabb magyar irodalmárokat, politikusokat.

A temető mint adattár

Minden leírható és katalogizálható?

Ahhoz, hogy egy információtömeget átlássunk, valamilyen strukturált halmazt kell létrehozni, melynek egyezményes adatok alapján kell készülnie.

Már korábban felvetődött, hogy a könyvtári életben használatos dokumentumleírást ki lehetne terjeszteni a nem könyvtári dokumentumok leírására is. Ennek egy érdekes, bár kissé extrém példája az amerikai polgárháborúban használt ágyúgolyó bibliográfiai rekordja.*

Persze, nem az a lényeg, hogy MARC formátumban írjunk le mindent, sokkal inkább fontos a könyvtári szemlélet, egy bizonyos információhalmaz gyűjteményként való értékelése és az archiválási hajlandóság.

Mit lehet leírni egy sírkőről?

Érdekes külön kezelni a sírkő fizikai valóját (például a kialakítás, méret, anyag, díszítés), illetve az elhunytakra vonatkozó részleteket (ide tartozik a szűkebb értelemben vett felirat, esetleg sírvers, valamint minden egyéb információ az elhunytáról).

A technika rohamos fejlődésével egyre könnyebb nagy mennyiségű digitális tartalmat létrehozni. A tartalomszolgáltatás lényege, hogy ezt az információhalmazt minél hatékonyabban tegyük visszakereshetővé. Fontos az állomány metadatokkal való ellátása.

Minél többféleképpen tesszük visszakereshetővé a tartalmat, annál hasznosabb szolgáltatást hozunk létre.

Felmerülő problémák

A sírköveket vizsgálva, hamar kiderül, hogy minden egyes sírkő többé-kevésbé egyedi. Nincsen szabályozva, hogy egy sírfelíratra milyen kötelezően megadandó adatok vonatkoznak. Előfordul olyan sírfelirat, ahol csak a halál évét tüntetik fel, így erről sírkőről nem derül ki az elhunyt életkora, de létezik olyan felirat is, melyből az elhunytak neve sem derül ki (pl. Szeless család síremléke).

Általában véve kevés a rendelkezésre álló forrás, mert a sírfeliratok gyakran hiányosak. Vannak ún. temetői nyilvántartások, amelyek a temető kezelőjének birtokában vannak. Ezek között megkülönböztetjük a temetési nyilvántartásokat és az egyéb leltárkönyveket. A temetési nyilvántartásokban, az elhunytakkal kapcsolatos információkat találjuk (az elhunyt neve, a temetés ideje, a sírhely parcella, illetve sorszám szerinti beosztása, a halál oka...stb), ezek hivatalos iratok, jellemzően a temető kezelőjének birtokában vannak. Az egyéb leltárkönyvek közé sorolható minden olyan nyilvántartás, felmérés, amely független a temetkezési jegyzőkönyvektől.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy tiszteletben kell tartani az elhunytak jogait: az ún. kegyeleti jog a személyhez fűződő jogok közé tartozik. A halál okának megadása olyan érzékeny információ, amely sértheti az elhunyt becsületét. Senki sem örülne, ha felmenőiről ezt az információt találna egy nyilvános honlapon hogy, a „halál oka: kocsmában szék által agyoncsapva” (idézet egy temetői jegyzőkönyvből).

A kecskeméti Szentháromság temető története dióhéjban

A Szentháromság temető több mint kétszáz éven át volt a város katolikus temetője. Története szorosan összefügg a városával, de mindezek ellenére ezidáig nem született a temető történe-

* <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/eforras/tananyag/informatika/libsys/katalog.htm>

tét bemutató átfogó monográfia. Az eddigi legteljesebb munka *Juhász István Kecskemét város temetői* című műve, melyben a szerző egy teljes fejezetet szentel a temető történetének.

A temető nevét az 1721–1722 (más források szerint 1709–1710) körül épült Szentháromság kápolnáról kapta. Megnyitásának közvetlen oka az 1739–1740-es pestisjárvány volt, amelyben 6000 fő, azaz a város korabeli lakosságának harmada esett áldozatul. Ekkoriban a temető még a város határán kívül helyezkedett el. A járványt követően a temetőt 38 évre lezárták.

1778-ban a Helytartótanács rendelete értelmében lezárták a város belső temetőit, és ismét megnyitották a Szentháromság temetőt. A következő száz évben kétszer került sor a sírkert területének bővítésére: először 1815–1816-ban, majd 1865-ben.

Kezdetben a sírkert szakrális központja a névadó Szentháromság kápolna volt, e köré temetkeztek a város jelentősebb polgárai. A XIX. század végén rendeletben tiltották meg, hogy az elhunytakat a saját lakhelyükről kísérik a temetőbe, és a temetőket halottasház építésére kötelezték. Ekkor alakult ki a temető ma ismert „központja”, 1886-ban épült meg a ravatalozó, majd 1894-ben a Kálvária és a Ferenczi mauzóleum, 1904-ben pedig a Farkas kápolna.

A temető legnagyobb kiterjedését a húszas években érte el, de az időközben felépült máriavárosi vasútvonal miatt további bővítése lehetetlenné vált.

1927-re készült el a mai Rávány tér környékén az első világháborús temető, amely 1939-re kiegészült *Imre Gábor* szobrával. A sírok elkészítésére a Rosenbaum cég és *Merász József* közösen kapott megrendelést.

A második világháború után, az 1950-es megyerendezést követően Kecskemét lett Bács-Kiskun megyeszékhelye.

A város lakossága 1949 és 1960 között 15%-al nőtt, és ez a növekedés lakáshiányhoz vezetett. Döntés született egy modern lakótelep építéséről, amely a második ötéves terv keretében valósult meg.

A mai árpádvárosi (kezdetben leninvárosi) lakótelep helyét a temető területén jelölték ki, alapkövét 1961. március 21-én helyezték el a Rávány téren. A temetők felszámolása és a terület beépítése nem egyedi példa, Debrecenben 1957-ben a régi *Dobozi temető* területén épült fel a Dobozi-lakótelep, Szegeden a Gyevi temetőt 2004-ben számolták fel.

A munkálatok során körülbelül 2500 sírt bontottak meg, felszámolták a Szentháromság kápolna környékén kialakított parcellákat, illetve áthelyezték az I. világháborús hősi sírokat is.

1927 és 1990 között a temető területe nagyjából a felére csökkent: 22,85 hektárról (228 500 m²), 12.66 hektárra (126 600 m²).

1. ábra

*Térkép a Google Earth alapján
(A halvány terület jelöli a mai kiskörút és a Halasi út nyomvonalát. Jól látszik, mekkora volt a temető egykori és jelenlegi kiterjedése.)*

Az *I. ábrán* jól láthatóak a sírkert területét érintő változások. Az eredeti terület a mai körút nyomvonalát követi, ezzel kvázi párhuzamosan húzták meg a temető mai határait. A lakóépületeken kívül szolgáltató épületek: óvoda, bölcsőde, iskola, bolt, orvosi rendelő is épült.

1964 május 1-jén nyitották meg a ma ismert köztemetőt, ezért az időközben lezárt Szentháromság temetőből ide helyezték át a város híres szülötteit: *Katona József, Kada Elek, Hornyik János* síremlékét, melyek az új temető díszsírhelyei között kaptak helyet.

A kecskemétiak is sokan exhumáltatták hozzátartozóikat az újonnan nyitó köztemetőbe, ezért sok az „üres” sírhely a Szentháromság temetőben.

A Szentháromság kápolna sikeresen átvészelte a munkálatokat, de tömbházakkal épült körbe. A berendezése elpusztult, 1967 és 69 között felújították, és 1996-ig fiókkönyvtár üzemelt benne. Az utóbbi években felmerült, hogy ismét kápolnaként üzemeljen, de konkrét lépések nem történtek, így az épület üresen áll.

A temető jelenlegi státusza kegyeleti park. Az önkormányzati és egyházi tulajdonban lévő temetőt a Kecskeméti Városgazdasági Kft. üzemelteti.

2007-ben a Magyar Nemzetörök Országos Szövetségének Bács-Kiskun megyei szervezete és a Történelmi Vitézi Rend önkéntesei jóvoltából, felújították az első világháborús hadisírokat, majd 2009-ben civil kezdeményezésre felvettődött a kálvária rendbehozatala, melyet 2010-ben adtak át.

A megvalósítás lépcsőről lépésre

A temető múltjának feltárása során használt források között fontosak voltak a Kecskemét helytörténetével foglalkozó dokumentumok. A különféle Kecskemét útikönyvek mellett a már említett, Juhász István-féle Kecskemét város temetői volt a legfontosabb forrásom.

* <http://www.kjmk.hu/emlek>

Az első forrás a Katona József Megyei Könyvtár Kegyeleti és Történeti Emlékhelyek* adatbázisának Szentháromság temetőre vonatkozó tételei voltak. Ez az adatbázis szabadon elérhető az interneten. A felmérés 1989-ben készült, én a korabeli fényképeken szereplő sírkövek azonosítását végeztem el 2009-ban. Ez volt a 2010–2011-es felmérés előzménye. Felhasználtam még a kecskeméti Városgazdálkodási Kft, 1985-ben készült belső használatra fenntartott leltárát, mely a Szentháromság temető értékes sírjelei címet viseli. A felmérés készítői 300 sírt gyűjtöttek össze és felírták a legfontosabb adatokat (név, temetési év – ez általában a sírkövön szereplő első név), illetve a sírkőről készített vázlatos rajz, valamint az említésre érdemes egyéb információkat (sírvers, kovácsoltvas kerítés stb.).

A leltár kiegészült egy térképpel is, mely pontosan megmutatta az egyes sírjelek helyét, ez mára valószínűleg elveszett. A számozás folyamatosan növekvő, de a felmérést végzők nem leltároztak be minden egyes sírkövet. A parcellák sorszámait még a 1925-ös parcellabeosztás szerint adták meg.

A 89-es jegyzék összesen 60 tételt tartalmaz, a 85-ös úgy 300-at, de mindkettő elsősorban az „értékes” sírjelek összegyűjtésére készült, azaz egymástól távol eső emlékeket sorol el egy folyamatos sorszámozással növekvő lista.

Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a tételek fizikai beazonosítását csak a Szentháromság temető nyilvántartása alapján lehetne megtalálni, azonban a nyilvántartás egy része megsemmisült még 1945-ben, és a megmaradt nyilvántartásokban is vannak hiányos tételek: „II. parcella, 4. sor, 12. sír Varga Pálné és még 5 személy” - a még 5 személyről nem lehet további adatokat felderíteni. Ezen problémák elkerülésére megváltoztattam az eredeti elképzelést, nem a sírhelyeket mértem fel, hanem a sírköveket. Érthetőbben fogalmazva, a felmérés során az egyedüli forrás a sírkő, illetve az ami leolvasható róla, azzal, hogy pontosan hányan vannak egy sírba temetve, nem foglalkozom.

A helyszín azonosítása

A felmérés előtt többféle megoldást közül választhattam: a főbb útvonalak megjelölése mellett, lehetett volna rajzolni egy olyan térképet, mely nagyjából jelzi a sír helyét, 2009-ben egy ilyen térkép készült. Ez a megoldás nem célszerű, mert kézenfekvő lenne GPS koordinátákkal megjelölni a sír helyét, de megfelelő eszköz hiányában egyelőre le kellett mondanom erről a megoldásról, mert olyan finomságú GPS-re volna szükség, amely képes érzékelni az egy méter távolságot. Az adatbázisban van külön oszlop a GPS adatoknak, bízva abban, hogy a rekordok a későbbiekben majd kiegészülhetnek a pontos koordinátákkal.

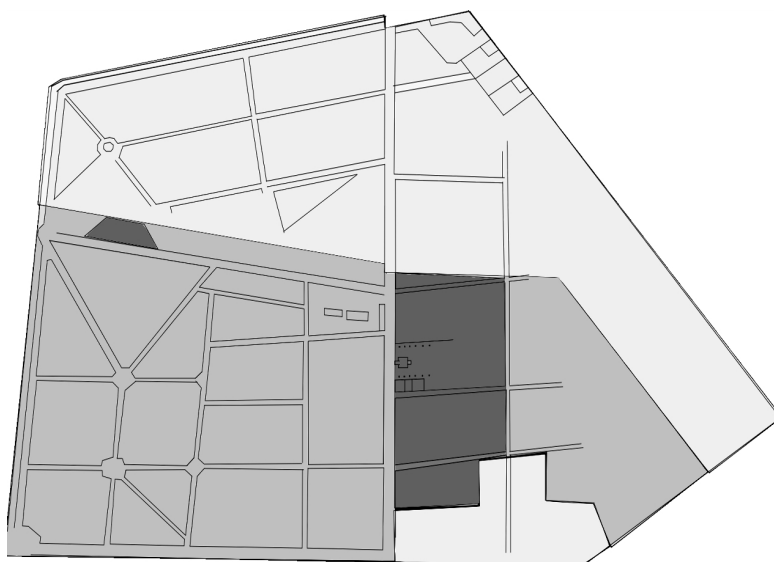
Mivel egyik megoldás sem volt kielégítő (azaz a laikus felhasználó, nem találta meg a sírkő pontos helyét), ezért a temető egy részének, tételes, mondhatni méterről méterre történő felmérését végeztem el.

A felmért terület

A temető belső harmadában található kettes, hármas, négyes, illetve ötös parcella került felmérésre. A cél az volt, hogy leltárba kerüljön mindaz, ami most szabad szemmel látható, azaz elsősorban a sírkövek felmérése volt a cél, és nem a nyilvántartások feldolgozására.

A tárgyalat terület körülbelül 3 hektár nagyságú, 490 különálló sírhelyet tartalmaz.

A kettes parcella csak részlete az eredeti kettes parcellának, területe a hatvanas években felszámolásra került. A hármas parcella egy része kriptás elrendezésű, de a nagyobb rész apró, többnyire jelöletlen sírokból áll. Itt található az eddig ismert legrégebbi sírkő, *Baki István* sírja 1791-ből.

2. ábra

*Sematikus ábra az 1925-ös parcellabeosztás alapján
(Kiegészítve a temető jelenlegi kiterjedésével és az eddig mért területekkel)*

A hármas parcellához tartozik a kálvária, a temető jelenlegi építészeti, és szakrális központja, A négyes parcella kriptás elrendezésű és az egyik legjobb állapotban lévő terület.

Az ötös parcella távolabb esik a központtól, egyre dísztelenebb sírkövek jellemzik, legérdekesebb tétele a Faragó család sírja*, bizonyítja, hogy a családok tudatosan egy helyre temetkeztek, a rokonság egyes ágai külön sírkövet emeltek maguknak. Ez a fajta páros sír jellemző az egész temetőben.

A honlap

A szentháromsagtemeto.hu prototípusát 2009-ben kezdtem fejleszteni. Ez a verzió ma már nem érhető el, minden eleme átkerült a jelenlegi weboldalra.

A leghangsúlyosabb rész a térkép, mely az adatok közti navigáció alapja. Mivel a felhasználók többsége nem konkrét céllal nézi meg a honlapot, ezért az ő igényeiket a térképes böngészés elégíti ki leginkább.

* <http://szentháromsagtemeto.hu/szamok/556.php>

Az egyes sírelyekre vonatkozó információk egy MySQL adatbázisban vannak tárolva, melyből egy PHP szkript segítségével lehet kinyerni a „sírkártyát”.

Börönde Ferencz sírja	
	Formája: klasszikus
	Anyaga: fehér márvány
	Mérete: 190 x 60 cm
	Kerítése: nincs
	Helye: 4. szakasz 6. sor 5. sír
Felirata: A teljes Szentháromság nevében Börönde Ferencz és neje családi sírboltja Itt nyugszanak Börönde Terencz élt 63 évet meghalt 1895 május 10-én és neje Farkas Rozália élt 72 évet meghalt 1903 okt 17-én Gyermekük Börönde Ferencz élt 51 évet meghalt 1928 neje Szabó Krisztina élt 71 évet meghalt 1952	

3. kép

Sírkártya

(A sírkártya segítségével egy ablakban lehet szolgáltatni az egyes sírhelyekhez tartozó információkat)

A „sírkártya” egy katalóguscédulaszerű rövid, tömör leírás, mely a lehető legtöbb információt szolgáltatja az adott sírról. A sírkártya tervezésekkor a Kegyeleti és Történeti Emlékhelyek adatbázisának adatbázisának rekordjait vettem alapul.

Az adatbázisban minden sírhely külön rekordként kerül feldolgozásra. Erre azért van szükség, mert az volt a gyakorlat, hogy ha az exhumálás után a család nem tartott igényt a sírkőre, akkor a

sírkövet ledöntötték, és azt benőtte a borostyán. Lehetséges, hogy a most üresnek jelölt sírhelyeken még megvan a sírkő, csak el van fektetve. A sírhely szerinti nyilvántartással könnyedén lehet új sírkártyákat létrehozni, mert így az adatbázis hierarchiája nem sérül.

Jelenleg 490 sor található az adatbázisban és ehhez 177 sírkártya tartozik.

A kereső azon felhasználóknak szól, akik valamilyen pontos információs igényrel látogatnak el a honlapra. Külön adatbázisban tároljuk a hadisírokat és a többi síremléket, ezért külön keresőablakban lehet keresni a városi lakosok és a katonák között.

A hősi temető és ami mögötte van

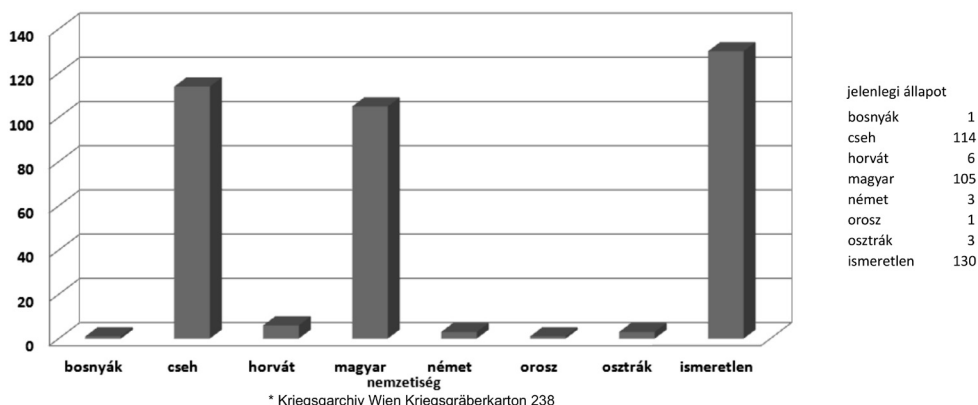
A Szentháromság temető egyik legszebb síremléke az I. világháborús katonai temető, 363 kis kőköckéből álló kompozíció. Mindegyik síron ugyanazok az adatok (név, rendfokozat, születési és halálozási év) szerepelnek, ami nagyban mértékben megkönnyítette a feltárást.

Kezdetben úgy gondoltam, hogy minden bizonynyal kecskeméti származású katonák nyughelye lehet, de a Hadtörténeti Intézettel folytatott levelezés után kiderült, hogy ez nem igaz. A Szentháromság temetőben nyugvó katonák, nem kecskeméti, illetve nem is a környéken elesett katonák, hanem a Kecskeméten működő tartalék hadikórházban elhunytak. A katonák több különálló alakulathoz tartoznak, és meglepően sok a nem magyar nemzetiségű (a legtöbb külföldi katona cseh származású), de a sírköveken magyarosított névalakok olvashatók.

Külön érdekesség, hogy a Kecskeméten meghalt ellenséges (szerb, illetve olasz) katonák számára nem készült fejfa.

A hősi temető nemzetiségi megoszlása

A Hadtörténeti Intézet és a saját adatok összesítése*

Eredmények, tapasztalatok

Sikerült bebizonyítani, hogy mennyire rugalmasak a tartalomszolgáltatás határait. Sikerült létrehozni egy már meglévő adathalmaz struktúrált klónját.

Sikerült a sírkertet elektronikus formában archíválni. A Szentháromság temető a maga nemében egyedülálló műemlék. A sírkövek többsége több mint száz éves, és ki vannak téve az időjárás viszontagságainak. A feliratok nagy többsége szabad szemmel nem olvasható (a felmérés során a kövek végigsatírozásával sikerült kiolvasni a feliratokat). Sajnos, több sírkő összetört, megsemmisült az évek folyamán. Valós veszély, hogy amit ma még fel tudunk mérni, az fél év múlva már elveszett információ. Ezért teljesült a kitűzött cél, a kulturális örökség védelme. Egy temetőről szóló adatbázis létesítése határeset a múzeumi, illetve a könyvtári feladatok között.

Kinek a feladata a kulturális örökség számbavétele? Múzeumi vagy könyvtári feladat? Egy elsősorban helytörténeti-néprajzi anyagot a modern információk technológiákkal ötvözve, olyan szolgáltatást lehet létrehozni, amely a laikus emberek számára is érdekes lehet. A közgyűjtemények feladata egyre inkább a szolgáltatás, ez megmaradásuk kulcsa.

Kik a potenciális felhasználók?

Elsősorban a kecskemétieknek, illetve e Kecskemét helytörténetével foglalkozóknak készült a honlap. A temető egyfajta sajátos pillanatképet ad a századfordulós Kecskemét társadalmáról, illetve a sírkert területi változásai jól jelzik a Kecskeméten történt változásokat.

A kecskemétieken kívül a családfájukat kutató személyek számára is hasznos lehet az oldal.

A családfakutatók számára a sírkövek különös jelentőséggel bírnak, hiszen jó esetben akár 3–4 generáció is egy sírhelyre temetkezik, és a sírkövön szereplő nevek időállóbbak, mint a keresztlevelek.

A temetkezéssel kulturális vagy néprajzi értelemben foglalkozók számára is érdekes lehet az adatbázis, az utóbbi 150–200 év különböző sírformái iránt érdeklődők számára. A jövőre nézve tervben van a Szentháromság temetőben lévő sírversek összegyűjtése is.

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretnék köszönetet mondani a kecskeméti Városgazdasági Kft. és a Szegedi Egyetemi Könyvtár munkatársainak, név szerint Herczeg Anikónak, Csongrádi Bélának, Székér Zoltánnak, valamint dr. Kokas Károlynak és Sándor Ákosnak a honlap létrejöttéhez nyújtott támogatásért és a belém fektetett bizalomért.

* Kriegsgarchiv Kriegsgräberkarton 238

Az Europeana új honlapja

Elkészült az Europeana Libraries project új honlapja. Elérhetősége: www.europeana-libraries.eu.

A projekt honlapja eddig az Europeana version 1 részeként működött; de az új oldal már ettől független.

A honlapon a következő fejlesztések, új tartalmi elemek érhetők el:

- az Europeana Professional környezetbe illeszkedő, megváltozott külső;
- új oldalként: 'Providing Content', amely részletes tájékoztatást ad arról, hogy az érdeklődő könyvtárak hogyan kapcsolódhatnak tartalomszolgáltatóként a projekthez és fejlesztéseihez a jövőben. Ugyanezen az oldalon egy 2:30 perces videó bemutatja a digitalizált tartalmak integrációjának folyamatát is;
- a projekt keretében létrejövő dokumentumok, szakmai anyagok (deliverables).

(Katalist, 2012. 02. 06. Kovácsné Koreny Ágnes híre)

Az ELTE valamennyi könyvtára elérhető az Egyetemi Könyvtári Szolgálat új, közös portálján

A www.konyvtar.elte.hu weboldala 2012. január 2-tól az ELTE kari, intézeti és intézetén kívüli könyvtárainak közös online felülete, az Egyetemi Könyvtári Szolgálat portálja.

Az eddig megszokottól eltérően ezentúl ezen a webcímen nem csupán az Egyetemi Könyvtárral kapcsolatos információk érhetők el, hanem valamennyi ELTE-hez kapcsolódó, könyvtári szolgáltatást nyújtó intézmény szolgáltatásai is.

A portált a tagkönyvtárak folyamatosan fejlesztik és töltik fel információval. A 2012. január 2-án elindult weboldal a TÁMOP 3.2.4/09/1/KMR/2010-0021 „Az ELTE könyvtár rendszerének komplex fejlesztése a könyvtárhasználat megkönnyítése érdekében” című pályázat keretében kitűzött célokat valósítja meg, így többek között a felületen elérhető az ELTE könyvtárainak közös katalógusa, az ELTE-s könyvtárak szolgáltatásaival kapcsolatos valamennyi információ, valamint egy új szolgáltatás is: a „Kérdezzen egy könyvtárost” chat-ablakban a felhasználó azonnal választ kap kérdéseire.

A portál angol és német nyelven is elérhető, valamint a látássérülteknek akadálymentes verzió is rendelkezésükre áll.

(ELTE sajtóközlemény, 2012. 01. 02.)

Tisztelgő tanulmányok V. Ecsedy Judit 65. születésnapjára

Crescit eundo címmel (=haladva növekszik) jelent meg az OSZK, az MTA Irodalomtudományi Intézet és a MOKKA-R Egyesület kiadásában a Magyar Könyvszemle és a MOKKA-R Egyesület füzetei sorozatának 4. kötete, amelyben változatos tematikájú írások olvashatók Vízkelety

Andrásné Ecsedy Judit, az OSZK Régi Magyarországi Nyomtatványok Szerkesztőségének, a magyarországi nyomdászat és könyvtörténet nemzetközileg is elismert kutatójának tiszteletére.

A könyv hátsó borítójáról idézzük: „Számos nyomda történetének és betűkészletének egyedi feldolgozását követően szintézisbe foglalva is megírta a magyarországi nyomdászat kézműipari korszakának történetét. Útjára indította továbbá az összes hazai nyomda teljes készletét a XVII. század végéig bemutató repertórium-sorozatot. Bibliográfiát állított össze a titkos nyomdahelyű régi magyar könyvekről. Neki köszönhető a XVIII. századi retrospektív nemzeti bibliográfia egyik kiegészítő kötete és készülő pótköteteinek gondozása, [...] emellett az RMNy-vállalkozás nyomdatörténeti szakértője.”

Múltunkból

Kereszty István emlékezete*

POGÁNY György

A magyar irodalom sok évszázados fejlődését gyakran kézfogások szakadatlan láncolataként jellemzik, amelyben nemzedékről nemzedékre, közvetlen személyes kapcsolatokon, „kézfogásokon” keresztül hagyományozódik át a tradíció és az írói küldetéstudat. Úgy gondolom, szakmánk történetjére is érvényes ez a metafora. A gyűjtemény és a feladatok állandósága mellett a könyvtárosok személye ugyan szükségszerűen változik, azonban a könyvtár mint intézmény önnön létét tenné kérdésessé, ha megszakadna a generációk közötti folyamatosság, a nemzedékek párbeszéde. A szakmai fogások könyvből el nem sajátítható fortélyja vagy az adott bibliotékára jellemző, a külső szemlélőnek egyébként

nem ritkán irracionális elemeket is tartalmazó, a múltból eredeztethető napi rutinja csak a könyvtárosok közvetlen személyes kapcsolatából – kézfogásából – ismerhető meg és ez örökítheti át egyrészt a munkakultúrát, másrészt az intézmény saját ethoszát.

Szakmatörténetünk egyik toposza a 19. század meghatározó műveit megalkotó bibliográfusokat – Szabó Károlyt, Szinnyei Józsefet és Petrik Gézát – összefoglalóan a „nagy bibliográfus triász” epitheton ornans fordulattal jellemzi. Teljes joggal, hiszen magisztrális munkáik nélkül ma sem tudnánk alapvető feladatainkat ellátni, és életművük jelentette azt a fundamentumot, amelyet a 20. század megkerülhetetlen bibliog-

*Az MKE Bibliográfiai Szekciója 2010. október 8-ai rendezvényén elhangzott előadás szerkesztett változata.

ráfusai folytattak vagy kiteljesítettek az új viszonyok között. *Gulyás Pálon, Kőhalmi Bélán, Kozocsa Sándoron* kezdve *Dezsényi Bélán* és *Szentmihályi Jánoson* át *Csűry Istvánig* vagy akár a szinte napjainkban távozott *Busa Margitig* tágítható szakmánk nagyjainak névsora, akik valamilyen mértékben, gyakorló bibliográfusként vagy teoretikusként követőik voltak.

A 19. századi szakmaalapítók és a 20. századi folytatók között felismerhető egy nemzedék, amelynek tagjaira jellemző, hogy pályájukat a triász egyike mellett, annak szinte árnyékában, mintegy famulusaként kezdték és a megérdemeltnél kevesebb figyelem fordul működésük felé. Pedig részben az ő személyük jelenti a közvetlen kapcsolatot a két évszázad, a két korszak, a még némileg patriarchális könyvtári, bibliográfiai viszonyok és az egyre inkább a modern, vagyis intézményi szervezeti keretekben művelt bibliográfiakészítés között. Ez a nemzedék – gondoljunk *Hellebrant Árpádra, Kiszlingstein Sándorra, Barcza Imrére, Tipray Tivadarra* vagy *Horváth Ignácra* – mára igencsak méltánytalanul kiszorult a szakmai köztudatból. Elődeikhez mérve őket, kétségtelenül nem tartoztak a nagy kezdeményező iskolateremtők közé, nem voltak közvetlen tanítványaik, követőik, ugyanakkor áldozatos munkájuk szerves részét képezi szakmatörténetünknek. Ebbe a nemzedékbe tartozik a százötven éve, 1860. május 22-én született sokoldalú *Kereszty István* is.¹

Két korszak határán élt, hosszú életének – 1860-tól 1944-ig – csaknem pontosan felét a 19., második részét pedig a 20. században élte és a századforduló időszakában a szakmai diskurzusban mind jobban előtérbe kerülő két könyvtári szolgáltatás és különgyűjtemény napi működésében, illetve megteremtésében vett részt. A *Hírlaptárban* megalakulásától, 1884-től dolgozott, Szinnyei József legközelebbi segítője, munkatársa, mondhatni tanítványa, majd utóda volt. Az új század első éveitől hírlaptári feladatai mellett a *Zeneműtár* megszervezését sürgette, aktív élete két utolsó szolgálati évében, 1920 és 1922 között pedig e gyűjtemény felállítását, kialakítását kapta feladatul. Munkásságát számon

tartja a bibliográfusok közössége, ugyanakkor a zenei életnek aktív szereplője volt szakíróként, fordítóként, kritikusként, tanárként, sőt zeneszerzőként. De sokoldalúságát bizonyítja, hogy magyar – német – francia szakos középiskolai tanári és zenei végzettsége mellé tornatanítói oklevelet is szerzett és az 1880-as, 1890-es években a sportélet tevékeny szereplője volt, különféle tisztségeket vállalt és testnevelési lapokban számtalan cikket, tanulmányt tett közzé. Az egészséges életet népszerűsítette szóban, írásban és példaadással, ezen elvek jegyében élt és nyilván ennek (is) köszönhetette, hogy szinte halála napjáig megőrizte kitűnő fizikai kondícióját, élénk szellemét, köz- és szakmai ügyek iránti érdeklődését. Jellemző, hogy néhány héttel 1944. február 8-án bekövetkezett halála előtt, január 2-án írt levelében arra kérte *Lukinich Imre* történészprofesszort, hasson oda, hogy a magyar szakirodalomban és oktatásban ne román népről, hanem oláhokról beszéljenek és írjanak, mert semmi közük a rómaiakhoz.²

E sokoldalúság Kereszty István személyiségének már-már reneszánsz vonásait sejtetik. Ugyanakkor persze mindennek hátránya is volt, amit többször megtapasztalt élete során. Nem kétséges, hogy szétaprózta magát. Elsősorban nyitottsága, minden iránt érdeklődő személyisége miatt, de érzékelhetően az anyagi kényszer is oka volt a szüntelen cikkírásnak, a szellemi robotnak.³ Ezek miatt működése egyik területén sem érezhette az egy szakmába tartozók feltétlen összetartozásából adódó előnyöket. Klikkeken, érdekcsoportokon kívül maradt; családjá körén túl még leginkább a Széchényi Könyvtárban érezte otthon magát. A nyugállományba vonulása utáni évtizedekben is gyakori látogatója volt a bibliotékának és fogYatkozó számú egykori kollégái, de a fiatalabbak is nagy szeretettel vették körül kedves és derűs személyiségét. Ami különben egy önmagára erőltetett külsődleges vonás volt. Kevés levele maradt fenn az Országos Széchényi Könyvtár különböző fondjaiban; (az OSZK Zeneműtárában található viszont kiterjedt zenei vonatkozású anyaggyűjtése, a nagy mennyiségű hagyaték módszeres feldolgozása

a későbbi kutatás feladata), ezekből egy sokszor csalódott, pályafutását töredékesnek érző és különböző kudarcait, anyagi gondjait bizonyos sztoikus belenyugvással tudomásul vevő személyiség képe bontakozik ki. 1903. december 24-én barátjához, *Zempléni Árpád* költőhöz írt kondoleáló levelében nyilatkozott meg lelke külvilág előtt gondosan titkolt mélységeiről. Kisfia elhunytá alkalmából fejezte ki részvétét és mint írta, fájdalmát átérzi, mert ő is átélte egyik gyermeke halálát. Ő azonban – folytatta – vigasztalódni és megnyugodni sem tud, mert nem hívő alkat és a sokak által jellemzőjének tartott közvetlen derű és bölcs nyugalom csak a külvilágnak szánt gesztus.⁴ Nemi sértettség érzékelhető *Kőhalmi Béla* megkeresésére írt válaszából is. 1918-ban tette közzé a *Könyvtári Szemle* szerkesztője *Könyvek könyve* címmel 87 magyar író, tudós, művész vallomásait olvasmányairól, a hét megkeresett könyvtáros egyike ő volt. Kőhalmi körlevelét kétségtelenül félreértette, nehezményezi, hogy az utóbbi 15 évben pályára lépett szerzők közé sorolta, holott „*már 1880-ban láttam először nyomtatva nevemet*”.⁵ De idézhetjük *Papp Viktor* zenekritikushoz írt 1928. február 7-én éjjel elkezdett és 8-án hajnalban befejezett hosszú levelét, amelyben az akkori zenei élet komoly tényezőjét emlékezteti erőteljes, öntudatos hangon sok évtizedes zenei szakírói működésére és ragaszkodik az előzetesen megígért zenei munkához, mert még három tanuló gyermeket nevel, és szüksége van megélhetéséhez a honoráriumra.⁶ Kereszty részt vett az 1936-ban megalakult *Magyar Sajtótudományi Társaság* munkájában. A grémium 1938-ban kereste meg tagjait, hogy tudományos munkáikból egy-egy példányt küldjenek a megszervezendő archívumnak. Ifj. *Hlatky Endré*hez 1938. december 22-én írt levelében⁷ önironikus akasztófahumorról, de érezhető keserűséggel tekinti át tudományos működését és indokolja meg, miért nem tud műveiből küldeni. Volt írása, amit a kiadó megcsonkítva jelentetett meg; akadt kötete, melynek közreadását megígérte az editor majd mégsem jelentette meg, sőt a kéziratot is elvesztette; ami napvilágot látott,

abból pedig már nincs elajándékozható példánya. Összegzése műveiről: „*–hát ez nem pech a négyzetten?!!*”

Hosszú pályafutásában tehát kétségtelenül érték csalódások, kudarok, talán méltánytalanságok is, de közel negyven esztendőn keresztül könyvtárosként és bibliográfusként a Széchényi Könyvtár jelentette számára a legfontosabb közeget és a hazai művelődés szolgálatban eltöltött munkásságának legmaradandóbb értékei is az intézményhez kapcsolódnak.

A hírlaptáros és a sajtóbibliográfus

Az 1884. július 2-án miniszteri rendelettel felállított *Országos Hírlapkönyvtár* vezetésére Szinnyei József kapott megbízást és két napi-díjas segítségével kezdte meg az állomány rendezését, feldolgozását. Egyikük *Váczy János*, a későbbi neves Kazinczy-kutató azonban csak néhány évig volt a Tár munkatársa, 1893-tól tanárként működött, a másik napidíjas állást pedig a pályakezdő Kereszty István töltötte be október 4-étől, így az ő személye jelenti a folytonosságot a kezdetektől szinte *Dezsényi Béla* korszakáig. A szerény hírlapkönyvtári álláshoz a 24 éves fiatalember tanára, *Beöthy Zsolt* révén jutott; az irodalomtörténész professzor Szinnyei József rokona, unokaöccse volt és ő ajánlotta be a Hírlapkönyvtárba.⁸ 1888. május 7-én gyakornokként végleges státushoz jutott az intézményben, 1894. július 13-án segédőrré lépett elő, 1905-ben igazgatóőri besorolással Szinnyei utóda lett, 1919-ben pedig múzeumi osztályigazgatói kinevezést kapott.

Az alapító irányításával mindössze ketten végezték a megszervezendő és kezdetben önálló, majd a Széchényi Könyvtárba integrálódó Hírlaptár valamennyi érdemi munkáját. A cél világos volt, a konkrét teendőket és munkamódszereket azonban a gyűjtemény megszervezésével párhuzamosan kellett kialakítani. Az elvégzett feladatokról Kereszty egyik tanulmányából⁹ kaphatunk érzékletes képet. Mint köztudott, az újonnan felállított szervezetben a havonta

legalább kétszer megjelenő kiadványok kaptak helyet és nyelvek szerinti csoportosításban, betűrendben tárolták a lapokat. A rendezés megkezdésekor 6580 hírlapévfolyam volt a Széchényi Könyvtárban, a következő években a hiánypótlás során további 2071 évfolyamot sikerült szerezni. A hiánypótlás egyébként állandó feladata volt a Tár munkatársainak. Különösen eredményes volt Kereszty 1902-es kolozsvári útja. Az ottani egyetemi könyvtárban a duplumok között kutatott és számos ritkaságot, köztük 1848-49-as lapokat szerzett meg.¹⁰ Feladataik közé tartozott a hiányok reklamálása, pótlása, a meglévő hírlapok kollacionálása, az addig készült kötetkatalógusok – terminológiájával repertóriumok – ellenőrzése, majd cédulakatalógus készítése. Azzal a problémával kerültek szembe, hogy miként lehet az állományról megbízható leltári nyilvántartást, illetve a kutatót tájékoztató katalógusrendszert készíteni. Egyszerre kellett az újonnan és egyre nagyobb számban beözönlő lapokat feldolgozni és az évtizedek alatt összegyűlt anyagot retrospektív nyilvántartásba venni. A megfelelő feldolgozási munkamódszer meglehetősen nehezen alakult ki, a minisztérium megbízásából Kereszty 1895-ben Németországban tanulmányozta a hírlapok ottani kezelését. Írásában némi elégedettséggel állapította meg, hogy ugyan sokkal kedvezőbb munkakörülmények (létszám és raktári hely) között dolgoznak a német kollégák, azonban a magyarországi feldolgozás mélysége és színvonala egyáltalán nem marad el a külhonitól. Az állomány feltárása és kezelése mellett a kicsiny személyzet látta el az olvasószolgálati feladatokat is, a megalakulást követő első évben 1070 hírlapolvasó használta a lapokat, 1889-ben, amikor a Tár jogállása megváltozott és a Széchényi Könyvtár egyik osztálya lett, már 1249 személy igényelte a hírlapokat. Tanulmányából kitűnik, hogy felismerte a hírlapnak mint speciális dokumentumtípusnak a kezelésében, feldolgozásában rejlő nehézségeket. A beérkező lapok hiányainak pótlása, az állandó reklamálás rengeteg energiát vett igénybe, ezért egy hatékony és megfelelő szankciókat is kilátásba helyező kötelezpéldány törvényt sür-

getett. A konkrét teendők sorában említi, hogy a magyar és német nyelvűek mellett el kell készíteni az egyéb nyelvű hazai lapok betűrendes repertóriumát és cédulakatalógusát, létre kell hozni a szerkesztők nevére felállított katalógust és szükséges egy „szakrepertórium”, vagyis szakkatalógus készítése. Írásában szorgalmazta a hazai hírlapok időrendi jegyzékének összeállítását, „mely egy pillantásra tájékoztatást nyújt a felől, hogy bizonyos évben mely politikai, mely tanügyi stb. lapok léteztek”.¹¹ Ezt a segédletet évtizedekkel később majd ő készíti el. Indítványozza megbízható hírlapstatisztikai nyilvántartás vezetését. Kétségtelen tény, hogy a korai évtizedekről meglehetősen nehéz pontos statisztikai adatokhoz jutni, ugyanis még nem alakult ki egységes értelmezése a kötetnek, számnak, füzetnek – így szinte ahány közlemény, annyiféle adat olvasható a tárolt és feldolgozott hírlapok mennyiségéről. Felvetette raktári elhelyezésük megváltoztatását, külföldi minták alapján a hírlapkötetek nagyság szerinti és folyó sorszámmal ellátott tárolását sürgeti, kezelésükre, mozgatásukra speciális könyvtári lifteket javasolt. Tanulmánya a kor színvonalán álló és a nemzetközi gyakorlatra is kitekintő írás a hírlapok kezeléséről, mint ilyen, a hazai szakirodalomban az elsők közé tartozik és a nehézségek reális számbavétele mellett ésszerű javaslatokat is tartalmaz. Már ebben a dolgozatában érzékelhető, hogy a hírlapok és folyóiratok könyvtári elkülönítését nem tartja helyénvalónak.

Ennek a kérdésnek szentelte következő nagyobb közleményét.¹² A folyóiratokat a szakkutatás elsődleges segítőinek tartja, továbbá a tudománytörténet nélkülözhetetlen forrásait látja bennük. De csak akkor tölthetik be ezt a szerepüket – fejtegeti –, ha hiánytalan és a tartalomjegyzékre is kiterjedően teljes évfolyamokat gyűjt és őriz meg a könyvtár, illetve, ha a meglévő anyag jól használható, rendezett, könnyen hozzáférhető. Kereszty a használóbarát – hogy mai terminológiát használjunk – könyvtár híve volt. Nekrológiájában írja Rédey Tivadar: „*páratlan, könyvtárosi szempontból eszményinek mondható közvetlenségű érintkezést tartott fenn a kuta-*

tókkal is, segítségükre volt mindenben, szinte együtt dolgozott velük.”¹³ Az olvasók érdekére hivatkozva kárhoztatja a Széchényi Könyvtár azon gyakorlatát, miszerint csak a bekötött évfolyamok szolgáltathatók az olvasóknak. Nem tartja megfelelőnek a folyóiratok együttes kezelését a könyvekkel. Írásában foglalkozik az alapvető elvi kérdéssel, nevezetesen a hírlapok és a folyóiratok közötti tipológiai különbségekkel. Felismeri, hogy nem lehet a kétféle sajtótermék között szilárd határvonalat húzni, ráadásul a kiadványok változtathatják alakjukat, periodicitásukat, ezért – ha következetesek lennének – azonos kiadvány évfolyamai itt is, ott is lehetnének. Ez persze képtelenség, vagyis a periodikus kiadványok önálló kezelését tartja szükségesnek. Sürgeti kiemelésüket a könyvek közül és egy külön teremben felállítandó osztály megszervezését javasolja. Végkövetkeztetése az, hogy „mely könyvtár hírlapokat is tart: ott a folyóiratok és lapok osztályának egyesítését nem akadályozza semmi.”¹⁴ Bár már ekkor felvetette a mai terminológiával összefoglalóan időszaki kiadványnak nevezett dokumentumok egységes könyvtári kezelését, erre csak évtizedekkel később került sor.

Szinnyei a Hírlapkönyvtár létesítésének idején már hosszú ideje, 1869-től készítette a *Vasárnapi Újság*ban megjelenő kurrens sajtóbibliográfiáját.¹⁵ 1884 után a könyvtári nyilvántartó és tájékoztató munka szerves kiegészítőjének szánta a bibliográfiát. 1895-ben a kurrens összeállítás átkerült a megújuló *Magyar Könyvszemlé*be és a következő évben bekapcsolódott a bibliográfiai munkába Kereszty István is. Míg mestere a magyar nyelvű periodikumok jegyzékét tette közzé, maga a szakfolyóirat 2. számú mellékletében *Az idegen nyelvű hazai hírlapirodalom...-ban* címmel jelentette meg éves összeállítását. A könyvészet a következő évtől *A hazai hírlapirodalom...ben* elnevezéssel látott napvilágot 1906-ig.¹⁶ A következő években csak az 1906. évhez viszonyított változásokat tették közzé, 1910-ben újra a teljes anyag napvilágot látott, majd az 1911–1913. évekről ismét csak a változásokat közölték. A Magyar Könyvszemle hasábjain

olvasható sajtóbibliográfián túl különböző szakterületek hazai periodikumairól több összeállítása is megjelent, illetve elkészült. 1902-ben a *Magyar Jogi Lexikon*ban tette közzé *A magyar jogi szaklapok és folyóiratok bibliographiáját*, a *Színészeti Almanach*ban, valamint folytatásában, a *Magyar Művészeti Almanach*ban látott napvilágot két részben *A magyar színházi és zenei lapok és folyóiratok bibliográfiája* című összeállítása 1902-ben, illetve 1903-ban, de sajnálatosan kéziratban maradt *A magyar katolikus hírlapirodalom bibliográfiája*.

A század első éveiben újabb tanulmányutat tett külföldön, 1902-ben Berlinben a nagy könyvtárak hírlapgyűjteményeit kereste fel.¹⁷ Kereszty tehát Szinnyei mellett bekapcsolódott a sajtóbibliográfiai munkálatokba, a külföldi fejlődésről kellő elméleti és gyakorlati tapasztalatokkal tért haza, így mestere nyugállományba vonulásától, 1905-től a Hírlaptár vezetése megfelelő kézbe került.

Mintegy két évtizeden keresztül dolgozott Szinnyei mellett, megismerte munkamódszerét, elgondolásait, céljait, ugyanakkor régi-új gondokkal kellett megküzdenie. Neki már nem az alapokat kellett lerakni, hanem egy roppant arányokban gyarapodó gyűjtemény napi működési problémáit kellett volna orvosolnia. A legnagyobb nehézséget a helyhiány okozta. Már 1901-ben sor került egy újabb folyosói rész bepolcozására, azonban hamarosan csak úgy tudtak a helyhiányon enyhíteni, hogy 1909-ben a kevésbé használt lapokat és a másodpéldányokat a múzeumi épület pincéjében helyezték el.¹⁸ Ezekre a gondokra egyébként utalt egy 1911-ben *Erdélyi Pál*, a kolozsvári Egyetemi Könyvtár igazgatója által készített felülvizsgálati anyag is, megállapítva, hogy az „elhelyezés tarthatatlan”. A dokumentum elismeréssel szól a Hírlaptár munkájáról, ugyanakkor nehezményezi a nyilvántartások helyenkénti áttekinthetetlenségét, pontatlanságát.¹⁹ A nyomasztó zsúfoltság orvoslására 1912-ben a hírlapanyag egy részét a VIII., Szentkirályi utca 7. szám alatti épületben helyezték el, 1919-ben azonban, még a forradalom idején el kellett szállítani a dokumen-

tumokat a Múzeum épülete mögötti Festetich-palota istállójába.²⁰ Vezetői működésének ideje alatt tehát nem egyszer kényszerült költöztetni az állományt, pontosabban annak egy részét, ami nemcsak a normális munkamenetet nehezítette, de veszélyeztette a hírlapok épségét is. Kereszty néhányadmagával 1919-ben és 1920-ban beadványokban, feljegyzésekben vázolta a tarthatatlan helyzetet, hiszen a nyirkos helyen a dokumentumok pusztá léte vált kérdésessé. Az összeomlás időszakában azonban a Széchényi Könyvtár lehetőségei nagyon is korlátozottak voltak.

A háború éveit vezetői munkája más vonatkozásban is megnehezült. A kötelespéldányok beérkezése akadozott, növekvő hiányokat kényszerült megállapítani. 1918 őszén az *Újságpapír Központ*ban kutatott és mintegy 400, abban az évben napvilágot látott, de a könyvtárba kötelespéldányként be nem küldött hírlapra és folyóírra akadt.²¹ Ezzel az anyaggal kiegészítve készítette el az 1918-ban megjelent hírlapok és folyóiratok jegyzékét.²² A bibliográfia azonban a jelek szerint nem jelent meg, *Fejérfarkas László* ad acta tette az ügyet.²³

Kereszty igyekezett a külföldön megjelent magyar nyelvű hírlapok megszerzéséről is gondoskodni. Az 1910-es évek elején főleg az Amerikai Egyesült Államokban jelentek meg nagy számban magyar nyelvű újságok, az ott kiadott lapokról számolt be egyik cikkében.²⁴ Az Országos Széchényi Könyvtár azokban az években létesített kapcsolatot *Felek Károly* amerikai magyar gyűjtővel, ő igyekezett az ott kiadott lapokat eljuttatni a bibliotékába.²⁵ Az előnyös és fontos együttműködés a háborús években azonban megszakadt, így csak részeredményeket ért el ezen a területen.

A világháború éveiben, 1916-ban jelent meg sajtóbibliográfusi működésének legfontosabb munkája, a maga korában, de még ma is haszonnal forgatható *A magyar és magyarországi időszaki sajtó időrendi áttekintése 1705–1867* című bibliográfiai segédlet. Szó volt róla, hogy már az 1890-es években szükségesnek tartotta a hazai időszaki kiadványok időrendi áttekinté-

sét. Hírlaptári napi munkája mellett végezte az anyag gyűjtését, melynek első változata a Magyar Könyvszemlében látott napvilágot²⁶, ezt folytatta és bővítette a kiegyezés koráig.

A kötet első része az 1849-ig megjelent lapokat regisztrálja. Alapját a könyvtár gyűjteménye jelentette, de a jegyzéket kiegészítette az OSZK-ból hiányzó kiadványok címével. Az időrendi kimutatással az volt a célja, hogy a sajtót mint történeti forrást használó kutató áttekintést kapjon adott évben kiadott lapokról. Az összeállításban évenkénti elrendezésben, azon belül betűrendben sorakoznak a címek. Rövidítés nélkül csak az indulási évnél olvashatók, a későbbiekben már csak az erősen rövidített címeket közölte. Ahol a lap címadataiból kiderült a megjelenés helye, külön nem tüntette fel, egyébként zárójelben közölte ezt a fontos adatot. Az első részhez *Összefoglaló* elnevezéssel betűrendes címmutatót készített nyelvek szerinti csoportosításban. A második korszak az 1850–1867 között megjelenő hírlapok és folyóiratok összeállítása. Az 1850 előtt indult és később is létező kiadványokat külön sorolta fel, azonban az azonos éven belül megjelenteket nyelvenkénti csoportosításban tartalmazza a segédlet. Az első részhez képest fontos többletet jelentett, hogy 27 tárgycsoportot kialakítva számmal jelölte a kiadvány szakterületét. Ehhez a részhez is készült nyelvek szerinti betűrendes mutató.

Nem a szó szoros értelmében vett bibliográfiát készített, hiszen csak a címet és az indulás évét közölte, azonban összeállítása volt hosszú ideig az egyetlen megbízható eszköz az 1867-ig napvilágot látott újságokról. Jelentőségét és érdemeit *Dezsényi Béla* is elismerte, a korszerű magyar sajtóbibliográfia koncepcióját ismertető tanulmányában írja: „Természetesen az egy meghatározott évre korlátozott kutatásnál Kereszty kronológiája marad a legmegfelelőbb segéd-eszköz: hasznos volna Kereszty összeállítását egészen napjainkig kiegészíteni.”²⁷

A Hírlaptárban megfigyelhető kétségtelen nehézségek ellenére – a kötetelési lehetőségek beszűkülése miatt a hírlapok rendezetlenül heverték a raktárak padlóján, a beérkezett anyag

mintegy 30%-a feldolgozatlan volt²⁸ – nem világos, miért váltották le vezetői megbízatásából, a kialakult helyzet ugyanis elsősorban az elégtelen dotációval és a mind szűkebbé váló raktári helylyel volt magyarázható. A problémákra számos alkalommal felhívta felettesei figyelmét, így mulasztással nem vádolható. *Németh Mária* véleménye szerint az elsődleges ok túl liberális kölcsönzési gyakorlata volt.²⁹ Ha valóban ez volt felmentésének oka, meglehetősen méltánytalannak tűnik, ugyanis a könyvtár valamennyi egységében bevett gyakorlat volt a szabályellenes kölcsönzés. *Melich János* igazgató ezért 1920-ban jelentősen szigorította a kölcsönzést és kimutatást kért azokról az olvasókról, akik harmadszori felszólítás ellenére sem hozták vissza a dokumentumokat.³⁰ Mindenesetre a Hírlaptárban 1920-ban elkezdődött átszervezések immár nélküle kezdődtek el.

A Zeneműtár és Kereszty István

A Hírlaptártól 1920-ban megválni kényszerült, de a könyvtártól és a könyvtári munkától nem. Leváltásának egyik magyarázata lehet egyébként, hogy zenei szakismereteit a megszervezendő zenei gyűjteményben kívánták hasznosítani. Az 1900-as évek elején éppen ő volt egyik kezdeményezője a zeneműtár kialakításának és a zenei bibliográfia megteremtésének.

A zenei dokumentumok (zenei szakirodalom, nyomtatott kották, zenei kéziratok) ugyan mindig jelen voltak a könyvtárakban, de nem alkottak különgyűjteményt és a speciális kutatói igényeket kielégítő szolgáltatás sem működött. Az európai országokban a 19. század második felétől kezdtek zenei részlegek kialakulni, többnyire oktatási célokból és nem önállóan, hanem zeneiskolákhoz kapcsolva. Magyarországon is ez figyelhető meg, a *Nemzeti Zenedében*, majd a *Zeneakadémián* működött oktatási célokból zenei könyvtár. Ezek az intézmények azonban nem voltak nyilvánosak, ezért a 20. század első éveitől a könyvtári és zenei sajtóban egyre több írás jelent meg a zene könyvtári jelenlétéről,

ilyen jellegű könyvtári egységek létesítését sürgetve.³¹ A kialakuló szakmai diskurzusból Kereszty is kivette a részét.

A Széchényi Könyvtárban található zenei dokumentumokról ő írta az első ismertetést.³² Írását azzal indítja, hogy – az általános vélekedéssel szemben – a kotta, a zenemű is szerves tartozéka lehet egy könyvtárnak, hiszen a „*kóta épp úgy, mint a betűírás, hangok megrögzítése, olvasni való és örök időkre is megőrizni való*”.³³ A könyvtárban őrzött zenei dokumentumokat abból a szempontból tekinti át, hogy megírható-e az állományból a zene magyarországi művelésének története. Ezért sorra vette a nyomtatványtár *Musica theoretica et practica* szakcsoportjába beosztott zeneműveket és zenei szakirodalmat, illetve a kéziratár zenei ereklyéit. Bár komoly hiányokat kellett megállapítania, végkövetkeztésként leszögezi, hogy a Széchényi Könyvtár zenei anyaga Magyarországon a legteljesebb, ezért a hazai zenei művelődés kutatója számára az elsődleges forrást jelenti.

Feletteseit megpróbálta meggyőzni a zenei gyűjtemény felállításának fontosságáról, próbálkozása azonban nem sikerült. Talán emiatt publikált névtelenül egy cikket a *Zenelapban*, melyben a felállítandó országos zenei gyűjteményt a Nemzeti Zenedében javasolta megszervezni.³⁴ A kérdés egyre többeket foglalkoztatott a Széchényi Könyvtárban is, így 1908-ban módja volt külföldi zenei könyvtárak működését tanulmányozni.³⁵ Nyilván tanulmányútjának tapasztalatai is megjelentek alapos dolgozatában.³⁶ Az írás elvi részében módosította korábbi felfogását, annak a véleményének adott hangot, hogy a nemzeti könyvtár zenei gyűjteményét kell fejleszteni olyan szintre, hogy alkalmas legyen a magyar zenetörténeti kutatások folytatására. Ehhez három dolog szükséges: pénz, hely és megfelelő munkaerő, vagyis kellő zenei ismeretekkel rendelkező könyvtáros. A tanulmány következő részében egy általa kidolgozott zenei szakrendet mutatott be, ami véleménye szerint, ha nem is a legtokéletesebb, de alkalmas lehet mind a zenei szakirodalom, mind a kották rendszerezésére. Figyelemre méltó, hogy felismerte a zenei

műveltség terjesztésében a hangfelvételek nagy szerepét és gondolt a fonogram-hengerek beszerzésére is. Tanulmányával egyszerre szolgálta a gyakorlati könyvtári munkát, útmutatást adva a zeneművek rendezéséhez és a könyvtári teóriát, ugyanis elméleti igénnyel fejtett ki egy osztályozásméleti problémát. Írásához a Magyar Könyvszemle szerkesztője, *Kollányi Ferenc* terjedelmes kommentárt fűzött, ebben elutasította a javaslatot. Érvelésének vitathatatlanul volt némi alapja, Kereszty ugyanis nem kizárólag magyar zenei anyagot gondolt a megszervezendő tárba, hanem az egyetemes zeneirodalom alapműveit is beszerezni indítványozta, vagyis a hungarikum gyűjtésen túlmutató koncepciót vázolt. Persze mint képzett zenész és tudományokkal foglalkozó szakember jól látta, hogy a magyar zene-történetet sem lehet az egyetemes zenei fejlődés ismerete nélkül tárgyalni.

A század első éveiben azonban nemcsak a zenei gyűjtemény kialakítását sürgette. Gyakorló bibliográfusként, Szinnyi tanítványaként szükségesnek tartotta a zenei szakbibliográfia megteremtését. Már 1902-ben szenvedélyes hangú újságcikkben hívta fel a figyelmet a kérdésre, majd 1913-ban a *Zeneközlöny* című lapban elkezdte *Mai sajtónk zenei repertórium*a című összeállításának közlését. Sajnos, csakhamar félbeszakadt kiadása az ígéretes vállalkozásnak.³⁷ A kudarc ellenére azonban folytatta az anyaggyűjtést. Az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárában őrzött hagyatékában található kéziratban *Zenei repertórium 1915–1920* elnevezésű könyvészte, illetve ennek folytatása az 1920–1922 közötti évekről *Nem-zenei budapesti lapokban megjelent zenei érdekű közlemények* elnevezéssel.

A Zeneműtár megszervezésének ügye az első világháború éveitől mozdult el a holtpontról, igaz, ezúttal már nem ő volt a kezdeményező, hanem *Harashti Emil*. Beadványát 1917-ben tárgyalták érdemben, 1918-ban nyújtotta be a megszervezésre vonatkozó újabb részletes javaslatát, ám Harashti csakhamar elkerült a könyvtárból. Addigra azonban az elképzelést elfogadták, így a Hírlaptár vezetése alól felmentett Kereszty a mellé beosztott *Lavotta Rezső*vel végezte az elő-

rendezés munkáját. Fűtetlen termekben, hideg téiben válogatták, rendezték a könyvtár *Musica* szakában őrzött könyveket és kottákat.³⁸

Utolsó hivatalos könyvtári ténykedéseként hosszú pályafutása során immár másodszor egy új gyűjteményrész kialakításában vehetett részt. A körülmények persze merőben mások voltak. A pályakezdő Kereszty István mestere irányításával formálhatta a Hírlaptárat, majd 1905-től az ő nyomdokait követve kísérelte meg továbbfejleszteni. Nem kizárólag rajta múlt, hogy eredményei elmaradtak Szinnyi mögött és nem lett olyan emblematikus alakja a Hírlaptárnak mint az alapító vagy a későbbiekben Dezsényi Béla. Mindenesetre előremutató kezdeményezései az őt követő nemzedéknek szilárd alapot jelentettek a korszerű és a 20. századi követelményeknek megfelelő Hírlaptár kialakításában. Ebben az értelemben fontos és megkerülhetetlen életművet hozott létre az ott eltöltött közel négy évtized alatt. És arról végképp nem tehet, hogy az egykor gondjaira bízott gyűjtemény mint önálló szervezeti egység ma már csak emlék.

A Zeneműtár megszervezésében ugyan részt vehetett könyvtári pályafutása végén, de tényleges munkájában már nem volt, nem lehetett szerepe. A korábbi elutasítások után abban, hogy elképzelése mégiscsak megvalósult, nyilván érezhetett némi szakmai elégtételt, de nem kétséges, hogy a zenei gyűjtemény ügyében végzett erőfeszítéseihez képest nagyon szerényre sikeredett aktív közreműködése annak létrehozásában. Ifj. Hlatky Endréhez írt levelében így jellemezte tevékenységét: „– hát ez nem pech a négyzetten?!!” Szakmai pályafutása némi hasonlóságot mutat tudományos működésével, ez is, az is némileg torzó maradt. Aminek létrehozásában és irányításában aktív szerepe volt, ma már nem létezik. Amit létre akart hozni, ugyan létezik, de tényleges megteremtésében alig volt szerepe. Vele kérdezhetjük mi is: „– hát ez nem pech a négyzetten?!!” Ha orvosolni a múltat nem is tudjuk, emlékezzünk valamennyien, mai könyvtárosok és bibliográfusok jó szívvel és igaz megbecsüléssel szakmánk e kettős kötődésű rokonszenves személyiségére.

Jegyzetek

1. Életrajzi adatai: SZINNYEI József: Magyar írók élete és munkái 6. kötet. Budapest.: Hornyánszky, 1899. col. 97-101., GULYÁS Pál: Magyar írók élete és munkái. Új sorozat. Sajtó alá rendezte VICZIÁN János. 17. kötet. Budapest: Argumentum : MTA Könyvtár, 1995. col. 223-224. Méltatása nyugállományba vonulása alkalmából: [GORIUPP Alice] (G.A.): Kereszty István. = Magyar Könyvszemle, 1923. p. 157-158., halálakor RÉDEY Tivadar vázolta pályafutását: Kereszty István 1860-1944. = Magyar Könyvszemle, 1944. p. 167-169. Rövid pályaképe: GALAMBOS Ferenc: Kereszty István 1860-1944. = Könyvtáros, 1975. 12. sz. p. 719-720.
2. OSZK Kézirattára, Fond 116/910. Az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárában őrzik 71 noteszben feljegyzéseit. 1876-tól készített különféle feljegyzéseket, anyaggyűjtéseket rendszeresen, az utolsó feljegyzés dátuma 1944. február 2.
3. Anyagi gondjairól több levelében is hírt adott az 1920-as évektől. Hubay Jenőnek, a Zeneakadémia főigazgatójának írta egy bizonytalan keltezésű, az 1930-as években keletkezett levelében, hogy bár évtizedek óta a zenei élet aktív szereplője, nem engedheti meg magának a Zeneakadémiai Zenekar hangversenyeire bérlet vásárlását. A levélben előadásra felajánlja Hubaynak egy megzenésített Victor Hugo versre készített szövegfordítását. Honoráriumként azt kéri, hogy a zenekar hangversenyeire 2-2 jegyet kapjon. OSZK Kézirattár, Fond 73/230. Zeneiskolákban évtizedekig tanított és nyugállományba vonulása után Práter utcai lakásában magántanítványoknak zongoraórákat adott.
4. Kereszty István levele Zempléni Árpádhoz, OSZK Kézirattár, Levelestár
5. KÖRHALMI Béla: Könyvek könyve : 87 magyar író, tudós, művész, közéleti ember és kiadó vallomásai kedves olvasmányairól. Budapest : Lantos, [1918]. p. 204.
6. Kereszty István levele Papp Viktorhoz, OSZK Kézirattár, Levelestár
7. OSZK Kézirattár, Fond 39/62.
8. Kereszty István feljegyzései, 12. sz. Jegyzőkönyv, p. 57-58. OSZK Zeneműtár
9. A Magyar Nemz. Múzeum Könyvtárának Hírlaposztálya. = Magyar Könyvszemle, 1895. p. 235-249.
10. Évnyegyedes jelentés a Magyar Nemz. Múzeum Könyvtárának állapotáról 1902. január 1-től március 31-ig. = Magyar Könyvszemle, 1902. p. 170.
11. A 9. sz. jegyzetben i.m., p. 247.
12. Folyóiratok a könyvtárban. = Magyar Könyvszemle, 1897. p. 321-325.
13. RÉDEY Tivadar, az 1. sz. jegyzetben i.m. 168. p.
14. A 12. sz. jegyzetben i.m., p. 324.
15. KÉGLI Ferenc: A hírlapok, folyóiratok kurrens nemzeti bibliográfiái a dualizmus korában – különös tekintettel az Országos Széchényi Könyvtárra 1867-1918. In: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1994-1998. Budapest : [Országos Széchényi Könyvtár], 2000. p. 257-298.
16. A kurrens bibliográfia kisebb-nagyobb változásait részletesen ismerteti KÉGLI i.m. p. 278-281., ezekre nem térünk ki külön.
17. Könyvtári tisztviselők tanulmányútjai. = Magyar Könyvszemle, 1902. p. 199.
18. SOMKUTI Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár elhelyezése 1867-1918. In: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1986-1990. Budapest : [Országos Széchényi Könyvtár], 1994. p. 184.
19. ILLYÉS Katalin: Adatok a hírlaptári állomány kialakulásának történetéhez 1884-től 1914-ig. In: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1970-1971. Budapest : [Országos Széchényi Könyvtár], 1973. p. 252.
20. NÉMETH Mária: Az Országos Széchényi Könyvtár története 1919-1922. Budapest : Országos Széchényi Könyvtár, 1997. p. 61. A nem magyar nyelvű lapokat, 231 cím 1603 évfolyamát helyezték el a Szentkirályi u. 7. szám alatti helyiségben. V.ö.: [KERESZTY István] (k.i.): A hazai idegennyelvű hírlap-irodalom statisztikájához. = Magyar Könyvszemle, 1912. p. 383-384.
21. A Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi Könyvtára az 1918. évben. = Magyar Könyvszemle, 1919. p. 60., DEZSÉNYI Béla: Az Országos Széchényi Könyvtár Hírlaptára. In: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1957. Budapest : [Országos Széchényi Könyvtár], 1958. p. 98.,
22. NÉMETH Mária i.m. p. 152.
23. Kereszty István levele ifj. Hlatky Endréhez, OSZK Kézirattár, Fond 39/62
24. Az amerikai magyar sajtó. = Magyar Könyvszemle, 1912. p. 187-188.
25. ILLYÉS Katalin i.m. p. 253-259.
26. A magyar és a magyarországi sajtó időrendi áttekintése 1705-1849. = Magyar Könyvszemle, 1914. p. 111-130.

27. DEZSÉNYI Béla: Sajtó és könyvészet. = Magyar Könyvszemle, 1942. p. 148.
28. KOCSY Anikó: Az Országos Hírlapkönyvtár : megemlékezés egy hajdanvolt nemzeti intézmény alapításának 125. évfordulójára. Budapest : [Barnaföldi Gábor Archivum], 2009. p. 32.
29. NÉMETH Mária i.m.p. 59., 5. sz. jegyzet.
30. U. o. p. 134.
31. Ezeket az írásokat egy korábbi cikkemben ismertettem: POGÁNY György: A század eleji szaksajtó a zenei könyvtárakról. = Könyvtáros, 1985. 3. sz. p. 170-172.
32. Könyvtárunk zenei gyűjteménye. = Magyar Könyvszemle, 1902. p. 417-425. Néhány évvel később Liszt Ferenc kéziratait ismertette: Liszt Ferenc kéziratai a Nemzeti Múzeumban. = Magyar Könyvszemle, 1911. p. 193-204.
33. Könyvtárunk zenei gyűjteménye, i.m. 417.
34. Az Országos Zeneműtár eszméjéhez. = Zenelap, 1905. április 25. 9. sz.
35. A Széchenyi Országos Könyvtár tisztviselői tanulmányúton. = Magyar Könyvszemle, 1908. p. 382.
36. KERESZTY István: A zene irodalma a könyvtárban. = Magyar Könyvszemle, 1908. p. 319-341.
37. A zenei szakbibliográfia kialakulását egy korábbi cikkemben tekintetem át, ebben Keresztyről is írok: POGÁNY György: A magyar zenei bibliográfia kialakulása : történeti vázlat. = Könyvtáros, 1985. 8. sz. p. 486-491.
38. ISOZ Kálmán: A Nemzeti Múzeum zenei gyűjteményeinek kialakulása. = Magyar Könyvszemle, 1928. p. 11-27. Keresztyről p. 21.

Könyvtárügy a 21. században

2012 januárjában, a németországi De Gruyter Saur kiadó gondozásában az IFLA közreadásában jelent meg a *Libraries in the Early 21st Century* című hiánypótló sorozat első kötete, mely áttekintést nyújt Ausztráliától Üzbegisztánig közel húsz ország könyvtárügyének fejlődéséről.

A *A Development of Libraries in Hungary* című fejezet a magyar könyvtári rendszer modernizációjának főbb állomásait vázolja fel a 20. századtól egészen napjainkig, végül az elkövetkezendő évtized kihívásait fogalmazza meg. A tanulmány szerzői: Áts József (ELTE Egyetemi Könyvtár Hálózati- és módszertani osztályának vezetője), Deák Nóra (ELTE BTK Angol-Amerikai Intézet könyvtárának vezetője), dr. Kiszl Péter (ELTE BTK Informatikai és Könyvtártudományi Intézet intézetigazgató habilitált egyetemi docense) és Varga Klára (ELTE Egyetemi Könyvtár fejlesztési és projektirányítási szakreferense).

Részletes könyvismertetés az IFLA honlapján:

<http://www.ifla.org/en/news/now-available-libraries-in-the-early-21st-century-an-international-perspective-volume-1>

(Katalist, 2012. 02. 07. Petznik Éva tájékoztatása)

(Lapunk rövidesen ismertetést közöl a kötetről. A szerk.)

Változások a médiafogyasztásban

A Századvég alapítvány Médiafogyasztási trendjelentésében (2011. 7. p.) olvasható, hogy a 2011 októberében végzett telefonos közvélemény-kutatás során a 800 fős mintában szereplő 18–29 éves korosztály esetében a legnagyobb, 94%-os az aktív internetezők aránya.

A korcsoport tagjainak 90%-a fontosnak, 44%-uk rendkívül fontosnak gondolja az internetet a saját életére nézve.

Ezzel szemben a 60 felettiek képviselőiről azt állapították meg, hogy náluk az aktív tévénezők aránya a legmagasabb (93%), de a legidősebbek már nem ragaszkodnak annyira a televízióhoz, mint a legfiatalabbak a nethez. A 60 felettieknek csak 64%-a gondolja a tévézést fontosnak, és mindössze 22%-uk rendkívül fontosnak.

(Médiafogyasztási trendjelentés 2011. 10 p. Századvég alapítvány)

„Irodalom könyvészet nélkül: vagyon leltár vagy ország térkép nélkül”*

Kertbeny Károly élete és könyvészeti
tevékenysége**

POGÁNYNÉ RÓZSA Gabriella

Bevezetés

A mai könyvtárosoknak a XIX. századi magyar bibliográfiák történetéből leginkább a század második felében–vége felé (és a XX. századra is átnyúlóan) tevékenykedő nagy bibliográfus-triász, *Szabó Károly* (1824–1890), *Szinnyei József* (1830–1913) és *Petrik Géza* (1845–1925) neve jut eszébe. Az utókor szemszögéből nézve ez nagyon is helyes, hiszen egyrészt műveik mind a mai napig használatosak, másrészt pedig azért, mert nemzeti irodalmunk könyvészeti feldolgozása érdekében végzett példaértékű munkássá-

guk számos követőre talált. Mindazonáltal a bibliográfiatörténetben az ő nagyságuk mindenképpen jogosan, ám mégis kissé méltatlanul feledtet el többeket, elődöket és kortársakat egyaránt. Egyikük a mindhármmal kapcsolatba hozható *Kertbeny Károly* (1824–1882), akinek gyakorlati könyvészeti tevékenysége tulajdonképpen torzó maradt, így valóban nem tekinthető olyan nagy hatásúnak, mint a „három nagy”-é, de törekvései, bibliográfusi küldetése és bibliográfiaelméleti alapozása kétségtávolan érdemes arra, hogy a XXI. századi modern és teljesítménycentrikus világ is emléket állítson neki.

* Ez a gondolat Kertbeny egész bibliográfusi tevékenységének ars poeticája, számos bibliográfiájának, könyvészettel kapcsolatos írásának mottójaként visszatér.

** Jelen írás az eredeti tanulmány rövidített változata. A tanulmány teljes szövege a Könyvtári Figyelő weboldalán (<http://ki.oszk.hu/kf/>) olvasható. (A szerk.)

Kertbeny Károly élete

Kertbeny Károly családja bajor földről származott Pestre, ahol nagyapja 1812-ben építette fel a Magyar Királyhoz címzett fogadót.¹ Így családi gyökereiből adódóan magától értetődően tartozott hozzá a mindennapokhoz a kor hírességeivel, művészeivel, politikusaival való találkozás, a velük való kapcsolatépítés, „közlekedés” *Karl Maria Anton Josef Benkert*², 1848-ban történt névmagyarítása után Kertbeny Károly (Mária)³ számára. De az ifjú Kertbeny nem csupán a család tulajdonában álló pesti fogadó vendégein keresztül kapcsolódott a művészvilághoz, hanem a családon belülről is meghatározó impulzusok érték a felnövekvő gyermeket. Apja, *Anton Benkert* (1794–1846) német színész és újságíró⁴, anyja pedig *Benkert Charlotte* (született *Graf*; 1800–1868) festőként tevékenykedett, fiait, Károlyt és Imrét (1825–1855) szintén tanította, utóbbit több sikerrel. Szinnyei a *Magyar írók élete és munkái*ban azonban szépíróként jegyzi Benkert Charlottét: 1832-ben jelent meg Pesten Kertbeny „nagybátyjára”-nak, a távoli rokonsághoz tartozó *Landerer Lajos*nak (1800–1854) kiadásában *Der Lichtschirm* című novellája.⁵

A félig német, félig magyar származású, de a korabeli pesti és budai polgárság szokásainak megfelelően inkább németajkú gyermek iskolái után 1838-ban a família prágai ágából való Joseph Bayerral tett utazást: „*gőzhajóval Pestről Bukaresten át Konstantinápolyba*”⁶, majd Isztambultól Kairóig járta be a Keletet. Hazatérve – talán a Landerer-rokonság ösztönzésére? – 1840-ig, rendszeres stúdiumai lezárultáig, a győri Schwaiger könyvkereskedő segédje⁷, majd rövid ideig *Heckenast Gusztáv* (1811–1878) cégének alkalmazottja lett és már itt nagy bibliográfiai műveltségről tett tanúbizonyságot, sokat olvasott, irodalmi életrajzokat, illetve kritikákat tett közzé⁸. További életének alakulására azonban éppilyen nagy hatással volt, hogy az üzletben megismerkedhetett a reformkor nagyjaival, többek között *Kossuth Lajossal* (1802–1894), *Desseffy Auréllal* (1808–1842), *Eötvös Jó-*

zseffel (1813–1871), *Pulszky Ferenc*cel (1814–1897), *Széchenyi Istvánnal* (1791–1860), *Wesselényi Miklóssal* (1796–1850), *Szemere Pállal* (1785–1861), *Majláth Jánossal* (1786–1855) és *Teleki Lászlóval* (1811–1861) – szépirodalmi tevékenysége során többük életrajzát is feldolgozta⁹. 1842. április 30-án elszökött otthonról és Bécsbe utazott és mivel már rendelkezett némi újságírói tapasztalattal, a *Wiener Theater-Zeitung*hoz ment, majd Prágában, Lipcsében, Drezdában élt¹⁰, ahol ismét a könyvkereskedőként tevékenykedett.

Decemberben újra Pesten találja magát az 5. tüzérezred önkénteseként¹¹. A kadétiskola szintén számos újabb ismerőssel ajándékozta meg, azokkal a fiatal nemesekkel, akik természet-tudományos, illetve matematikai műveltségük kiszélesítése érdekében voltak önkéntes-társai és közülük többen a szabadságharc alatt katonaként tűntették ki magukat¹². Egyik tanára *Mack József* (1810–1868) volt, aki később amerikai emigrációjából küldte el neki emlékiratait annak megjelentetését kérve tőle. (A rendelkezésemre álló források alapján a memoár nem jelent meg; Szinnyei szerint Kertbeny a kéziratot egy lipcsei könyvkiadónak adta át, aki azt beszolgáltatta az osztrák kormánynak.¹³)

Katonaideje azonban nem tartott túlzottan sokáig, 1843-ban szabadságolták, eleinte Pesten német irodalommal foglalkozott, 1845-ig legtöbbet a pesti Spiegelbe írt¹⁴ – újságírói tevékenységét majdnem egész élete során folytatta itthon és külföldön egyaránt – néhány évvel később pedig jelentkezett első sikertelen „lalapalapítási” kísérletével. 1846-ban látta meg a napvilágot a *Jahrbuch des deutschen Elementes in Ungarn* című évkönyv, első és egyben egyetlen kötete¹⁵. Közben azonban már a magyar irodalommal is kereste a kapcsolatot, 1845-ben ismerkedett meg *Petőfi Sándorral* (1823–1849), illetve számos kortárs költővel, íróval; hamarosan meg is kezdte a műveik németre fordítását, majd még ebben az évtizedben külföldi megjelentetését.

Mindeközben autodidakta módon folytatott orvosi, jogi, nemzetgazdasági, történelmi tanulma-

nyokat, de „mind e szakokban inkább érdeklődve azok könyvésze, mint magok a szakok iránt”¹⁶ és már az 1840-es években kezdett formálódni benne a magyar könyvészet terve¹⁷ is.

1846 és 1851 között Keleten, majd Oroszországban, Svájcban, Franciaországban, Belgiumban, Angliában és Németországban élt, bújta a könyvtárakat, archívumokat „s buzgóbban tanulmányoztam ez országok irodalmi és könyvkereskedési viszonyait, mint a hogyan virágzó ifjúságomban magát az életet élveztem.” – ahogyan *A magyar nemzeti és nemzetközi irodalom könyvésze* előszavában¹⁸ ezekről az éveiről tudósít. A külföldi könyvtárakban végzett kutatásairól, azok eredményeiről, az illető bibliotékákról, valamint a még feldolgozásra váró intézményekről idősebb *Emich Gusztáv* (1814–1869) felkérésére a *Szépirodalmi Lapok*ban tett közzé többrészes írást *Külföldi könyvtárak s a magyar történet* címen¹⁹, „hogy könnyen ide vetett, de tág vonalakban egy új tért [jelöljön ki], mellyen történetünk érdekében a nemzet minden egyes tagja munkálkodhatik”. Azonban mindenképpen azt javasolja, hogy a kutatók tevékenységét valamely központi intézménynek, például az Akadémiának vagy a Nemzeti Múzeumnak akár egy külön erre a célra megszervezett és a külföldi források beszerzésére, vagy legalább ismertetésére hivatott társaságnak kellene koordinálnia²⁰. *Persönliche Erinnerungen zu tausend berühmte Leute* című manuscriptumában és egyéb önéletrajzi írásaiban erről az utazásáról megörökítette többek között *Antonio Panizzi*hoz (1797–1879), a British Library igazgatójához²¹ fűződő kapcsolatát, akivel *Sir John Bowring*²² (1792–1872), számos magyar irodalmi alkotás angolra fordítójának közvetítésével ismerkedett meg 1846-ban és „a híres polyglottista ... alkalmazást is talált neki a British Museumban Panizzi igazgató barátjánál a világhírű múzeumnak magyar könyvek és kéziratok rendbeszedése végett”.²³ Egy másik önéletrajzi jegyzetéből az szintén tudható, hogy Kertbeny a könyvtár magyar állományáról katalógust készített a direktor megbízásából²⁴, melyet később megküldött az Akadémiai Könyvtár

számára²⁵. 1848-ban Kertbeny visszatért Angliából a kontinensre és folytatta utazásait, illetve könyvtári, levéltári bűvárlatait.

1852 és 1855 között már Pesten dolgozott könyvészeti tervei megvalósításán: 1854-ben az 1848–1853-as korszak bibliográfiáját akarta elkészíteni és megjelentetni –, de a tervben további éves kurrens jegyzékek összeállítása szintén szerepelt. Kutatásait a pesti nagykönyvtárakban végezte, elsősorban a Nemzeti Múzeum könyvtárában, de éppígy átfésülte az egyetemi és az akadémiai bibliotéka állományát; a magánkönyvtárakból származó tételekkel együtt így mintegy hétezer magyar és kilencezer idegen nyelvű munka adatait gyűjtötte össze²⁶ *Hunfalvy Pál* (1810–1891) akadémiai főkönyvtáros, valamint Szinnyei József egyetemi könyvtárőr segítségével is igénybe véve²⁷. Azonban a vállalkozás iránt nem volt kellő érdeklődés, így sajnálatosan elegendő előfizető sem, de ez a kudarc és a későbbi értetlenség sem szegte kedvét a magyar kultúra apostolának, aki élete során újabb és újabb könyvészeti terveket tűzött maga elé.

Kultúráközvetítő tevékenysége számára reális cselekvési teret keresve 1859-ben újabb külföldi útra indult, helyesebben mondva elhagyta az országot és csak 1875-ben, már idősödve, betegen tért haza. 16 éves távolléte alatt ismét Nyugat-Európában járt – hosszabb időt töltve Salzburgban, Münchenben, Genfben, Párizsban és Brüsszelben. Anyagi helyzetében némi javulás következett be, így életét ismét teljes egészében bibliográfiai tevékenységének szentelte. Ekkorra saját adatközlése szerint 1852 és 1855, illetve 1860 és 1862 között 10 nyelven már mintegy 40–50 000 cédulát gyűjtött össze a magyar könyvészetéhez. Ebben a hatalmas munkában levelezésein keresztül több honfitársa segítette: *Toldy Ferenc* (1805–1875), pesti egyetemi könyvtárigazgató, *Thewrewk Emil* (1838–1917) klasszika-filológus, műfordító, *Ráth Károly* (1829–1868) győri történész, valamint a bibliográfus Szabó Károly, aki ekkoriban a kolozsvári Erdélyi Múzeum-egylet könyvtárosa volt²⁸. Rövid időre pedig két könyvkereskedő-bibliográfus is társa lett könyvészeti tevékenységének:

Tetty Nándorral, a Ráth-féle könyvkereskedés első segédjével, majd később *Abafi Lajossal* (1840–1909) korábban pozsonyi, majd 1861-től pesti könyvkereskedővel próbált együtt dolgozni – azonban velük való együttműködése nem bizonyult gyümölcsözőnek²⁹.

Könyvészi tevékenysége mellett belekezdett a szabadságharc után külföldre kényszerült magyar emigránsokról szóló adattár összeállításába. Az adatokat személyes levelezéssel keresgélte megszerezni; mintegy hatszáz felhívást küldött szét, elsősorban a Nyugat-Európában élő honfitársainak, feladatának tekintve ezzel a világban szétszóródott, de továbbra is aktív politikai, társadalmi, irodalmi és tudományos elit bemutatását, illetve megszervezését³⁰. Anyaggyűjtésének egyik eredménye kéziratos fényképalbuma (24 a volt magyar menekültiség soraiból. Gyűjtötte Kertbeny Károly Brüsszelben 1864), amelyet az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára őriz³¹; nyomtatásban is közzétett munkája pedig az *Alphabetische Namenliste der Ungarischen Emigration seit 1849* című tomus, amely az előszóban olvasható ars poetica tanúsága szerint nagy művének, a *Die Ungarn im Auslande* című sorozatnak volt első kötet, amely a magyar név dicsőségének tükré³². „*Ehrenspegel*” abban az értelemben is, mint – ahogy a későbbiekben látható lesz – *Czwittinger David Specimen*-jének is ez volt a célja.

Mindazonáltal nem szakadt meg minden összeköttetése a hazaiakkal sem, sőt – ahogyan *Kozocsa Sándornak* Szinnyei József naplóját idéző írásában közzétette³³ – szoros munkakapcsolatba került a híres bibliográfussal, akit ezidőtájt (1864. március 17-ei naplőbejegyzése alapján) már foglalkoztatott „*a nagy repertórium*” és a *Magyar írók élete és munkái* című vállalkozásainak gondolata. Szinnyei tehát kereste az együttműködés lehetőségét kora könyvésziével, többek között a magyar kultúra külföldön tevékenykedő apostolával is. Későbbi levelezésük során Kertbeny felkérte őt munkatársként tervezett *Magyar könyvészetéhez*.³⁴

Brüsszelt elhagyva Kertbeny 1866–1868-ban a Rajna-melléken Petőfi-felolvasásokat tartott,

utána segédszerkesztőként tevékenykedett Kölnben, majd Hannoverbe ment, 1868 és 1875 között pedig Berlinben élt, ahol *Jókai* lapjának, a *Honnak* volt tudósítója, illetve Jókai regényeit fordította németre³⁵. Tevékenységének elismeréseként 1869-ben itt választották meg a magyar egyesület elnökének³⁶, de bibliográfiai terveiről és kutatásai folytatásáról sem mondott le.

Az 1870-es évek elején a magyar szellemi élet képviselői közül többen is rádöbbenek munkásságának jelentőségére és hazahívását sürgették. Utolsó éveiben – 1875 és 1882 között – rendíthetetlen buzgalommal dolgozott tovább egyrészt könyvészi tervei megvalósításán, másrészt pedig a magyar és a külföldi kultúra közötti híd felépítésén. 1878-ban egy kiadvány összeállításával próbálkozott a magyar kultúra franciaországi és európai megismertetése érdekében³⁷; az *Encyclopédie hongroise ancienne et moderne* elnevezésű kézikönyvet Franciaországban, Párizsban tervezte megjelentetni. A munka közrebocsátásához állami támogatásért *Trefort Ágoston* (1817–1888) vallás- és közoktatásügyi miniszterhez folyamodott³⁸. Memorandumában javasolta, hogy a Magyarországot, a magyar földet, történelmét, gazdaságát, szellemi életét bemutató lexikont egy külföldön is ismert és elismert személy, például Jókai Mór (1825–1904), Pulszky Ferenc vagy *Türr István* (1824–1908) szerkessze, a kiadást pedig a kultuszminisztérium támogatásával a Magyar Tudományos Akadémia gondoza. Elképzelései szerint az első 2000 példányt ingyenes ajándékként kellene eljuttatni a követségeknek, kormányoknak és jeles intézményeknek, a további példányok Európa kilencezer nyilvános, illetve tízszer ennyi magánbibliotékájában lennének olvasókra. A hivatalok, olvasókörök és konzulátusok tagjaival, munkatársaival együtt mintegy százezer érdeklődőnek nyújtana az enciklopédia reális képet hazánkról, a külföld számára egzotikus terra inkognitáról.

A korábbi cikkek, fordítások mellett azonban Kertbeny életműve – ahogyan utolsó éveiben magát titulálta „*a Rudas-fürdői vén remete*”³⁹ vagy „*a főváros koldusa*”⁴⁰ tollából – még-

is gazdagodott egy jelentős bibliográfiával, *A Magyarországra vonatkozó régi német nyomtatványok : 1454–1600* című összeállítással, amelyet torzó volta miatt és az azóta elkészült újabb könyvészetek mellett tájékoztatási segédletként talán kevésbé ismer a szakma, de amelynek tudománytörténeti jelentősége több mint egy évszázad távlatából sem csökkent. De az élete alkonyán elvégzett munka és az annak következtében elnyert elismerés ellenére is tragikus, hogy 1882-ben bekövetkezett halálakor rokonok és hagyatékok hiányában az írói segélyegylet temettette el⁴¹.

Kertbeny Károly könyvészeti és bibliográfia-elméleti tevékenysége

„A haza szolgálatában élte életét még akkor is, mikor nem volt a hazában. Ott hirdette a népek között a mi dicsőségünket.” – összegezte Kertbeny sírja fölött elkészített méltatással életének legfőbb törekvését Komócsy József (1836–1894), a Petőfi Társaság alapítója és alelnöke⁴². És méltán hangzottak el ezek az elismerő szavak a koporsónál, hiszen a magyarság, a magyar szellemi élet és Magyarország megismertetésének, európai létjogosultsága bizonyításának szentelte minden energiáját, fordítói, publicisztikai, lexikonszócikk-írói, lapalapítói tevékenységét. De még a Wien-Pester-Zentral-Weinhandels-gesellschaft 1859-es megalapítása körüli sikertelen munkálkodásában, a nemzetközi borkereskedelemben tervezett részvételében is a magyar borok reklámozásán keresztül az ország hírnevének öregbítésén fáradozott⁴³.

Egyik Pulszky Ferenchez írott levelében⁴⁴ így összegezte a magyar kultúra külföldi megismertetése érdekében kifejtett differenciált tevékenységének területeit: ezek egyrészt az ország egészének megismertetésére irányulnak, nevezetesen politikai publicisztikai munkásságán keresztül az ország nemzetgazdasági érdekeinek képviselésére, de kiterjed a magyar jeles hazafiak és utazók életrajzána közlésére, ehhez

kapcsolódóan pedig a 1849-es emigrációnak való méltó emlékéllátásra. Működése másrészt a magyar irodalomra fókuszál, vagyis a magyar költészet fordítására és hazai forradalmi dalok/költészet összegyűjtésére, illetve a szépirodalom propagálására. Tudományos, bibliográfiai szinten értelmezve pedig a külföld felé (de a hazai szellemi élet számára úgyszintén) az ország kulturális, szellemi életének megfelelő reprezentálása a honi nemzeti bibliográfia megteremtésével, és ezzel a magyar intellektuális egyenjogúság, illetve az országon belüli szellemi hegemonia bizonyításával valósítható meg.

Látható, hogy bibliográfiai törekvései ennek a sokkal szélesebb körű kultúrákövetítő elkötelezettségnek és „ország-marketing”-nek képezték szerves részét. Ebben az értelemben a (magyar nemzeti) könyvészetéről alkotott elképzelései sokkal közelebb állnak a nemzeti bibliográfiák korai motívumaihoz és a bibliográfia fogalmának a Szabó-Szinnyei-Petrik-triászét megelőző, régebbi értelmezéséhez: a könyvészetet a történelemhez, az irodalom- és művelődéstörténethez kötő historia litteraria-hoz. Kertbeny életútja és munkássága így tehát nem csupán szinkron, egymás mellett élő kultúrák között teremtetett kapcsolatot, hanem éppúgy hidat épített az időn keresztül a régi és a modern között, a könyvészet terén kifejtett munkálkodása nagyrészt a reformkor eszméiből gyökerezve vezetett át a XIX–XX. (-XXI.) századi modern magyar nemzeti bibliográfiába. Kertbeny indítatásaiban határozottan kötődik a korai könyvjegyzékek céljához, de – amint látható lesz – módszereiben, illetve a koncepcióiban megfogalmazott alapelvek tekintetében a mai bibliográfusok számára is példakép lehet.

Mindannyian, akik a könyvtáros hivatást választottuk, megtanultuk a nemzeti bibliográfiák létrejöttének okai között és a patriotikumokat regisztráló könyvészetek összeállításának történetéből, hogy feladatuk Nyugat-Európában egyrészt a nemzeti kulturális örökség reprezentálása *John Leland*, illetve *John Bale* (1495–1563) esetében, vagy egy nyelv irodalmának lajstromba vétele, erre példa *Francesco Doni* összeállítása.

Az éppen háromszáz esztendeje, 1711-ben megjelent első nyomtatásban is közzétett önálló magyar könyvészeti munkának, Czvittinger Dávid (1676–1743) *Specimen Hungariae literatęj*ának, indítéka azonban a kultúrbarbarizmus vádjának cáfolása volt⁴⁵. Kertbeny könyvészeti elképzeléseiben mindezek a motívumok egyszerre vannak jelen és együttesen illeszkednek tevékeny élete más területeihez. Így idővel koncepcióiban a magyar nemzeti bibliográfia nem csupán a hazai kiadványtermés, a nyelvi és a területi hungarikumok regisztrálására fókuszál, hanem integráns részének tekinti a külföldi és bármilyen szempontból Magyarországra vonatkozó irodalom számbavételét is, vagyis annak bemutatását, hogy a honi irodalom a külföldre is hatással bír. Ebből következően Kertbenyt nem csupán a szűkebb értelemben vett „nemzeti” bibliográfia egyik jeles, bár elkészült jegyzékei, illetve az általa számba vett tételek számát tekintve nem túlzottan termékeny munkásának kell tekintenünk, hanem a hungarika-bibliográfia első jelentős alkotójának, aki e műfaj elméleti megalapozásában úgyszintén első és maradandó életművet hagyott az utókorra.

De érdemes részletesebben is áttekinteni, hogyan formálódtak ki bibliográfia-elméletének egyes ágai, hogyan épültek bele az újabb szempontok Kertbeny könyvészet-értelmezésébe. Kertbeny még 1842-ben, első külföldi tartózkodása alatt szembesült azzal, hogy a németek milyen keveset tudnak Magyarországról, így hamarosan határozott célkitűzésévé vált ezen tudatlanságuk felszámolása és a hazánkról keringő téves szóbeszéd megcáfolása⁴⁶. Már ekkor foglalkoztatta a magyarországi könyvészet összeállításának terve, 1846-ban megkezdett hosszú utazásán pedig „mindinkább megérett benne a gondolat a magyar irodalom közvetítőjévé lenni a más nyelvű külföld irányában”⁴⁷. A Magyarországot érintő külhoni tájékoztatást több okra vezette vissza⁴⁸. Külföldön viszonylag kevés kiadvány jelenik meg hazánkról, illetve kevés magyar szépirodalmi művet tesznek közzé más nyelveken a határokon túl, ezek többsége is inkább magyar, esetleg bécsi nyom-

dákból kerül az olvasók kezébe. A vonatkozó publicisztikai írások nagy része sem közvetlen forrásokon alapul, hanem a bécsi lapok – sajátos szempontú, sőt sokszor elfogult – cikkei veszik át az európai sajtóorgánumok szerkesztőségei. A magyar vonatkozású irodalomnak szintén csak elenyésző része kerül be Európa nagy könyvtárainak állományába és az ország iránti csekély érdeklődést, valamint ebben az ország felelősségét is mutatja, hogy az egyetemeken nincs tan széke a magyar nyelvnek és irodalomnak, a hivataloknak nincsenek magyar tolmácsai, a hazai cégeknek képviselői, a magyar termékeknek, természeti és kulturális értékeknek reklámozói. Szintén hibául rója fel azt is, hogy a külföldön tevékenykedő hazánkfiai, tudósok, művészek csak elvétve segítik a közvetítést az országok között, a magyar diplomaták pedig inkább osztrák alattvalóként viselkednek, mintsem Magyarország képviselőiként. Javasolja, hogy a kulturális párbeszédben aktívan résztvevő néhány külföldi számára kitüntetés, díj alapíttassék. Kertbeny az Akadémia számára is nagyobb cselekvési teret, tevékenységének szélesebb értelmezését javasolja szellemi életünk külföldi megismeretetésében – megkifogásolja az alapszabály azon pontját, hogy kiadványait magyar nyelven teszi közzé. Így az Akadémiai Könyvtár cserekapcsolatai sem segítik tudományos eredményeik széles körben való elterjesztését, hiszen a magyar nyelvű kiadványok külföldi olvasótáborának elenyésző létszáma, így „az összes népek számára a tudomány mindig is egyetemes volt és az is marad, de művészetük nemzeti. Mi magyarok a természet törvényeit fordítva értelmezzük: nálunk a tudomány nemzeti és a művészet 'kózmopolita' annak ellenére, hogy a magyarság a kisebbségekkel szemben kulturális fölényben van”⁴⁹. Pedig az idegen nyelven megjelentetett magyar irodalomra reagáltak az olvasók, így ismereteik hiánya nem politikai vagy gazdasági motívumokból következik; tehát minden ország felelős azért, hogy saját maga milyen képet alakít ki magáról a külvilágban.

Igazán komolyan azonban csak 1852 és 1855 között foglalkozott könyvészeti tervei megva-

lósításával, ám ekkor még csak a hazai nyomtatványtermés számbavételére vállalkozott: 1854-ben az 1848–1853-as korszak retrospektív bibliográfiáját, illetve később annak kurrens folytatását tervezte elkészíteni és megjelentetni, mivel – ahogyan *A Magyarországra vonatkozó régi német nyomtatványok* előszavában is megfogalmazta⁵⁰ – az 1848 utáni irodalomról csupán a hazai könyvtárak jegyzékei állnak rendelkezésre. Elismerte ugyan, hogy ezek már bibliográfiailag pontosak, de a nemzeti irodalom teljes regisztrálására nem vállalkoztak, nem is vállalkozhattak. Ugyanitt számol be arról is, hogy az Eggenberger-cég szerkesztésében megjelent *Honi Irodalmi Hirdető* 1849-es évfolyama is elkészült ugyan, de a Bach-korszak cenzúrahivatalában nyomtalanul eltűnt.⁵¹ Az imponáló célkitűzés nem vonzott elég előfizetőt, bár néhány jeles hazai és külföldi személyiség, illetve több híres külhoni nagykönyvtár szintén jelezte, hogy megvinné a kiadványt. Érdekes azonban, hogy Abafi vonatkozó cikkének⁵² felsorolásában nem található arra való utalás, hogy a hazai nagy bibliotékák közül bármelyik reagált volna a felhívásra.⁵³

Mindazonáltal a kudarc ellenére a következő évben, 1855-ben a *Vasárnapi Újságban* látott napvilágot a korábbi terv részének, folytatásának tekinthető kurrens könyvészetet ígérő hirdetés: „Számvald Gyula (1825–1912) tevékeny fiatal kiadó olyan könyv kiadására vállalkozott, melly irodalmunkban minden perczen érzett hiányt pótoland. Czime e könyvnek: *Magyar bibliographia 1854-re. Szerkeszti Kertbeny. Ugyanazon hazánkfia, ki múlt évben* [1854-ben⁵⁴] *100 magyar költőtől válogatott költeményeket adott német fordításban, s több év óta nagy szorgalommal fáradozik abban, hogy irodalmunkat a külfölddel megismertesse.*” A könyvészet lehető teljességét elérendő a szerkesztő „körlevelet bocsátott könyvkereskedőkhöz, nyomdatulajdonosokhoz, könyvtárnokokhoz, stb, a mellyben felkéri őket hogy: mindazon könyvek, röpiratok, hírlapok, népdalok, programmok, zeneművek, aczél-, könyvmatok, térképek stb. jegyzékét, mellyek 1854. jan. 1-től náluk meg-

jelentek, teljes és pontosan följegyzett czimmel hozzá: Emich Gusztáv könyvnyomdájába beküldeni sziveskedjenek. Ezen felszólítás igen alaposan várhatja a szives teljesítést annyival inkább, minthogy a vállalatba vett munka nagy kényelmére leend az olvasó közönségnek.”⁵⁵

A könyvészet szerkesztőjének buzgalma, a logikus érvek, a lap támogató szavai és a fontos célkitűzés együttesen sem volt képes sikerre vinni a próbálkozást. Ám ez sem bátorítalanította el a bibliográfust, sőt egy újabb és még nagyobb planum megalkotására sarkallta.

Korábbi utazásai során mindenhol felkereste a nyilvános vagy kutatható magánkönyvtárakat és összegyűjtötte, -jegyzetelte, kicédulázta a magyar vonatkozású forrásokat⁵⁶, ezzel már a további hungarikum-kategóriák is bekerültek anyaggyűjtésének körébe. Későbbi megfogalmazása már ráillik erre a könyvészetre is: „*Egy államilag s történelmileg önálló nemzet irodalmában minden esetre első helyen állanak a nemzeti nyelven írott munkák, de egyúttal azok is befoglalandók, melyek idegen nyelven, de hazai nyomdából kerültek ki, valamint mindazon munkák is, melyek külföldön, bármely nyelven íratlak e nemzetről, vagy annak hazájáról.*”⁵⁷ Így következő próbálkozásában az 1800 és 1854 közötti időszak Magyar könyvészetében „minden, bármely nyelven akár Magyarországon nyomtatott, akár külföldön megjelent, de tartalmuk, szerzőjük, kiadójuknál stb. fogva Magyarországra vonatkozó könyveknek; továbbá minden Magyarországon kiadott naplónak, havi és heti iratoknak, minden egyes évfolyam tartalmának részletes kimutatásával; végre mindennemű zeneművek-, műczikke- és térképeknek”⁵⁸ kiadványtípusok szerinti betűrendes jegyzékét ígérte, valamint újból számolt a retrospektív könyvészet évenkénti kurrens folytatásával.

Az 1800 és 1854 közötti Magyar könyvészet első öt fejezete tájékoztató volt a megjelent irodalomról: az első részben a tervek szerint a könyveket nyelvek szerinti bontásban regisztrálja, ezt követi a naplók, valamint az időszaki kiadványok felsorolása és repertorizálása, a magyar szerzőktől származó, hazánkban nyomta-

tott zeneművek jegyzékét a „műcikkek” (képek, metszetek) lajstroma követi, végül következik a hazai térképek, tervrajzok, föld- és éggömbök számbavétele. A használat megkönnyítésére pedig magyar és német nyelvű szakrendi, szerzői, fordítói, illetve kiadói mutatót csatolt volna a kézikönyvhöz, de kiadói, valamint kiadványstatisztika szintén kapcsolódott volna a műhöz. Talán a korábban már tapasztalt közömbösséget akarta azon intézmények és személyek, a munkálatokhoz bármilyen segítséget nyújtók, előfizetők nevének felsorolásával ellensúlyozni, akiknek (anyagi és erkölcsi) támogatásával terve megvalósítását remélte. Az Irodalmunk túl a határon elnevezésű részben Kertbeny saját korábbi összeállításának, az 1853-ban a *Szépirodalmi Lapok*ban közölt azonos című összeállításának⁵⁹ bővített változatát szándékozta közzétenni.⁶⁰

A retrospektív bibliográfia megjelentetésére vonatkozó felhívást a Pesti Napló 1855-ös 87. számában Számvald Gyula (1825–1912) nyomdász-vállalkozóval közösen tette közzé⁶¹, amely Kertbeny akkori ars poeticájának, bibliográfia-elmélete rövid foglalatának tekinthető és amelyből az úgyszintén kiderül, hogy nem csupán a gyűjtőkör tekintetében bővült ki korábbi elképzelése, hanem az 1840-es évek derekán megfogalmazott célkitűzésnek megfelelően – a magyar kultúráról a külföld tájékoztatásának érdekében – a közölt adatok körét is tágabbra vonta. Az alapvető azonosítást szolgáló könyvészeti információk mellett a szláv és magyar címetek, illetve a szakrendi mutatót német fordításban is közölni akarta, mivel „a világirodalomra nézve ... eddig elszigetelt nemzeti irodalmunk ezen vállalat által lép először az általános megismertetés s tökéletes hozzáférés körébe, mi nem egy külföldit foghat rábírní, hogy Európának eddig legismeretlenebb nyelvét és irodalmát közelebből megismerje”.

Mindazonáltal Kertbeny a könyvészet hazai tudós használóira szintén gondolt. „Különösen a magyar irodalomra nézve ezen bibliográfia a legszükségesebb munka – írja a hirdetésben – mert bibliográfia nélküli irodalom olyan, mint kereskedési üzlet az activák és passivák átte-

kintése nélkül ..., az ily irodalom bírhat ugyan jó könyvekkel ..., de terményzése csak esetleges marad, tudományos irányzat, összefüggés s valóságos előhaladás nélkül, mert senki sem tudja, hogy előde mit tett már eme vagy ama szakban. A már jelenlévőnek ismerete hiányából munkáját mindenki mindig előről elkezdi s ezen terv és cél nélküli törekvés eredménye az, hogy egy tudományos szakban sem haladunk előre, körben forgunk magunk körül.”⁶² Egy későbbi forrásban pedig úgy fogalmazott, hogy könyvészeti tevékenysége arra irányul, hogy „a magyar irodalmat igazi, organikus és használt irodalomná tegye”⁶³.

A *Pesti Napló*ban olvasható írás újra felkérte a kiadókat, nyomdákat, egyesületeket, intézeteket és a publikáló magánszemélyeket, hogy az általuk közrebocsátott vagy írt kiadványok adataival segítsék a szerkesztőket. Ebben újra Kertbeny modernségének tanúbizonysága látható: kiemeli a „kisebb, könyvkereskedésben elő nem forduló, épp azért a figyelmet gyakran elkerülő röpiratokra, mint egyes társulatok évkönyvei, ünnepélyre alkalmazott iratok, almanachok stb.” fontosságát. Ezeket a mai könyvtári terminológia – természetesen további típusokkal gazdagítva – szürke irodalomnak nevezi és bekerülése a könyvtári rendszerbe, illetve könyvészeti regisztrálása mind a mai napig a nemzeti kiadványtermés számbavételének egyik fontos, ám problematikus területét alkotja.

Kertbeny a *Jelenkor*ban, alcíme szerint a *Politika és társas élet encyclopaediájában* is fontosnak tartotta a róla szóló szócikkben megemlíteni – és propagálni – könyvészeti munkáját: „több magyar műbarát, különösen b. Prónay Gábor [(1812–1875)] bőkezűsége által gyámolítva egy nagy fontosságú munka összeállításával foglalkozik, melly nem egyéb, mint a Magyar könyvészet 1801–1855-ig. E mű igen érezhető hiányt fog pótolni irodalmunkban”⁶⁴.

Mindazonáltal ezt a kezdeményezése sem járt sikerrel, nem jelentkezett kellő számú érdeklődő és a már összegyűjtött anyag sem volt még teljes – Abafi úgy tudja Kertbenytől, hogy – a felhívás megjelenése idejére 9000 címet gyűjtött össze.

Még további munka várt volna a bibliográfusra, azonban ismét külföldre távozott s mintegy 16 évig nem tért vissza hazájába – időközben pedig anyaggyűjtése elkallódott.⁶⁵

1862 tavaszán azonban Genfben újra foglalkoztatni kezdte e gondolat. Abafi Lajos cikke idézi⁶⁶ az újabb kísérlet, *A magyar könyvészet kézikönyve 1473–1863* című vállalkozás programját, amelyet egy általa meg nem nevezett német lapban jelentetett meg. Ugyanezt a koncepciót ismerteti Kertbeny 1862. augusztus 26-án kelt és Pulszky Ferencnek címzett levelében, melyben a megvalósításhoz a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójának támogatásáért folyamodott.⁶⁷

A feldolgozni kívánt irodalom hatalmas mennyisége miatt és – mivel Kertbeny hosszú külföldi tartózkodásra készült –, tudatában volt annak, hogy egyedül semmiképpen sem tudhatja elképzeléseit valóra váltani. A hazai kiadványtermés adatainak összegyűjtésére munkatársakat keresett elsősorban Tettey Nándor és Abafi Lajos személyében⁶⁸, levelezése bizonyítja, hogy tőlük, illetve Pulszky Ferencről úgyszintén kért és kapott könyvészeti adatokat, pontosításokat, forrásokat⁶⁹. Ez természetesen azt jelenti, hogy bibliográfiája a teljesség elérésének prioritást adva lemondott arról, hogy anyaggyűjtése autopszián alapuljon.

Az 1473–1863-as évkört feldolgozó monumentális bibliográfiai kézikönyve a tervek szerint három osztályban volt hivatott a területi, nyelvi, személyi és a tartalmi hungarikumokat regisztrálni. Az első egység beosztását a következőképpen képzelte el: A világirodalom a magyarban, a magyar a világirodalomban, a hazai szépirodalom idegen nyelveken való megjelenését mutatja be, A magyar nemzeti irodalom című fejezet a szépirodalomról és az egyes tudományok magyar vonatkozású szakterületeinek irodalmáról tudósít. A harmadik rész pedig a magyar tudományos és közhasznú, nem magyar vonatkozású szakirodalom, valamint „a különféle egyletek, iskolák és intézetek egyleti iratai, programjai, alapszabályai és kimutatásai; a kormány hivatalos kiadványai s a nem-magyar jogisme” könyvészete. A második nagy egységben, a

IV., V. és VI. kapitulumban Magyarország román [latin és újlatin], német valamint szláv és egyéb nyelvű irodalmát vette volna lajstromba. A harmadik osztály a magyar és idegen nyelvű időszaki kiadványok repertóriumait, illetve a kottákat, térképeket, többszörözött képeket lett volna hivatott számba venni.⁷⁰ A kötetekhez a szerkesztő a magyar és német nyelvű szakrendi és egyéb mutatókat, illetve tárgyi, kronologikus, statisztikai áttekintéseket ígért.

A Pulszkynak nyújtott tájékoztatás szerint a tételek az egyes egységeken belül a korábbi elképzelésekkel ellentétben szakrendben állnának, német címfordítással, valamint a magyar és szláv nyelvű címek és szerzői nevek kiejtésével, a gyűjteményes művek tartalomjegyzékével, „számos történeti, életrajzi s irodalmi jegyzetekkel”⁷¹ kiegészítve. A szisztematikus elrendezés egyrészt a tudomány céljait volt hivatott szolgálni – Abafinak írott egyik levelében kifejti, hogy a tisztán szerzői betűrendes elrendezésű bibliográfia csak a könyvkereskedelem szempontjainak felel meg –, az egyes diszciplínák szaktudósai irodalomkutatásaik során a szisztematikus bibliográfia segítségével könnyebben térképezhetik fel a kutatásaikhoz szükséges teljes irodalmat. A tartalom szerinti elrendezés másrészt a külföldi érdeklődők érdekeinek figyelembevételéről tanúskodik: „hiszen itt nem keres senki magyar könyveket; itt csak informálódni akarnak, vajjon a magyarok [egy-egy szakban] minő irodalommal bírnak”⁷².

Kertbeny ezen összeállításnak az eddigieken túl újabb – nem feltétlenül bibliográfiai-elméleti – funkcióját is definiálta. „A magyar könyvészetnek még sokkal mélyebb és szellemibb irányzata is van: az egész világot meglepő és meggyőző tükörnek kell lennie, hogy ez az elszigetelt és rokonnélküli kis nemzet századok óta milyen nem sejtett szellemi életet élt, – sokkal (és arányítva a németek és szlávok lélekszámahoz és előnyösebb helyzetéhez), igen sokkal gazdagabb szellemi életet, mint a monarchiának bármely más nemzete”; be kívánta bizonyítani, hogy „a monarchia összes népei közt legnagyobb létjoga van a magyarnak, ki ennél fogva ... hivatott arra, hogy a

többi népfajok fölött hegemoniát gyakoroljon. ... Ez az én vállalatom titkos hazafias irányzata.”⁷³ A mai politikai korrektség értelmében már elfogadhatatlan „misszió”-jának azonban valós történelmi okai voltak. Köztudott, hogy az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc idején az osztrák kormányzat a magyarok ellen a külföldi segítség mellett sikerrel használta fel a nemzetiségeket is és, hogy az 1850-es népszámlálás azzal a még csak nem is burkolt – osztrák részről szintén sok kritikával illetett – politikai céllal készült, hogy a magyarság arányát minél kisebbnek mutassák. Az 1857-es népszámlálás kérdőívében nem szerepelt a nemzetiségre utaló pont, hanem az előző eredményeket igyekezett „továbbvezetni”, így a statisztika még az előzőnél is torzabbra sikerült.⁷⁴ A korabeli külföldi lapok pedig jobban támaszkodtak a Magyarországot érintő cikkekben a bécsi orgánokban megjelent, nem feltétlenül tárgyilagos írásokra, mint a hazai forrásokra és „elleneink – írja Kertbeny – fáradhatatlanul azt hazudják, hogy a magyar képtelen sajátos munkálkodásra, az általános műveltség elfogadására, és hogy nemzetisége pusztán önző fegyver, nem pedig teremtő erő”⁷⁵.

Egy hosszabb, a magyar kultúra megismertetésének közvetlenebb módszereivel, a magyar irodalom fordításával és felolvasásokkal munkálkodó időszak után csak 1876-ban lépett fel Kertbeny újabb koncepciójával: *A magyar nemzeti és nemzetközi irodalomnak könyvészete* címen 12 füzetben és német nyelvű címfordításokkal, jegyzetekkel kiegészítve akarta az 1441 és 1876 közötti korszak kiadványterméséről tudósító könyvjegyzéket közrebocsátani. Ám tudatában lévén annak, hogy már nem lesz elég ideje és ereje az egész munka elvégzésére, szintén a bibliográfia részekre bontása mellett foglalt állást. Az egyes tudományok vagy irodalmi műfajok önálló füzetekben történő számbavételében gondolkozott, így lehetőség nyílt volna arra, hogy elsőként azok a szakbibliográfiák készüljenek el, amelyek a külföld számára a legérdekesebbek lehetnek, például a történelem és segédtudományai, a geográfia, topográfia, statisztika vagy akár a

nemzetgazdaság, illetve a magyar szépirodalom jegyzékei. Ekkori elgondolása szerint csak a magyar nyelvű nyomtatványok szerepeltek volna az alapkötetekben, a hazai idegen nyelvű kiadványok áttekintése külön füzetekben látott volna napvilágot⁷⁶. A tervezet szerint a kötetek a következő témákat foglalták volna magukban: A magyar és külhoni irodalom kapcsolatairól, a fordításban megjelent művekről A magyar irodalom a világirodalomban, A világirodalom és Magyarország, illetve A világirodalom a magyar irodalomban című részek adtak volna felvilágosítást, a IV–VI. egységek műfaj szerinti bontásban vették volna lajstromba a magyar költészetet, a dráma- és regényirodalmat. A következő öt füzet a magyar történettudomány, a népismeret (néprajz), a bölcsészet, szépirodalom, művészet, illetve a nyelvészet könyvészetét, valamint a magyar jog- és hittudomány szakbibliográfiáját tartalmazta volna. A munka utolsó, tizenkettedik egysége a magyar vegyes (tudományos) irodalomról nyújtott volna áttekintést.⁷⁷

A vállalkozásról a Magyar Könyvszemle 1876. évi – és a kiadvány életében is – első számában jelent meg rövid felhívás⁷⁸: „*A magyar nemzeti és nemzetközi irodalomnak könyvészete 1441–1876 cím alatt Kertbeny Károly nevezetes vállalatot indít meg. Tizenkét füzetre van tervezve. Az elsőnek, mely már sajtó alatt van, tartalma: a magyar irodalom a világirodalomban, t. i. azon 300 magyar munkának jegyzéke, melyek tizenhat különböző idegen nyelvre lefordítva jelentek meg. A munka magyar és német nyelven lesz szerkesztve, hogy ekként a külföldön is használható legyen. Megjelenése után érdemlegesen ismertetni fogjuk.*”⁷⁹

Még 1876-ban Tettey Nándor kiadásában Budapest napvilágot is látott a könyvészet első és sajnálatosan egyben egyedüli, unicusnak maradt füzet, *A magyar irodalom a világirodalomban* című bibliográfiája, amely a „magyar művek idegen nyelven, önállóan megjelent fordításainak könyvészeti kimutatását” tárja a tájékozódni kívánók elé.

Bibliográfiai füzetének utószavában Kertbeny – némi melankóliával, de nem reményvesztetten

– összegezte életének és kulturális missziójának tanulságait⁸⁰. A magyarság és a magyar irodalom meg- és elismertetésére irányuló tevékenységet a külföldre kell orientálni. Ehhez irodalmunk fordításáról gondoskodni saját feladatunk – érdemes megjegyezni, hogy a 2011-es könyvfesztiválon Szávai Géza, a Pont Kiadó egyik tulajdonosa is éppen erre hívta fel egyik új kötetének bemutatóján elhangzott bevezetőjében a figyelmet⁸¹. A mai szerzői jogi szabályozás szempontjából nehezen elfogadható, de Kertbeny küldetésének, életútjának és kora könyves világának ismeretében mindenképpen érthető a következő kijelentése: „*Félre minden nemzetközi írói egyezmény! Kezit csókoljuk annak az idegennek, ki magyarból fordít, s adjunk hálát az Istennek, hogy a hírneves kül-autorok nem bírnak tudomással rólunk, s nem követelik rajtunk annak árát, a mit tőlük fordítunk, hogy irodalmunkat gazdagítsuk s közönségünket visszatartsuk – az eredetiek megvételeitől.*” Ezen felül a „*külfölddel való megértés céljából*” olyan nemzetközi folyóirat alapítását sürgeti, amelyet itthon szerkesztenek, de külföldön adnak ki. Könyvészeti terveivel kapcsolatban pedig így „fohászkodott”: „*Én nekem pedig adassék meg lehetősége annak, hogy magyar könyvészetem közzétételével nemzeti becsületünknek éltem végórájában is szolgálhassak.*”

Mindeközben azonban további segítségért folyamodott a Nemzeti Múzeum könyvtárának igazgatójához és a vallás és közoktatási miniszterhez is. Trefort Ágostonhoz intézett beadványai végül sikerrel jártak: 1876. július 6-án Trefort magához hívatta és támogatásáról biztosította *A magyar nemzeti és nemzetközi irodalom könyvészte* című monumentális munkát. Kertbeny idős korára és a folyamatban lévő hasonló könyvészeti kezdeményezésekre – Szabó Károly és Szinnyei bibliográfiáira, illetve egyes területek szakkönyvészeire – való tekintettel, a miniszter úgy döntött, hogy őt a külföldi magyar vonatkozású irodalom számbavételével bízta meg. Kertbeny először – mint az általa legjobban ismert rész – a német nyelvű dokumentumtermés bibliografizálásába fogott bele, melynek

első kötete a XV–XVI., a következő a XVII., a harmadik rész a XVIII., utolsó egysége pedig a XIX. század vonatkozó irodalmát volt hivatott jegyzékbe foglalni. A miniszter még 1876. július 24-én 12842 szám alatt helybenhagyta a tervet és megbízta őt – Abafi véleménye szerint „*tekintettel arra, hogy a magyar nyelvnek igen gyarló ismeretét árulta el előtte*”⁸² – a német könyvészet összeállításával, az Egyetemi nyomdát pedig a mű 1000 példányban való kiadásával. A bibliográfus a munkát másnap el is kezdte és Treforthoz írott egyik leveléből⁸³ az úgyszintén tudható, hogy munkája során a nagy gyűjtemények mellett saját könyvészeti segédkönyvtárát is használta, amelyben ekkor már több magyar és külföldi nyomtatott katalógus és bibliográfia állt rendelkezésére; de az episztolában újabb források megvásárlásához kért anyagi támogatást. A kézirat 1876. december 27-én került nyomdába és Kertbeny 1877. szeptember 17-én a könyvészeti rész 23 kinyomtatott ívét mutatta be a minisztériumnak.⁸⁴ A munkálatokban – Kertbeny levelezése és kéziratos feljegyzései⁸⁵ tanúsága szerint – a két Szinnyei mellett Hunfalvy Pál és Hellebrant Árpád (1855–1925), az Akadémiai Könyvtár munkatársai szintén segítségére voltak.

Szinnyei József egyik 1877-ben közzétett írásában a kefelenyomat alapján így méltatta a megjelenés alatt álló munkát: Kertbeny Károly „*ki fiatal korától itthon és a haza határain kívül nemzeti irodalmunknak a külfölddel való megismertetésével könyvészetünknek nagy mérvben, a külföld mintájára való összeállításával foglalkozott. Ezen terve mellett küzdött, fáradott éjjelt nappalá téve; tervrajzot tervrajz után tett közzé, s hogy mindez kiáltó szó volt a pusztában, az korántsem lankasztá a fáradhatlan férfit; míg végre most, 30 év múlva sikerült neki terveit legalább részben valósulva látni. Eddig sikerült Kertbeny Károlynak a Magyarországra vonatkozó német ősnymtatványok (1454–1600) [!] jegyzékét összeszedve és jegyzetekkel, bő életrajzi és tárgymagyarázó mutatóval kísérve, a magyar vallás- és közoktatási ministerium költségén kiadni. Ezen mű összesen 32 ívre terjed és 1427*

*műről szól, melyek közül csak 9 jelent meg hazánkban. A jegyzetek és a register német nyelven írvák, s így a történeti irodalmunkra vonatkozó jelen mű a külföldön is elterjedhet. Természetesen előtünk csak növeli becsét, ha minél több a reményünk ezen műnek befejezéséhez, melyet a tudományok iránt lelkesedő miniszterünk Trefort Ágoston áldozatkészsége és a fáradhatlan könyvésztünk bizton hinnünk enged.*⁸⁶

Az opusz első kötetének terjedelmes és két nyelven, magyarul, illetve németül írott bevezetője utólag, 1879. április 24-én készült el, így a kiadvány 1880-ban került a hazai és külföldi érdeklődők kezébe. A hosszúra nyúlt előszóban Kertbeny teljes bibliográfia-elmélete újra megjelenik: összefoglalja benne saját nemzeti bibliográfia-koncepcióját, felsorolja és értékeli a korábbi kezdeményezéseket, a bibliográfiákat, katalógusokat és kereskedelmi jegyzékeket egyaránt. Az olvasó előtt kirajzolódnak történelem-filozófiai nézetei is – nem kevés teret engedve ebben a magyar kultúrfölénnyel alkotott patrióta érzelmeinek. A Magyarország és a könyvészet című részben az ország soknyelvűségére, viharos történelmére utalva mondja ki a sok tekintetben a mai „magyar életérzés”-re is illő értékítéletét: „*Aki e szomorú tényt nemzetközi szempontból is meg akarja érteni, ifjúságát Közép-Európában kellett átélnie*”.⁸⁷ És éppen ezen szubjektív és politikai indulatoktól sem mentes kitérők miatt került konfliktusba a korabeli békülékenyebb kultúrpolitika egyik jeles képviselőjével, Fraknói Vilmossal (1843–1924), a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának igazgatójával, a múzeumok és könyvtárak későbbi országos főfelügyelőjével, aki több levelében is felszólította Kertbenyt, hogy csak a speciális feladatra koncentráljon és hagyja ki írásából a magyar kormányt és a kulturális igazgatást kompromittáló kitérőket.⁸⁸

Trefort 1878. november 9-ei 29241 sz. alatti rendelete⁸⁹ engedélyezte a már idős bibliográfus számára, hogy a könyvészet összeállítását a XIX. századi kötettel folytassa⁹⁰. A szerkesztési munkálatokat Kertbeny megkezdte – korábbi anyaggyűjtéseit kiegészítette és pontosította –

–, de befejezni már nem tudta a soron következő tomus sajtó alá rendezését. Aigner Károly (1860–1917) már Kertbeny halála után a Corvinában arra szólított fel, „*hogy a hagyatékában előforduló könyvészeti részt a Magyar Könyvkereskedők Egylete szerezné meg s adná ki*”⁹¹. Az 1801 és 1860 közötti időszak hazai német könyvészetét halála után végül Petrik Géza fejezte be⁹², aki „*feladatát ... oly jól oldotta meg, hogy [Trefort] miniszter úr öccsellenciája benne vélte feltalálhatni azt az embert, ki előismereteinél fogva is legalkalmasabb megoldani azt a másik nagy feladatot: hazánk 1712-1860 közötti könyvészetét összeállítani*”⁹³. Petrik tehát Kertbenyvel együttműködve, az ő szellemi öröksége egyik letéteményeseként vált a régi századforduló időszakának egyik meghatározó bibliográfusává és – Abafi értékelését idézve – „*ezzel, bár némi módosítással megvalósult Kertbeny élete álma, ha nem is általa, de mindenestre azon érdeklődés folytán, melyet Trefort miniszterben ő keltett*”.⁹⁴

Abafi Lajos azonban magáról a német könyvészetéről már kevésbé elismerően nyilatkozott, illetve ellentmondást lát Kertbeny általános célkitűzését és a megjelölt összeállítás valóságos várható hatását illetően: „*első feladat volt volna a magyar nyomtatványok felsorolását adni és csak azután a mellé adni a német és egyéb nyelvű irodalmi termékeket. Így azonban ... a magyar kormány gazdagította a német bibliográfiát és ellenségeink, kik a magyar könyvészetet nem ismerték, méltán mondhatták: íme, mily szellemi tevékenységet fejtettek ki fajbelieink még oly országban is, a hol annyira el vannak nyomva*”.⁹⁵

A magyarországi német könyvészet munkálatai közben, 1878-ban Kertbeny újabb koncepcióval is előállt: *Magyarország irodalmának könyvészeti, életrajzi és irodalomtörténeti forrásai* címen a teljes magyar tudományos kiadványtermés és a könyves kultúra (irodalom, nyomdászat, könyvkiadás, könyvtárak, bibliográfia) kútforrások számbavételét vette tervbe. A részben forrásokat regisztráló elsőfokú, részben pedig a könyvészetekről tudósító másodfokú bibliográ-

fiákat tematikus füzetekként kívánta publikálni, ezzel is lehetőséget kínálva arra, hogy mindenki a saját érdeklődésének megfelelő jegyzéket tudja beszerezni és így a számára releváns forrásbázist áttekinteni.

A szinopszis alapján az első füzet Magyarország irodalmának statisztikája, ezt a latin, magyar, német és francia nyelvű irodalomtörténetek, valamint a magyar nemzeti irodalom történetének könyvészete és a magyar nemzeti irodalom életrajzgyűjteményeinek jegyzéke követte volna. A magyar irodalmat monográfiák, önéletrások, emlékbeszédek, versek műfaji csoportokra tagolva tekintette volna át, ezután a magyarországi szláv, majd a német kiadványtermés bibliográfiája jelent volna meg az életrajzi források jegyzékével kiegészítve. Kertbeny a különféle célú könyvjegyzékekről önálló bibliográfiák készítését tervezte, feldolgozta volna az 1803 és 1878 közötti könyvészeteket, a könyvkereskedői jegyzékeket 1710-től kezdődően, a nyomtatásban közzétett könyvtári katalógusokat pedig 1784-től, de külön bibliográfiai füzetet szentelt volna a Bibliotheca Corvinianát tárgyaló műveknek, a nyomdászattörténeti munkáknak, valamint a hazai időszaki sajtótermékeknek. De nem maradt volna ki a monumentális vállalkozásból a Magyarország irodalmára és könyvészetére vonatkozó külföldi források, valamint a hazai szakbibliográfiák másodfokú bibliográfiája és a honi folyóiratok repertóriumai sem.⁹⁶

Kertbeny a Könyvtárjegyzékek könyvészetében a nyomtatásban közzétett könyvtári katalógusok mellett egy viszonylag újabb kezdeményezésként indult program eredményeiről is be kívánt számolni. A Vallás- és Közoktatási Minisztérium 1875. nov. 24-én 28001 szám alatt kibocsátott rendelete írta elő a könyvtárak számára, „hogy a bennök létező könyvekről, valamint a kettős példányokról jegyzékeket küldjenek a minisztériumhoz”⁹⁷. A nyomtatott könyvtári állomány-nyilvántartások együttesen egyrészt – kissé nehézkesen használható – központi katalógusként is funkcionálhatnak, másrészt a duplumjegyzékek kiadása könyvtárpolitikai célokat úgyszintén szolgált. Utóbbiak feladatát

Rácz Ágnes az OSZK történetét feltáró kronológiai adatbázisban így idézi: „a tudományos intézetek állományuk kiegészítésére, majd a nagyközönség vásárlására ezt használhassa. Az eladási árakat, amelyekből a könyvtár gyarapítását kívánták fedezni, a rendes antikváriusi árnál 30-50 százalékkal olcsóbban állapították meg. Az első jegyzék 1876 elején jelent meg *A m. n. Múzeum könyvtárában található többes példányok jegyzéke, első füzet címmel*”.⁹⁸

Szintén 1878-ban Kertbeny nyomtatásban is közzétette egyik Trefort Ágostonnak címzett beadványát, amelyben a nemzeti bibliográfia intézményrendszerének feladatait összegezte és javaslatokat fogalmazott meg annak megteremtésére⁹⁹. A hungarika-irodalom feldolgozása nézetei szerint nem csupán a korábbi és korabeli kezdeményezők, a könyvkereskedők számára jár haszonnal, nem csak a tudósok, kutatók számára nyújt információt a forrásokról, vagy buzdítja könyvvásárlásra és ezzel a hazai irodalom, irodalmi élet támogatására inspirálja az olvasóközönséget. Az államnak szintén érdeke, hogy folyamatosan pontos képet kapjon a hazai könyvprodukcióról, ehhez azonban neki is szerepet kell vállalnia a megfelelő infrastruktúra életre hívásában és fenntartásában. A teljes kiadványtermés csak a kötelespéldányok segítségével vehető számba, de megfelelő törvényi szabályozás nélkül – becslései szerint – a nyomdatermékek egytizede nem jut be ilyen módon a könyvtári és könyvészeti rendszerbe. A nemzeti bibliográfia összeállítását tehát egy országos könyvészeti központi irodára kell bízni – ennek példája az 1850-es években Bécsben megszervezett bibliográfiai intézet lehetne, amely azonban a Bach-korszak politikai célkitűzéseivel illeszkedve a magyar könyvkiadásról meglehetősen elfogult és torz képet festett. Javasata szerint a kötelespéldányok alapján 2–3 alkalmazott képes lenne a kurrens, havonta megjelenő jegyzék elkészítésére, amelyet német vagy francia címfordításokkal kellene kiegészíteni. Ha az intézetet a nemzeti könyvtárban helyezik el, akkor a feldolgozás a magyar könyvészet mellett egyúttal a könyvtár katalógusa számára is készülhet. A

továbbiakban Kertbeny konkrét javaslatai következnek: az intézet alkalmazottai ismerjék az országban beszélt összes szláv nyelvet és a németet és tudjanak „*inventarizálni*”. A kiadvány korrektúrázásával kapcsolatban – ez a könyvészetben közölt adatok pontossága miatt nélkülözhetetlen, ezért szükséges e mellékesnek tűnő kérdésre külön kitérnie – szintén ajánl megfelelő személyeket, intézményeket. Kertbeny koncepciója szerint a könyvészeteket az első évben ingyenesen kellene a kormányoknak, a jelentős nyilvános könyvtáraknak, tudósoknak és nem utolsósorban bibliográfusoknak eljuttatni. A tájékoztatás mellett további hozadékokat is remélt a projekttől, nevezetesen azt, hogy jó fordítások keletkezhetnének a magyar irodalomból, de a külföldi sajtó érdeklődése is Magyarország felé fordulhat és ez az idegenforgalomban szintén érzettné hatását.¹⁰⁰ Trefort azonban nem foglalkozott a könyvészeti központi iroda szervezésével, a kurrens magyar bibliográfia összeállításának és megjelentetésének feladatát a Magyar Könyvszemle bibliográfiai rovatára, illetve az 1878-ban a Magyar Könyvkereskedők Egylete által alapított Corvina című lapra bízta.¹⁰¹

Mindeközben 1880-ban kefelenyomatban elkészült a *Magyar költők 1801–1880* című bibliográfiája¹⁰² is, amely Kertbenynek egy újabb átfogó magyar könyvészet-rendszere elsőként megjelentetni kívánt tomusa. (Az OSZK Régi Nyomtatványok tárában, illetve a Kézirattár segédkönyvtárában őrzött munkában még vannak kihagyások, a szerkesztő autográf jegyzetei mellett – Kertbeny bejegyzése alapján – *Gáspár Imre* (1854–1910) hírlapíró, költő, „*a Magyar Ifjak Országos Szövetsége cz. kalandos hazafias és irodalom-pártoló egyesület*” alapítójától¹⁰³ származó pontosítások is találhatók.)

A XIX. századbeli magyar irodalom könyvészete húsz füzetben kívánta lajstromba venni a magyar líra, próza és színműirodalom, valamint a költészeti antológiák, almanachok és a színháztudomány, a magyar literatúra fordításai, a szépirodalmi folyóiratok és külön az ifjúság könyvek könyvészeti adatait. A következő osztályokban Kertbeny az általános történelem után

a magyar história, az életrajzok, a földrajz és a néprajz szakirodalmát, a hazai országismeretet, a magyar statisztikai kimutatásokat tervezte feldolgozni. Önálló kiadványban kaptak volna helyet a történelmi folyóiratok, az atlaszok, illetve térképek és a híres magyarok arcképeinek bibliográfiái¹⁰⁴. Koncepciójából látható, hogy a „*magyar irodalmat regisztráló nemzeti könyvészetet tulajdonképpen a tudományok összességét lefedő, magyar szakbibliográfiák*” egységbe foglalásával kívánta megvalósítani, ezt egészítik ki a többi hungarika-kategóriát feldolgozó egységek. Mostani tudásunk alapján már megkérdőjelezhető nézetei szerint külföldön nemzeti irodalom alatt csak a szépirodalmat értik és „*a nemzeti történelem minden segéd tudományával*” együtt, a külhoni nemzeti bibliográfiák gyűjtőkörébe nem tartozik bele „*minden könyv, a mely azon a nyelven nyomtatott. Mert theológia, gyógyászat ... egy népnél sem nemzetiek, nem is lehetnek, mert minden tudomány terméke az összes emberiségnek, a mely egymástól kölcsönzi tanait*”¹⁰⁵.

A már idős és megtört könyvész a következőképpen ajánlja művét az érdeklődőknek: a többi tomus kész anyaggyűjtését halála után „*nagyon könnyű lesz ... egy hasonlóan buzgó hazafias honfitársamnak ... az én rendszeremben folytatni*”, „*de ha ez első füzetet nem követheti második és a többi, akkor magok a magyarok – mint hanyag vevők – lesznek az oka*”¹⁰⁶. Az 1800 és 1880 közötti ciklusbibliográfiájából az első kötet sem jelent meg nyomtatásban, nemhogy tervezte további füzetei napvilágot láttak volna, így az általa beígért kurrens folytatás sem. Mindazonáltal más szerkezetben a „Petrík”-ek tájékoztatást nyújtanak az utókornak e korszakról.

Összegzés

Kertbeny bibliográfiai törekvései tehát – bár nem az ő életében –, de mindenképpen az ő indíttatásait is integrálva és részben más elméleti alapokra épülve sok tekintetben már szervezetesebb keretek között megteremtett bibliográfiai

számbavétel keretében megvalósultak. Konkrét koncepcióit azonban sorra meg nem értés és sikertelenség övezte, elkészült bibliográfiái feledésbe merültek, de *Vértesy Miklós* értékelését idézve¹⁰⁷: „*A nemzeti bibliográfia szükségességét ő hangoztatta először, és ő hangoztatta olyan kitartóan, hogy nem sokkal halála után komoly formában hozzáálltak elkészítéséhez*”. Így méltó tehát, hogy megemlékezzünk a magyar nemzeti bibliográfia és a magyar kultúra ezen apostoláról, aki saját kora közömbösségével szembesülve jóban-rosszban, még szegénységében és betegségekben is mindenét a magyarság szolgálatába állította, nem törődve kudarcral, gáncsoskodással; tette tűzön-vízen át és mindennek ellenére, amit életcéljául felvállalt küldetése megkövetelt tőle. Kertbeny Károly, ahogy Szinnyei József írja „*Kalandos szellemével megegyezőleg sokszor gyalog járt s többször küzdve ínséggel, de mindenütt a politikai, irodalmi s művészeti élet legnevezetesebb férfait, természeti, tudományos és művészeti intézeteket keresvén fel*”¹⁰⁸ egész életében a magyar kultúra megismertetésén, külföldi reprezentálásán és a külföldi magyar vonatkozású források felkutatásán, könyvészeti regisztrálásán, tervezett (szak)bibliográfiáin keresztül a hazai tudomány támogatásán fáradozott. Publicisztikai tevékenysége közel 3000 cikket számlál, melyek jobbára az *Augsburger Allgemeine Zeitungban*, a *Leipziger Illustrierte Zeitungban* és a *Magazin für Literatur des Auslandesben* jelentek meg és csaknem mind magyar vonatkozású kérdésekről szólt¹⁰⁹. Utolsó munkájában – már-már testamentumaként – ajánlotta törekvéseit a haza üdvére: „*Én magam nem igénylek tiszteletdíjat vagy valami hasznot; mert én e vállalatot hagyományképként akarom nemzetemnek adni.*”¹¹⁰ Életében nem sok része volt tiszteletben, tiszteletdíjban és elismerésben, nekünk, mai könyvtárosoknak azonban erkölcsi kötelességünk megemlékezni róla, hogy szerteágazó munkássága a könyvtártudomány, a bibliográfia történetében méltó helyére kerülhessen. Értékeljük azt a „hagyomány”-t, hagyatékot, amivel Kertbeny Károly a mostani magyar könyvészet ügyét sok tekintetben előkészítette!

Jegyzetek

1. Kertbeny Károly: Datenblätter zu K. M. Kertbeny's Memorien : 1824-1875. Berlin : Hecht, [s. a.]. p. 3. [a továbbiakban: K.: Datenblätter].
2. Datenblätter. p. 5.
3. „A beírás történet 1847ki szept. 23án, 6613 sz. a. és az engedély jött K. helytartótanács által 1848ki februar 22én, 8812 sz. a.”. Vö. K. K.: Autobiographiai jegyzetek. OSZK Kézirattára. Oct. G. 302. p. 121.
4. Szinnyei József : Magyar írók élete és munkái 1. köt. Budapest : Hornyánszky, 1891. col. 854. [A továbbiakban: Szinnyei]
5. Szinnyei. 1. köt. col. 854.
6. Kertbeny autobiographiai jegyzetei. fol. 104. r-v. OSZK Kézirattára, Oct. Germ. 302.
7. Borneck, Adolar: Kurze memorien. Dresden : Ramming, [1857 után]. p. 6. [A későbbi hivatkozásokban: Borneck].
8. K. K.: Magyarországra vonatkozó régi német nyomtatványok : 1454-1600. Budapest : Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda, 1880. p. CLII. [A későbbi hivatkozásokban: K. K.: Magyarországra vonatkozó régi német nyomtatványok]
9. Borneck. p. 7. E hírességek biográfiáinak, az életrajzgyűjteményeknek, emlékiratoknak illetve fordításainak, esszéinek és szépirodalmi munkáinak pontos könyvészeti adatai megtalálhatók autobibliográfiájában: K. K.: Bibliographie der Werke K. M. Kertbeny's : 1846-1880. Bp. : Egyetemi Nyomda, 1880. Ugyanilyen címmel korábbi kiadások is készültek, egyikük az OSZK 222586-os számú kolligátumában található, amelyben a kötés belső oldalán Szinnyei József következő bejegyzése olvasható: „3567/76. sz. Kertbeny ajánd. Budapest, 1875. aug. 23. Szinnyei József”.
10. Borneck. p. 7.
11. Kertbeny Károly. In: Új magyar életrajzi lexikon. Budapest : Magyar Könyvklub, 2002. p. 891.
12. K. K.: Datenblätter. p. 7.
13. Szinnyei. 8. köt. Budapest : Hornyánszky, 1902. col. 188.
14. Szinnyei. 6. köt. col. 134.
15. Budapest [!]: Landerer und Heckenast, 1846.
16. K. K.: Magyarországra vonatkozó régi német nyomtatványok p. CLIV.
17. Abafi Lajos: Kertbeny Károly könyvészeti törekvései. 1. rész.

- In: Magyar Könyvszemle, 1898. p. 161.
18. K. K.: Magyarországra vonatkozó régi német nyomtatványok p. CLIV.
 19. K. K.: Külföldi könyvtárak s a magyar történet. In: Szépirodalmi Lapok. 1853. 9. sz. p. 132-135.; 10. sz. p. 148-151.
 20. Vö. K. K.: Külföldi könyvtárak s a magyar történet. In: Szépirodalmi Lapok. 1853. 10. sz. p. 150-151.
 21. K. K.: Persönliche Erinnerungen, fol. 18. OSZK Kézirattára, Quart. Germ. 1404.
 22. Vö. Bowring, Sir John. In: The dictionary of national biography. Vol. 2. Oxford : Oxford University Press, 1963. p. 984-988.
 23. K. K.: Kertbeny autobiographiai jegyzetei. fol. 122.
 24. K. K.: Kertbeny autobiographiai jegyzetei. fol. 183.
 25. Borneck. p. 16.
 26. Borneck. p. 31.
 27. K. K.: Persönliche Erinnerungen, fol. 11., 23.
 28. K. K.: Magyarországra vonatkozó régi német nyomtatványok p. CLIV.
 29. Vö. K. K. levelei Abafi Lajoshoz. OSZK Kézirattára. Levelestár
 30. Turányi Kornél: Kertbeny Károly egy elkobzott levele. In: Magyar Könyvszemle, 1967. 1. sz. p. 62.
 31. OSZK Kézirattára, Oct. Hung. 953. Megjelent a Jósika Miklós: „Idegen, de szabad hazában”. Budapest : Szépirodalmi Kvk., 1988. című kötetben.
 32. K. K.: Alphabetische Namenliste der Ungarischen Emigration seit 1849. Brüssel ; Leipzig : Kiessing, 1864. Az idézet forrása: p. I.
 33. Kozocsa Sándor: Adatok id. Szinnyi József életéhez (1830-1913). In: Magyar Könyvszemle, 1964. 1. sz. p. 66-70. Vö. p. 67.
 34. Kozocsa Sándor: Adatok id. Szinnyi József életéhez (1830-1913). In: Magyar Könyvszemle, 1964. 1. sz. p. 67.
 35. Kertbeny Károly. In: Új magyar életrajzi lexikon. 3. köt. Budapest : Magyar Könyvklub, 2002. p. 891.
 36. Takács Judit: Kertbeny Károly és a magánélet szabadsága. In: Holmi, 2008. december. p. 1619. [A későbbi hivatkozásokban: Takács]
 37. Deák Ágnes: Translator, editor, publisher spy : The informative carrier of Károly Kertbeny (1824-1882). In: The Hungarian Quarterly, 1998. spring. Tanulmányom elkészítéséhez az elektronikus változatot használtam: <http://www.hungarianquarterly.com/no149/26shtml>. [A letöltés dátuma: 2011. március 3.]
 38. Vö. K. K.: Memorial an Seine Exzellenz Herrn August von Trefort, köngl. ungarischen Minister für Kultus und Unterricht. Budapest : Magy. Kir. Egyetemi Nyomda, 1878. p. 17-22. [A későbbi hivatkozásokban: K. K.: Memorial ...]
 39. K. K.: Magyarország legrégibb drámairodalma : 1550-1575. Budapest : Athenauem, 1878. p. 79. – a kötetben közölt utolsó írás végén olvasható aláírása.
 40. Szinnyi. 6. köt. col. 136.
 41. Szinnyi. 6. köt. col. 136.
 42. Detrich Mária: Kertbeny Károly élete és műfordítói munkássága. Szeged: 1936. p. 35. Az életrajzi adatok forrása: Szinnyi. 6. köt. col. 865-868.
 43. K. K.: Ungarns Männer der Zeit. Prag : Steinhauser, 1862. p. 374-376.
 44. Vö. KK. levele Pulszky Ferenchez. Köln, 1867. március 14. p. 7-14. OSZK Kézirattára, Fond VIII./518.
 45. Vö. Szabó Sándor: Általános tájékoztatás. 2. köt., A nemzeti bibliográfia. Budapest : Nemzeti Tankönyvkiadó, 1993. p. 11-12., 33-34.
 46. Vö. Jahrbuch des Deutschen Elementes in Ungarn. Budapest [!] : Landerer und Heckenast, 1846. p. 6-7.
 47. Jelenkor : Politika és társas élet encyclopaediája. Pest : Heckenast, 1858. p. 190.
 48. Vö. K. K.: Memorial ... p. 2-14.
 49. K. K.: Memorial ... p. 9-10.
 50. Budapest : Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda, 1880. p.
 51. K. K.: Magyarországra vonatkozó régi német nyomtatványok. p. CXXXII.
 52. Abafi: Kertbeny Károly könyvészeti törekvései. 1-2. rész. In: Magyar Könyvszemle, 1898. p. 161-176.; 234-246.
 53. Abafi: Kertbeny Károly könyvészeti törekvései. 1. rész. p. 161.
 54. Vö. Szinnyi. 6. köt. col. 137.
 55. In: Vasárnapi Újság. 1854-1860. <http://www.epa.oszk.hu/00000/00030/00027/datum00747/cim200756.htm>. [A letöltés dátuma: 2011. április 7.]
 56. Erről számos életrajzában is megemlékezett, de a magáról nyomtatásban közzétett írásában szintén beszámol kutatásairól. Vö. K. K.: Kertbeny Károly. In: Ungarns Männer der Zeit. p. 339-391.

57. K. K.: Magyarországra vonatkozó régi német nyomtatványok : 1454-1600. p. 6.
58. Abafi: Kertbeny Károly könyvészeti törekvései. 1. rész. p. 162.
59. K. K.: Irodalmunk túl a határon. 1-9. rész. In: Szépirodalmi Lapok. 1853. 18. sz. p. 275-278.; 19. sz. p. 291-295.; 20. sz. p. 307-310.; 25. sz. p. 387-393.; 26. sz. 403-408.; 37. sz. p. 579-584.; 38. sz. p. 595-599.; 39. sz. p. 611-615.; 40. sz. 627-632.; 41. sz. 643-648.
60. Abafi: Kertbeny Károly könyvészeti törekvései. 1. rész. p. 162.
61. Idézi Abafi: Kertbeny Károly könyvészeti törekvései. 1. rész. p. 162.
62. Abafi: Kertbeny Károly könyvészeti törekvései. 1. rész. p. 163.
63. KK. levele Pulszky Ferenchez. Köln, 1867. március 14. p. 12. OSZK Kézirattára, Fond VIII./518.
64. Jelenkor : Politika és társas élet encyclopaediája. p. 191.
65. Abafi: A Kertbeny Károly könyvészeti törekvései. 1. rész. p. 164.
66. Abafi: Kertbeny Károly könyvészeti törekvései. 1. rész. p. 165-166.
67. K. K. levele Pulszky Ferenchez. Ouchy bei Lausanne, 1862. augusztus 26. p. 3-4. OSZK Kézirattára. Fond VIII/518.
68. Vértessy. p. 330. Mindkettőjükről tudható hogy végül – pénzügyi okok miatt – megszakították vele a kapcsolatot. Vö. K. K. levelei Abafi Lajoshoz; K. K. levelei Tettey Nándorhoz. OSZK Kézirattára, Levelestár
69. Vö. K. K. levelezését az OSZK Kézirattárában.
70. K. K. levele Pulszky Ferenchez. Ouchy bei Lausanne, 1862. augusztus 26. p. 3-4. OSZK Kézirattára. Fond VIII/518.
71. Abafi: Kertbeny Károly könyvészeti törekvései. 1. rész. p. 165.
72. Vö. Abafi: Kertbeny Károly könyvészeti törekvései. 2. rész. p. 234-235.
73. Idézi Abafi: Kertbeny Károly könyvészeti törekvései. 2. rész. p. 236.
74. Vö. Lencsés Ákos: A nemzetiségi statisztika forrásai. In: Könyvtári Levelező/lap, 2010. 12. sz. p. 14.
75. K. K.: Magyarországra vonatkozó régi német nyomtatványok : 1454-1600. p. LXIV.
76. Vö. K. K.: Magyarországra vonatkozó régi német nyomtatványok : 1454-1600. p. CLVIII.
77. Idézi Abafi: A magyar könyvészet történetéhez. 2. rész. In: Magyar Könyvszemle, 1876. p. 241.
78. A magyar nemzeti és nemzetközi irodalomnak könyvészete 1441—1876. In: Magyar Könyvszemle, 1867. p. 54.
79. A magyar nemzeti és nemzetközi irodalomnak könyvészete 1441—1876. In: Magyar Könyvszemle, 1867. p. 54.
80. Vö. K. K.: A magyar irodalom a világirodalomban. Budapest : Tettey, 1876. p. 73-74.
81. Szávai Géza 2011. április 17-én elhangzott beszéde.
82. Abafi: Kertbeny Károly könyvészeti törekvései. 2. rész. p. 245.
83. K. K. levele Treort Ágostonhoz. Buda, 1876. november 2. OSZK Kézirattára, Fond 22/261.
84. Vö. K. K.: Magyarországra vonatkozó régi német nyomtatványok : 1454-1600. p. CLVIII-CLXII.
85. OSZK Kézirattár. Levelestár, illetve K. K.: Persönliche Erinnerungen zu tausend berühmte Leute : 1824-1877. OSZK Kézirattára, Quart. Germ. 1404.
86. Szinnyei József, id.: Egy „Magyar írók névtár”-ának terve. In: Magyar Könyvszemle, 1877. p. 363-364.
87. K. K. : Magyarországra vonatkozó régi német nyomtatványok : 1454-1600. p. XXXIV.
88. Vö. Fraknoi Vilmos levelei K. K.-hoz. OSZK Kézirattára, Levelestár.
89. Trefort vallás- és közoktatási miniszter rendelkezésének hivatalos másolatát Kertbeny hagyatékában az OSZK Kézirattárában őrzik: Fond 22/261.
90. K. K.: Magyarországra vonatkozó régi német nyomtatványok : 1454-1600. p. CLXX.
91. Aigner Károly: Kertbeny Károly. In: Corvina, 1882. január 30. p. 11.
92. K. K. – Petrik Géza: Magyarországi német könyvészet : 1801-1860 : A Magyarországon s külföldön hazánkra vonatkozólag megjelent német nyomtatványok jegyzéke. Budapest : Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, 1886.
93. Szilágyi Sándor bevezetése a Petrik-féle Magyarország bibliographiája : 1712-1860. 1. köt. Budapest : Dobrowsky, 1888. p. III.
94. Abafi: Kertbeny Károly könyvészeti törekvései. 2. rész. p. 245.
95. Abafi: Kertbeny Károly könyvészeti törekvései. 2. rész. p. 244.

96. Abafi: Kertbeny Károly könyvészeti törekvései. 2. rész. p. 241-242.
97. K. K.: Magyarországra vonatkozó régi német nyomtatványok : 1454-1600. p. CXX.
98. Rácz Ágnes: Az Országos Széchényi Könyvtár története évszámokban : Válogatás az OSZK történetét feltáró kronológiai adatbázisból. http://tortenet.oszk.hu/html/magyar/03kronologia/rovid_kronologia_honlapra_1.pdf [a letöltés dátuma: 2011. április 8.]
99. Vö. K K: Memorial ... p. 23-32.
100. K. K.: Memorial ... p. 31-32.
101. Abafi: Kertbeny Károly könyvészeti törekvései. 2. rész. p. 243.
102. K. K.: Magyar költők : könyvészeti, könyvtári és életrajzi kimutatással. Budapest : Khór és Wein, [s. a.]. A bevezetés keltezése: 1880. július 15. [A későbbi hivatkozásokban: K. K.: Magyar költők]
103. Szinnyei. 3. köt. Budapest : Hornyánszky, 1894. col. 1028. Gáspár életrajzával kapcsolatban Vö. Uott. col. 1027-1030., illetve Gulyás Pál: Magyar írók élete és munkái. 10. köt. Budapest : Argumentum : MTA Könyvtára, 1992. col. 460-462.
104. Vö. K. K.: Magyar költők. előzékközlő.
105. K. K.: Magyar költők. p. IX.
106. K. K.: Magyar költők. p. III-IV.
107. Vértesy. p. 331.
108. Szinnyei. 6. köt. col. 134.
109. Vö. Szana Tamás: Kertbeny Károly. In: Koszorú, 1882. 1. szám. p. 160.
110. K. K.: Magyar költők. p. IX.

A nyílt bibliográfiai adatokra vonatkozó elvek

Dudás Anikó (PPKE) lefordította A nyílt bibliográfiai adatokra vonatkozó elveket (Principles on Open Bibliographic Data), melyet az Open Knowledge Foundation

Nyílt bibliográfiai adatok munkacsoportja adott közre.

A dokumentum célja, hogy felhívja a figyelmet a bibliográfiai adatok minél szélesebb körű és minél szabadabb felhasználási módot engedélyező közreadására.

Négy egyszerű alapelvet fogalmaz meg, aminek követése minden magyar könyvtár figyelmébe ajánlható:

- a bibliográfiai adatok publikálása járjon együtt egyértelmű és megalapozott jogi nyilatkozattal;
- alkalmazzunk az adatok kezelésére megfelelő módot adó nyilatkozatot vagy jogi engedélyt;
- ha azt szeretnénk, hogy az adatok a lehető leghatékonyabban hasznosuljanak, az adatoknak nyílttá kell válniuk a Nyílt definíció meghatározása szerint (<http://opendefinition.org>), – ennek szellemében a kereskedelmi használat kizárását és az egyéb korlátozó rendelkezéseket is kerülni kell;
- ha lehetséges, tegyük hozzáférhetővé a bibliográfiai adatokat a Közkincs (Public Domain), azaz a PDDL vagy a CC0 licenccel.

A dokumentum angol szövege és a fordítás elérhető
a <http://openbiblio.net/principles/hu> címen.

(Katalist, 2012. 01. 25. Király Péter tájékoztatása alapján)

Szlovákia egykori magyar könyvtáiról

Brogyányi Kálmán könyvtári kézikönyve ürügyén

KÉGLI Ferenc

A Brogyányi Kálmán tudományos tanácskozás. (Brogyányi Kálmán művészettörténeti és könyvtártudományi munkásságának ismertetése) címmel 2000. május 15-én Pozsonyban, a Magyar Intézet Székházában rendezett konferencián elhangzott előadás átdolgozott, bővített és szerkesztett szövege.

Bevezetés

Közismertek azok 20. század közepéig megjelent általános könyvtártani kézikönyvek, amelyek azzal a céllal készültek magyar könyvtárosok számára, hogy segítséget nyújtsanak mindennapi munkájukhoz. *Kudora Károly, Gulyás Pál, Ferenczi Zoltán* valamint *Káplány Géza* kézikönyvei¹ mellett azonban kevésbé (sőt, szinte egyáltalán nem) közismert *Brogyányi Kálmán: Magyar könyvtári szolgálat*² című munkája, amely hetven évvel ezelőtt, 1941 végén jelent meg a szlovákiai Pozsonyban.

A Toldy Kör által kiadott mű célját *Csáky Mihály*, a Szlovákiai Magyar Párt kulturális ügyeinek vezetője fogalmazta meg a kötet előszavá-

ban: „Minden nemzet lelkisége, érzése, vágyai, szellemi életének színvonala irodalmában fejeződik ki. A magyar irodalom és szellemi élet központja az anyaországban van. Ha tehát benne akarunk maradni az egyetemes magyar szellemi fejlődésben, gondoskodnunk kell a magyar könyv szolgálatának tervszerű megszervezéséről. A jelen mű ezt a célt szolgálja.”³

Megjelenését követően e munkát nem ismertette a magyarországi szaksajtó, s a későbbiekben is csak említés szintjén fordul elő a szlovákiai vonatkozású magyar művelődés- és könyvtártörténeti közleményekben.⁴ Talán ebből is adódhat, hogy nem szerepel a *Könyvtárosok kézikönyve* 5. kötetének magyar könyvtártani szakirodalommal foglalkozó fejezetében.⁵ A könyvtár kezeléséhez alapvető (mai terminológiával élve)

könyvtár-technológiai ismereteket tartalmazó munka – úgy gondolom – megérdemel egy „kései” recenziót.

Szerzője, Brogyányi Kálmán 1905. június 5-én, Felsőköcskőcson (szlovákul Horné Kočkovce, ma Puhó városrésze) született és az USA-ban, Yonkersben halt meg 1978. okt. 9-én. A hamvait tartalmazó urna 1994. szept. 10-én lett végleges nyugalóhelyére, a pozsonyi Szent Márton-temetőben lévő családi sírboltban elhelyezve.⁶

Születésének századik évfordulóján *Hushegyi Gábor* pozsonyi művészettörténész többek között ezt írta róla: „*Brogyányi a két világháború közötti Szlovákia egyik legjelesebb művészetkritikusa, fotóelméleti közvetítője, nemzetiségi lapszerkesztője, valamint a pozsonyi és a nemzetiségi művészeti élet szervezője volt, majd az 1930-as évek közepétől egyre határozottabban politikai, társadalmi szerepet vállalt, a második világháború éveiben pedig már a pozsonyi magyar könyvtár vezetője, valamint a szlovákiai magyar politika radikális németbarát szárnyának prominens képviselője lett.*”⁷

Ahhoz, hogy Brogyányi könyvtártani művét érdemben értékelni lehessen, szükséges néhány pillantást vetni a kiadvány megjelenésének körülményeire, továbbá arra a pozsonyi, illetve szlovákiai magyar könyvtári kultúrára is, amelyben, és amelynek számára ez a gyakorlati kézikönyv készült.

A pozsonyi Városi Magyar Könyvtár

Az 1938. november 2-i, első bécsi döntés nyomán a Csehszlovák állam szlovák területén csak Pozsonyban és környékén, Nyitrán és vidékén, valamint Kelet-Szlovákia néhány abaúj-zempléni községében maradt nagyobb számban magyarok. Kulturális és népművelő szervezeteik kezdetben majdnem kivétel nélkül szüneteltek,⁸ szellemi táplálékot számukra csakis a magyar írás, a magyar könyv jelenthette. Pozsony város közkönyvtára ekkorra már közel száz éves múltra tekinthetett vissza. Az I. világháborút követő államváltás után évekig

nem működött, csak 1925-ben nyílt meg ismét, főként szlovák, cseh, magyar és német nyelvű műveket kínálva az olvasók számára.⁹

1939 januárjában a pozsonyi német népcsoport képviselői kérték a korábban egységes városi könyvtár német nyelvű anyagának az elkülönítését arra hivatkozva, hogy az egykori Csehszlovák Köztársaság még hatályos 1919. évi 430. sz. törvényének 2. §-a szerint, ha egy településen a kisebbség létszáma legalább négyszáz, akkor számára külön könyvtár, vagy az általános könyvtáron belül külön kisebbségi osztály állítandó fel.¹⁰ A kérés alapján az addig egységes vezetésű városi könyvtárból ekkor vált ki a városi német közkönyvtár.¹¹

A német kezdeményezés jó alkalom volt ahhoz, hogy egy hónapra rá, a pozsonyi városi tanácsadó testület 1939. február 11-ei ülésén *dr. Neumann Tibor* kormánybiztos-helyettes is beterjesztette az Egyesült Magyar Pártnak azt az indítványát, hogy *dr. Kovač Belo* kormánybiztos, az említett törvény értelmében alakítsa meg a magyar könyvtártanácsot, és hozza létre a városi magyar könyvtárt.¹² A város által fizetendő magyar könyvtárosi állásra is voltak jelöltjei a pártnak: elsősorban Brogyányi Kálmán tanárjelölt, másodsorban *Cséfalvy Győző* magántisztviselő. A kormánybiztos – elfogadva a párt javaslatát – *dr. Faust Ovidius* városi főtanácsost, a kulturális osztály vezetőjét bízta meg az előkészítés feladatával.¹³

A Városi Magyar Könyvtár élére július 1-jével Brogyányi Kálmán kapott kinevezést. A magyar és francia irodalomtörténetet tanult, külföldi tanulmányutakat tett 34 éves esztéta és művészettörténésznek eddig két könyve jelent meg, és számos folyóirat szerkesztésében vett részt vagy tartozott szerzői gárdájához. Tagja volt az 1938 októberében Pozsonyban létrejött Magyar Kulturális Tanácsnak, amely arra törekedett, hogy az „átélt és elkövetkező” államjogi változások során biztosítsa a magyarság kulturális és művészeti vagyonának (múzeumok, irattárak, könyvtárak, képtárak, műemlékek, egyesületi helyiségek stb.) sértetlen átmentését.¹⁴ Úgyisztén tagja volt (a körülmények miatt ebben a

formában meg nem valósult) pozsonyi Magyar Ház (lényegében a magyar kulturális intézmények leendő épülete) előkészítő bizottságának, amelynek tagjait *Esterházy János*, az Egyesült Magyar Párt elnöke kérte fel e tisztségre 1939 januárjában.¹⁵

Nem túlzott tehát az Új Hírek című pozsonyi lap, amikor a könyvtárosi feladatokat elvállaló Brogyányi személyét úgy mutatta be, mint „*akinek kulturális életünkben végzett munkája garancia lesz arra, hogy a pozsonyi városházán ezt a fontos, egyetlen magyar intézményünket a lehetőség szerint kifejlessze és valóban az itteni magyarság jelentős kultúrbástyájává építse ki.*”¹⁶ A *Stelczer Lajos* elnökletével¹⁷ működő magyar könyvtártanács elvi irányításával, a könyvtár vezetőjeként Brogyányi önállóan végezhetette teendőit. Ő is elmondhatta azt, amit kortársa, *Szeredai Gruber László* költő, a pozsonyi egyetemi könyvtár munkatársa így fejezett ki egyik versében:

Másoknak ünnep, nekem hétköznapom a könyv,
Mindennap száz fordul meg kezemen,
Címtározom, megszámozom, szakokba osztom,
S megsimogatom néha csendesen.¹⁸

A nyári két hónap elegendő volt a mintegy tízezres állomány rendbetételére. Az olvasókat felszólították a régóta kikölcsönzött könyvek visszahozására.¹⁹ Az elmúlt húsz év folyamán olyan művek is bekerültek a könyvtárba, amelyek nem feleltek meg a kor szellemének. Ezeket a (főként a Bécsi Magyar Kiadónál megjelent) köteteket Brogyányi kivonta az állományból, viszont tudományos értékkel bíró munkákat – legyenek azok bármilyen világnézetűek is – nem selejtezett ki. A város költségvetése 22 000 koronát szánt a gyűjtemény gyarapítására. A könyvtár vezetője elsősorban a budapesti könyvnap újdonságai-ból vásárolt, továbbá magyar vonatkozású társadalom-tudományi művekkel, magyar, illetve külföldi írók regényeivel bővült az állomány. A leltárba vétellel párhuzamosan megkezdődött a katalógusok építése is.²⁰ Nem ismert a szépirodalmi művek raktári rendje, az viszont tudható, hogy a szakirodalom köteteinek kezdetben

római számmal kezdődő raktári jelzetük volt. Valószínű, hogy a számok a szekrényeket jelölhették, s a polcra utalhatott a szám utáni kisbetűs a, b, c stb.²¹ (A későbbiekben ezt az állományt Brogyányi az Egyetemes Tizedes Osztályozás jelzetei alapján állította fel.)²²

A város tulajdonában lévő Prímási palota földszinti boltíves helyiségeiben kialakított Városi Magyar Könyvtár 1939. szeptember 1-jén, egy pénteki napon nyitotta meg kapuit.²³ Hétfőn, szerdán és csütörtökön délelőtt, kedden és pénteken délután, összesen heti 32 órás nyitva tartással állt a magyar nyelvű könyvet kölcsönözni vágyó pozsonyiak rendelkezésére.²⁴

Az 1940. évi nyári kölcsönzési szünetet követően a gyermekeket már egy külön ifjúsági részleg várta, amelyben a képeskönyvektől a serdülők olvasmányáig, minden fontos ifjúsági irodalom megtalálható volt. A részleg saját katalógussal is rendelkezett.²⁵

Állományának és forgalmának növekedésével a könyvtár kinőtte meglévő területét a Prímási palotában. 1942 januárjában már a volt Vízikaszárnyát jelöli meg helyéül a pozsonyi Magyar Hírlap kulturális programokat ismertető rovata.²⁶ Állománya az év közepére közel 15 000 műre²⁷ növekedett, s a forgalmi adatok szerint az év folyamán 17 133 esetben 36 978 kötetet kölcsönöztek ki az olvasók.²⁸

A könyvtáros Brogyányi Kálmán közéleti tevékenysége

Az adatok azt bizonyítják, hogy Brogyányi Kálmán 1939 és 1942 között végzett könyvtárosi munkáját eredményesen végezte. Ez idő alatt sem hanyagolta el azonban eredeti szakmáját: titkárként, illetve alelnökként tevékenykedett a pozsonyi Képzőművészeti Egyesületben,²⁹ képzőművészeti kiállításokról számolt be az Új Hírek hasábjain,³⁰ s ugyanott művészettörténeti vonatkozású cikkei³¹ jelentek meg. A Toldy Kör rendezvényeként 1939 novemberének végén,

december elején vetítettképes formában művészettörténeti témáról,³² 1940 októberében pedig a magyar népművészetről tartott előadást.³³ Publicisztikai működésében a könyvekkel való foglalkozás is teret kapott. 1939 nyarán *Magyar könyvek* címmel könyvismertető rovatot szerkesztett az Új Hírekben,³⁴ a következő év novemberében pedig *A magyar könyv története* címmel tartott előadást a Toldy Körben, esztétikai szempontból bemutatva a magyar könyvnyomtatás fejlődését.³⁵ *Környei Elekkel* és *Peéry Rezsővel* közösen a Magyar Hírlapnak Vasárnap. Művészet, irodalom, tudomány című heti mellékletét szerkeszti 1942-ben, miközben a hetente megjelenő Magyar Néplap szerkesztője is volt. Előadást tartott a pozsonyi rádió magyar óráján időszzerű művészeti eseményekről.³⁶

A Magyar könyvtári szolgálat

Egy önálló könyvtár megszervezése és működtetése kulturális és szakmai szempontból nagy feladatot jelent. Az ezen a területen szakképzetlen Brogyányi nem számíthatott olyan magyar könyvtárosi tanfolyamra, mint amelyet az 1930-as évek közepén szerveztek Csehszlovákiában,³⁷ s minden bizonnyal érzékelnie kellett megfelelő magyar nyelvű útmutató, segédkönyv hiányát. Feladatához felnőve, a szakmai ismereteket önerejéből elsajátítva és alkalmazva érlelődhetett meg benne az az elképzelés, hogy rajta kívül más magyar könyvtárosok számára is szükséges lehetne egy, a könyvtár kezelését segítő – a szlovákiai viszonyokat figyelembe vevő – gyakorlati kézikönyv. *A Magyar könyvtári szolgálat* című könyvtártan megírásának ezek lehettek a motívumai, 1941-re pedig kiadásának feltételei is megteremtődtek.

A nagymúltú pozsonyi Toldy Kör ugyanis egyebek mellett azt a célt tűzte ki maga elé, hogy az önálló Szlovákia 1939. márciusi kikiáltását követően is fenntartsa és fejlessze az ottani magyar irodalmi életet.³⁸ Már 1939 júliusában létrejött tagjaiból az a szerkesztőbizottság, amely – az el-

képzelések szerint – még az ősz folyamán megkezdte volna a *Bibliotheka Istropolitana* című sorozat köteteinek a közreadását. A szerkesztőbizottság vezetője *Floch István* lett, s a hétagú szerkesztőbizottságban ott találjuk Brogyányi Kálmánt is.³⁹

A sorozat megindítására azonban csak 1941-ben került sor. Brogyányi kötetéről először 1941 áprilisában történik említés nyilvánosan a pozsonyi Új Hírekben, mint a sorozat előkészületben lévő egyik tagjáról. Címét ekkor még „*Magyar könyv és könyvtári szolgálata*” formában közölték.⁴⁰ Májusban viszont már a végleges címével szerepel, mint a *Mayer Imre* által szerkesztett a „*magyar történelmi, irodalmi és testnevelési kérdésekkel foglalkozó sorozat*” előkészületben lévő tagja.⁴¹ Maga a kézirat bizonyára 1941 nyarán került lezárásra, mivel a Függelékként közölt nyomtatványminták ábráiban a könyvlap és kölcsönzőjegy fényképén a legkésőbbi dátumbélyegzés 1941 júniusában történt. Az 59 oldalas, fűzött kiadvány végül is 1941 utolsó negyedében készült el a pozsonyi Concordia nyomdában. Bár a sárgás borítófedélen főbizományosként a pozsonyi Veritas Kiadóvállalat van megnevezve, hirdetni mégis a nemrég létrehozott Madách Könyvesház hirdette, az alábbi formában:⁴²

KÖNYV A MAGYAR KÖNYVRŐL

Brogyányi Kálmán:

MAGYAR KÖNYVTÁRI SZOLGÁLAT

(Csáky Mihály előszavával)

A tudományos felkészültséggel megalkotott tanulmány az ősnymtatványoktól kezdve a modern könyvtári szolgálatig mindent felölel. Könyvtárosok és könyvbarátok részére nélkülözhetetlen kézikönyv. Ára fűzve 25'-. Kapható minden könyvkereskedésben. Megrendelhető: Madách Könyvesház, Bratislava, Victoria (Dlhó) ul. 2.

Az árként közölt 25 korona két koronával volt olcsóbb, mint akkortájt egy kiló disznózsír pozsonyi ára,⁴³ postai megrendelés esetén viszont még a másfél korona szállítási díjat is mellékelni kellett.⁴⁴

Kézbe véve a kiadványt, könnyen megállapíthatjuk, hogy a szerző mely nyomtatott forrásokra támaszkodott, mivel a 48. oldalon megtaláljuk

a kilenc hivatkozott mű felsorolását:

BORECKÝ, Jaromír: *Pravidla katalogu základního v Praze* 1925.

Dezimal-Klassifikation. *Deutsche Kurzausgabe. Zweite, erweiterte und verbesserte Auflage.* Berlin 1941.

DRESCHER Pál: *A szép magyar könyv. 1473–1938.* Budapest 1938.

FITZ József: *A könyv története.* Budapest 1930.

KÁPLÁNY Géza: *A könyvtárosi élethivatás a könyvtárosképzés tükrében.* Budapest 1937.

KOUTNÍK, Bohuslav: *Racionalizace v knihovnictví v Praze* 1931.

KOZOCSA Sándor: *Bevezetés a bibliográfiába.* Budapest 1939.

MADZSAR József: *Mintajegyzék városi nyilvános könyvtárak számára.* Budapest 1913.

NÉMETH Endre: *A tizedes osztályozás fejlődése.* Budapest 1939.

Azt láthatjuk, hogy forrásként nem nevez meg egyet sem a korábbi magyar könyvtártani kézikönyvek közül, igaz, hogy ezekből a legutolsó is majdnem harminc évvel korábban íródott. Nem tudni miért, de könyvében Brogyányi konkrétan nem említi a Városi Magyar Könyvtárban végzett munkájának tapasztalatait.

A kézikönyv fő fejezetei: A könyv; A könyvtár; A könyv útja a könyvtárba; Rendelés – naplók; Statisztika; A könyvtári racionalizáció; A szakbeosztás; Katalógus készítés; A könyv leírása; A bibliografia; A könyv megőrzése; A kölcsönzés. Az érdemi részeket követi a már ismertetett kilenc tételes Forrásművek című jegyzék, a Tárgymutatónak nevezett tartalomjegyzék, amely a fejezet címén kívül annak részletes tartalmát is mutatja, a Függelék pedig a könyvtári nyomtatvány-mintákat közli.

A „szolgálat szelleme” – tudnivalók könyvről, könyvtárakról

A fejezetcímekből látható, hogy a mű nemcsak szimpla gyakorlati tudni- és tennivalók gyűjteménye, hanem alapozó ismereteket is kíván nyújtani – ha csak pár oldalon keresztül is – tár-

gyáról. Ezért foglalkozik az első fejezet a könyv fogalmával, történeti fejlődésével, a nyomdászat létrejöttével, a magyar könyvnyomtatás kezdetének felidézésével. Ugyanez mondható el a következő, a könyvtárral általában foglalkozó részről. Rövid bekezdések magyarázzák meg a könyvtártudomány, a könyvtárpolitika és a könyvtártulajdonos fogalmát, a könyvtár jellegének lehetséges változatait. Itt található egy áttekintés a szlovákiai magyar népkönyvtárak helyzetéről és társadalmi szerepéről, kihangsúlyozva azt is, hogy – amennyiben teljes értékű munkát óhajt végezni – ifjúsági rész nélkül nyilvános közkönyvtár el sem képzelhető. Itt foglalkozik a könyvtáros és az olvasó kapcsolatával. Szükségesnek tartja az olvasói „Kíváncsi könyv” meglétét mindenhol. A könyvtárosság általános szabályaként „egy indiai könyvtáros” öt pontjaként közli (Káplány Géza hivatkozott műve nyomán) *Ranganathan* ma már közismert szabályait. Saját – ma is érvényes – könyvtárosi ars poeticáját is megfogalmazza e fejezet végén: „A SZOLGÁLAT SZELLEME [így, nagybetűkkel szedve!] uralkodik a jó könyvtárban, az önzetlen, másokat, a közt kielégítő munkaszeretetet. A könyvtáros, hasonlóan a pedagógushoz, másokért és másoknak tud, érettük olvas, művelődik és igyekszik kielégíteni olvasóit. Ez az igény az olvasó részéről erkölcsi feladatot is jelent a könyvtáros számára. Ha a könyvtáros tisztában van ezekkel a feladatokkal és a körülmények meg is engedik, hogy teljes munkát végezzen, a legnagyobb szolgálatot tette a nemzeti művelődés érdekében.”⁴⁵

A következő fejezetek már a gyakorlati tennivalókat tárgyalják. Erre vonatkozóan négy területet nevez meg: a beszerzés (kiválogatás és megrendelés), a katalógizálás, (címleírás és osztályozás), a raktározás, valamint a kölcsönzés és az ezzel összefüggő tennivalók. (Az egyes fejezetek is ebben, a munkafolyamat szempontjából is helyes sorrendben követik egymást, mindössze a *Statisztika* és *A könyvtári racionalizáció* című fejezetek ékelődnek be főlegesen a könyvek leltárba vételét és a könyvtári szakrendszereket tárgyaló fejezet közé.)

Az állomány gyarapítására vonatkozóan tulajdonképpen egy teljes gyűjtőköri áttekintést olvashatunk közkönyvtári szempontból, s a szerző láthatóan azonos gyűjtőkörűnek tekinti az általános művelődést szolgáló egyesületi és szervezeti könyvtárakat is. A beszerzés során alkalmazkodni kell az olvasóközönség igényéhez, de – mivel véleménye szerint a „jó könyvtáros egy kissé pedagógus is”⁴⁶ –, úgy gondolja, hogy különösen a városokban az ismeretterjesztő művek lehetnek magasabbak az olvasók általános műveltségi színvonalánál, „hiszen fejlődni és emelkedni akarunk, olvasóinkat egyre magasabb régiók felé akarjuk irányítani”.⁴⁷

A munkaszervezés kérdései

A statisztikai kimutatások készítésével kapcsolatban emellett, hogy a szerző közli, hogy milyen részletességgel kell a közkönyvtáraknak évi jelentésükben az illetékes hatóságok számára statisztikai adatokat szolgáltatni, felhívja a figyelmet arra is, hogy az adatok tanulmányozásából, értékeléséből pontos képet nyerhetünk a könyvtári munka hatékonyságáról, az olvasók érdeklődéséről.

A munkaszervezésről szóló fejezet összegzése így szól: „A könyvtári racionalizáció a könyvek, nyomtatványok formátumainak a nagyságában, a bibliográfiai szakjegyzékek felállításában, a helyes katalogizálás kérdésében, a kölcsönzés, valamint a belső könyvtári munka eredményességében rejlik.”⁴⁸ Folyamatábrán láthatjuk azt az utat és azokat a tevékenységeket, melyek elvégzésével a könyv a beszerzésétől eljut az olvasóig.

A tartalmi és formai feltárás

Értelemszerűen az egész munka jelentős részét, több mint 30 %-át teszik ki a könyvek tartalmi és formai feltárásának lehetőségeivel és módszereivel foglalkozó fejezetek. A Szakbeosztás című fejezet Bacon tudományrendszerének bemutatását követően rövid áttekintést nyújt a legfontosabb könyvtári szakrendszerekről.

Ezt a részt az Egyetemes Tizedes Osztályozás ismertetése követi a „nemzetközi dokumentációt szolgáltató bibliográfiai társaság” által átnézett rövidített német nyelvű táblázat 2. bővített és javított kiadásának alapján. Felsorolja a főtáblázat jelzeteit és a hozzájuk tartozó tárgyköröket az első két számjegyig, de ott, ahol a szakterület (pszichológia, színház), illetve a magyar vagy szlovák vonatkozás igényli (magyar irodalom, földrajz) további számjegyig is elmegy. A számjelzeteknek megfelelő magyar fogalmak láthatóan nem a Fővárosi Nyilvános Könyvtár által akkoriban használt tárgykör-megnevezéseinek⁴⁹ az átvétele, hanem több esetben megállapíthatóan Brogyányi saját fordítása németből.

A két világháború közötti évek magyar nyelvű könyvtári szakirodalma között nagyon kevés művet találunk, amely valamilyen szintig tartalmazná az ETO jelzetanyagát. Gulyás Pál: *A bibliográfia kézikönyve* című munkájának ETO jelzeteket is bemutató 1. kötete szintén 1941-ben jelent meg, de az összevetésből kiderül, hogy ez a kiadvány Brogyányihoz nem jutott el. Káplány Géza: *A könyvtárak korszerű rendezése és fejlesztése* című, kétkötetes műve pedig, melynek 2. kötete valójában az ETO rövidített magyar kiadása, két évvel később jelent csak meg.

A *Katalógus készítése* és *A könyv leírása* című fejezetek meglepő részletességgel tárgyalják a címléírás, illetve a katalógus-szerkesztés kérdéseit, természetesen, ahol csak lehet, magyar példákkal élve. Szükséges lehetett ez a módszer, hiszen a magyar könyvtárosoknak saját maguknak kellett elkészíteniük a könyvek címléírásait, szerkeszteni katalógusukat, mivel nem számíthattak az állam részéről módszertani segítségre. *A bibliográfia* című fejezet összefoglalja a bibliográfia műfajait, s képet ad a magyar könyvészetek folyamáról.

A könyvek raktározása, kölcsönzése

Föl sem merülhet, hogy könyvtári kötés nélkül az állványra kerülhessen egy könyv, hiszen a feldolgozást követően a fűzött könyvnek azonnal könyvkötőhöz kell kerülnie. Praktikus tanács-

kat olvashatunk a könyvek higiénijára vonatkozóan, illetve a kölcsönzés lebonyolításának, adminisztrációjának tennivalóiról. Főként a kölcsönzéskor használatos nyomtatványokról közöl képeket a Függelék is, a napilapok nyilvántartására vonatkozó kardex, valamint a helyrajzi napló fejlécének bemutatása után. Az itt látható tizenhárom, valamint a szövegek közötti két ábrán, a könyvtári nyomtatványokon a rovatok megnevezése mindenütt magyar nyelvű, s mivel ezek jórészt az eredetiről készített fényképek alapján készültek, arra következtethetünk, hogy a magyar könyvtárban nem volt kötelező a szlovák nyelvű nyomtatványok használata. Az utolsó

 711 sz.	
VÁROSI MAGYAR KÖNYVTÁR KÖLCSÖNZŐJEGY	
Vargha István hivatalnok	
ERVÉNYES	1941 dec. 6.
Kölcsönzés határideje három hét Készenléti díj költségenként és naponként 50 fillér Lakásváltozást (a jóállást is) jelentse be azonnal A kölcsönző a kivett könyvért teljes anyagi felelősséget vállal Kölcsönzőjegyét hozza magával mindenkor A kölcsönzőjegyet más nem használhatja!	
Lejárt napja	Visszatérési elismerése
1941 III. 16.	vissza
1941 III. 23.	vissza
1941 III. 29.	vissza
1941 IV. 2	vissza
1941 IV. 14.	vissza
1941 V. 12.	vissza
1941 V. 23	vissza
1941 V. 26.	vissza
1941 V. 30.	vissza
1941 VI. 1	vissza

Kölcsönzőjegy két oldala

ábra különösen érdekes dokumentuma az intézmény nyomtatványainak:

Az olvasók tanácsal, útmutatással való ellátását Brogyányi a könyvtári szolgálat legnemesebb részének tartja. „Az az elismerés, sőt szeretet, amit a jól végzett szolgálat nyomán az olvasóktól nyer a könyvtáros, az igazi fizetség minden munkájáért.”⁵⁰

A szlovákiai magyar könyvtárak

Kézikönyve mottójául a következő *Babits Mihály*-idézetet helyezte el Brogyányi Kálmán a címlap verzőján:

Jelent a jelennel, testvért a testvérről
 köss össze, Magyar könyv, dús közös
 eszmékkel!

Az idézett két sor Babitsnak a Pesti Napló 1929. május 19-ei számában közölt, *Ritmus a könyvről. /A magyar Könyv ünnepére/* című verséből való. Mivel ezt a költő nem sorolta be egyik kötetébe sem,⁵¹ így Brogyányinak a forrása minden bizonnyal Bay Ferencnek *A korszerű könyvtári szolgálat* című, füzetformában is megjelent előadása⁵² lehetett. (Azt is feltételezhetjük, hogy Brogyányi könyvének címadására is hatott Bay Ferencnek, a győri városi könyvtár vezetőjének ez a munkája.) Ebben a kiadványban ugyanis megtalálható a versnek egy olyan részlete, mely tartalmazza a mottóul választott két sort is. Babits verssorai a magyar kultúra, s hordozója, a magyar könyv összekötő voltára utalnak. Hatását viszont csak akkor fejtheti ki, ha eljut mindenhová, ahol az anyanyelvi kultúrát ápolni kívánják. A Magyar könyvtári szolgálat lehetséges hatását is csak úgy érzékeltethetjük, ha bemutatjuk, hol működtek ez idő tájt Szlovákiában magyar könyvtárak.

Az 1938 végét, 1939 elejét követő időszakban a szlovákiai magyarság kulturális és népművelő szervezetei majdnem kivétel nélkül szüneteltették tevékenységüket, szellemi táplálékot csakis a magyar írás, a magyar könyv jelenthetett. Ebből adódóan „a kisebbségi magyar politikai és kulturális vezetés a magyar könyv ügyét a legelső megoldandó feladatok közé helyezte” – állapítja meg Brogyányi a budapesti kiadású *A szlovákiai magyarság élete. 1938–1942* című, 1942-ban megjelent kötet egyik tanulmányában, amelyben a szlovákiai magyar könyvtárak 1938 ősze utáni helyzetéről számol be.⁵³

Pozsonyban nemcsak a Városi Magyar Könyvtár állt a népcsoport rendelkezésére, hanem a magyar egyesületek is rendelkeztek könyvtárral,

s voltak könyvtárosaik, akik hasznosíthatták a Brogyányi-féle kézikönyvet. Így természetesen a város egyik legrégebb magyar egyesületének, a Polgári Kaszinó Egyesületnek is volt könyvtára – könyvtárosa ezekben az években *Feigler Otmár* volt.⁵⁴

A Pozsonyi Keresztény Kereskedők Segélyező Egylete 1938 decemberében költözött új székházában. Az egyesület értékes könyv- és irattárat is birtokolt, amelyet ekkor *Hajek János* és *Schiffler Otmár* kezelt.⁵⁵

A Keresztény Kultúrkörben, 1940 augusztusában *Czuczor Ilonka* számolt be könyvtárosi munkájáról, a közgyűlés pedig továbbra is őt bízta meg a könyvtári teendők ellátásával.⁵⁶

Jelentős volt a Toldy Kör könyvtára is, amelynek főkönyvtárosává az 1941. januári tisztújításon ismét Zsakay Ödönt választották, a könyvtárosok pedig *iffi. Bertha Géza, Csáder Lili* és *Duhovszky Edéné* lettek.⁵⁷ A könyvtár – a nyári szünet kivételével – minden szerdán este 6 és 8 óra között állt a kör tagjainak rendelkezésére.⁵⁸

A Katolikus Kaszinó vezetőségében 1942 májusában *Mészáros Imre* a könyvtáros, a segédkönyvtáros pedig *Bertha László* volt.⁵⁹

A szlovákiai magyar főiskolások szervezete, a Magyar Akadémikusok Keresztény Körének könyvtára minden csütörtök este ¾ 7-től 8-ig és szombaton déli 12-től ½ 1-ig tartotta hivatalos óráit.⁶⁰ Könyvtárosa *Fogarassy László*, aki 1942 júniusában köszönetet mondott a Madách-Könyvesháznak, mivel a kiadó ötezer korona értékű könyvvel gazdagította a MAKK könyvtárát.⁶¹

A nyitrai városi magyar közkönyvtár volt a pozsonyin kívül a másik nagyobb városi magyar könyvtár Szlovákiában. Könyvtártanácsa kétévi előkészítő munka után 1929-ben alakult meg, a könyvtár 1930-ban kezdett el működni.⁶² 1940 márciusában *Lencse Eduárd* könyvtárnok számolt be az eredményekről a városi könyvtár magyar osztályának könyvtárbizottsága értekezletén.⁶³

A lőcsei városi magyar könyvtár kezelését 1939-ben *Mertz Elza* nyugdíjas tanítónő végezte, aki maga is a könyvtártanács tagja volt.⁶⁴

A jogi lehetőség alapján közkönyvtár működött még a következő településeken: Alsóbodok, Bábindal, Barslédec, Besztercebánya, Dobsina, Gerencsér, Királyi, Geszt, Magyarböd, Menyhe, Nyitracsehi, Pográny, Püspöki, Szalánc, Szúnyogdi, Vereknye, Zsére.⁶⁵

A Szlovákiai Magyar Közművelődési Egyesület, az SzMKE, még 1937 végén felhívással fordult az áldozatkész magyarokhoz, hogy ajánlják fel kiolvasott könyveiket, hogy azokat eljuttathassák a könyvhiányban szenvedő helyi szervezeteknek.⁶⁶ Az SzMKE időleges betiltása következtében a Magyar Párt titkárságai folytatták a szervezőmunkát: ekkor jött létre Gölnicbánya, Igló, Késmárk, Nagymihály, Nagyszombat, Poprád, Szomolnok és Zsolna könyvtára.⁶⁷

1941. augusztus 31-én, a pozsonyi Madách Könyvesház ünnepélyes felavatásakor Esterházy János, a Magyar Párt elnöke húszezer koronát ajánlott fel, hogy abból a szlovákiai szóránymagyarok könyvtárainak állományát bővítsék.⁶⁸ Az SzMKE tevékenységének újraengedélyezése után, a nyitrai Magyar Ház nagyertermében 1942. június 28-án tartott egyesületi közgyűlésen, *Hostok István* titkár arról számolt be, hogy az év folyamán Esterházy adományából Kolon, Egerszeg, Királyi, Lédec, Zsére községek együttesen 589 kötetet kaptak. Ezen kívül az egyesület Dobsinára 35, Körmöcbányára 33, Nagymihályra 26 kötet könyvet küldött. Ugyanakkor a nyitrai titkárság 11 kötetet, a Magyar Párt Iparosok és Kereskedők Szakosztálya pedig 20 kötetet kapott az SzMKE-től. A három, egyenként 114 kötetes vándorláda a nyitravidéki Alsócsitár és Vicsáppapáti, illetve a kelet-szlovákiai Nagyszalánc községnek jutott.⁶⁹

Még néhány további könyvtári adalék. Zsolnán, a Magyar Párt helyi szervezetének taggyűlése 1942. május 31-én *Gessay Irént* választotta meg könyvtárnosnak.⁷⁰ Varannán az SzMKE helyi csoportja 1942. november 15-én tartotta első özszejövetelét, és a Magyar Párttal közös helyiségükben helyezték el a tagok által ajándékozott, főleg szépirodalmi könyveket és elhatározták kis könyvtáruk fejlesztését.⁷¹

Természetesen ezek a többségükben csekély állománnyal rendelkező, valódi könyvtárnak csak jóindulattal nevezhető gyűjtemények nem igényelték a könyvtári munka különböző módszereiben való elmélyülést, a könyvtárak kezelésével megbízott személyek viszont mind potenciális használói voltak Brogyányi kézikönyvének. A feldolgozott nyomtatott forrásokból sajnos nem derült ki, hogy hány példányban készült, és az sem, hogy hány példány fogyott el a kötetből. Az sem ismert, hogy mennyi kerülhetett a szlovákiai magyar könyvtárakba. A Madách Könyvesház az 1942. évi karácsonyi könyvjegyzékében ismét szerepelteti a szlovákiai kiadványok között, a Bibliotheca Istropolitana sorozat többi tagjával együtt.⁷²

Összegezés

Brogyányi Kálmánnak tulajdonképpen elegendő lett volna könyvtárosi munkájához, hogy megtanulva, begyakorolva a könyvtárban szükséges tennivalókat, ellássa a pozsonyi magyar olvasóközönség szolgálatát. Ő azonban többet tett ennél: Magyar könyvtári szolgálat című művével a szlovákiai magyar könyvtárosok szolgálatát is ellátta. Munkája teljes körűen tartalmazza a korabeli „közkönyvtáros” összes szükséges technikai tudnivalóit, miközben a könyvvvel és a könyvtárral kapcsolatos fogalmakról is eligazít. A gyakorlati tennivalók ismertetésekor a könyv, miközben az ajánlott módszert bemutatja, mindig felhívja a figyelmet más lehetőségekre is. A szerző – helyzetéből fakadóan – láthatóan egy városi könyvtár szükségleteit veszi alapul, de megfogalmazásaiban gyakran jelzi a kisebb könyvtárak lehetséges szempontjait is. Elmondhatjuk, hogy a könyv közreadásával a szlovákiai magyar közkönyvtárak kezelői korszerűbb segédanyaghoz juthattak hozzá, mint magyarországi kollégáik, hiszen megjelenésének idején (eltekintve az 1937-es budapesti könyvtárosképző tanfolyam hallgatói által sokszorosításban kiadott előadásvázlatoktól) a magyarországi népkönyvtárak, egy 1934-ben

kiadott egylapos kezelési szabályzaton⁷³ kívül nem rendelkeztek gyakorlati célú segédlettel. Valószínűleg csak kevés példány élte túl régióink politikai-ideológiai változásainak következményeit. A szlovákiai könyvtárak közös online katalógusa jelenleg Eperjesen mutat egy példányt a kötetből.⁷⁴ Az Országos Széchényi Könyvtár törzsgyűjteményéből sokáig hiányzott, csak 1971-ben, illetve 1972-ben került antikvárium vásárlásként egy-egy példány az állományba. A Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szakkönyvtárában is található egy példány, amely még a szerzetesrendek 1950-ben történt feloszlását követően jutott a magyaróvári piarista rendház könyvtárából az Országos Könyvtári Központ, majd annak megszűnte után a szakkönyvtár tulajdonába.

A szlovákiai magyarság kulturális élete egyik fontos dokumentumának tartom Brogyányi Kálmán munkáját. E „kései” recenzióval egyben fel kívántam idézni azt a könyvtári környezetet is, amelynek számára ez az alkotás készült. Az is célom volt, hogy a könyvtárosságot, a szlovákiai magyar kultúrát szolgálni kívánó munka ne maradjon végképp homályban a magyarországi és határon túli magyar könyvtárosok előtt. Hiszen Brogyányi Kálmán kézikönyvének zárómondata örök érvényű gondolatot fogalmaz meg: „*A könyvtár, jegyezzük meg jól, nemcsak művelődési eszköz, nemcsak tudományos intézmény, de anyanyelvünk és nemzeti kultúránk egyetlen intézményes őrhelye. Ezt szolgálni minden magyar kötelessége, akár könyvtáros, akár olvasó!*”⁷⁵

Jegyzetek

1. KUDORA Károly: Könyvtártan. Budapest, Dobrowsky és Franke, 1893. – FERENCZI Zoltán: A könyvtártan alapvonalai. Közread. a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége. Budapest, 1903. – GULYÁS Pál: A népkönyvtárak szervezése, fenntartása és kezelése. Kiad. a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa. Budapest, 1909.; 2. átd. kiad. 1913. – KÁPLÁNY Géza: Könyvtárak korszerű rendezése és fejlesztése. 1–2. köt. Kiad. a Technológiai Könyvtár Barátainak Egyesülete. Budapest, 1943.

2. BROGYÁNYI Kálmán: Magyar könyvtári szolgálat. Az előszót írta Csáky Mihály. Kiadja a Toldy-Kör. Pozsony, 1941, Concordia ny. 59 p. 22 cm. (Bibliotheka Istropolitana.)
3. Uo. [I]. p.
4. TURCZEL Lajos: Bevezető. In: Ének az éjben. Szlovákiai magyar írók. 1939–1945. Összeáll. és bev. Turczel Lajos. Bratislava, Madách, 1986. 7–29. p. (Brogyányi könyvének említése 16. p.). – Mezey László Miklós: Magyar könyvtárak a Felvidéken. /1919–1989./ = Könyvtáros, 1991. 2. sz. 103–108. p.
5. Könyvtárosok kézikönyve. 5. köt. Segédletek. Szerk. Horváth Tibor, Papp István. Budapest, Osiris, 2003. 126–133. p.
6. A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona. 1918–1995. Főszerk. Fónod Zoltán. Pozsony-Bratislava, Madách-Posonium, 1997. 42. p. – A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona 1918-tól. Adatbank http://www.foruminst.sk/hu/9/lexikon/0/a_csehszlovakiai_magyarok_lexikona/1/34/brogyanyi_kalman/skat-lex_szem – ALBERTINI Béla: A fotószakíró Brogyányi Kálmán. Pozsony, AB-ART Kiadó, 2003. 11. p.
7. HUSHEGYI Gábor: Brogyányi Kálmán – a művészet, a nép, a nemzet és a politika szolgálatában. 100 éve született a két világháború közötti korszak vitatott csehszlovákiai magyar személyisége. = Fórum. 7. évf. 2005. 4. sz. 173–188. p. http://www.foruminst.sk/publ/szemle/2005_4/szemle_2005_4_hushegyi.pdf
8. SZALATNAI Rezső: Egy esztendő mérlege. = Esti újság, 1939. nov. 19. 11. p.
9. BROGYÁNYI Kálmán: A régi Pozsony magyar közkönyvtára. In: A Toldy Kör irodalmi évkönyve. 1941. Szerk. Császár István. Bratislava-Pozsony, 1941. 137–140. p.
10. MEZEI Gábor: A magyar könyvtárügy Szlovénországon. In: Magyar Minerva. 7. évf. Pozsony-Bratislava, 1936. 225–228. p.
11. Önállósítják a pozsonyi városi könyvtár német részét. A németek kívánságára. = Új hírek, 1939. jan. 14. 3. p.
12. KÉGLI Ferenc: A pozsonyi városi magyar közkönyvtár története a helyi magyar lapok tükrében 1939–1944. In: Verejně knižnice v nové Evropě = Öffentliche Bibliotheken in einem Neuen Europa = Les bibliothèques publiques dans une Europe nouvelle. Zborník zo IV. medzinárodnej knihovníckej konferencie. 28.–30. september 2000, Primaciálny palác, Bratislava. Bratislava, Tympanon, 2000. 43–49. p.
13. Megalakul a pozsonyi városházán a magyar könyvtár-tanács. Dr. Neumann Tibor interpellációi a városi tanácsadó testület ülésén. = Új hírek, 1939. febr. 12. 6. p. – Magyar könyvtár-tanács a pozsonyi városházán. Vanek dr. Pozsony új tisztiorvosa. = Esti újság, 1939. febr. 12. 5. p. – A tanács tagjaivá a párt dr. Duka-Zólyomi Norbert ügyvédet, Mayer Imre tanárt, dr. Reinel János szerkesztőt, Schleicher László, Stelczer Lajos és Vargha Iván tanárokat, Wildmoserné-Wimberger Annát és Zsakay Ödön nyugdíjast javasolta.
14. A Magyar Kulturális Tanács kiáltványa! = Új hírek, 1938. okt. 12. 2. p.
15. Hatvan tagból áll a pozsonyi Magyar Ház előkészítő bizottsága. = Új hírek, 1939. jan. 8. 5. p.
16. Pénteken megnyílik a pozsonyi városi magyar közkönyvtár. Közel tízezer könyve van az egyetlen magyar közkönyvtárunknak. = Új hírek, 1939. szept. 1. 7. p.
17. Látogassuk a Városi Magyar Könyvtárt. = Új hírek, 1939. szept. 19. 5. p.
18. Ének az éjben. Szlovákiai magyar írók 1939–1945. i. m. 272. p.
19. A pozsonyi Városi Magyar Könyvtár [...] = Új hírek, 1939. aug. 6. 8. p.
20. Pénteken megnyílik a pozsonyi városi magyar közkönyvtár. i. m.
21. BROGYÁNYI Kálmán: Magyar könyvtári szolgálat. i. m. 55. p.
22. Brogyányi Kalman: Curriculum vitae. Gépírat. Albertini Béla szíves közlése alapján.
23. Pénteken megnyílik a pozsonyi városi magyar közkönyvtár. i. m.
24. Látogassuk a Városi Magyar Könyvtárt. i. m. – A pozsonyi városi könyvtár [...] = Új hírek, 1939. okt. 4. 2. p.
25. A bratislavai Városi Magyar Könyvtár szeptember 2-án, hétfőn kezdi meg újra a könyvkölcsönzést. = Új hírek, 1940. szept. 1. 3. p.
26. Magyar hírlap. A szlovákiai magyarság lapja, 1942. jan. 17. 7. p.
27. Csak június 25-ig adnak ki kölcsönkönyveket a Városi Magyar könyvtárban. = Magyar hírlap. A szlovákiai magyarság lapja, 1942. jún. 25. 7. p.
28. A Magyar Párt pozsonyi pártvezetőségének ülése. A Városi Magyar Könyvtár forgalma örömdetesesen emelkedik. = Magyar hírlap. A szlovákiai magyarság lapja, 1943. febr. 26. 2. p.
29. A Képzőművészeti Egyesület közgyűlése. = Új hírek, 1940. máj. 25. 4. p.

30. Új hírek, 1939. okt. 29. 4. p.; nov. 26. 4. p.; dec. 3. 4. p.; dec. 10. 4. p.; 1940. febr. 18. 4. p.
31. Új hírek, 1940. febr. 15. 2. p.; febr. 25. 4. p.; márc. 3. 9. p.
32. December 1-én [...] = Új hírek, 1939. dec. 1. 4. p.
33. Csütörtökön Brogyányi-előadás a Toldy-Kör szemináriumában. = Új hírek, 1940. okt. 15. 3. p.
34. Új hírek, 1939. júl. 30. 7. p.; aug. 6. 8. p.; szept. 3. 7. p.
35. Csütörtökön Brogyányi Kálmán tart előadást a Toldy Körben. = Új hírek, 1940. nov. 5. 4. p.
36. Brogyányi Kálmán előadása a pozsonyi rádió magyar óráján. = Magyar hírlap. A szlovákiai magyarság lapja, 1942. szept. 5. 8. p.
37. Mezei Gábor: A magyar könyvtárügy Szlovénzskón. i. m.
38. ESTERHÁZY János: A szlovákiai magyar család élete a második sorsforduló óta. In: A szlovákiai magyarság élete. 1938–1942. Budapest, Athenaeum, 1942. 7–20. p.
39. A Toldy Kör felkészül az őszi kultúrmunkára. = Új hírek, 1939. júl. 28. 5. p.
40. A Toldy Kör legközelebbi kiadványai. = Új hírek, 1941. ápr. 24. 4. p.
41. A Toldy Kör új kiadványai és egyéb új magyar könyvek. = Új hírek, 1941. máj. 8. 4. p.
42. Magyar hírlap. A szlovákiai magyarság lapja, 1942. febr. 3. 6. p.
43. Megállapították a sertés, a sertéshús, a zsír és a szalonna árát. = Új hírek, 1941. aug. 9. 4. p.
44. A Toldy Kör új kiadványai és egyéb új magyar könyvek. = Új hírek, 1941. máj. 8. 4. p.
45. BROGYÁNYI Kálmán: Magyar könyvtári szolgálat. i. m. 11. p.
46. Uo. 9. p.
47. Uo. 11. p.
48. Uo. 18. p.
49. Fővárosi Könyvtár Budapest. Útmutató a könyvtár használói számára. Teljesen átd. 5. kiad. Budapest, 1940. 43 p.
50. BROGYÁNYI Kálmán: Magyar könyvtári szolgálat. i. m. 47. p.
51. Babits Mihály összegyűjtött versei. 2. jav. kiad. Budapest, Századvég, 1993. 619–621. p.
52. BAY Ferenc: A korszerű könyvtári szolgálat. Győr, 1940. 10. p.
53. BROGYÁNYI Kálmán: A magyar könyv sorsa. In: A szlovákiai magyarság élete. 1938–1942. i. m. 154–158. p.
54. A pozsonyi Polgári Kaszinó [...] = Új hírek, 1938. ápr. 13. p. 2.; 1940. ápr. 30. 2. p.
55. Két és negyed évszázados pozsonyi egyesület új székháza a Jókai uccában. = Új hírek, 1938. dec. 15. 4. p.
56. A Keresztény Kultúrkör közgyűlése. = Új hírek, 1940. aug. 20. 2. p.
57. „A múlt, a jelen és jövő nagy magyar szintézisét kell ápolnunk.” Ismét Aixinger László dr. lett a Toldy Kör elnöke. = Új hírek, 1941. jan. 28. 3. p.
58. Ismét megnyílt a Toldy Kör könyvtára. = Új hírek, 1941. szept. 12. 3. p.
59. Esterházy János a Katolikus Kaszinó védője. = Magyar hírlap. A szlovákiai magyarság lapja, 1942. máj. 5. 4. p.
60. Felhívás a MAKK tagjaihoz. = Magyar hírlap. A szlovákiai magyarság lapja, 1942. jún. 3. 8. p.
61. Köszönetnyilvánítás. = Magyar hírlap. A szlovákiai magyarság lapja, 1942. jún. 25. 7. p.
62. GYÜRKY Ákos: Nyitrai magyar élet. = A szlovákiai magyarság élete. 1938–1942. i. m. 49–67. p.
63. Érdekes adatok a nyitrai magyar könyvtár hivatalos statisztikájából. = Új hírek, 1940. márc. 9. 4. p.
64. Lőcse városa leszállította a munkásalakosok lakbérét. A könyvtár tanács új magyar tagjai. Városi közgyűlés. = Új hírek, 1939. márc. 4. 7. p.
65. BROGYÁNYI Kálmán: A magyar könyv sorsa. i. m. 154–158. p.
66. Ajándékkönyvet a SzMKE-szervezeteknek. = Új hírek, 1937. nov. 23. 2. p.
67. BROGYÁNYI Kálmán: A magyar könyv sorsa. i. m. 154–158. p.
68. 20.000 korona értékű könyvvel bővülnek a szlovákiai magyarok könyvtárai. = Új hírek, 1941. jún. 30. 3–4. p.
69. Lelkes hangulatban és az eredményes magyar kultúrmunka jegyében folyt le a Szlovákiai Magyar Közművelődési Egyesület nyitrai közgyűlése. = Magyar hírlap. A szlovákiai magyarság lapja, 1942. jún. 30. 3–4. p.
70. A Magyar Párt zsolnai szervezetének taggyűlése. = Magyar hírlap. A szlovákiai magyarság lapja, 1942. jún. 8. 5. p.
71. SzMKE helyi csoport Varannán. = Magyar hírlap. A szlovákiai magyarság lapja, 1942. dec. 2. 7. p.

72. A Madách-Könyvesház karácsonyi könyvjegyzéke. = Magyar hírlap. A szlovákiai magyarság lapja, 1942. nov. 25. 10. p.
73. A népkönyvtárak /közkönyvtárak/ kezelési szabályzata. Közzétette a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 76.300/1934. VII. a szám alatt kelt rendeletével. Budapest,

[193?], Egyetemi ny. [1] fol.

74. Slovenská knižnica – portál ku katalógom a zbierkam slovenských knižníc. <https://www.kis3g.sk>
75. BROGYÁNYI Kálmán: Magyar könyvtári szolgálat. i. m. 47. p.

ELŐSZÓ

Külsőjében és címében szerény, de tartalmában és jelentőségében nagyon fontos könyvet adunk most a szlovákiai magyarság kezébe. A magyar könyvről és annak szolgálatáról szól. Fontossága olyan, hogy nyugodtan mondhatom: debiusset pridem, már rég kellett volna jönnie.

A szlovákiai magyarság több mint húsz éven át nélkülözte a rendszeres könyvtári szolgálatot. A jelen helyzetünkben nem mondhatunk le a magyar írás hatalmas nemzetfenntartó és lelket formáló erejéről. Ezért kulturális munkánk jelentős részét a magyar könyv szolgálatának a megszervezése kell, hogy alkossa. Ez pedig a legeredményesebben és intézményesen csakis a könyvtári munka keretén belül lehetséges.

A szlovákiai magyarságnak tudomásul kell vennie, hogy magyar könyvet olvasnia nemcsak szórakozás, de kötelessége is. Kötelessége minden magyarnak a szlovákiai magyar sorsközösségben egygyéjörnia az egyetemes és egységes magyar kultúrában minden magyarral.

Minden nemzet lelkesége, érzése, vágyai, szellemi életének színvonala irodalmában fejeződik ki. A magyar irodalom és szellemi élet központja az anyaországban van. Ha tehát benne akarunk maradni az egyetemes magyar szellemi fejlődésben, gondoskodnunk kell a magyar könyv szolgálatának tervszerű megszervezéséről.

A jelen mű ezt a célt szolgálja. Pontos és a lehetőséghez mérten teljes felvilágosítást nyújt a könyvtári munka minden ágában. Könyvtárosaink hasznos ismeretanyagot meríthetnek belőle. De a nagyközönség és a kulturmunkások számára is fontos, hogy tiszta képet nyerjenek az olvasó és a könyvtár viszonyáról.

Brogyányi Kálmánt, a munka szerzőjét a kisebbségi szolgálat parancsa szolgáltatta a munkára. Műve gyakorlati célt óhajtott szolgálni. Reméljük, hogy a könyvtári szolgálat terén végzett munkája, programunk keretén belül, eredményes lesz.

Most újtára bocsájtom e könyvet azzal a reménnyel, hogy minden népművelő, minden könyvtáros, de minden magyar ember, aki kézbe veszi e könyvet, a magyar írás lelkes hívévé válik. S a magyar könyv elindulhat diadalmas hódító útjára a szlovákiai magyar lelkekben.

CSÁKY MIHÁLY

A jelentés, az igazság és az információ

BUDD, John

BUDD, John: Meaning, truth and information: prelegomena to a theory című tanulmányát (Journal of Documentation, vol. 67. 2011. no. 1. 56–74. p.) Koltay Tibor tömörítette

Az igazság létezésének és lényegének kérdésével filozófusok, nyelvészek és mások több mint két évezrede birkóznak. Viszonylag ritkán tették viszont fel azt a kérdést, hogy a jelentés és az igazság szükségesek-e az információ létéhez.

Az információtudomány területén¹ a jelentés figyelembe vétele szempontjából talán a legismertebb *Kuhlthau* elmélete, amely szerint a jelentést az információkeresés során hozzuk létre összefüggésben azzal, hogy mi a célja a keresésünknek. Ez, az egyénekre építő megközelítés alapvetően procedurális jellegű, tehát azt tételezi fel, hogy mindenkinek, aki információt keres, olyan lépések sorozatán kell végigmennie, amelyek az értelmes dolgok megtalálására vannak optimalizálva. Aki tehát információt keres, annak meg kell értenie azt, amit talált. Ez a megközelítés aztán kiegészül

az információ keresésének, megtalálásának és interpretációjának kognitív, affektív, kulturális és társadalmi elmeivel.²

Az igazság és a jelentés természetének vizsgálata önmagában is ijesztően nagy feladat, és kapcsolatuk az információval sokféleképpen közelíthető meg.

A jelentés és az igazság összefüggése szempontból igen tanulságos a pletyka terjedése. Gerjesztőinek motivációja ugyanis rendkívül változatos lehet, és nem feltétlenül kötődik értelemmel bíró és igaz állítások kommunikálásához.

Megkérdeshetjük tehát, hogy az információnak igaznak kell-e lennie ahhoz, hogy alkalmas legyen az informálásra; vagy hogy független-e az igazságtól. Kérdés az is, hogy a potenciálisan informatív „dolgok” igaz volta függ-e bizonyos szerkezeti elemektől. Vajon lehet-e vizsgálni valamelyiket ezek közül a másik létezésének feltételezése nélkül, továbbá van-e az információnak a lényegéből fakadó (inherens) jelentése; vagy magába tud-e foglalni interpretálható jelentést? Szükségszerűen felmerül az a kérdés is, hogy mit tud erről mondani az információtudomány.

Az analitikus filozófia számos képviselője szerint a jelentést és az igazságot az köti össze, hogy a jelentés nélkül nincsen igazság. Egy igaz mondatnak értelme is van. Ez egyúttal kapcsolódik a referencia, azaz a vonatkoz(tat)ás kérdéseihez, amelyet az információtudomány két jól elkülöníthető módon kezel. Strukturális aspektusa megköveteli, hogy legyenek osztályozások (vagy ha tágabb értelemben vesszük, kategorizálási lehetőségek), amelyek egyrészt el irányítják az információt kereső egyedet az azokhoz a tételekhez, amelyek valamely konkrét témáról „szólnak”; másrészt egy csoportba gyűjtik az azonos vagy hasonló témákról szóló tételeket.

Aki információt keres, a témák és a kategóriák ismeretében tesz fel kérdéseket. Mindkét aspektus problematikus, bár a vonatkoztatáshoz szükséges, hogy az információ iránti igényt és a visszakeresést, a pontosságot és a jelentést az igazságtartalom értékelése szempontjából ítéljük meg, azonban a keresést végző személyre nagy intellektuális terhet ró, hogy elérje azt a pontot,

ahol a referencia érthetővé válik. Képesnek kell lennie a gyakorlati logikát úgy alkalmazni, hogy különbséget tegyen a különböző dolgok között és csoportokat tudjon alkotni belőlük. Egyúttal érzékenynek kell lennie a kontextusok iránt, mivel a nyelvnek gyakran sajátja a változatosság és sokféleség.

Amikor információt keresünk, elfogadható válaszokat várunk kérdésünkre. Ebben segítségül szolgálhat a nyelv bizonyos vonásainak (nem feltétlenül explicit) ismerete. A szemantika például ismeri az extenzió és az intenzió fogalmát. Az e két fogalom közötti különbségtétel némileg hasonló az információtudomány általános kategorizáció-fogalmához. Extenzió az, amikor a *tehén* szót kiterjesztjük a világ teheneinek összességére, az intenziót ezek meghatározó jellemzői alkotják, tehát a *szarvasmarha* szóval írhatók le.

A referencia elsődleges fontosságú, de nem egyedüli alkotóeleme a jelentésnek. Az információtudomány számára nagyon hasznos volna, ha *Predelli* nyomdokain haladna. Ő ugyanis a szemantika logikai és nyelvészeti megközelítése helyett a kommunikatív hangsúlyozza.³ A cél nem az, hogy elhagyjuk a logikát és a józanész szempontjait, hanem az, hogy megvizsgáljuk, milyen módon manifesztálódnak a kontextusok a formális kommunikáció során. A formális kommunikáció valamilyen cél elérésére irányul, azaz intencionális (szándékolt). Ez az intencionalitás azonban nem monolitikus. Az intencionális kommunikáció bizonyos fajtái arra irányulnak, hogy a tudásra vonatkozó állításokat fogalmazzunk meg az állítások kontextusával összhangban és/vagy meglevő állításokat kérdőjelezzünk meg.

Bármilyen formális kommunikáció együtt jár szabályok és normák alkalmazásával, annak érdekében, hogy lehetséges legyen a megértés. A szabályok között ott vannak az érvelés szabályai is. Míg az informális kommunikáció, a beszélgetés folyamatában lehetséges a hazugság vagy az igazság elkerülése, a formális kommunikáció (a kutatás és a tudomány művelése) normatív jellegű. A jelentés ebben a kontextusban azon

alapszik, hogy feltételezzük a kommunikáció szándékoltságát és résztvevőinek kölcsönös tudását.

Az információtudomány szemléletében a jelenítés a retorikán is múlik. A retorika legtöbb definíciója a meggyőzés elemét emeli ki, de tény, hogy a stílus és az ékesszólás mellett fontossága van a témának és a szolid érvelésnek is. Indokolt, hogy a retorikát, különösen a szolid érvelést a jelentés részének tekintsük, abban az értelemben legalábbis, hogy az a feladókat és a címzetteket, valamint a közöttük zajló komplex interakciókat magában foglalja.

Az igazságnak vannak technikai és kevésbé technikai megközelítései. A legnagyobb hatású technikai szemlélet *Tarski* nevéhez fűződik. Szerinte az igazság lényege, hogy olyan kijelentéseket tegyünk, amelyek állítása nem több, mint aminek a létezése kimutatható. Egy mondat tehát akkor igaz, ha egy létező tényállást jelöl.⁴ Ha csak nagyon specifikus tényállásokról beszélünk, *Tarski* megállapítása problémamentes, viszont túlságosan sok korlátozást tartalmaz ahhoz, hogy megfelelően leírja a formális kommunikációnak azt a formáját, amellyel az információtudomány foglalkozik.

Az igazság kérdésével pragmatista filozófusok is foglalkoztak, természetéről azonban nincs köztük egyetértés. *James* természetesnek veszi, hogy vannak jelenségek, amelyek észlelésünktől és ítéleteinktől függetlenül léteznek. Az igazságnak pedig gyakorlati következményekkel kell járnia.⁵ Ettől eltér a neopragmatisták, közülük is a legnagyobb hatású *Rorty* álláspontja. Megítélése szerint a tudást akkor közelíthetjük meg a legjobban, ha megértjük a meggyőződések társadalmi megokolásnak folyamatát: Ehhez nincs szükség arra, hogy a reprezentációk helyességét vizsgáljuk. A nyelv és az egyének, vagy a nyelvet használó egyének és világ közötti vertikális viszonyok keresése helyett annak a horizontális, avagy következtetésekre épülő folyamatára kell koncentrálnunk, amelynek során elősegítjük és elfogadjuk egymás érveit. A megokolás ilyen módon „társadalmi jelenséggé” lesz, nem pedig a „tudást birtokló alany” és a „valóság” közötti

tranzakció.⁸ *Rorty* számára mindenestre az igazság és a tudás bökkenője az, hogy csak az számít, ami az emberek boldogulását szolgálja.

Ha megszabadulunk attól a képzettől, hogy az igazság a mondatokban használt szavak jelentésére korlátozódik, más lehetőség is felmerül, még akkor is, ha a szavak értelmével törődnünk kell.

Amikor *Davidson* arról szól, hogy az igazság – bár hasznos fogalom – nem definiálható, hozzáteszi, hogy ez a fogalom azért érdekelt minket, mert bizonyos állapotok, tárgyak, és egyedek tartalmát nem tudnánk jellemezni, ha kijelentések, feliratok stb. igaz voltát nem tudnánk megérteni.⁹ Arról van szó, hogy az igazság nemcsak a mondatban szereplő szavak értelme, ahogy azt *Tarski* írta, hanem szükség van a pragmatikai elemre is.

Az a kérdés, amelynek megoldásával *Habermas* küzd, ugyanaz, mint amelyet az információtudománynak is fel kell tennie: Mi a világ és a kommunikációs eszközök kölcsönös megértésének alapja?⁸ Tegyük gyorsan hozzá, hogy a kölcsönös megértés nem követeli meg a teljes egyetértést. *Habermas* szerint az életvilág különböző szabályok vezérelte tevékenységből áll. A diskurzus és a beszédaktusok megkülönböztetésének kritériuma az, hogy a nyelvet kommunikációra vagy reprezentációra akarjuk-e használni. Ez a különbségtétel az információtudomány számára is keretet ad.

Mások figyelmének központjában a propozicionális és az asszertorikus kijelentések álltak, ami számos összetett fogalom tisztázását elősegítette. *Sperber* és *Wilson* például segítenek abban, hogy megértsük a relevancia bizonyos kommunikatív aspektusait.⁹ Az egyéni (összehasonlító jellegű) relevancia egyik határfeltétele az, hogy optimális feldolgozás esetén nagy legyen kontextuális hatása. A másik (kapcsolódó) határfeltétel, hogy az optimális feldolgozáshoz szükséges erőfeszítés kicsi legyen.

Habermas szerint a megértés szándéka, amely hozzátartozik a nyelvi struktúrákhoz, perspektívaváltásra készíti a kommunikáció résztvevőit, amely abban a szükségletben fejeződik ki,

hogyan a sikerre törekvő világban valakire hatni kívánó színész objektíválási attitűdjét a szónok performatív attitűdjé váltja fel, aki arra törekszik, hogy egy másik személlyel megértesse magát.¹⁰ A kommunikatív tett eredményeként létrejövő megértés közvetlen kapcsolatban áll azzal, hogy mit tekintünk információnak. Ha ugyanis mindent információnak tekintünk, amit az információtudomány definíciói annak tekintenek, nincs az információnak definíciója, így nincs az információnak elmélete sem.

Az információ, ha nem szaknyelven, nem szakemberként beszélünk róla, nem foglalja magába a hazugságot. Az a szándék, hogy félrevezessünk valakit, egyúttal annak szándéka is, hogy ne informáljuk az illetőt, vagy – másképpen fogalmazva – annak szándéka, hogy félreinformáljuk abban az értelemben, hogy eltorzítjuk annak a formáját, amit a megismerés során megkap. Ezt *Dretske* is kifejezi, amikor felhívja arra a figyelmet, hogy ha minden, amit mondunk hamis, akkor nem közlünk információt.¹¹ A hazugságot közlő beszélő vagy író szándéka, hogy kétféle módon gátolja a tudás bővülését. Egyrészt el kívánja torzítani a hallgató megértését annak érdekében, hogy valami, valamilyen kognitív és intellektuális potenciál kihagyásra vagy tévútra kerüljön. Másrészt a beszélő szándéka az lehet, hogy tévútra vigye hallgatóját azért, hogy más és hamis kognitív struktúrák jöjjenek létre. Ebben az esetben a beszélő célja hogy olyan illokúciós és perlokúciós hatásokat erősítsen fel, amelyek a hallgatót a beszélő által kívánatos tettekre sarkallják.

Felmerülhet az az ellenérv, hogy a félrevezetés is informálás, amelynek során szándékoltan közvetítünk jelentést, és ezt a jelentést a hallgató úgy érti, ahogyan azt a beszélő akarta. A probléma ezzel az, hogy a beszélő ismeri az elhallgatott tartalmat, a hallgató viszont nem tud következtetéseket levonni a kijelentés teljes értelemére vonatkozóan, és ami még fontosabb, a félrevezető kommunikáció alapján nem tud érveket találni. Más szóval, a félrevezetés esetében nincsen megértés, kivéve azokat az eseteket, amikor a hallgató elegendő és a beszélő

kijelentéseitől független ismerettel rendelkezik ahhoz, hogy félrevezetőnek minősítse az adott megnyilatkozást.

Az általános jellegű megtévesztés egyik fajtája az ideológia. Ideológia alatt itt azt értjük, amikor a gondolatok eredetének és időállóságának vizsgálata helyett a tények takargatása történik. *Thompson* igen elevenbe vágó megfogalmazása szerint az ideológia olyan reprezentációk rendszere, amelyek arra szolgálnak, hogy fenntartsák az osztályuralom meglevő viszonyait azzal, hogy az egyéneket a jelen helyett a múlt felé vagy olyan képzetek és eszmék felé fordítják, amelyek elrejtik az osztályviszonyokat és elterelik figyelmét a társadalmi változások iránti közös törekvésekről.¹² Érdemes kitágítanunk ezt a megközelítést úgy, hogy az *osztály* szót elhagyjuk és helyébe a valaki felett gyakorolt hatalom megszerzésére tett bármilyen, a félrevezetést célzó próbálkozást tesszük, amelynek eszköze az eltitkolás, a bagatellizálás és a torzítás.

A félrevezetés másik típusa a cenzúra, amelynek természetesen van köze az ideológiához, azonban céljai eltérőek és jól elkülöníthetőek. A cenzúra leggyakrabban annak elhagyása, ami potenciálisan jelentőségteljes. Kijelentéseket és érveket hallgattat el, azzal a céllal, hogy korlátozza a tudás iránti igényt és a tudás növekedését. Meggátolja azt a kognitív és intellektuális formálódást, amelyet az információ tud elősegíteni a jelentés feltárására irányuló szabad diskurzus megnyitásával.

Az igazság itt alkalmazott meghatározása számos ponton kapcsolódik a jelentés definíciójához, különösen abban a tekintetben, hogy bármilyen megnyilatkozásnak vagy érvnek, ahhoz, hogy potenciális igaz-voltát vizsgálhassuk, értelemmel kell bírnia. Vizsgálódásunkat *Blackburn* alapkérdésével érdemes kezdenünk: Miért kellene méltányolnunk vagy tolerálnunk valakinek a nézőpontját csak azért, mert az másvalaki véleménye?¹³ Röviden szólva, nem kell tolerálnunk. Másképpen szólva, meggyőződéseink mögött érveknek és bizonyítékoknak kell lennie. Itt viszont különbséget kell tennünk az igaz megállapítások különböző típusai között. Ezekben a

reprezentációnak fontos szerepe van. Meg kell például értenünk azt a szókincset, amelyet például egy tudományos elmélet kidolgozásához használ valaki.

Az információ elméletének kialakításához feltétlenül el kell fogadnunk *Lynch* (2004) következő figyelmeztetését: az csak mítosz, hogy az igazság keresése a bizonyosság lehetőségén alapszik. A legveszélyesebb emberek azok, akik bizonyosak valamiben, abszolút biztosak abban, hogy az ő útjuk az igaz út.

Ha a bizonyosságot, mint abszolútumot kizárjuk, az információ mibenlétének kérdése (az igazság kontextusában) megválaszolhatóvá válik. A bizonytalanság, amely az emberi világnak és cselekvésnek nagyban része, nem zárja ki az igazság lehetőségét, viszont behozza a képbe az esetlegességet. Arról van szó, hogy a bizonytalanság az igaz állításokat sajátos módon befolyásolja. Ezek csak annak kontextusában lehetségesek, ami tudható. Ilyen módon kizárható, ami hamis. Az állítások, kijelentések és érvek magukban hordják annak szándékát, hogy valami olyat találjunk, ami igaz. Így lesz belőlük információ.

Lynch megállapítja, hogy amikor tévedünk és tévedésünket kiigazítjuk, abban ott vannak az objektivitás elemei. Ez a megállapítás az artikuláció, az értékelés és a helyesbítés folyamatát hangsúlyozza.¹⁴ A folyamat nemcsak erősen a reprezentációra épül, hanem annak elfogadását is jelenti, hogy a világ, amelyben élünk valóságos és valamennyire megismerhető.

Az információ meghatározása

Az információ mibenlétének meghatározására tett első lépés az, hogy elfogadjuk: az információ minden formája kommunikatív.

A kommunikatív cselekvés szándékolt cselekvés, tehát mindig van célja. Ezen kívül a cselekvő személy akaratának, vágyainak, reményeinek kinyilvánítása.

Ez azt is jelenti, hogy azzal a személlyel szemben, amely az információt, mint dolgot vagy kommunikációt nem igénylő objektumot hatá-

rozza meg, az információhoz szorosan hozzátartozik a csere. A csere valódi nyelveket, jeleket és szimbólumokat igényel. Ennek a definíciónak integráns része, hogy a kommunikáció és különösen a kommunikatív cselekvés célirányos. Ezzel összekötjük a célirányos emberi cselekvést és az informatív megnyilatkozások, állítások és érvek létrehozásával.

Az információ tehát értelemmel bír, kommunikatív cselekvés, amelynek célja igaz állítások és feltételek létrehozása. Az információ magában foglalja azokat a kommunikatív cselekvéseket (és csakis azokat), amelyeket a kommunikáció célközönsége vagy potenciális címzettjei értelemmel bírónak ítélnék meg. Az értelem nem korlátozódik a pusztá szemantikára, hanem az értékelésben rejlő kontextust és történetet is magában foglalja. Ezen túl, az információ akkor igaz, ha garantálva van, hogy a kommunikatív cselekvés nem tartalmaz szándékos félrevezetést vagy kihagyást, továbbá vannak inherens értékelési elemei, megokolása bizonyítékokon alapul és etikus.

Ez az elméleti megközelítés nem jelenti azt, hogy az informatív kommunikáció könnyen és egyszerűen volna azonosítható. Az értékelés összetett logikai, nyelvészeti, etikai, értékelméleti és kognitív feladat, amely az információtudomány központi kérdése és dialektikus vizsgálatot követel.

A jelentés kifejezhető és kikövetkeztethető, ami természetesen nem jelenti azt, hogy univerzális és egyértelmű volna. Csak kognitív és nyelvi erőfeszítés eredményeként jöhet létre.

Jegyzetek

1. Célszerűnek látszik, hogy mi is ezt a kifejezést használjuk, bár tudatában vagyunk annak a terminológiai nehézségnek, amit az információtudomány, a könyvtár- és információtudomány és a könyvtártudomány közvetlen használata gyakran okoz. Erről lásd KOLTAY Tibor – PRÓKAY Margit: Terminológiai változások a XX–XXI. századi könyvtártudományban. = Magyar Terminológia, 3. évf. 2010. 2. sz. 269–284. p.

2. KUHLETHAU, C.C.: Seeking Meaning: A Process Approach to Library and Information Services. Westport, CT: Libraries Unlimited, 2004.
3. PREDELLI, S.: Semantic contextuality. = Journal of Pragmatics, Vol. 36, 2004, No. 12. 2107–2123. p.
4. TARSKI, A.: The semantic conception of truth and the foundations of semantics. = Philosophical and Phenomenological Research, Vol. 4, 1994. No. 3. 341–376. p.
5. JAMES, W.: The Meaning of Truth, Amherst, NY: Prometheus Books, 1997.
6. RORTY, R.: Philosophy and the Mirror of Nature. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1979.
7. DAVIDSON, D.: The folly of trying to define truth. = Journal of Philosophy, Vol. 93. 1996. No. 6. 263–278. p.
8. HABERMAS, J.: Truth and Justification. Cambridge, MA: MIT Press, 2003.
9. SPERBER, D. – Wilson, D.: Relevance: Communication and Cognition. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1988.
10. HABERMAS, J.: On the Pragmatics of Communication. Cambridge, MA: MIT Press, 1998.
11. DRETSKE, F.I.: Knowledge and the Flow of Information. Cambridge, MA: MIT Press, 1981.
12. THOMPSON, J.B.: Ideology and Modern Culture. Stanford, CA: Stanford University Press, 1990.
13. BLACKBURN, S.: Truth: A Guide. Oxford: Oxford University Press, 2005.
14. LYNCH, M.P.: True to Life: Why Truth Matters. Cambridge, MA: MIT Press, 2004.

A Kolozsvári Központi Egyetemi Könyvtár digitális gyűjteménye

A Kolozsvári Központi Egyetemi Könyvtár 2008 óta foglalkozik digitalizálással, amikor kialakították azt a digitalizáló műhelyet, ahol a könyvtárosok végzik a digitalizálást. A műhely létrehozása két fő célt szolgált: egyrészt online elérhetővé kívánják tenni a régi katalóguscédulákat, mert az 1945 előtti állomány ezekből kereshető ki a legbiztosabban. Ez a szolgáltatás a könyvtárközi kölcsönzéssel kiegészítve hozzáférhetővé teszi az állományt a szélesebb közönség számára is.

A munka eddigi eredménye megtekinthető a következő címen:

<http://www.bcluj.ro/hu/regikatalos.php>

A másik célja a műhely létrehozásának az volt, hogy a könyvtár gyűjteményének minél több értékes és érdekes művét elérhetővé tegyék digitális formában, segítve az olvasók, kutatók munkáját.

A digitalizálásra választott műveknél fontos szempont, hogy Erdély történelmére, művelődéstörténetére nézve releváns művek legyenek.

A digitális könyvtár címe: <http://dspace.bcluj.ro/?locale=hu>.

A digitális gyűjteményben jelenleg több mint 90 folyóirat 17 802 száma érhető el teljes szöveggel és visszakereshető formában. A magyar folyóiratok közül például a következők:

Cimbora, EMKE – Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, Erdélyi Helikon,
Fényképészeti Lapok, Kolozsvári Színházi Közlöny,

Nemere: politikai, közigazgatási és társadalmi lap, Petőfi Múzeum stb.

A folyóiratok mellett több mint 50 kézirat is elérhető már az interneten. Ízelítőül néhány cím:
Gróf Gyulai Lajosnak maga keze és könyve: napló Erdély aranyvidéke orvosi szempontból;

Az erdélyi 1848-i események önvédelmére készült leírása (Mikó Imre) stb.

A digitális tár könyveket is felvesz, ezek száma meghaladt a 250-et. Ebből 124 kötet a Régi Magyar Könyvtárba tartozik. A gyűjtemény elérhető a WorldCat katalógusán keresztül is

(Katalist, 2012. 02. 15. Bodnár Róbert, Kolozsvári Központi Könyvtár
Digitális Könyvtár tájékoztatásából)

A CERTIDOC próbajáték margójára

avagy adaptáljuk-e a könyvtári és
információs szakemberek európai
minősítési rendszerét?

HAIZLERNÉ Lászlóné PÁRDI Bea

1. Előzmények: a CERTIDoc és én

Az információs és kommunikációs technológia gyors fejlődése, a változó használói szokások és szükségletek, az Európai Unió stratégiák és programok, valamint a hazai könyvtárpolitika újabb és újabb kihívások elé állítják a könyvtári szakembereket. A fejlődés tétje és egyben a versenyképes működés elengedhetetlen feltétele a könyvtárosok, információs szakemberek megújulni tudása, kreativitása, együttműködése. Elvárás velük szemben, hogy rendelkezzenek a legújabb szakmai ismeretekkel, de empátiával és toleranciával, nyitottsággal, folyamatos megújulási vágygal is, az „életen át tartó tanulás” igényével. Mindehhez párosul a szakma presztízse, a reális önértékelés képessége, a szakmai identitás és önbecsülés.¹

Napjainkban a legkülönbözőbb területeken születnek modellek a megszerzett tudás, a munkakörnek való megfelelés mérésére és értékelésére. Alapvető elvárás ezekkel szemben, hogy objektív értékelési rendszerként szolgálják a szakmai hozzáértés minél pontosabb megállapítását, a teljesítmény értékelését.

Ehhez, többéves fejlesztés eredményeként, rendelkezésre áll az a kompetenciamodell, amely a könyvtárosokkal, információs szakemberekkel szemben elvárható készségekre, képességekre, a könyvtáros tudásanyagára és műveltségére épít, azok értékelését szolgálja – a CERTIDoc (vagy más néven LIS Euroguide). A CERTIDoc immár öt éve magyar nyelven is olvasható, tanulmányozható, s számos ismertetés, tanulmány is megjelent róla.² Az informatikus könyvtáros

képzésben állandó heves vitatéma kompetencia-kategóriái és „soft skills”-jei, ami számos tantárgyban megjelenik, mind az alap, mind pedig a mesterképzésben.

Gyakorló könyvtárosként és a Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ informatikus könyvtáros hallgatójaként egyetemi, féléves tantárgyi záródolgozatként felmérést készítettem csoporttársaim körében, arra kérve őket, hogy végezzenek önellenőrzést a LIS Euroguide szakterületei alapján. A dolgozat eredményeinek összegzése során megerősödött bennem, hogy jó lenne mélyebben, szakdolgozati szinten foglalkozni olyan kérdésekkel, mint: milyen széles körben ismerik a hazai könyvtárosok a könyvtáros és információs szakemberek európai minősítési rendszerét? Tudják-e kollégáim, hogy mi ez a modell? Magyarországon gondolkodnak-e a bevezetéséről?

A témaválasztás megerősítését a véletlen hozta. 2010. június 10-én és 11-én a Könyvtári Intézet és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete képzést szervezett a minősítési rendszer adaptálásának előkészítésére, amelyre egy önként vállalkozó játékost kerestek, aki végigviszi a minősítés folyamatát. Tanárnőm, *Bognárné Lovász Kata-lin* segítségével lettem a közreműködő. Önértékelést kellett készítenem, pályázati dossziét összeállítanom, szituációs játékban részt vennem, amely egy valós élet- és vizsgahelyzetet produkált.³ Mindezek az élmények, a bennem jelentkező megerősítések és kétségek további kutatásokra ösztönöztek egy diplomamunka keretében. Diplomamunkámnak fontos célja volt, hogy összefoglalást adjak az európai könyvtári és információs szakemberek szakmai minősítési rendszeréről, annak létrejöttéről, fejlődéséről, tevékenységéről, a minősítés pontos folyamatáról. Ehhez kapcsolódva elengedhetetlennek tartottam a magyar törekvések összefoglalását, a kapcsolódási lehetőségeket az európai együttműködéshez. Fontos kérdésnek gondoltam a magyar honosítás realitásának vizsgálatát, amit számos oldalról közelítettem meg:

- a már megjelent publikációk,
- az adaptálásban résztvevő szakemberekkel ké-

szített írásos interjúk,

- elektronikusan készített kérdőíves felmérés,
- illetve saját élmények, tapasztalatok alapján.

A témakörnek gazdag irodalma lett – a Könyvtári Figyelő, a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, valamint a KATALIST is többször foglalkozott vele, a KIT Hírlevélben jelenleg külön CERTIDoc tematikus gyűjteményt is összeállítottak.⁴

A CERTIDoc-modellre, a LIS Euroguide útmutatóra, a pályázás folyamatával és a nemzetközi magyar történetekkel/törekvésekkel kapcsolatos információkra építve, elsősorban az interjúk és a kérdőíves felmérés eredményei alapján, olyan alapvető kérdésekre kerestem a választ, van-e közös szándék, egységes elkötelezettség a rendszer bevezetésében, és hogy rendelkeznek-e szükséges háttér-információval és ismerettel a könyvtáros kollégák.

2. Van-e realitása a CERTIDoc-nak hazánkban?

2.1. A minősítés célja, haszna – néhány alapinformáció

Az európai minősítés célja: *„Olyan egységes szakmai minősítési rendszer létrehozása, amely az információs szektor legkülönbözőbb területein biztosítja a diplomák, a felkészültség és a szakmai tapasztalat kölcsönös elismertségét, megkönnyítve ezzel többek között a szabad munkavállalást az Európai Unióban.”*⁵

A minősítés eltér a felsőoktatásban megszerzett diplomák akkreditációjától. Nem kiegészítése, s nem is párhuzamos igazolása a felsőfokú képzés zárásaként kumulált tudásnak. Figyelembe veszi ugyan az ott elsajátított műveltséget, de az értékelés szempontjából nem jelent többet, mint az életen át tartó tanulás során vagy a nem formális tanulás alatt elnyert képesség. A meg-

szerezhető bizonyítvány nem diploma, inkább „*minősítő jegy, minősítő címke, védjegy*”, amely az adott személy tudásán alapszik, ám annál sokkal összetettebb kompetenciáit képes bizonyítani munkáltatója, a használók és saját maga előtt is.⁶ Az értékelő rendszer univerzalitása abban rejlik, hogy a kompetenciamodell összeállítói nem csak a könyvtárosokra gondoltak. Ez az eljárás az információs terület bármely részén tevékenykedő szakemberekre is kiterjeszthető, alkalmazható, akik az információs szakma valamelyik ágazatában legalább 3–5 éves gyakorlattal rendelkeznek.

Ha arra a kérdésre keressük a választ, hogy van-e haszna a minősítési rendszernek, akkor a válasz kétségtelenül: igen. Hasznos, mert egyértelmű keretrendszer. Hasznos annak indokán is, mert biztosítottá vált az egységes elfogadása, hiszen európai szinten járul hozzá a szakmai elismertséghez. Eredményes azért, mert mindenki megismerheti a nemzetközi követelményeket, így önmenedzselését ahhoz igazíthatja. Munkavállalás esetén az adott személy piaci értéke bizonyítható. Egy vállalat, egy közgyűjtemény humánerőforrás-politikáját a nemzetközi szinthez tudja viszonyítani, fejleszteni, a továbbképzéseit annak irányába tervezni és lefolytatni. A felsőoktatásban zajló szakképzést alakítani, korszerűsíteni tudják általa. S hasznos azon szakemberek számára is, akik önértékelés céljából veszik górcső alá saját tudásukat, képességüket.⁷

2.2. „Minősített könyvtárban minősített könyvtáros” – megkésett gondolatok?

Magyarország Európai Uniói tagságára az egész ország készült. Az európai színvonal biztosítása nemcsak a gazdaság, az oktatás, az egészségügy számára vált stratégiai célúvá, hanem a közgyűjteményi szakterületen is.

– A 2003–2007 közötti országos stratégia az európai minőségű szolgáltatásokat, a minőségbiztosítást, a minőségfejlesztést, az élethosszig tartó tanulást, a könyvtári rendszer valamennyi tagjának egyenrangú kezelését, az esély-

egyenlőséget irányozta elő. Negyedik pontja a könyvtáros életpálya vonzóbbá tételét fogalmazta meg küldetésül.⁸

- A portálprogram rámutat arra, hogy a könyvtáros nemcsak önmaga fejlesztéséért felelős, hanem azokért a használókért is, akiknek képzetését végzi.⁹
- A „Könyvtári minőségfejlesztési program 21” c. projekt az egységesen magas színvonalú könyvtári szolgáltatások és a különböző könyvtártípusra vonatkozó irányelvek kidolgozásának érdekében jött létre.¹⁰

A Könyvtári Közös Értékelési Keretrendszer (KKÉK) szempontrendszerének segítségével tudja elkészíteni egy közgyűjteményi intézmény (könyvtár) a saját önértékelését. Az értékelés kilenc kritériuma közül a harmadik foglalkozik az emberi erőforrásokkal, mint egy intézmény sikerének meghatározóival, mint egy szervezet legfontosabb értékeivel. Minőségi munkát végző, szakmájában kompetens könyvtáros nélkül nincs minőségirányítás, minőségfejlesztés, minőségmenedzsment. Ott magas a szervezeti kultúra, ahol a szervezet iránt erős az elkötelezettség, és az egyéni célok is elérhetővé válnak. A KKÉK jelzi azokat a kötelező, és ajánlott dokumentumokat, amelyek a minősítési folyamat során az önértékelést hatékonyan támogatják. Az ajánlott dokumentumok között nevezi meg a keretrendszer a munkatársak önvizsgálatára létrehozandót is.¹¹

Összegezve: mind a könyvtárak minősítésére megalkotott keretrendszer, mind az országos stratégiák támogatják küldetésükben a CERTIDoc kompetenciamodelljét. Párhuzamosság vonható a Minősített Könyvtári cím és az információs és könyvtáros szakemberek minősítésének megszerzése között. Csak néhány példa:

minősített könyvtár (KKÉK) **minősített szakember (CERTIDoc)**

-
- önértékelésen alapszik,
 - megmutatja, hogyan változott az értékelt (honnan hová jutott),

- dokumentációs pályázati anyag összeállítása szükséges,
- megmutatja a fejlesztési lehetőségeket,
- értékelő szakmai bizottság dönt róla,
- 5 évre szól,
- meghosszabbítható, visszavonható,
- EU-kompatibilis,
- presztízsnövelő címek megszerzését biztosítja.

2.3. Érvek, ellenérvék, vélemények – válogatás az interjúkból

Az *Éric Sutter* és *Agnes Grebot* által vezetett továbbképzés a Könyvtári Intézetben újabb előrelépést jelentett a honosítás felé.¹² A résztvevők megismerték a CERTIDoc működési szabályzatát, a működtetés feltételeit, a problémákat, a tennivalókat, a vizsgáztatás körülményeit és buktatóit. A hazai törekvések legkompetensebbjeit emiatt éreztem megszólítandónak. Interjúalanyaim között volt könyvtárigazgató, aki vezetői státusza mellett oktat, illetve olvasószolgálati munkát és múzeumi feladatokat is ellát; városi könyvtárigazgató; egyetemi-vállalati kapcsolatokért felelős szakember; osztályvezetők és humánerőforrás-képzések koordinátora; könyvtáros; felsőoktatási intézmény tanárai, adjunktusai. A kérdések és válaszok nem teljes tárházát tárom az Olvasó elé, hanem a lényegi meglátásokat kiemelve vagy szó szerint idézve, ám az egyensúlyt megtartva az érvek és ellenérvék között. Polemizálásom abban, hogy van-e egységes elképzelés és közös akarat, hamar választ nyert.

Az első kardinális kérdésre – **„Előreláthatólag mikor indulhat el Magyarországon az információs szakemberek minősítési rendszere?”** – nem született egyöntetű válasz, mivel *„úgy tűnik jelenleg nem egyértelmű sem a szándék, sem az igény a minősítésre.”* Ez a megfogalmazás kifejezi azt a bizonytalanságot, amely körülveszi a rendszert hazánkban. A kételkedők mellett az „optimistább tábor” már 2011-et is elérhető célnak vélte. A legtöbben komolyan hiszik, hogy a CERTIDoc működni fog hazánk-

ban, reális időhatáron, azaz 1–3 éven belül, ám a folyamat bevezetése több feltétel megteremtését igényli. Egyik, hogy legyenek már CERTIDoc-minősítésű könyvtárosaink. A kérdés valójában az, hogy egyáltalán legyen-e valamiféle mérőműszer, értékelő rendszer a szakma kezében? Konszenzus nincs igazán. Igazolja ezt a szakemberek közötti véleménykülönbség is: *„nem érzem fontosnak, hogy a könyvtárosok külső bizottságok előtt szerezzenek minősítést. Nem látnám ennek hasznát és értelmét sem, de látom az okozott stresszt, az esetleges bizottságok hatalmát. Nem tudom, mely másik szakmának kell külső bizottságok előtt megméretnie magát, nem kis munkával bizonyítania rátermettségét.”* Bár: *„A CERTIDoc rendszert jobban el tudom képzelni, mint a vezetői értékelés (és az önértékelés) támpontját, irányelveit, bár a legjobb fokozatok szinte elérhetetlen kiválóságot tükröznek, az „átlagos” munkatársak számára riasztóak lehetnek.”*¹³

Bognárné Lovász Katalin tanárnő helyes megoldásnak azt látná, ha *„a Minősített könyvtár és a Könyvtári minőségi díj bevezetésével együtt indulna meg ez a folyamat is. A minősítési folyamatnak egy része lehetne a minősített könyvtárosok számának megadása, ezzel is pontokat lehetne szerezni.”* Viszont maga is érzi, hogy a szakmában ennek még nem jött el az ideje, különösképpen, amikor megélhetésért küzdenek a könyvtárak és könyvtárosok.

© Kulcsfontosságú tennivalók és a bevezetést gátló tényezők?

A két legfontosabb lépés: a döntéshelyzetben lévő szakemberek meggyőzése a minősítés előnyéről, illetve egy szervezet megbízása vagy létrehozása, amely egyértelműen felvállalja a CERTIDoc ügyét. A minősítési eljárás feltétele egy olyan működő testület, amely az adminisztrációtól kezdve, a minősítés levezénylésén át, egészen a tanúsítvány kiadásaig átfogja a folyamatot. A kérdés, hogy ki? Vélemények szerint az *„MKE-nek kellene lépnie”* az ügy érdekében, több aktivitást kellene nyújtania. *„2007-ben a «Versenyképes ország, versenyképes könyvtá-*

rossal» projektben elkötelezte magát a rendszer elfogadása és alkalmazása mellett. Feladata lenne a minősítő bizottságok felállítása és az értékelést végző munkatársak képzése. Munkájában nyilván szívesen segítene a Könyvtári Intézet is.”¹⁴ A 2011. évi tavaszi MKE tisztújító közgyűlést követően, meg kell bizonyosodni arról, hogy az új vezetőség szintén elkötelezett lesz-e a megvalósítást illetően.¹⁵ A válaszadók többségében tehát az MKE körvonalazódik legoptimálisabb működtetővé, ám tény, hogy civil szervezet szerepe kissé szokatlan a hazai könyvtári hagyományokban.¹⁶ Nem elhanyagolható momentum az sem, hogy kellően ismertek legyenek a CERTIDoc célkitűzései. A könyvtárosokat érdekeltté kell tenni (magasabb fizetés, gyorsabb előmenetel) abban, hogy megszerezni akarják valamelyik nivót. „Emelkedjen a könyvtáros szakmai, társadalmi megbecsülése, és a megbecsülés kivívásáért minél többet meg kell tenni. A fizetési besorolásokat igazítsák a rendszerhez, ne csak az évek elismerése történjen. Ehhez szükség van arra is, hogy a könyvtárak finanszírozása javuljon, valamint a továbbképzési rendszer szakmai és anyagi alapjai biztosítva legyenek és a könyvtáros képzés igazodjon/közelítsen a CERTIDoc-ban fontosnak tartott kompetenciák oktatásához.”¹⁷

Agnes Grebot a minősített szakembereket reklámként, jó gyakorlatként vonná be a megismertetés folyamatába. Legyen néhány önként vállalkozó szakember, aki végigjárja a minősítés útját valamelyik külföldi szervezetenél. Majd „országjáró körútjaik” során elmondhatnák, hogy miképp készültek a vizsgára, mire használható a bizonyítvány, s akár belőlük alakulhatna meg a minősítő bizottság. Ennél nagyobb problémának véli az egyik válaszoló könyvtárvezető, hogy a „szakmai vezetők véleménye megoszlik abban, hogy kell-e egyáltalán ez a rendszer, kell-e a minősítés.”¹⁸ Az egész rendszer bevezetését nemcsak a már említett szakmai megbecsülés, finanszírozási kérdések hátráltatják, hanem az érdektelenség, a nem megfelelő motivációs rendszer, sokszor a belső motiváció és az ismeret hiánya.¹⁹ A CERTIDoc nem egy általános

megoldás, nem húzható rá mindenkire. Csak bizonyos korosztályú, ám különböző képzettségi szintű, és főleg nemzetközi környezetben dolgozó könyvtárosoknak előnyös.²⁰

Az információ- és tudásmenedzsment szombat-helyi tanszéki kutatójaként Pálvölgyi Mihály azt várja előzetesen, hogy széleskörűen nyerjen elfogadást, „hogy a könyvtárosoknak számos kompetenciaterületen sokrétű, minimum alapvető kompetenciákkal kell rendelkezniük, s ehhez kapcsolódva néhány kiemelt kompetenciaterületen magasabb szintűekkel. Minden könyvtárosnak ismerete kell, hogy legyen az európai uniós kompetenciaterületekről, azok szintjeiről. Külön hangsúlyozni kell, éppen az EU-s kompetencia-követelményeknek való megfelelés céljából, a nyelvi, szaknyelvi kommunikációs ismereteket. Sokféle könyvtártípus közül a felsőoktatási-kutatási, a megyei, városi könyvtárak, illetve szakkönyvtárak jönnek elsősorban számításba, de jó lenne, ha az általános és középiskolai oktatást szolgáló könyvtárosok számára is egy követhető vezérfonal lehetne.” Konklúzióként Hegyközi Ilona szavaival élne: „Mindenekelőtt a szakma komoly elhatározása (döntése!) kell hozzá.”

© Egyedi, a magyar rendszerre jellemző elképzelések

Ilyen elképzelések nem különösebben fogalmazódtak meg. Tény, hogy a CERTIDoc egy alaposan kidolgozott, standard modell, s olyan nemzetközi keretkövetelmény, amelyhez igazodnia kell a magyar adaptációnak is. Ugyanakkor, a szinteknek való megfelelés során, számos magyar szempontból fontos elvárás lehet azonosítható. A 2010. júniusi tréning résztvevőiben is megszületett az a gondolat, hogy szükség lenne néhány fogalmat, megnevezést a magyar könyvtárosok számára világosabban megfogalmazni.²¹ Megoldásként a referenciagyűjtemény kibővítését javasolja Agnes Grebot úgy, hogy néhány magyar képzési fokozatra és annak sajátosságaira kellene átformálni. A legfőbb igény, hogy magyar nyelven is teljesíthető legyen az „előminősítés”.

Nemzetközi viszonylatban megfigyelhető, hogy

nincs tömeges jelentkezés a minősítés megszerzésére. 2005–2008 májusa között 12 szakember kapott valamilyen minősítést. Jelenleg a franciaországi ADBS 28 tanúsítványt szerzett szakembert tart nyilván.²² A CERTIDoc Italia 2009-ben 2 minősítést adott ki Olaszországban, 1 technikai és 1 menedzseri nívónak megfelelően.²³ Joggal merül fel tehát a kérdés, hogy: **lesznek-e pályázóink? Kik és mivel inspirálhatók?** Motiváltak lesznek, vélik:

- azok, akik felismerik a minősítés szakmai jelentőségét;
- a fiatalok, akik ambiciózusak, külföldön is szívesen megmérettetnék magukat, és magasabb beosztásra törekednek;
- azok a könyvtárosok, akik elfogadják szakmai tevékenységük bemutatását kompetenciáikon keresztül, ami még nem egy elterjedt módszer,
- akik képesek annak bizonyítására, hogy a kompetenciákat a megcélzott szint elvárásainak megfelelően tudják hasznosítani;
- akik tanácsadók szeretnének lenni, s könnyebben bekapcsolódhatnak általa a nemzetközi vitákba és oktatásba (ösztöndíjak odaítélése);
- azok az alulképzett könyvtárosok, akik a ledolgozott éveiket és szakmai tapasztalataikat így szeretnék elismertetni;
- akiket presztízs szempontok vezérelnek, mindaddig, amíg a minősítésnek nem lesznek rendelkezésben meghatározott előnyei előléptetésben, fizetésben;
- akik fel tudják használni nemzetközi kapcsolatok fejlesztésére, illetve nemzetközi projekteken való részvételre;
- alighanem mindenki, aki ad magára.

Különböző tényezők alapján szelektálni lehet azokat a könyvtáros státuszokat, társadalmi köröket, akiknek érdeke lesz a pályázás. Az MKE és a Könyvtári Intézet sokat tett már a megismertetéséért és továbbra is napirenden kell tartani ezt a kezdeményezést, dönteni kell a sorsáról.²⁴ Ösztönzőleg hatna, ha egyértelmű előnnyel járna a munkahelyi előmenetelben vagy éppen az állásinterjúk alkalmával. A szakma garantálná az elismerést úgy felelősségben, mint fizetésben.

Sok elhivatott könyvtáros van közöttünk, akik lesznek annyira motiváltak, hogy hírt adjanak magukról és könyvtárukról. „*Részletes tájékoztatással, esetleg workshopokkal, továbbképzésekkel, a készülő szakdolgozat eredményeinek internetes megjelentetésével: kapcsolódó fórummal, bloggal, twitterrel, esetleges kérdésekre való válaszadással.*”²⁵ A CERTIDoc minősítés komoly eljárási díj megfizetésével jár. Így ennek az összegnek az átvállalásával lehet motiválni a munkatársakat, beosztottakat. Az európai eljárási díjak különböző mértékűek, így itthon is kalkulálni kell ezeket a térítéseket.²⁶ A díjnak fedeznie kell egyrészt a rendszer működtetését, másrészt nem lehet irreálisan magas, mert elriasztja a jelentkezőket. Az adminisztrációs költségek, a bizottsági és a zsűrizést végzők tiszteletdíja több tízezer forint körül valószínűsíthető. Reális díjnak a fizetés minimum 7 – maximum 25%-át tartották.

© **Fontos-e, hogy minél több tanúsítványt szerzett információs szakember legyen?**

A vélemény megoszlik. Hegyközi Ilona szerint: „*fontos lenne, különösen akkor, ha a szisztéma kidolgozói, a nyugat-európai egyesületek ezt országukban működtetik és tovább is fejlesztik. Fontos lenne azt látni, hogy ott sokan megmérettetik magukat, tehát valóban Európa szerte használják és elismerik a CERTIDoc rendszert.*” Európaiság, közös európai gondolkodás érdemi hasznát erősíti Pálvölgyi Mihály is. A kompetencia-felfogás közelebb hoz bennünket a közös európai értékekhez, s ezzel a kompetencia módszertan terén is egységesség bontakozhat ki. „*Akik megszerzik, úttörő szerepet töltenek be, húzóerőt jelentenek. Intenzívebben fejlődhetnek azok a képességek, melyek az EU, és azon belül hazánk versenyképessége szempontjából elengedhetetlenek.*” Hozzájárul a szakma presztízsének növeléséhez, valamint folyamatos és objektív kontrollt jelent a szakmai ütközésség fenntartásában mind egyénileg, mind közösségleg. A másik „tábor” éppen az ellenkezőjét vallja: nem érzik lényegesnek, hogy tömegével jelentkezzenek könyvtárosaink a kompeten-

ciavizsgálatra. Nem a mennyiség a fontos. A szakirodalom és a külföldi minták azt mutatják, hogy nem a minősítettek száma az elérendő cél. *Gaálné Kalydy Dóra* azt tartja elsődlegesnek, hogy „*legyen minősített munkatársunk az 1. szintre, a 2. szintre és a 3. szintre is. Így látható lenne, hogy a minősítés itt azt jelenti, hogy ki miben jó, és nem az ellenkezőjét.*”

Az interjúkérdések utaltak azokra a nehézségekre és elvárásokra, amelyek áthatják a magyar adaptálási tevékenységet. Több lépcsőfokot kell annak érdekében megtenni, hogy tanúsítványt foghasson kezében az első Magyarországon CERTIDoc minősítést szerzett könyvtáros vagy információs szakember. Jelenleg egy dolog biztos, hogy vannak bizakodók, vannak kételkedők, vannak várakozók, és vannak elutasítók. Vegyések az érzések és különféle mélységűek az ismeretek a CERTIDoc-kal kapcsolatban, ezt bizonyítják a kérdőíves vizsgálat eredményei is.

2.4 A CERTIDoc ismeretének vizsgálata – kérdőíves felmérés 2011 elején

A kérdőíves felmérések eredményeit, hiteles és valós képalkotását többen vitatják. Jómagam mégis azt gondoltam, hogy a vélemények összegyűjtése újabb adalék a rendszer honosításához. Kíváncsi voltam:

- mennyire ismert a CERTIDoc;
- akik nem ismerik, mutatnak-e hajlandóságot, hogy erről halljanak;
- akik ismerik, azok milyen mélységű információval rendelkeznek;
- melyik szakmai fórum a legerősebb információforrás e témában;
- a 33 szakterületen nem lehet mindenki azonos képességen, éppen ezért melyik terület az, amely leginkább képzést igényel;
- mit gondolnak a terminológiáról, vagy csak az adaptáláson munkálkodó szakemberek érzik a tárgyalt problematikát;
- fontosnak gondolják-e, hogy egy-egy könyvtár típus vezetésére megbízott információs szakember egy magasabb fokú tanúsítvánnyal rendelkezzen;

Előzetesként le kell szögeznem, hogy a bemutatott eredmények nem reprezentálják maximálisan az országos szakmai véleményt. A beérkezett válaszok mennyisége erre az indok. A hiba több mindenben kereshető. A kérdőív szerkezetében, a téma iránti érdektelenségben, vagy általában a kérdőívek kitöltésével szemben támasztott negatív érzésben, akaratgyengességben. Összesen 310-en kattintottak az űrlapomra és átlagosan 50-en nem válaszoltak minden kérdésre. Trendek, elvek nem vonhatók le az eredményekből, ám elképzelést, érdekes vélekedést mégis közvetítenek.

© Szociológiai mutatók

A válaszadók átlagéletkora 44 év volt, s legtöbben diplomával rendelkezők. Doktori fokozattal 11 fő, főiskolai és egyetemi oklevéllel 237 fő, középfokú vagy egyéb végzettséggel 12 fő rendelkezett. A legtöbb információ a közkönyvtárosok (45%) közül érkezett. Emellett felsőoktatási könyvtárosok, iskolai könyvtárosok, nyugdíjasok, köztisztviselők, informatikusok, pedagógusok, információs szakemberek és hallgatók töltötték ki a kérdőívet. A főváros-központúság a vizsgálatomban is érződött (25%). A megyeszékhelyekről 33%, városokból 20%, míg a kisvárosokból, községekből 22% mondott véleményt kérdéseimre.

© „CERTIDoc kérdések” értékelése

Hallott-e már az információs szakemberek európai minősítési rendszeréről a CERTIDoc-ról?

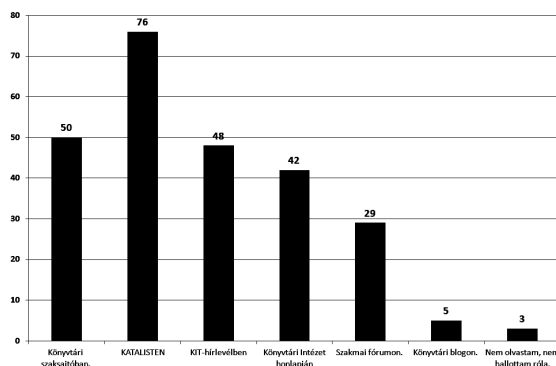
A 235 értékelhető válaszból 140 fő (59,07%) IGEN-nel, míg 95-en (40,08%) NEM-mel válaszoltak. Az utóbbiak közül 82-en ismerni szeretnék a modellt, a minősítés folyamatát. Az elgondolásom bizonyosságot nyert, kevés információval rendelkeznek a kollégák. Mi lehet az oka? Nincs erős szakmai érdekképviselő a referenciának? A „felvállalás” és az érdeklődés hiányát vélem magam. Nagyobb odafigyelést kap a minősítő rendszer, úgy hiszem, ha Magyarországon is révbe ér a CERTIDoc program. Lesz működtető apparátus, lesznek „hívók”, és lesznek jó példával szolgáló minősített szakemberek.

© **Hol olvasott, hol hallott erről a minősítési rendszerről?**

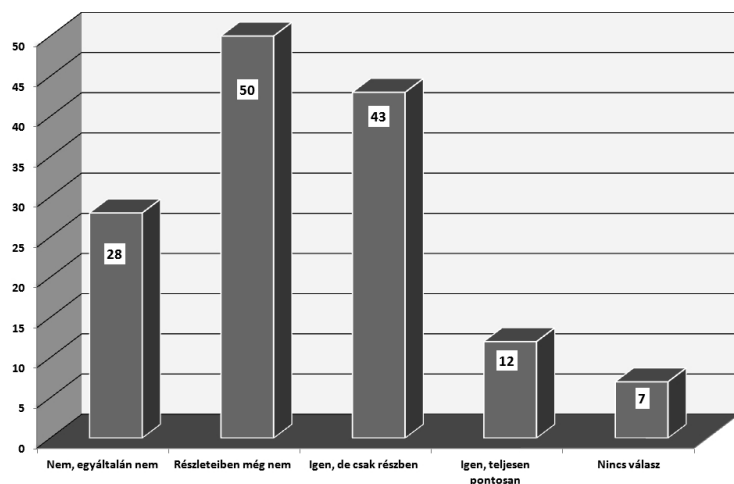
Sokféle információforrás áll rendelkezésére a könyvtárosoknak, ha a szakma elképzeléseiről, új téziseiről, különböző változásairól akar értesülni. A nyilvánosság megteremtésére adott a lehetőség. A minősítő rendszer kommunikálásában vitathatatlan a könyvtárosok levelezőlistájának (KATALIST) léte, működésének aktuális volta. Azt gondolom, a számadathoz hozzájárult Agnes Grebot folyamatos tájékoztató munkája, amelyet a kompetenciamodell megismertetése érdekében tett. A könyvtári szaksajton belül a TMT, a 3K és a Könyvtári Figyelő került megnevezésre a kitöltők által. Szakmai fórumként a legtöbbet említett forrás az MKE „Versenyképes ország, versenyképes könyvtárossal” rendezvénysorozata volt.

© **Ismeri-e a minősítés megszerzésének pontos folyamatát? Ismeri-e a CERTIDoc alapjául szolgáló LIS Euroguide kompetenciakategóriáit?**

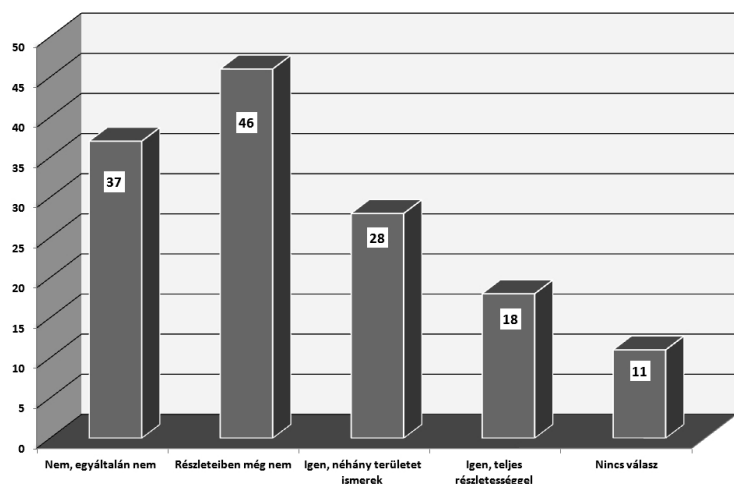
A LIS Euroguide referenciagyűjtemény alapidokumentuma a minősítő eljárásnak. Olyan útmutatásokat – kompetenciák, tulajdonságok, minősítési szintek – tartalmaz, amelyek a pályázó önértékelésének elvégzéséhez elengedhetetlenek. Míg a szakmai fórumok sokszínűsége pozitívan mutatkozott meg, addig a két kérdésre adott válaszok összesítése más eredményeket tükrözött. A CERTIDoc minősítés megszerzésének teljes folyamatát nagyon kevesen ismerték, ahogyan a kompetenciaterületeket teljes részletességgel szintén nem. A referenciagyűjtemény és a teljes eljárási folyamat további tájékoztatását, tanítását vetítik elő. Saját tapasztalataim (a szituációs játék) igazolják, hogy minősítés követelményeit, szabályait, formuláit tanulni kell.

Információforrások szerinti megoszlás

A minősítés folyamatának ismerete

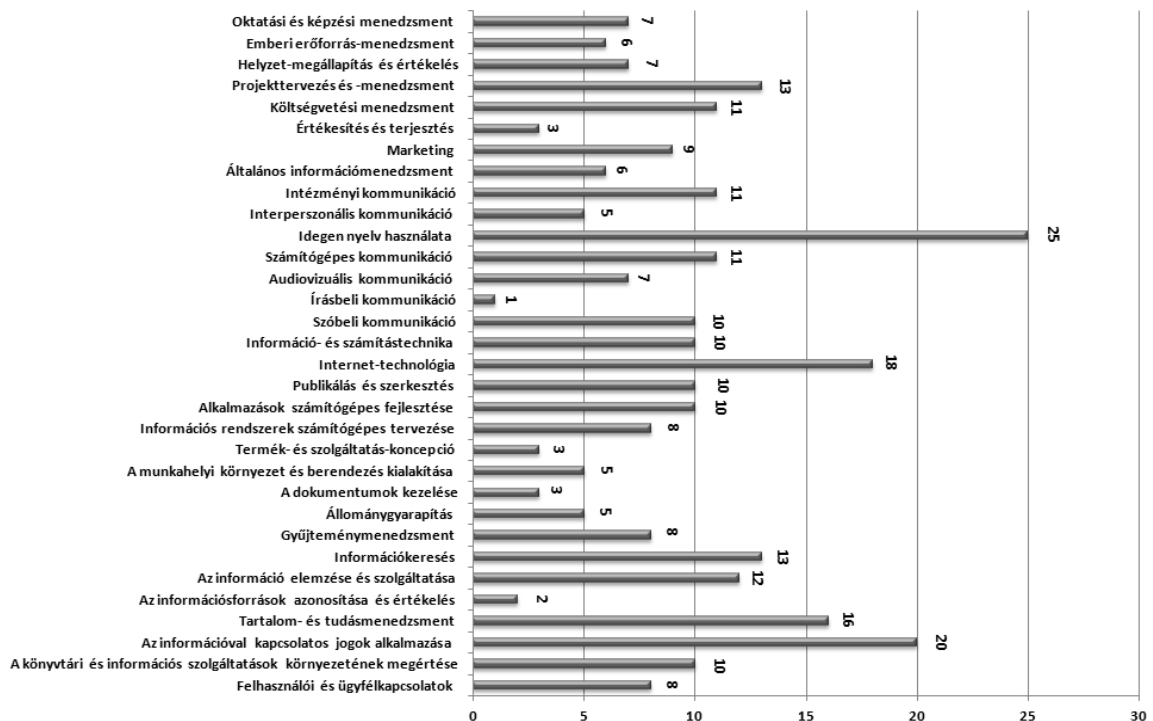
A kompetenciaterületek ismerete

© **Egyes kompetenciaterületek fejlesztésére irányuló kérdések.**

A LIS Euroguide kompetenciaterületeinek fejlesztésére adott válaszok ötletül szolgálhatnak a különböző akkreditációs tanfolyamok szervezőinek. Az önértékelés eredményeként kirajzolódik a szakterületek erőssége és gyengesége. Szinte minden területen mutatkozott némi továbbfejlődés iránti igény. Az *idegen nyelv* használata látszik a leggyengébb láncszemnek a szakterületek sorában. Információgazdag világunk kontrollját adják, működését szabályozzák az *információval kapcsolatos jogok*. A gyakori változások, olykor a kidolgozatlanság, maga az egész jogkövetés kevésbé teszi szimpatikussá, kezelhetővé a témát. Iránymutatást, tanulást, magyarázatot követelő. Nem meglepő a 3. helyen szereplő *internet-technológia* tanulásának szükségessége, hiszen gyors fejlődése, a megújuló könyvtári alkalmazások és szolgáltatások naprakészséget várnak el. Bizonyosságot nyert a válaszok értékelésével, hogy a LIS Euroguide összeállítói körültekintően jártak el, amikor a 33 kompetenciakategóriát egybegyűjtötték. A

kitöltők 91,34%-a tartotta elégségesnek, sőt ebből 18,90% nagyon is részletesnek a szakterületeket. Ám, ha végiggondoljuk, hogy mennyire sokszínű egyéniség a 21. század könyvtárosa (pl. digitalizál, e-dokumentumokat állít elő és megoszt, távoktatási tananyagot készít, részt vesz közszolgáltatások alkalmazásában és bevezetésében, stb.), akkor már több mint „5 szakterületen” és több mint „33 kritériumban” kompetens. A CERTIDoc aktualizálása, harmonizálása az IT-társadalomban folyamatosan végbemenő változások miatt is indokolt. A korrekciót támasztja alá a Digitális Menetrend, az ésszerű és a fenntartható fejlődés érdekében létrehozott Európa 2020 stratégia egyik eleme is.²⁷ Szűkebb hazánk vonatkozásában a Digitális Megújulás Cselekvési Terv, amely az európai szintű versenyképességhez kapcsolódva idealizálja azt a szakmai és gyakorlati kompetenciát, amely elvárható a szolgáltató emberektől,²⁸ Az innovációt, az alternatívákat szem előtt tartva, az információs szakemberek tevékenységeit újraértelmezve lehet frissíteni a meglévő minősítési rendszert. (Kell is!)

Fejlesztendő kompetenciaterületek

© ***A minősítési szintek, a megszerezhető fokozatok elnevezése***

Önkéntes vizsgámmal hozzájárultam több rejtett probléma azonosításához, amely olykor hasonlóságot mutatott az ADBS által felvetettekkel. Ezek közül is speciális megoldás vár a terminológiára, ugyanis a középső két nivó - a technikai és a menedzseri szint - fogalma nehezen működik magyar vonatkozásban az 'euroreferentiel' értelmezése szerint.²⁹ A technikai megnevezés a hazai könyvtáros szakterületen nem ismert, nincs is erre vonatkozó képesítés. A legtöbb esetben a terminológiát megfelelőnek tartották a válaszadók. Azt gondolom, a vélemények aránya megváltozna, miheyst személyesen tapasztalná meg valaki az önértékelés készítésének és a pályázandó minősítési szint eldöntésének nehézségét. Javaslatok a fogalmakra:

– ***Könyvtári és információs ASSZISZTENS*** – 20% változtatna rajta.

Új formája: végrehajtó; könyvtár és információs szakember – I. szint; könyvtári kisegítő; könyvtárkezelő.

– ***Könyvtári és információs TECHNIKUS*** – 41% mást javasol.

Új formája: szakalkalmazott; tájékoztató; könyvtár és információs szakember – II. szint; projekt-koordinátor; könyvtáros; szakember; könyvtáros asszisztens.

Kapott vélemények: Magyarországon a technikai szint a diploma alatti szintnek felel meg. Ez számomra megegyezik az asszisztensi szinttel. Talán a könyvtári és információelemző (analitikus);

– ***Könyvtári és információs MENEDZSER*** – 25% gondolja a változást.

Új forma: középvezető; könyvtár és információs szakember – III. szint; könyvtáros; szakember (a menedzser nem ért semmihez igazán)

Kapott vélemény: a gyakorlatban konkrét válaszokra van szükség, mely magasabb szintű az előző kettőnél. Javaslat: könyvtár-informatikus, tájékoztató könyvtáros

– ***Könyvtári és információs SZAKÉRTŐ*** – 14% javasol változást

Új forma: felsővezető; könyvtár és információs szakember – IV. szint; könyvtáros; főkönyvtáros/könyvtári tudományos munkatárs

Kapott vélemény: Magyarországon nem működnek ezek a szakmai szintek.

A döntést nem a szakmai tudás határozza meg.

© ***Fontosnak tartja-e, hogy a CERTIDoc-ot mielőbb bevezessék hazánkban?***

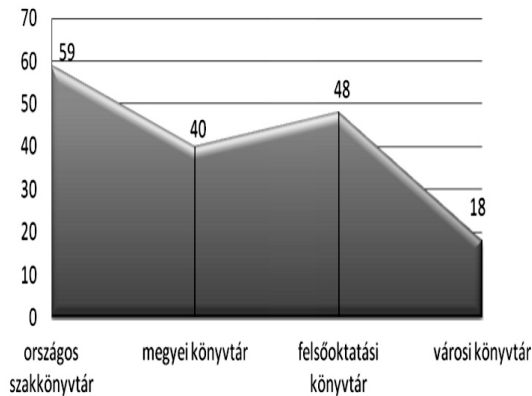
A minősítési rendszer mielőbbi működése nem a legkardinálisabb kérdés a könyvtári szakterületen. Megértem, elhiszem, ám megerősítheti az adaptálókat munkájukban az a tény, hogy fontosnak érezte válaszadóim 36%-a a teendőt. Összhang mutatkozott a kitöltők és az interjúalanyok között abban, hogy ha már EU-kompatibilis rendszert kívánunk adaptálni, akkor a tanúsítvány az Európai Unióban elfogadott legyen, és az információs szakember szakmai önéletrajzát akár helyettesítse is.

© ***Értékelés a különböző típusú könyvtárak vezetéséhez szükséges minősítési szintek megszerzéséről***

Talán azzal kezdeném, hogy kérdőívem utolsó kérdései kiütötték néhány könyvtáros munkatársnál a biztosítékot. Abszurdnak, elfogadhatatlan gondolatnak vélték azon kérdéseimet, amelyek a vezetői követelményekre irányultak. A különböző könyvtártípusok vezetéséhez társított szintek vizsgálatával nem a megszerzés kötelezővé tételét kívántam sugallni. Nem is lehet kötelező, hiszen a rendszert nem erre találták ki, önkéntessége miatt sem. A követelményt a szakmai és gyakorlati tudás birtoklásában, a képességekben, a készségekben, a hozzáértésben érzem. A kérdéssorok inkább szóltak annak az elvárható tudásnak és kompetenciáknak, amelyek a státusszal kell, hogy együtt járjanak, mint magának a tanúsítvány megszerzésének. Összefoglalva az eredményeket, az országos szakkönyvtárak, a felsőoktatási könyvtárak és megyei könyvtárak vezetéséhez a szakértői (4.) szintű tudás a *legfontosabb* elvárás. A megyei

könyvtárak esetében viszont meggondolandó a legmagasabb nivå. A városi könyvtárak vezetéséhez nem követelmény az ilyen magas szintű készség, jártasság, tudás.

Szakértői (4.) szintű minősítés

A menedzseri szintű tudás, kompetencia megléte elvárt mind az országos szakkönyvtárak, mind a felsőoktatási könyvtárak vezetői felé. A megyei könyvtárak irányítására jóval relevánsabb ez a nivå, amelynek erősségét a grafikon is mutatja. A városi könyvtárak vezetésére elegendőbb a menedzseri szint megléte, mint a szakértői.

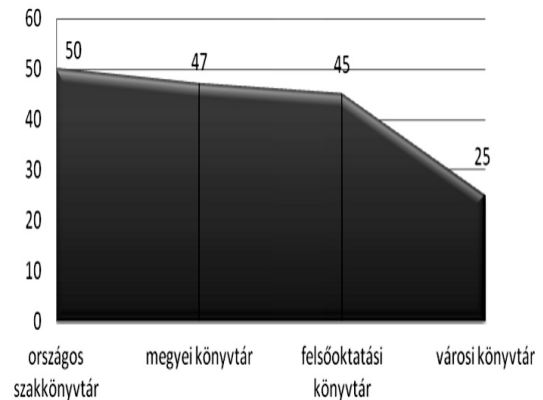
© **Kik lesznek motiváltak abban, hogy a minősítési eljárásban részt vegyenek? -**

Sokféle megítélés, pozitív és negatív kritika érkezett, amelyeket kommentár nélkül is érdemes átgondolásra felsorolni. A hasonló véleményeket összefoglaltam, ám alkalmanként meghagytam a pontos kinyilatkoztatás formáját:

- a vezetők, felsővezetők, középvezetők, vezetői pozícióra törekvők;
- az MKE és az Informatikai és Könyvtári Kamara (IKSZ) vezetői, akik állandó kapcsolatban állnak a külföldi társintézményekkel és könyvtáros szakmai szervezetekkel.
- Elsősorban a felsőoktatási vagy szakkönyvtárakban lesz ennek jelentősége. A városi könyvtárak (amelyek középkori példával élve a végvárak feladatát látják el a mai könyvtári rendszerben) szépen, csendesen teszik a dolgukat, gyakran magasan és jól képzett szakember gárdával, és nem érdekli őket a minősítés. Gyanítom, hogy a hátuk közepére kívánják.

- Akik felé képzésük során az oktatók természetes megfelelési követelményként említik a CERTIDoc-ot. (Főleg felsőoktatásra gondolok.)

Menedzseri (3.) szintű minősítés

- Akik külföldön, az Európai Unióban szeretnének elhelyezkedni és nem érzik elégnek a hazai diplomát.
- Azok a könyvtárak, amelyek pályáznak a minősített könyvtári címre.
- Akik törekednek az önmegvalósításra, a karrierépítésre.
- Fiatalok, nyelveket beszélő, ambiciózus ifjú könyvtárosok, akiknek fontos a pályán való előrejutás. Ebben különösen akkor lesznek érdekeltek, ha a jogszabályi környezetet (bértábla, előrejutási lehetőségek, vezetői megbízások, stb.) ehhez igazítják, főleg ha a könyvtáros pálya elismertsége a mainál lényegesen nagyobb lesz. Akik a szakma presztízsét szeretnék emelni.
- Egyrészt a munkába álló fiatalok számára elengedhetetlennek tartom az elhelyezkedési lehetőségeik növelése érdekében. Ezen kívül az ambiciózus 30-40-es korosztály. Az 50-es korosztályból a szakma iránt elkötelezett, rugalmas gondolkodású, az újdonságok iránt érdeklődők.
- A szakirányú felsőfokú végzettség nélküliek.
- Akiknek nincs sikerük, kevés az emberi alkalmasságuk, de sokra tartják a papírokat, mert azt hiszik, hogy egy diploma vagy más papír képes elfedni a rátermettség hiányát. Akik az

olvasókkal és a munkatársakkal eredményesek, azok nem kívánnak erről máshonnan papíron megerősítést, beérik a napi munka örömeivel. Félek, hogy a „szalanhülyék” még több lehetőséget kapnak az önigazolásukra.

- Természetesen a fiatalok, akikkel elhitetik, hogy minél több „iskolába” járnak annál többet fognak tudni. De ameddig ilyen óriási a szakadék a szakmai tudás és a valóságban lévő működési feltételek között, ameddig csak a közvetlen profit kitermelése a cél és nem szakmai szempontok élvezik a prioritást a döntéseknél, addig ez csak egy újabb felesleges ballaszttal terheli ezt az agyonfrusztrált szakmát. (Vagy az lenne a jó, ha a könyvtáros szakemberek is elhagynák az országot, mint az orvosok?) De egyetértek, hogy kellenek szakmai szintmérők, de nem egy kívülről ránk tukmált adminisztratív, költséges működésű rendszer.
- Ha ilyen lassan alakul a magyar adaptálás folyamata a motiváltság elmúlik, ahogy a fenti kérdés is abszurdum, hogy követelmény legyen bármely munkakör vagy vezető poszt betöltéséhez.
- Azok, akik úgy érzik, nem becsülik meg kellőképpen munkahelyükön.
- Alapvetően senki nem lesz motivált, esetleg a független könyvtári tudásmunkás.
- Akik hivatásnak tekintik a pályát, nem csak munkahelynek.

Ha összesíteni szeretném a különböző eredményeket, az egyes pontok gondolatsorát, akkor inkább jutnak eszembe kulcsszavak, mint hosszú tömör sorokat alkotó megfogalmazások, konzekvenciák. Mégpedig azért, mert a kulcsszavak egyértelműen azonosítják az akaratot, a feladatokat. Például: szándék, felvállalás, döntés, elkötelezettség, érdeklődés, érdek, érdeké tenni és válni, tájékoztatás, képzések (a kompetenciák azonosítása, önértékelés, minősítés folyamata), érték, presztízs..., költség.

3. CERTIDoc-kal vagy nélküle?

Jómagam, aki a magyarországi honosítás „kíváncsiskodója” lettem, és nem utolsósorban mint önkéntes játékos, csak egy válasszal élhetek: CERTIDoc-kal! Természetesen ellenérveket is tudnék felhozni az ellenzőket támogatva, ám én az adaptálás mellett állok ki. Nem azért, mert tömegeket megmozgató, forradalmian új találmány, hanem azért, mert rengeteg munkával, nemzetközi összefogással, egységes elismerésben részesülhet az információs szakemberek komplex tudása. A kiosztott európai nívók száma is azt tükrözi, hogy nem generál óriási igényt a rendszer, ami sajnos lassítja is a honosítás folyamatát. Ennek okán sem gondolom, hogy a magas kvalitású szakembereink nagy létszámban válnak országunk elhagyóivá a tanúsítvány megszerzésével. Természetesen magam is tudom, hogy a legnagyobb elismerést az elégedett olvasók, a sikeresen megírt pályázatok, a hangulatos és népszerű rendezvények, a gyermeki rácsodálkozások, a támogató szavak adják, ám az életen át tartó tanulás folyamatában szüksége van mindenkinek a mérőföldkövekre, „a hétprobákra”. A fejlődés, a fejlesztés körforgásában az ilyen lehetőségek teremtik meg a továbblépést. Támogatom a CERTIDoc-ot, mert

- megteremti a lehetőségét egy objektív, független minősítésnek;
- védeni képes az információs szakemberek érdekeit, főként, ha érdekeltté is teszik az egyént;
- saját nyelvén viheti végig a jelentkező a minősítési eljárást;
- mobilis mind földrajzilag (Európában), mind foglalkoztatásban;
- egy szervezet és az adott személy versenyképességét növeli;
- nem kötelező érvényű, szabad akaratából kéri minősítését bárki;
- struktúrája adaptálható, jól kitalált forma (tény, nem kevés költséggel jár);
- hatással van az oktatásra, a továbbképzésre – iránymutató.

„A CERTIDoc nemcsak az egyéni előmenetelben

*lehet hasznos, hanem mint oktatási téma is érdekes lehet. Mindenkinek szüksége van a karrierje során újra és újra írnia az önéletrajzát. Ha tisztában van kompetenciáival, akkor ütőképesebb életrajz írható.*³⁰ Az európai információ oktatása az EU-tagországok könyvtáros képzésében már az 1990-es években népszerűségnek örvendett. A magyar képzőhelyek (ELTE, a BDF, stb.) TEMPUS és LIS TEMPUS pályázatai az új európai tapasztalatok átadását és tantervbe építését valósították meg. Az uniós kompetenciarendszer integrálása a felsőoktatási képzésbe már 1999–2000 óta napirenden volt a NyME SEK Könyvtár- és Információtudományi Tanszékén is (akkor még Berzsenyi Dániel Főiskola). A szombathelyi és az eisenstadti tanszék ebben az időben a Phare CBC program keretében, regionális felsőoktatási együttműködésbe fogott, összehasonlító tanulmányok írásába, tanterv- és tananyag-fejlesztésbe. Ettől kezdve a hangsúly áttevődött a kompetencia-alapú képzésre.³¹

A lépések, amelyek a honosítás felé vezetnek, olykor az egyet előre, kettőt hátra ütemet vesznek fel. „Úgy tűnik, hogy egyes országokban egy kísérleti stádium után már nem igazán foglalkoznak vele. Sikertelen volt a folytatásra irányuló újabb közös európai pályázat is.”³² A francia egyesület (ADBS) új minősítési lehetőségeket vizsgál, amelyek nem kizárólag a szakmai tapasztalatokra épülnek, hanem pl. a továbbképzésekre. 2010 áprilisában kérdőívet küldtek szét a CERTIDoc-ban aktívan közreműködő könyvtári szövetségeknek, hogy értékeljék a jelenlegi helyzetet. Eredmény: *kevés a minősítés, új igények vannak.* Az ADBS adminisztrációs tanácsa úgy döntött 2010. december 9-én, hogy felfüggesztik a CERTIDoc minősítés kiadását. Nem kér fel több CERTIDoc „minősítő zsűrit”. Természetesen a pályázóknak megmarad a lehetőségük, hiszen továbbra is fordulhatnak a CERTIDoc ITALIA (Olaszország), SEDIC (Spanyolország), vagy a DGI (Németország) felé.³³ A francia ADBS visszakozik ugyan az európai minősítés folytatásától, ám a konzorciumi tagok nem partnerek a visszalépésben. Az eltököltségük a tevékenység továbbvitelére stabil. Bizo-

nyítékul új módszereket ajánlottak a további együttműködésre. Terveikben a LIS Euroguide frissítése és a terminológia egyeztetése egy wiki formájában helyet kapott.³⁴

A magyar könyvtáros szakma elindult az úton, s jómagam csak remélni tudom, hogy lépéseik előre visznek, még ha megtorpanás és bizonytalanság mutatkozik olykor az európai és hazai törekvésekben. A LIS Euroguide és a CERTIDoc nem a múlttól szól, hanem a jövőről. Működése biztonságát azok az önkéntes munkát végző könyvtári és információs szakemberek teremtik meg, akik fantáziát és lehetőséget látnak benne, s ezért szervezik az együttműködést, a konzorciumi munkát!

*„Általában életünk egyharmadát a munka teszi ki. Furcsa módon viszonyulunk hozzá: a legelmélyültebb és a legnagyobb megelégedést nyújtó perceket, büszkeségeket és identitást kapunk tőle [...] Ha az ember nem tűz ki olyan célokat, amelyek értelmet adnak életének, ha nem használja ki megfelelően szellemi adottságait, akkor mindezen jó érzések révén csak lehetőségeinek töredékét használja ki. [...] Aki megelégszik az-
zal, hogy „kertjeit művelje”, az nem élhet igazán jó életet. Álmok és kockázatok nélkül csupán az élet halovány látszatát tudjuk megvalósítani. A kivételes pillanatok teremtik meg a flow-élményt (a belefeledkezés vagy elköteleződés élményét), amelyek olyankor következnek be, ha az ember előtt meghatározott célok állnak.”³⁵*

Miért ne lehetne cél az európai minősítés megszerzése? Lehet! Nekem az lett, és már nem CERTIDoc próbajátékosként, hanem valószínűsítően, itthon Magyarországon!

Jegyzetek

1. A „Könyvtáros pálya vonzóbbá tétele” stratégiai munkabizottság feladatterve. <http://www.ki.oszk.hu/old/dok/bartosstrat.rtf> (Letöltve: 2011. február 10.)
2. LIS Euroguide. Budapest : OSZK Könyvtári Intézet, 2006. 75 p. http://www.certidoc.net/fr1/euroguide_hungarian.pdf (Letöltve: 2011. december 28.)

3. Mikor lesz CERTIDoc-minősítés Budapesten – a júniusi továbbképzés 1-2. - beszámoló a képzésről a KIT hírlevélben. <http://www.kithirlevel.hu/index.php?oldal=oldal&o=certidoc> (Letöltve: 2011. december 28.)
4. A CERTIDoc-ról írt pl. KOVÁCSNÉ KORENY Ágnes (TMT, 2005.), HEGYKÖZI Ilona (3K, 2007., 2011.), PÁLVÖLGY Mihály (3K, 2007.), Agnes GREBOT (Könyvtári Levelező/lap, 2007) Agnes GREBOT és HANGODI Ágnes (Könyvtári Figyelő, 2008.), TÖSZEGI Zsuzsanna (3K, 2008.), a KATALIST és a KIT Hírlevél is.
5. Kovácsné Koreny Ágnes: CERTIDoc. In: TMT, 2005. (52. évf.) 2. sz. <http://goo.gl/eUB3m> (Letöltve: 2011. december 27.)
6. Sutter, Éric: CERTIDoc előadása. MKE "Versenyképes ország - versenyképes könyvtárossal" elnevezésű projekt záró konferenciája 2008. május 28-án. Forrás: Könyvtári Intézet honlapja <http://goo.gl/ZuE5R> (Letöltve: 2011. február 4.)
7. Id. még ADBS - L'Association des Professionnels de l'information et de la documentation honlapja: http://www.adbs.fr/certification-des-competences-27662.htm?RH=ACCUEIL&RF=METIER_CERTIF (Letöltve: 2011. december 28.)
8. A könyvtári terület stratégiai céljai 2003 - 2007 között. Budapest, 2002. december <http://ki.oszk.hu/content/konyvtari-terulet-strategiai-celjai-2003-2007-kozott> (Letöltve: 2011. december 28.)
9. Portál program – a könyvtárügy stratégiája 2008–2013. Budapest : OKM, 2007. december <http://ki.oszk.hu/content/portal-program> (Letöltve: 2011. december 27.)
10. Könyvtári minőségfejlesztés 21 projekt. Budapest, 2005. 13 p. <http://ki.oszk.hu/content/k-nyvt-ri-min-s-gfejleszt-s-21-projekt> (Letöltve: 2011. december 27.)
11. Vidra Szabó Ferenc: Könyvtári Közös Értékelési Keretrendszer. Budapest : Könyvtári Intézet, 2010. 21–24. p.
12. Éric Sutter az ADBS Certification igazgatói bizottságának és a CERTIDoc európai konzorcium titkárságának tagja, Agnes Grebot ADBS projektmenedzser, CERTIDoc értékelő
13. A válaszadó nem járult hozzá nevének említéséhez
14. Gaálné Kalydy Dóra interjúkérdésekre adott válaszaiból
15. Hangodi Ágnes és Gaálné Kalydy Dóra uo.
16. Horváth Sándor Domonkos uo.
17. Agnes Grebot és Bognárné Lovász Katalin uo.
18. A válaszadó nem járult hozzá nevének említéséhez
19. Bognárné Lovász Katalin uo.
20. Agnes Grebot uo.
21. Gaálné Kalydy Dóra és Pálvölgyi Mihály uo.
22. A - Les Eurocertifiés (certificats délivrés par ADBS Certification) <http://goo.gl/eGPWD> (Letöltve: 2011. december 28.)
23. 2 nuovi titoli di certificazione in Italia. <http://certidocitalia.splinder.com/>
24. Hegyközi Ilona uo.
25. Pálvölgyi Mihály uo.
26. Vö. az ADBS <http://goo.gl/eyyeO>, illetve a DGI eljárási díjai: <http://www.dgi-info.de/QualiZertifizierung.aspx> (Letöltve: 2011. december 28.)
27. Az európai digitális menetrend. Brüsszel : Európai Bizottság, 2010. <http://goo.gl/Usw9z> (Letöltve: 2011. április 20.)
28. Vö. Digitális Megújulás Cselekvési Terv 2010 – 2014. Budapest : NFM, 2010. 208 p. intézkedési területeivel. <http://goo.gl/UY2Nm> (Letöltve: 2011. április 20.)
29. Vö. a francia és német alkalmazásokat, amelyek szintén eltérést mutatnak. Rittberger, Marc: CERTIDoc – Zertifikation eines einheitlichen Berufsbilds in Europa. In: Information, Wissenschaft & Praxis, 2004. (55. évf.) 1. sz. p. 7. http://www.certidoc.net/fr1/CERTIDoc_IWP_2004.pdf (Letöltve: 2011. december 28.)
30. Agnes Grebot-val folytatott beszélgetés alapján
31. Vö. Pálvölgyi Mihály: Az Európai Unió mint téma a könyvtárosok hazai képzésében és továbbképzésében. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2004. 51. évf., 3–4. sz. 138. p. <http://goo.gl/nsPIb> (Letöltve: 2011. december 20.)
32. Hegyközi Ilona interjúkérdésekre adott válaszaiból
33. Gayon, Elisabeth: Certidoc – la fin. 2011. március 17. <http://referentieleninfodoc.wordpress.com/2011/03/18/certidoc-la-fin/> (Letöltve: 2011. március 17.)
34. Hegyközi Ilona: Lépésről lépésre az európai minősítés meg-honosítása felé. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2011. (20. évf.) 4. sz. 9. sz.
35. Csikszentmihály Mihály: Az öröm művészete : flow a minden-napokban. Budapest : Nyitott Könyvműhely, 2010. 36–70. p.

Gazdasági nehézségek idején

Egyetemi könyvtári tapasztalatok Angliából

JUBB, Michael

JUBB, Michael: Challenges for Libraries in Difficult Economic Times: Evidence from the UK című cikkét (= Liber Quarterly, Vol. 20. 2010. No. 2. 132–151. p.) Mohor Jenő tömörítette

Az egyetemi könyvtárak számára az utóbbi tíz év soha nem tapasztalt mértékű változások időszaka volt. Az egyetemek gyors létszámnövekedése (mind a hallgatók, mind a személyzet tekintetében) együtt járt a digitális környezet irányába való lényeges elmozdulással, ami néhány alapvető változást hozott a könyvtárak és használók „működésének” módjában. További változások következnek még, megjósolhatatlan hatással a hallgatókra, oktatókra és a könyvtárakra egyaránt.

Ez idő alatt az egyetemi könyvtárak reagáltak a fejleményekre, megváltoztatták működésüket, és a legtöbbször költségvetésük nominális növekedését tapasztalhatták. A továbbiakban azonban szűkösebb körülményekre kell számítaniuk. A könyvtárak olyan időszak elé néznek, amikor

gyors és jelentős változásokkal kell megbirkóznuk, miközben költségvetésük csökken.

Jelen cikk alapját a *Research Information Network* által összegyűjtött és elemzett bizonyítékok képezik arról, hogy az Egyesült Királyság egyetemi könyvtárai hogyan kezelik ezt az új helyzetet. Két kihívást emel ki, melyekkel a könyvtáraknak szembesülniük kell.

Egyrészt hatalmasra nőtt a használók igénye a tartalmak iránti, amit immár a hét minden napján, napi 24 órában kaphatnak meg ingyen, hiszen (legalábbis Angliában) a költségeket a könyvtár viseli. Ugyanakkor sokan (főként a felsőoktatás világában) úgy vélik, hogy a könyvtár nyújtotta szolgáltatások az igényeikhez kevésbé igazodókká váltak. Úgy látják (és nem örülnek neki), hogy a könyvtári költségeket a saját

tanszéki költségvetésük kárára is támogatják. Kulcskérdés tehát a könyvtár és a használók közötti viszony alakítása és szorosabbá tétele. Másrészt – különösen a tudományos könyvtárakban – feszültség alakult ki a tudományos tartalmak gondozásának és hozzáférhetőségük biztosításának hagyományos szerepe és a „*több tartalom, új szolgáltatások nyújtása digitális környezetben*” elvárás között. Ebben a hibrid világban a hagyományos szerepeknek legalább egy része érték marad sok használó számára. Ahhoz azonban, hogy a könyvtárak a gyorsan változó világban maximális értéket nyújtsanak a használóknak, nélkülözhetetlenné vált új szolgáltatások kifejlesztése.

Költségvetés és pénzügyek

1998 és 2008 között az angol egyetemi könyvtárakra költött összeg 30%-kal, az intenzíven kutató egyetemek esetében (könyvtáraik a Research Libraries UK – RLUK tagjai) 48%-kal nőtt. Ám nőtt a hallgatók és a személyzet létszáma is, a kutatásra fordított kiadások összege pedig még gyorsabban. Így a teljes egyetemi kiadásokon belül a könyvtári kiadások aránya 3,4-ről 2,8%-ra, az RLUK könyvtárak esetében 3,2-ről 2,6%-ra csökkent. Az utóbbi két évben már keményebb anyagi környezetet tapasztaltak meg a könyvtárak, és nem csak Angliában. A *Charleston Observatory* szerint 2009-ben világszerte csökkentéssel szembesültek a könyvtárak. Az USA-ban 2008-ig a növekedés kissé lassabb volt, mint Angliában. Az ARL statisztikája szerint egyetemi tagjaik 2001–2007 között 12% növekedést tapasztaltak, ám 2008-9 és 2009–2010 között két harmaduk már átlag 5 (maximum 20) százalékos csökkenést élt meg, közel felük pedig további csökkenésre számít. A csökkenés kissé lassabban ékezett meg Angliába, de a könyvtárak több mint fele számít csökkentésre 2010–2011-re, és még többen (57%) jósolnak további csökkentést 2011–12-re. Ilyen körülmények között felújul a figyelem a személyzet, a tartalmak és a szolgáltatások

költségei közötti egyensúly iránt. A költségek megoszlása e három kulcselem között nagy különbségeket mutat intézményenként, de széles körű az egyetértés abban, hogy azokban a könyvtárakban, ahol viszonylag magas a személyzeti költség hányada, ennek az aránynak csökkennie kell majd.

A megtakarítás lehetőségeit keresve

Az új gazdasági helyzethez igazodás módjait keresve a könyvtárigazgatók a szolgáltatások, a személyzet és a tartalom-szolgáltatás „lefარასát” tervezik.

Személyzet

A személyzet költsége az Egyesült Királyság egyetemi könyvtáraiban átlagosan több mint fele a költségeknek, ám változik könyvtáranként (30–70% között) és könyvtár csoportonként is. Úgy tűnik, hogy magasabb a kisebb College-okban és az erősen szakosodott intézményekben. A személyzet létszáma 10 év alatt kb. 15%-kal, költségük 30%-kal, a kutató egyetemeken 45%-kal nőtt, ám az oktatók és hallgatók létszáma közel kétszer olyan gyorsan növekedett. Abban a közegben, amit a könyvtárakkal és a könyvtárosokkal szemben támasztott igények növekedése jellemez, az egyetemi könyvtárak igazgatói úgy vélik, hogy a személyi ellátottság már így is csökkentett szinten áll. Az egyetemi vezetők viszont az USA-ban és Angliában egyaránt személyzeti létszámcsökkentést terveznek, beleértve az oktatókat is, és – nem meglepően – a könyvtárakban is látnak erre lehetőséget. Ennélfogva az angol egyetemi könyvtárigazgatók háromnegyede (lényegesen nagyobb arányban, mint amerikai kollégáik) felkészült arra, hogy csökkentenie kell a könyvtári személyzet létszámát.

Többet tenni, kevesebb emberrel: ez komoly kihívás a könyvtárigazgatók számára. Sokuk szerint jelentős átalakításra, a személyzet átcsoportosítására van szükség, hogy oda összpön-

tosíthassanak, ahol a legnagyobb hatás érhető el: az információforrások gyors eljuttatására és azokra a szolgáltatásokra, amelyek pontosan megfelelnek az oktatók és hallgatók szükségleteinek. Ideális esetben így a létszámcsökkentés a tevékenységek, a költségek és a hatások összefüggéseinek jobb megértésén alapul. Mindennek hatékonyabb teljesítmény-menedzsmenttel kellene párosulnia, hogy a könyvtári személyzetnek világos képe legyen saját szerepéről, továbbá hajlandó legyen új szerepeket és új készségeket is elsajátítani.

Bár a könyvtáraknak vannak tapasztalatai az átszervezésekkel, azonban feszültségek vannak a még hatásosabb és hatékonyabb teljesítmény érdekében megkívánt keresztlátogatás-átrendezés igénye és a költségcsökkentésre való gyors válaszként adott létszámcsökkentés között. A jelek szerint ez utóbbit leginkább a felvételi stoppal és a távozók helyének be nem töltésével érik el.

Szolgáltatások és infrastruktúra

A szolgáltatások színvonala szorosan összefügg a munkaerő-ellátottsággal, de a könyvtárosok – érthető módon – legkevésbé az oktatóknak és hallgatóknak nyújtott szolgáltatásokat csökkentenék. Ennek ellenére a felmérések szerint a könyvtárigazgatók kezdik belátni, hogy azok a megtakarítások, amik megfontolására kéri őket, nem érhető el a szolgáltatásokra gyakorolt jelentős hatás nélkül. Az egyik figyelembe vehető lehetőség a nyitva tartási idő csökkentése (különösen hétvégén és a tanítási szünetek idején), és sokan azon gondolkodnak, hogy fenn tudják-e tartani az immár (főként vizsgaidőszakban) általánossá vált 24 órás nyitva tartást. Néhány könyvtár már meg is rövidítette a nyitva tartási időt, a hallgatók nem kis részének elégedetlenségét kiváltva.

További megtakarítás érhető el a használóképzés és a beszerzések csökkentése révén. A megszorítások következtében nehezen tarthatók fenn az új, a tudományos kommunikáció támogatását szolgáló fejlesztések, háttérbe szorul az információtechnológiai fejlesztés, és elmaradnak a tervezett épület-felújítások, bővítések is.

Az információtartalom

Átlagosan a teljes könyvtári költség 35%-át fordítják információtartalomra az angol egyetemi könyvtárak, és az elmúlt tíz évben ez az arány nagyjából állandó volt. Számos egyetemen olyan politikát folytatnak, hogy mindennel szemben az információforrások beszerzésének költségvetését védelmezik. Az arányok persze itt is változnak intézményenként és egyetem-csoportonként: magasabb (37%) az 1992 előtt alapított egyetemeken, és alacsonyabbnak tűnik a kutató egyetemeken. A viszonylag állandó arány mögött természetesen nominális növekedés áll, ám itt is eltérő mértékben. A kutató egyetemeken a növekedés 52%-os volt, ám az újabb egyetemeken 5%-os növekedés után (2002-től) csökkenés következett, és 2008-ban a beszerzésre fordított összeg 2%-kal kisebb volt, mint 1998-ban.

Könyvek

A nyomtatott és elektronikus könyvek beszerzésére fordított összeg 10%-kal, az arány 12%-ról 9%-ra csökkent 1998–2008 között. Ez a csökkenés annak ellenére bekövetkezett, hogy a hallgatók nagyon határozottan követelik, hogy a könyvtárak ellássák őket mindazokkal a könyvekkel, amelyek tantárgyaik irodalomjegyzékén szerepelnek. Hasonló csökkenést tapasztalhatunk az USA egyetemi könyvtárainál is, bár megjegyzendő, hogy az amerikai diákok általában inkább készek arra, hogy megvegyék maguknak a fontosabb szövegeket.

Létezik egy széles körben elterjedt hiedelem – vagy remény –, hogy az elektronikus könyv megoldja a könyvek (főként a tankönyvek és kötelező olvasmányok) iránti igény kielégítésének gondját. Az Egyesült Királyságban komolyan foglalkoznak ezzel a jelenséggel, számos könyvtáros elkerülhetetlennek látja az áttérést az elektronikus könyvekre, és úgy véli, hogy a beszerzési keret csökkenése csak a nyomtatott könyveket kell, hogy érintse.

Ugyanakkor a könyvtárosok az ellenérvekkel is tisztában vannak. Sok monográfia és más könyv még nem érhető el elektronikus formá-

ban, a kiadók üzleti elképzelései, árpolitikája és a hozzáférés módja még meglehetősen bonyolult, következetlen és nehezen érthető; az eszközök fejlődése ellenére a hosszú könyvek olvasásával kapcsolatos technikai problémáknak még nincs általános megelégedést kiváltó megoldása. További gondokat okoz az e-könyvek számos különféle platformja, a digitális formájú oktatási anyagok hosszú távú megőrzésének igénye. Általános nézet, hogy mindezek megoldása érdekében a könyvtáraknak és a kiadóknak együtt kell működniük, hogy elősegítsék az innovatív gondolkodást a tartalmakhoz való hozzáférés új útjainak és modelljeinek kidolgozása érdekében.

Folyóiratok

Közismert tény a szakfolyóiratok és más időszaki kiadványok beszerzési költségeinek gyors növekedése az utóbbi években: az Egyesült Királyságban 1998–2008 között ez 59%-kal, az intenzíven kutató egyetemeken 87%-kal emelkedett. A teljes könyvtári költség 15%-áról 19%-ra nőtt a tíz év alatt, és sok jól ellátott egyetemi könyvtár esetében a teljes könyvtári költségvetés negyed részét is meghaladja.

Az igények következtében hatalmasra növekedett az egyetemeken a rendelkezésre álló folyóiratok (címek) mennyisége. Az elvárások is megváltoztak: az olvasók – különösen az oktatók és kutatók – azonnali hozzáférést igényelnek szakterületük folyóirataihoz. A könyvtárak azt tapasztalják, hogy valamennyi általuk előfizetett folyóiratot (még ha adott esetben kis olvasói körben is) intenzíven használják. Jelentősebb csökkentést javasolni ezen a területen igen nagy ellenállást váltana ki.

Mindazonáltal általános az a nézet, hogy a folyóirat-ellátás jelenlegi szintje fenntarthatatlan, különösen a kisebb és elsősorban csak oktató egyetemeken. Erőteltjes a nyomás arra, hogy a költségeket a nyomtatott példányok elhagyásával és a kevésbé használt folyóiratok lemondásával csökkentsék. A könyvtárak ennél fogva alaposan megfigyelik a használati adatokat, mielőtt az előfizetések megújításáról döntenének.

A könyvtárak szerint tarthatatlan a kiadók által folytatott könyörtelen és állandó áremelés. Így a megrendeléseket alku előzi meg, melyeket az Egyesült Királyságban a nagy kiadókkal a regionális és központi (*Joint Information Systems Committee – JISC, National Electronic Site Licensing initiative – NESLi2*) konzorciumok folytatják le. Az egyes könyvtárak döntése, hogy csatlakoznak-e. Noha a tárgyalásokat szakemberek folytatják, néhány (főleg oktató) egyetem nem ítéli megfelelőnek a „központi” kínálatot, és maga alkuszik a kiadókkal.

Mivel a megtakarítás egyetlen lehetősége a kiadókkal folytatott alku, növekszik az érdeklődés az egész felsőoktatási szektorra érvényes e-folyóirat licencek lehetősége iránt. Ilyen üzletek megkötése azonban nem megy könnyen. Különösen az egyes egyetemek eltérő anyagi lehetőségei, az egyes egyetemeket támogató alapítványok különbözőségei teszik nehezzé az egész szektor együttműködését az azonos célok elérése érdekében. Lehet, hogy kisebb, kevesebb anyagi forrással rendelkező egyetemek oktatói és hallgatói kisebb mennyiségű folyóirathoz fognak hozzájutni. Mindazonáltal a lényeg az, hogy a könyvtáraknak együtt kell működniük egymással és a kiadókkal annak érdekében, hogy módot találjanak a licenc-költségek csökkentésére, és elkerüljék a hozzáférés korlátozását.

Új stratégiák

Az egyetemi könyvtárak az elmúlt évtizedben új tevékenységi formákat fejlesztettek ki a kutatás, az oktatás és a tanulás támogatására. A vezető könyvtárosok nagyon is tisztában vannak azzal, hogy fenn kell tartani az innováció lendületét az új megközelítések és új szolgáltatások fejlesztésében, az oktatókat és hallgatókat érintő munkafolyamatok alakításában. A pénzügyi lefaragások és személyzeti veszteségek közepette azonban egyre nehezebb így tenni; a lendület fenntartása növekvő mértékben függ az együttműködéstől.

A tartalom

Még a legjobban ellátott könyvtárak sem remélhetik, hogy be tudják szerezni, és hozzáférhetővé tudják tenni mindazt, amit oktatóik és hallgatóik esetleg kívánnak. Különösen hiábavaló bármely ilyen célkitűzés abban a környezetben, ahol a használók a tartalmakat különféle internetes forrásokból is megtalálhatják. Így a gyűjtemények szelektív fejlesztése továbbra is alapvető része marad az egyetemi könyvtárak szerepének. Növekszik viszont az érdekltség a „kellhet” (*just-in-case*) megközelítéstől az „amikor kell” (*just-in-time*) felé való elmozdulásban, a könyvtár-vezérelt gyarapítástól a használó-kiváltotta beszerzésre való áttérésben.

Az egyetemi könyvtárak elmozdulását a nyomtatottól a digitális tartalmak felé hatékony erők mozgatják, köztük a hely- és pénzsűke, de mindenek felett a használói igények. Rövid távon mindazonáltal az angol egyetemi könyvtárak legtöbbje minden bizonnyal hibrid marad. A digitalizálási folyamatok és a „digitálisan születő tartalmak” növekvő súlya ellenére még igen távol állunk attól, hogy a kutatókat és a tanulókat érdeklő minden tartalom elérhető lenne digitális formában, és sokan közülük idegenkednek is attól, hogy elhagyják a nyomtatott formákat.

Egy hibrid világban a könyvtárak egy része érdekelt az együttműködő, elosztott könyvtári (mind nyomtatott, mind digitális) gyűjteménymodellek kiépítésének kiaknázásában, amelyeket megosztva használhat a könyvtárak egy (regionális, országos, vagy szakterületi) csoportja. A ritkán használt nyomtatott anyagokat így több könyvtár használói oszthatják meg, és a gyűjtemények helyben irányítását együttműködési megállapodások váltanák fel. A digitális anyagok tekintetében különösen nagy az érdeklődés az együttműködésen alapuló gyűjteményfejlesztési tervek iránt.

A beszerzési költségek csökkentésének és a tartalmakhoz való hozzáférés növelésének egyik lehetséges módja természetesen a nyílt hozzáférés biztosítása. Az angol könyvtárosok vezető szerepet játszanak a nyílt hozzáférési kez-

deményezések elősegítésében, az intézményi repozitóriumok létrehozásában és az ezzel kapcsolatos anyagi kérdések rendezésében. Hosszú távon lehet, hogy a nyílt hozzáférés segíthet a könyvtári költségvetésekre nehezedő nyomás csökkentésében. Ám legalábbis az elkövetkező 3–5 évben a nyílt hozzáférési kezdeményezések továbbra is csak terhet jelentenek a könyvtáraknak, a repozitóriumok működtetése, használatuk népszerűsítése tekintetében.

A szolgáltatások

Az elmozdulás a nyomtatottól a digitális források felé lehetővé teszi a könyvtárak számára, hogy inkább a szolgáltatások nyújtására összpontosítsanak, mint a gyűjteménykezelésre. Sok könyvtár szívesen fejleszt ebben az irányban, olyan új szolgáltatásokkal, amelyek a használót segítik az információk létrehozásában, kezelésében, alakításában. A könyvtárak érdeke, hogy segítsék a kutatók által létrehozott vagy összegyűjtött adatok kezeléséhez, gondozásához, megosztásához és megőrzéséhez szükséges hatékonyabb eszközök fejlesztését. Hasonlóképpen aktívak abban is, hogy felhívják a figyelmet a tanárok és a hallgatók körében az egybe bonyolultabb információs környezet kezeléséhez szükséges készségek hiányára.

Akár új szolgáltatásokat akarnak kifejleszteni, akár a meglévőket magasabb színvonalra emelni, a könyvtáraknak három kulcsfontosságú kihívással kell megküzdeniük.

- Először csökkenteni (vagy éppen felszámolni) kell a régi rutint, hogy legyen helye az új tevékenységeknek, mivel kevésbé valószínű, hogy kiegészítő forrásokat vagy támogatást kapnának. Ki kell szervezni azokat a munkafolyamatokat, amiket mások hatásosabban és hatékonyabban el tudnak végezni (nagy valószínűséggel például a katalogizálás, a könyvtári honlap „hosztolása” terén).
- Másodsor, biztosnak kell lenniük abban, hogy a használók teljes mértékben az új szolgáltatások fejlesztése és bevezetése mellett állnak.
- Harmadszor, az együttműködés új modelljeit

kell kimunkálniuk, hogy a szektor egészében kiaknázzák kollégáik erőforrásait és szakértelmét.

A személyzet

A könyvtárosoktól egyre több tevékenységet, egyre több szerepet várnak el. A könyvtárak infokommunikációs infrastruktúrája egyre összetettebbé válik, és úgy tűnik, több számítástechnikai szakemberre és informatikusra van szükség, hogy együtt dolgozzanak a szakreferensekkel.

Az egyetemi vezetők és a tájékoztatási szakemberek egyre inkább felismerik, hogy mind az oktatóknak, mind a hallgatóknak nagyobb támogatásra van szükségük ahhoz, hogy az információforrásokat hatékonyan tudják kezelni. A hatékony támogatás azonban egyre inkább a szakreferensi és az informatikai szakértelem keverékén múlik; abban viszont nincs egyetértés, hogy miként kellene ennek megvalósítását elkezdni, ezeket a szakértőket hogyan kellene megszervezni, és hová kellene helyezni az intézményi struktúrában belül.

Kisebbségi vélemény a vezetők körében, hogy a könyvtárak és a könyvtárosok a kulcsszereplői ennek a fejlődésnek, hiszen olyan ismereteik vannak, amelyek más szereplőknél hiányzanak, és többen részesei releváns szolgáltatások nyújtásának, illetve partnerek kísérleti projekteiben. Az elterjedtebb nézet szerint viszont, míg sok könyvtáros beszél a kutatási erőfeszítésekhez való hozzájárulásuk fejlesztéséről, csak gyenge kapcsolat van a jelenleg szükséges szolgáltatások és szakértelem, valamint a könyvtárosok hagyományos felkészültsége között. Még azok is, akiknek pozitív nézetei vannak, elismerik, hogy ha a könyvtárosok ezen az úton akarják szerepüket fejleszteni, óriási szükség van továbbképzésre és képesség-fejlesztésre, és szükség lehet a szakreferens könyvtárosok szerepének újraértelmezésére.

A könyvtárak értéke

A vezető könyvtárosok körében erős az az érzés, hogy elmulasztották szolgáltatásaik értékének hatékony kommunikálását. Úgy hiszik, hogy az egyetemi vezetők többségének, miként az oktatóknak és hallgatóknak is, idejétmúlt nézetei és elvárásai vannak a könyvtárak által ma nyújtott szolgáltatásokkal kapcsolatban. Növekszik az a veszély, hogy abból, amit a könyvtárak jelenleg tesznek, sok minden láthatatlan marad egy virtuális környezetben. Ez különösen sebezhetővé teszi a könyvtárakat, amikor az intézményeknek nehéz gazdasági döntéseket kell hozniuk, és ki kell választaniuk azokat a részlegeket vagy tevékenységeket, amelyek költségkeretét csökkenteni fogják. Mi több, míg a hallgatók hangja a könyvtár támogatására lehet, hogy hangos, az csak egy nagyon szűk területre, a tananyagokhoz való azonnali hozzáférésre és a hosszú nyitva tartásra összpontosul.

A jelenlegi körülmények között különösen fontos, hogy a könyvtárak képesek legyenek bemutatni nem csak azt, hogy hatékonyan dolgoznak, hanem azt is, hogy szolgáltatásaiknak bizonyítható kapcsolata van az intézményi célok sikerével. A befektetések megtérülésének is növekvő jelentősége van. Ennél fogva fontos, hogy a könyvtárak igyekezzenek megérteni használóik magatartását, munkamódszereit; alaposan elemezzék és mutassák be tevékenységük értékeit az oktatás, a tanulás és a kutatás elősegítésében.

A teljesítmény-mutatók középpontjában mostanáig az „inputok” és az „outputok” álltak – ami viszonylag könnyen mérhető – mintsem a hatással és az értékkel kapcsolatos nehezebb kérdések. Mindazonáltal többet kell tenni egyrészt a könyvtári tevékenységek, másrészt a tanulmányi és kutatási eredmények összefüggéseinek elemzésében.

Az effajta tevékenység még viszonylag kezdeti stádiumban van, és nehézségekkel teli. Az érték bizonyítékainak összegyűjtése és elemzése közismerten nehéz. Számos különböző megközelítés van használatban, és nincs egyetlen válasz.

Az egyik kulcskérdés az, hogy „*kinek érték?*” A könyvtárakkal kapcsolatban az érték a hallgatók vagy az oktatók számára megközelítés egészen más, mint az érték az anyagi támogatók vagy az egyetem számára. Hasonlóképpen az a megközelítés, ami a létező szolgáltatások értékét nézi, lehet, hogy nem megfelelő a bizonyítékok összegyűjtésére, ha a szolgáltatások természetének, vagy szintjének (pozitív vagy negatív) lehetséges változásáról van szó. És közismert nehézségei vannak az idők során bekövetkező érték-változások megbecsülésének is.

Egy egyszerű megközelítési mód a költség és a használat elemzése, az egy használatra eső költség és változatai meghatározása különböző források, különböző intézmények esetében, vagy meghatározott időszakonként. Az elektronikus folyóiratok egy letöltésre eső költsége az angol egyetemi könyvtárakban érdekes eredményeket mutat. A letöltések száma 2004-től 2008-ra 160%-kal, a kutató egyetemeken 250%-kal emelkedett. A használat emelkedését a költség/használat érték csökkenése kísérte, átlagosan 40%-kal. Az egyes egyetemeken a használat mértékét az e-folyóiratokra költött összeggel összehasonlítva, ismét érdekes eredményre jutunk. Igen erős mennyiségi korreláció mutatkozik (néhány kivételtől eltekintve) a letöltések és a költségek között. Ez azt látszik mutatni, hogy az egyetemek okosan költik a pénzüket. Ugyanakkor, ha egyes szakterületeket vagy intézeteket vizsgálunk, és a használat szintjét az össz-egyetemivel vetjük össze, azt találjuk, hogy az egy potenciális használóra eső használat intenzitásában négyszeres különbségek vannak, ami érdekes kérdéseket vet fel az egyes könyvtárak számára.

Még nehezebb megpróbálni megbecsülni a használat hatását. A könyvtárak által szolgáltatott információforrások használata és a kutatási vagy oktatási eredmények közötti kapcsolatot igen nehéz megragadni, és az érvek láncolata esetleg éppen annyi kérdést vet fel, mint ahányra a választ keresi. Egyik megközelítés lehet megpróbálni kiszámítani az egyes könyvtáraknál a ráfordítások megtérülését (*return on investment*

– ROI). Egy friss kutatás szerint a ROI 15,5:1 és kisebb, mint 1:1 (azaz, negatív megtérülés) között változik, olyan tényezőktől függően, mint az oktatás és kutatás közti egyensúly és a tárgyak keveréke az egyes egyetemeken. A megtérülési ráta azoknál a könyvtáraknál magas, ahol az egyetem intenzív kutató tevékenységet folytat, középpontjában a természettudományok, műszaki tudományok és az orvostudomány áll, és ahol a kutatási pályázatok és szerződések elnyerése fontos mértéke az egész egyetem sikerének. Alacsony, vagy éppen negatív a megtérülési ráta az elsősorban oktató, és a művészeti, humántudományi középpontú egyetemeken.

A *Research Information Network* más megközelítést alkalmazott, hogy megnézzék a használati szint és az egyetemek kutatási teljesítménye közötti viszonyokat. Ez az elemzés azt mutatja, hogy erős korreláció van az egyes egyetemeken az e-folyóiratok cikkei letöltésének száma, és a kutatási sikerek között, amit a megvédett PhD-k, az elnyert pályázatok és szerződések értéke, a publikációk száma és a szakterületre jellemző hivatkozás-impakt alapján mérnek.

A korreláció persze nem foglal magában okozati összefüggéseket, azonban meg lehet kísérlni a három változó – a költség, a használat és a kutatási eredmény – szintjének előre jelzését a másik kettő alapján, és meghatározni, hogy melyre jó előjelzői egymásnak. Az Egyesült Királyság 113 egyetemének elemzése azt mutatja, hogy:

- mind a ráfordítás, mind a kutatási siker erős jelzője az e-folyóiratok jövőbeli használatának (tényleg, a ráfordítás előfeltétele a használatnak);
- a kutatási siker valószínűleg a ráfordítás jövőbeni magasabb szintjéhez vezet az e-folyóiratok tekintetében, de nincs szoros kapcsolat a ráfordítás és a rákövetkező kutatási siker között;
- a használat szintje és a ráfordítás között a kapcsolat nem erős: a használat magas szintje nem tűnik közvetlenül a jövőbeni magas szintű ráfordításhoz vezető tényezőnek (talán azért, mert az e-folyóiratok többnyire kialakított csomagban érkeznek, és nem a használat szerint vannak árazva);

– erős visszacsatolási hurok van a használati szint és a kutatási siker között.

A legerősebb kapcsolat a használat szintje és a kutatási teljesítmény között mutatkozik: a magasabb fokú használat megbízhatóan jelzi a rákövetkező kutatási sikert. De ez a modell azt is mutatja, hogy nagyobb ráfordítás nagyobb használathoz vezet, és azt, hogy ennél fogva, jó oka van a ráfordítások jelenlegi szintje fenntartásának.

Ezek a megállapítások inkább ösztönzők, mintsem bizonyító erejűek, de fontos, hogy az ilyen tanulmányok tovább folytatódjanak, hogy a könyvtárak fenn tudják tartani erőfeszítéseiket nem csak annak bemutatására, hogy hatékonyan dolgoznak, hanem hogy olyan szolgáltatásokat nyújtanak, amelyek demonstrálható kapcsolatban állnak az intézményi célok sikeres elérésével. A könyvtáraknak még aktívabban kell igyekezniük megérteni a használók magatartását, munkamódszereit; és pontos elemzések alapján demonstrálni tevékenységük értékeit az oktatás, a tanulás és a kutatás elősegítésében. Szükséges, hogy túllépjenek a viszonylag könnyen mérhető be- és kimenetekre fókuszáló teljesítmény-mutatókon, és a sokkal nehezebb, a hatással és az értékekkel összefüggő kérdések felé forduljanak. Ez magában foglalja a könyvtári tevékenységek és a tanulási és kutatási eredmények viszonyának részletekbe menő vizsgálatát.

Befejezésül

Az egyetemi könyvtárak megmutatták, hogy képesek szerepük betöltésére a változó körülmények között is. Döntő fontosságú szerepet játszanak egyetemük oktató, tanulmányi és kutató küldetésének támogatásában. A könyvtárak és szolgáltatásaik minősége különösen fontos része a hallgatói gyakorlatnak, és a hallgatók növekvő mértékben tiltakoznak bármiféle csökkentés, korlátozás ellen.

A könyvtárosok az Egyesült Királyság egész felsőoktatási szektorában felismerték, hogy válaszolniuk kell a pénzszűke okozta nyomásokra, és demonstrálniuk kell, hogy szolgáltatásaik hatásosan és hatékonyan nyújtanak értéket egyetemük munkatársai és hallgatói számára. Azt is felismerték, hogy meg kell találniuk a másképp cselekvés módjait; sokan úgy tekintenek a költségvetés lefaragására, mint a könyvtári tevékenység újragondolásnak lehetőségére. Ám mindeztidáig kevés olyan összefogott javaslat született, ami átalakítaná a szolgáltatásokat, vagy jelentős mértékű hatékonysági megtakarításokhoz vezetne.

Ezen körülmények között fontos, hogy a könyvtárak megosszák egymással gondolataikat és tapasztalataikat, és kipróbálják, hogy mi működik és mi nem. Megvan annak a veszélye, hogy a felsőoktatási szektorban növekvő különbözőségek megakadályozhatják az együttműködést a közös célok elérése érdekében. Döntő fontosságú a könyvtárak számára, hogy kiaknázzák a kooperáció lehetőségeit megosztott szolgáltatások során a fejlesztésében mind a hatékonyság fokozására, mind pedig mindannak a hatóköre és értéke növelésére, amit az oktatók-kutatók és hallgatók számára nyújtanak.

A könyvtáraknak nem csak azért kell megtenniük mindezt, hogy fenntartsák azon új szolgáltatások kifejlesztésének lendületét, amelyek megfelelnek az olvasók változó szükségleteinek, valamint egyetemük céljainak és stratégiájának. Az együttműködés és a partnerség – más könyvtárakkal, más információ-szolgáltatókkal, az egyetemük személyzetével, hallgatóival és vezetőivel – lesznek a könyvtárak jelszavai jövőbeni stratégiájuk kidolgozásakor. Lényegbe vágó lesz a könyvtárak számára a partnerekkel való szoros együttműködés és kölcsönhatás az egész egyetemi szektorban annak érdekében, hogy a jelenlegi pénzügyi nehézségeket úgy tudják kihasználni, mint a változás, a változtatás lehetőségét.

„A könyvtárak a használókért vannak”*

GUERRINI, Mauro

GUERRINI, Mauro: Libraries are for users című (Bollettino AIB. 50. vol. 2010. 4. no.357–363.p.) című írását Mohor Jenő tömörítette.

„Nem vagyunk abban a helyzetben, hogy biztonsággal előre láthassuk, a jövő milyen további fejlődési állomásokat tartogat e NÖVEKEDÉSBEN LÉVŐ SZERVEZET, – a könyvtár számára. Ki mondhatja meg, hogy egy napon az ismeretek terjesztése, ami a könyvtárak hivatásának lényege, nem történhet-e majd más, a nyomtatott könyvtől különböző források használata révén?”

S. R. Ranganathan

Hozzáférés

A hozzáférés igencsak használatos, ugyanakkor többjelentésű kifejezés a könyvtári nyelvzetben. A könyvtárnak azon tulajdonságához kötődik, hogy az egy nyitott hely, egyben a dokumentum-jellegű források rendezésére kiválasztott tér, kalauz a távoli forrásokhoz, mely legyőzi a fizikai távolságot és azokat a gazdasági és technikai akadályokat, amelyek néha korlátozzák az elérhetőséget. A digitális környezetben a könyvtár kell, hogy garantálja a hozzáférést a minőségi forrásokhoz, aho-

gyan az IFLA internet-nyilatkozata mondja:

„Az interneten lévő sok és értékes forrás mellett van néhány hibás, félreérthető és visszatetszést keltő. A könyvtárosoknak olyan információkról és segédeszközökről kellene gondoskodniuk a használók számára, amelyek segítségével azok megtanulhatják az internet és az elektronikus információk hatékony és eredményes használatát. Kezdeményező módon segíteniük kellene minden használót, beleértve a gyermekeket és a fiatalokat is, és megkönnyíteni nekik a hálózaton lévő minőségi információkhoz való felelős hozzáférést.”¹

* Minden ország szaksajtójában vannak olyan nevek, amelyeket meglátva az emberben automatikusan felmerül, hogy ezt a cikket el kell olvasni. Hát még ha mottóul egy Ranganathan-mondatot választ, és az írás címe is Ranganathan egyik törvényének („Libraries are for users”) parafrázisa... A címet ugyan lefordítottam, de a tömörítés során igyekeztem meghagyni – a szóhasználat érzékeltetésére – a cikkben szereplő angol kifejezéseket. – MJ.

A digitális könyvtár előnyei és korlátai

Az információtechnológiának – és a kommunikáció formáira, valamint a mindennapi élet szokásaira gyakorolt hatásának – köszönhetően az ismeretek átvitelének módjai fokozatosan megváltoztak, lehetővé téve mára a hálózaton szétterjedt és megosztott ismeretek opcióját. Megszülettek a digitális könyvtárak, az intézményi és szakterületi repozitóriumok, amelyek kiszélesítették az információkhoz és a dokumentum-forrásokhoz való hozzáférés lehetőségeit. Ezen kétségtelen előnyök ellenére azonban a könyvtáraknak a digitális felé való fejlődése magával hozott egy sor problémát is, mindenekelőtt a digitális megosztottságot (*digital divide*), mivel nincs mindenkinek azonos szintű jártassága a számítógép- és az internet használatában. A kompetenciákon túl, néhány szegényebb területen egész egyszerűen nincs is hozzáférés, a számítógépek és a szélessávú adatátvitel hiányában. Sok távoli forrás (adatbázisok, elektronikus folyóiratok stb.) ezen kívül költséges használati licenzhez van kötve, ami gyakran egy intézmény tagjaira korlátozza a hozzáférést. Végül, szaporodnak a *privacy* elleni aknák, mivel a technológia lehetővé teszi a használó viselkedésének, szokásainak, irányultságának felderítését, akarata ellenére és az ő, vagy a könyvtár tudomásán kívül is.

A digitális könyvtár forrásaihoz való hozzáférés tehát még jócskán távol van attól, hogy nyilvános és szabad legyen úgy, ahogy az a „hagyományos” könyvtárak többségében történik, ahol a használó, bármelyik olvasó, odamehet a polcokhoz, tanulmányozhatja és kölcsönözheti az érdeklődésének megfelelő könyvet.

Meghatározó szempontot képvisel ma a szerzői jog, különösen a digitalizálás, és a digitális tartalmakhoz való hozzáférés tekintetében. Digitális körülmények között ez még fontosabb, mint az analóg világban: ha a digitális tartalmakhoz való hozzáférést valóban csak a licencek és szerződések fogják szabályozni, vagy, ami még

rosszabb, a jogokat védő, olykor megérthető, máskor teljességgel felfoghatatlan technológiai intézkedések, ez annak képét vetíti elénk, hogy a tudás és az ismeretek tulajdonjoga a kevés kiválasztottak privilégiuma lesz. A digitális világban valójában az információ mindenütt jelenlévő, és a szerzői jog mint az információ ellenőrzésére jogosító igazolvány, döntő fontosságú.

Továbbá: a digitális könyvtár használata megkívánja a keresés képességét, és a források bibliográfiai elemeinek és metaadatainak legalább minimális ismeretét. Szükség van bizonyos képzésre is, ahhoz, hogy könnyedén és pontosan kihasználható legyen mindaz a lehetőség, amit egy információkereső (*information retrieval*) rendszer kínál. Ha a hagyományos könyvtárban a probléma a források közelebbi meghatározása, a digitális könyvtárban a probléma sokkal inkább a gyűjtemény komplexitásának érzékelése, a források egyszerre való áttekinthetlensége, és rendezésük módjainak megértése.

Az információs írástudás (*information literacy*) tanfolyamai többnyire arra irányulnak, hogy az olvasót megtanítsák egy adott termék használatára, vagy egy dokumentum megkeresésére, de nem mindig – vagy nem a kívánatos mértékben – törekszenek megismertetni a használókat azokkal a folyamatokkal, amelyek során az információkat létrehozzák és rendezik.

Nagyobb a végeredmény láthatósága, mérhetetlenül nagyobb a gyorsaság, az analízis és a kiterjedtség a kutatásban, de a könyvtár gyűjteménykénti felfogása csökkenőben van. Azaz: hamarabb jutunk el a részletekhez, de nem vesszük észre, nem fogjuk fel a teljességet.

A könyvtári hagyomány és a bibliográfiai keresés eszközei

A digitális könyvtár felé való vándorlást a könyvtáros kell, hogy vezesse, aki nem mondhat le irányító szerepéről, kritikátlanul rábízva magát a technológiára. Inkább a könyvtári „nagy tradíció” hasznosítása felé kellene fordítania a

technológia eszközeit. Elég az *authority control* folyamatára utalni, ami azt tűzte ki célul, hogy az olvasó bármely szerző teljes életművét megtalálhassa, függetlenül álneveitől és a név-írásmód különbözőségeitől (és így tovább). A szerzőség szilárd azonosítása olyan aprólékos kutató és ismeretszerző tevékenységet igényel, ami mindig is tipikusan a könyvtáros munkája volt.

Az ismeretek szabad áramlása mint közjó

A digitális könyvtárhoz való hozzáférés – gondolván itt elsősorban az „akadémiai” környezetre – sem ne egyetemleges, sem nem teljesen nyilvános, inkább az a célja, hogy kiválasztott és korlátozott számú profi legyen beavatott. Van tehát – egyrészt – egy elit, amely magas szinten tudja használni ezeket az eszközöket, és – másrészt – a világ maradék része, ami a használók nagyobbik részét jelenti, akik a digitális könyvtárt és eszközeit alapszinten használják. És ezen az együttesen kívül ott vannak a népesség széles rétegei, akiknek nincs joguk a digitális könyvtárhoz való hozzáférésre, mivel nem tartoznak valamely intézményhez, amely kifizeti a gyakran igen magas előfizetési díjakat a tudományos publikációkért.

Az open access

Az ismeretek kereskedelmi úton való terjedése mellett létezik az a mozgalmunk, amely az *open access* és a *copyleft* filozófiájához ragaszkodik. Eszerint a kiadók és a szerzők fenntartván a szerzőség jogát a mű fölött, lemondanak a kereskedelmi jogokról, amelyek a mű megjelentetéséből erednek, abban a reményben, hogy ezzel a tudomány gyorsabb haladását és saját munkájuk nagyobb hatását segítik elő. Mindazonáltal a nyílt hozzáférés nem jelenti a kereskedelmi jogok teljes elvesztését. A *gold road* révén a kiadót fizetik, és a tudományos irodalomhoz való nyílt hozzáférésről szóló berlini nyilatkozat logikája szerint csak a digitális példányhoz való hozzáférésnek kell nyílnak és ingyenesnek lennie, és a papír-kiadványnak nem.

Jelen pillanatban nem tudjuk előre látni, hogy milyen változások érinthetik ezt a forgatókönyvet, de az bizonyos, hogy a könyvtár szerepel majd benne, és miután túljutott az átalakulás jelenlegi fázisán, olyan, a tudás ma még nagyrészt ismeretlen fejleményei fogják tovább alakítani, amelyek a széles körben elterjedt és a polgárokhoz közeli ismeretek reményét hordják magukban.

Az IFLA göteborgi konferenciája alkalmával az elnök *Ellen Tise* hangsúlyozta a könyvtáros támogató szerepét a nyílt hozzáférés, mint olyan fejlett technológiájú modell működésében, mely elősegíti az ismeretek szabad áramlását mint közjót, és amely a könyvtári tradíció egyenes folytatása egy olyan időszakban, amikor a tudományos és felsőoktatási kiadványok egyre költségesebbé és nem mindenki számára hozzáférhetővé válnak. A digitális *open access* kompenzálhatja a tudományos irodalom hozzáférhetőségének eljövendő csökkenését, azt a csökkenést, ami veszélyezteti az új ismeretek megteremtését, mivel az a meglévő ismeretek áramlásán, kiaknázásán, feldolgozásán alapul. Olyan témáról van szó, mely napirenden van mind a nemzetközi szakirodalomban, mind a könyvtárhálózatok vezetésének gyakorlatában.

Az ismeretekhez való hozzáférés mint a polgár pozitív szabadsága

Az ismeretekhez való hozzáférés negatív szabadságként is értelmezhető, amennyiben az a bármiféle tudás áramlásának, terjedésének vonatkozásában a korlátozások, a szűrők és a cenzúra megszüntetését jelenti. Viszont felfogható úgy is mint a polgár pozitív szabadsága, ahol – túl a hozzáférést gátló akadályok elmozdításán – a könyvtár egy az olvasásnak kedvező politika előmozdítójaként mutatkozik meg, és az olvasói igények felfogására törekszik.

Ebben a vízióban a könyvtár kulturális és politikai küldetésétől motiválva azon dolgozik, hogy véghezvigye az első lépést közönsége felé, az

előzőekben említett stratégiák és programok szerint, tudatában annak az alapvető, meghatározó szerepnek, amelyet a saját közösségük társadalmi, műveltségi, gazdasági fejlesztésében, és ennek megfelelően az életminőség fejlődésében játszik.

A könyvtár a kultúra gazdaságtanában

A kulturális intézmények jótékony hatást tudnak kifejteni a polgárok intellektuális és morális emelkedésére (ez már önmagában elegendő oka kellene, hogy legyen megfelelő finanszírozásuk), ami gazdaságilag jelentékeny, közvetlen és közvetett hatással jár. Ha egy közösség közösen használ egy konzisztens dokumentum (forrás) gyűjteményt, ez megtakarítást jelent ahhoz a költséghez képest, amellyel mindenkinek magának kellene az információs javakat beszereznie, és ez a megtakarítás másra fordítható. Ezen kívül a kulturális intézmények források sorát hozzák be a gazdasági körforgásba (az alkalmazottak bérétől a szolgáltatások megvásárlásáig), amelyek táplálják a környező területek termelő szektorát.

Egy olyan korban, mint a miénk, amelyben a tudás vált a termelés legfontosabb nyersanyagává, a kultúrára fordított források felkészítik a polgárt a munka világára, a versenyképességre, a globális piac kihívásaira; ahol az innováció és a kutatás olyan tevékenység, amelyek nélkül immár nem lehet elérni sem szakképesítést, sem szakértelmet, sem szakmai jártasságot.

Íme tehát a könyvtár, a gazdasági válság idején még inkább, a növekedés egyik lehetőségévé és a közösséget érintő kulturális, szociális és politikai hatás érdekében tett befektetéssé válik.

Éppen ezért felfoghatatlan minden olyan politika, amely válogatás nélküli és érvekkel alátámaszthatatlan költségsökkentésekkel operál, ekképp kockára téve a könyvtárak célszerű voltát és a könyvtárosok munkáját. Más dolog viszont a pazarlás csökkentése és a források fel-

használásának optimalizálása egy cél érdekében. Ez a cél a *library divide* leküzdése; a különbség, ami azon szerencsések, akik egy nemzetközi szabványokra alapozó könyvtár szolgáltatásait élvezhetik, és azok között van, akik kénytelenek megelégedni egy sztereotípiával.

Megírták², hogy egy egyetem „éltető nedve” a könyvtára, és a könyvtárnak járó források megnyirbálása olyan, mint az agy megfosztása az oxigén-ellátástól.

Milyen legyen ma a könyvtár stílusa?

Luigi Crocetti nevezetes kifejezésével élve³, milyen stílusban kell a mai könyvtárnak kínálnia magát az olvasó számára? Minden forrás, minden szolgáltatás egyaránt jár bármelyik olvasónak, vagy jobb lenne ésszerűsíteni a valóságos és a potenciális olvasók típusait figyelembe véve módon? A szolgáltatások mindegyikének ingyenesnek kellene-e lennie vagy egyesekért könyvtárnak, egyénnek egyformán fizetnie kelljen? Meddig kell a könyvtárnak befogadnia és vendégül látnia az olvasással, az olvasmányokkal és a kutatással kapcsolatos rendezvényeket és anyagi forrásokat felhasználni azért, hogy a kulturális központ funkcióit is ellássa a potenciális használók számára vonzó szerepben? Milyen jogokat és milyen kötelezettségeket kell a könyvtárnak megállapítania használói javára vagy terhére? A mozgás és a viselkedés milyen fokát engedheti meg a használóknak, és milyen viselkedést, milyen szabadságot kell megtiltania a közérdek védelmében?

Bizton állítható, hogy azt a használót, aki kellems első benyomást szerzett a könyvtárról, minden valószínűség szerint örökre meg is hódította; hogy ez így legyen, a könyvtárnak felkészültnek kell lennie, különösen a hozzáférhetőség és a szíveslátás tekintetében, lehetőségei legjobbjá szerint. Ranganathan szerint a referenzs sikerét – de ezt a gondolatot kiterjeszthetjük a könyvtár egészére – egy „kettős mosoly” tanúsítja: az olvasó és a könyvtárosé. Az olvasó mosolya az elégedettség (a kielégítettség) jele a kapott se-

gítségért, a könyvtáros mosolya pedig a szakmai megelégedettséget jelzi.

A hozzáférés szabadsága és senki cenzúrája

A könyvtár olyan mértékben tud az állampolgári jogok megvalósulásához hozzájárulni, amennyire sikerül az információkat és az ismereteket a polgárokhöz eljuttatnia⁴. Az eszmék pluralizmusa a könyvtárnak mint közintézménynek demokratikus mivoltával egy lényegű gondja. Az ember használatként megy be a könyvtárba, és úgy jön ki, mint saját jogainak tudatosításával gazdagított polgár.

Fel kell hívni a figyelmet az *advocacy* fontosságára, amit a könyvtáraknak és az AIB-nak⁵ gyakorolnia kell: arról a képességről van szó, amellyel a közösség és az intézményi résztvevők számára tudatosítják azt a szociális, kulturális és gazdasági hatást, amit a könyvtárak elérhetnek. Világossá kell tenni, hogy a könyvtáraknak stratégiai értékük van a kultúra jövője és az ország demokratikus életeréje szempontjából.

Ebben az összefüggésben növekszik meg mindannyiunk társadalmi szerepe: polgári elkötelezettség nélkül valójában a szakmai hozzáértés technicizmussá szűkül, képtelenül arra, hogy hatással legyen a társadalom emelkedésére.

Konklúzió

A nyílt hozzáférés az ismeretekhez és a szabad hozzáférés a könyvtárhoz azt is jelenti, hogy minden – nyilvános, egyetemi, iskolai – könyvtár arra van felszólítva, hogy hasznosítsa az új ismereteket, segítse az új tudományos eredmények kidolgozását azzal, hogy az olvasók és a kutatók rendelkezésére bocsátja a lehető legtöbb dokumentumot, saját anyagi és szervezeti lehetőségei szerint. Azt is jelenti, hogy a könyvtárosoknak kötelességük saját szakmai hozzáértésük fejlesztése: a kommunikációtól a *social*

*network*okban való részvételig, az *open access* logikájának és eszközeinek ismeretétől addig a képességig, hogy tekintélyük legyen a hagyományos mellett a digitális világban is, mint a tudás aktív őrizőinek.

Meggyőződéssel kell vallani, hogy a jelenkori könyvtár paradigmája az ismeretekhez való nyílt hozzáférés mindenki számára. Hozzáférés a helyiségekhez, a hagyományos és digitális gyűjteményekhez, a helyi és az online szolgáltatásokhoz. Sokak számára magától értetődő, de nem mindenhol biztosított célok ezek. Az ismeretekhez való szabad hozzáférés biztosítása éppen olyan fontos, mint a szólás szabadságának biztosítása: mindkettő olyan alapvető jog a modern demokráciában, mely nem képezheti alku tárgyát.

A hozzáférhetőség feltételezi, hogy figyelem fordul azok felé, akik csak nehezen, vagy egyáltalán nem tudják használni a berendezéseket: a könyvtáraknak tehát fel kell szerelkezniük olyan eszközökkel, amelyek megfelelnek az egyes olvasók speciális szükségleteinek.

Feltételezi, általánosabban, hogy meghallgatatik minden egyes használó, mint személyt, és nem mint egy számot kezelve; hogy megértik szükségleteit és megtalálják a kommunikációhoz szükséges nyelvezetet mindenkivel.

Feltételezi a szíveslátás politikájának gyakorlását, mely tekintetbe veszi a kisebbségek szükségleteit, és nem diszkriminál senkit, függetlenül attól, hogy ki az olvasó, vagy honnan származik. Mindezt teszi egy olyan egyetemes állampolgárság nevében, mely eltekint nemzeti specifikumoktól, és értéket tulajdonít a kultúrák és a nyelvezetek találkozásának és szembesülésének: a könyvtári gyűjteményeket és szolgáltatásokat mindenki számára hozták létre, azok célja mindenki hasznára lenni; senki sincs kizárva.

A könyvtárban senki nem érezheti magát idegennek, kívülállónak vagy kellemetlen vendégnek!

A könyvtárakat, különösen az egyetemieket, erőteljesen kérjük, hogy tartsák fenn a nyílt hozzáférést a tudományos kutatási eredményekhez. Miként az IFLA göteborgi kongresszusán 2010.

augusztus 14-én az *open access*-ről elfogadott határozata mondja, az információkhoz való nyílt, korlátlan, azonnali és közvetlen hozzáférés alapvető követelmény a társadalom fejlődéséhez, a demokratikus növekedéshez és az emberi jólét emelkedéséhez.

Jegyzetek

1. Magyarul Id. Könyv Könyvtár Könyvtáros, 11. évf. (2002) 6. sz. 10-11.p.
2. Megan Scudellari: Library cuts threaten research. In: The Scientist, 29. September 2010. (<http://www.the-scientist.com/news/display/57728/>)
3. Crocetti egy 1987-es konferencia-előadásának címében használta először „a könyvtár stílusa” kifejezést, azóta az olasz szakirodalomban gyakran élnek vele.
4. Egy 2009-ben Genovában, a kifejezés szabadságáért és a bármiféle cenzúra ellen rendezett konferencia egyik fő gondolata szerint – MJ.
5. Az olasz könyvtáregyesületről van szó, ám a gondolat általánosíthatóan érvényes minden szakmai szervezetre – MJ.

ACTA

Átalakíthatják az internet- és médiahasználati szokásokat azok a nemzetközi egyezmények – SOPA (Stop Online Piracy Act), PIPA (Protect Intellectual Property Act) és az ACTA (Anti-Counterfeiting Trade Agreement) –, amelyeket a közelmúltban fogadtak el.

Németország Lettország, Szlovákia, Csehország, Lengyelország felfüggesztették az ACTA aláírását, mondván, több időre van szükségük a kérdések tanulmányozásához.

Sokan aggodalmukat fogalmazták meg az internet szabadsága védelmében és tiltakoztak a szabályozás ellen.

Magyarországon a Hamisítás Elleni Nemzeti Testület (HENT) szerint „az uniós és magyar jogszabályok változtatás nélkül megfelelnek a megállapodás kötelezően betartandó rendelkezéseinek, tehát semmilyen változást nem hozna a hazai szabályozásban az ACTA hatályba lépése, sőt, nem érintené az eljáró hatóságok gyakorlatát és a fellépés szigorúságát sem. Magyarországon tehát, amennyiben a megállapodás hatályba lép, továbbra is a hatályos szerzői jogi és iparjogvédelmi szabályozás marad az irányadó. A büntetőjogi jogszabályokat sem kell szigorítani az ACTA miatt, hiszen az ACTA kizárólag a szándékos és kereskedelmi mértékű szerzői jogi jogsértésekkel, illetve védjegyhamisítással szembeni fellépés esetében írja elő a büntetőjogi eszközök alkalmazhatóságát, amelyeket a magyar Büntető Törvénykönyv jelenleg is büntethetőnek minősít.”

http://telefonkozpont.blog.hu/2012/02/10/nemetorszag_is_felfuggesztette_az_acta_szerzodes_alairasat

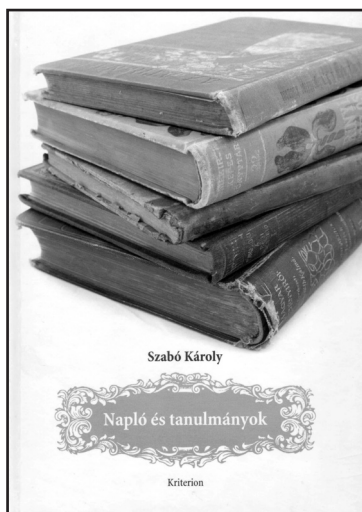

*„Örökös munkában fáradott
elmeje”*

Szabó Károly: Napló és tanulmányok

Címünk természetesen idézet – a találó verssor *Jakab Ödön* erdélyi költő azon költeményében olvasható, amelyet idősebb kortársa, *Szabó Károly* történész és bibliográfus elhunytá után három nappal, 1890. szeptember 4-én írt.¹ Hasonló hangnemben, mély tisztelettel írhatott volna másokról, a magyar nemzeti bibliográfia alapozó és mindmáig alapvető alkotásainak összeállítóiról, *Petrik Gézaról* és *Szinnyei Józsefről* is. Hiszen mindhármuk munkásságát a magyar kultúra, a tágan értelmezett magyar irodalom iránti odaadó alázat, a szinte hihetetlen szorgalom jellemezte.

Szabó Károly halálának kétszázadik évfordulójáról folyóiratunk (kissé megkésve) a 2011. évi első számában megemlékezett; *Szabó Sándor* in-
venciózus tanulmányában összefoglalta az eddigi, meglepően ritka életrajzi kutatások eredményeit is.² A tagadhatatlanul csekély érdeklődés okán érdemes elgondolkodnunk, és mindenképpen – ezért is! – nagyon kell örülnünk annak, hogy a közelmúltban, 2010-es impresszummal (tehát lényegében jubileumi kiadványként) a kolozsvári Kriterion Kiadó gondozásában napvilágot látott Szabó Károly írásaiból egy érdekes és színes válogatás. A mintegy kétszáz oldalas kötet igazi ajándék: ajándék a magyar könyvtár-
ügy és bibliográfiai irodalom múltjával foglalkozóknak (kutatóknak, ok-

SZABÓ Károly

Napló és tanulmányok / Szabó Károly ; utószó

Bartók Katalin. – Kolozsvár, Kriterion, 2011. 205 p.

ISBN 978732610039

tatóknak, diákoknak, olvasóknak), valamint a hazai historiográfia művelőinek, kedvelőinek.

A könyv valójában nem most, hanem jóval korábban született, valamikor az 1970–80-as években. A kolozsvári Egyetemi Könyvtár magasan képzett munkatársa, *Váczy Leona* (hivatalos nevén: *Váczy Kálmánné Zachariás Lenke*) szorgos könyvtári és levéltári gyűjtőmunkával ekkortájt (vagy ezt megelőzően) állította össze az anyagát, ekkor írta meg a bevezető esszét „hőse” életútjáról és tevékenységéről, elkészítette a szó- és helynévjegyzéket, továbbá a névmutatót is. Kiadót azonban nem talált; hosszú ideig a rendszerváltást követően sem. Halála (1995) után másfél évtized telt el, míg végre a munka megjelenhetett. Az opus viszontagságos sorsáról és a szerkesztő egyéb publikációiról az igen tárgyilagos utószó³ tájékoztat, ennek szerzője *Bartók Katalin*, aki igaz hálával és meleg szeretettel idézi fel édesanyja, Váczy Leona alakját, személyiségét.

A biográfiai bevezetés megbízható és igényes, gazdagon adatolt áttekintés, az adott terjedelmi keretek között (huszonnégy nyomtatott oldalon)⁴ a szerző minden fontos tartalmi kérdést érint. Vázolja az életpálya szakaszait: a fiatalkori útkeresés (ügyvédi vizsgát tett, húsz egy néhány évesen a kalandvágyó Szabó Károly tengerész akart lenni) kanyarait, 1848-as szerepét (pár hónapig hírlapíró, egy ideig nemzetőrtisztként szolgált), majd a viszonylag korai magára találás esztendeit, aztán az egyre inkább kibontakozó történetírói és az emelkedő ívű tanári, professzori munkálkodás, továbbá a mindkettőtől elválaszthatatlan könyvtárosi tevékenység tényeit. Külön-külön fejezetet szentel a tudós, illetve a könyvtáros Szabó Károly munkásságának. Rámutat: noha a majdani jeles történész debreceni diákként az ókori görög-római kultúra bűvöletében élt és ez a vonzalom később is megmaradt, mégsem lett klasszika-filológus, mert egy ennél is nagyobb szerelem támadt a lelkében, a magyarság és a székelyek múltja iránti érdeklődés. Nagy elismeréssel nyilatkozik ez irányú szerteágazó (főként a kolozsvári egyetem katedráján végzett) munkásságáról: „*példája volt annak a tanárnak, ki munkáját hivatásnak érezte. Kitűnő pedagógus volt, előadásaival le tudta kötni hallgatóit, akiket lelkesen, szeretettel s jó példával nevelt...*”⁵ Jelentős felismerése az is, hogy Szabó Károly széles körű műveltsége, nyelvismerete, precizitása, lelkiismeretessége messzemenően érvényesült könyvtári ténykedése során – a nagykörösi gimnáziumban, az Erdélyi Múzeum-Egyesület, majd a kolozsvári egyetem bibliotékájának élén – is. Tulajdonképpen a *tizenkilencedik században Európa-szerte* (így hazánkban is) *elterjedt modell, a tudós-könyvtáros eszmény egyik megtestesítője, egyik kiemelkedő képviselője volt.* Életművében a kettős feladat nem különült el, sokkal inkább egybefonódott; jellegzetes, marandó érvényű példája ennek főműve, a *Régi Magyar*

Könyvtár című retrospektív bibliográfia. Váczy Leona tanulmánya vége felé – a kronológiai tárgyalásmenetet megtörve – felhívja a figyelmet az ifjú Szabó Károly mindeddig kéziratban maradt, általa felszínre hozott és most közzétett naplójegyzeteire. Ennek rövid jellemzése közvetlenül átvézet az utolsó bekezdésekhez, ahol a kortársak és a későbbi kutatók megnyilatkozásai alapján kísérletet tesz a nagy bibliográfus emberi vonásainak, személyes tulajdonságainak megrajzolására.

Ha szabad a recenzensnek szubjektív észrevételt tenni, számomra a kolozsvári kötet talán legérdekesebb meglepetése az imént említett napló volt. Nemcsak azért, mert eddig nem ismerhettük; sokkal inkább azért, mert az alig két hónapon át (1846. május 12–július 19. között) a fiumei tengerész-iskola tanulójaként papírra vetett kézirat részletei⁶ – hogy a bevezető szerzőjét idézzem – „fényt vetnek Szabó Károly egész lelkivilágára, műveltségére, mit lát meg, mi érdekli, hogyan vélekedik a látottakról.”⁷ Bár a majdani történész sehol sem írja le, nyilvánvaló, hogy a reformkori jelszó („Tengerre magyar!”) hatása alá került, és rendkívül komolyan készült választott hivatására, és nagy csalódás volt, amikor pár hetes fiumei tartózkodás után tanulmányait betegsége miatt félbe kellett szakítania. Itteni feljegyzései szépírói vénát is sejtetnek, ám korábbi és későbbi, szórványos költői próbálkozásai nem igazán átütő erejűek. (A kötetben – talán példaként – közölt kamaszkori verse, *A fogoly sóhaja*⁸ sem több szerény utánérzésnél.) Több talentumról árulkodnak a hellén klasszikusok műveiből készített műfordításai. A napló egy lelkes ifjú formálódásának és az adott kor szellemiségének hiteles dokumentuma. A leendő hajós nyitott szemmel járt, gyakran kirándult, fogékony volt a táj természeti szépségeire, élvezettel időzött a környék történelmi és építészeti emlékeinél, megfigyelte a helyiek és diáktársai erőnyeit és hibáit, igyekezett nemzeti jellemvonásokat kifürkészni; végtelen megbecsüléssel emlegette az emberi munka és szorgalom teremő erejét. Minket különösképpen érdekelhet a fiumei kaszinó könyvtáráról és

olvasószobájáról írt néhány sor, és még inkább a tanoda magyar hallgatói körében általa tervezett olvasó társaság ötlete, amelyet azonban a társai elvetettek.⁹

A válogatás másik, szintén a reveláció erejével ható újdonsága a Szabó Károlyhoz intézett levelekből kigyűjtött szemelvények és töredékek jókora csokra.¹⁰ A többnyire rövid idézetek (néhol a tömör tartalmi kivonat) a feladók betűrendjében sorakoznak. Alighanem szerencsésebb lenne (mert jobban teljesítené a történetiség követelményét) az időrendi tagolás, de is így kivüláglik a tallózott anyagból, hogy a címzett milyen szoros szellemi kapcsolatban állt a korabeli magyarországi és erdélyi (köztük a román) tudományosság és irodalom számos kiválóságával. Csak néhány név a pazar listáról: *Arany János* (egyebek között akadémiai főtitkárként ő küldte a kolozsvári történésznek rendes tagi oklevelét), *Csengery Antal* (a Budapesti Szemle számára kért cikket), *Eötvös József* báró (mint akadémiai alelnök *Teleki József* Hunyadiak kora című munkája 6–9. kötetének sajtó alá rendezésére kéri fel), *Fraknói Vilmos* (adatokat kér Pázmány Péter életrajzához, illetve megköszöni a segítséget), *Mikó Imre* gróf (fő erdélyi pártfogója), *Révész Imre* (debreceni református lelkész, jeles történetíró), Rudolf trónörökös (az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képekben című sorozathoz hívja munkatársnak), *Szilágyi Ferenc* és *Szilágyi Sándor* (mindkét historikustól átlagon felüli számban érkeztek levelek), *Szinnyei József* (sajtótörténeti és könyvészeti összeállításaihoz kapott felvilágosításokat), *Thaly Kálmán* (a Történelmi Társulat ügyében), *Toldy Ferenc* (ő is mentora volt a fiatal Szabó Károlynak), *Trefort Ágoston* (kultuszminiszteri elismerése az országos könyvészeti kiállítás szervezése körüli erőfeszítése miatt). Kiemelt figyelmet érdemelnek azok az információk, amelyek a magyar könyvtártörténet alaposabb megismeréséhez, valamint a Régi Magyar Könyvtár megszületéséhez kínálnak adalékokat. Főként az Erdélyi Múzeum-Egyesület könyvtáráról olvashatunk eddig ismeretlen adatokat. Más szempontból minősülnek kuriózumnak a retrospektív biblio-

gráfia anyaggyűjtéséhez kapcsolódó levelek, mint például *Hellebrant Árpád* (aki később a harmadik részt befejezte) sorai.

Magától értetődően az RMK mindhárom kötetének előszava helyet kapott az összeállításban. Az ellenkezőjét elképzelni is képtelenség(!), hiszen Szabó Károly főművéről van szó, ez őrizte meg a nevét a hazai kulturális köztudatban, az RMK mindmáig nélkülözhetetlen segédeszköze a történeti kutatásoknak, és a munka elméleti, módszertani tanulságai is számottevőek; ismeretük minden könyvtáros és informatikus könyvtáros szakos hallgató számára kötelező. Az első két előszó (Az 1531–1711. megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve – 1878; Az 1473-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű hazai nyomtatványok kézikönyve – 1885) fontos kérdéseket fejtet, egyebek között körülhatárolja a „rég magyar könyv” sokáig élő fogalmát. Már az erdélyi bibliográfus halála után napvilágot látott kötet (Magyar szerzőktől külföldön 1480-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű nyomtatványok könyvészeti kézikönyve, 1-2. rész – 1896) előszavát épp az imént említett Hellebrant Árpád írta, aki magasztaló tisztelettel adózott mestere és munkatársa igyekezetének, emlékének, és határozottan leszögezte: „*Ami már most a munka szerkesztését illeti, arra nézve mindenben Szabó Károly beosztását tartottam szem előtt...*”¹¹

A magyarság és a székelyek múltja iránt érdeklődők figyelmét felkelthetik Szabó Károly történelmi bűvárlatainak itt olvasható eredményei is. Igaz, többségét már meghaladta a történettudomány, néhány meglátása azonban ma is elgondolkodtató, a forrásfeltárás terén végzett munkássága pedig maradandó értékű. Váczy Leona bizonyító adatok sokaságát felsorakoztató észrevétele szerint „*Az oknyomozó, biztos forrásokra támaszkodó irányzat lelkes úttörője*” volt¹²; a kortársak elismerését jelzi, hogy a Magyar Tudományos Akadémia levelező, aztán rendes tagjává választották (1858, illetve 1871). Elsősorban az ősmagyarokkal foglalkozott (magáévá tette a hunmagyar rokonság ideáját is), majd a székelység eredetét próbálta tisztázni. Egyik legjelentősebb

(az RMK után valószínűleg a legjelentősebb) teljesítménye a Székely Oklevéltár négy kötet. Monografikus művei (pl. A magyar vezérek kora Árpádtól Szent Istvánig, 1869; A régi székelység, 1890) szétfeszítették volna a mostani válogatás terjedelmi kereteit, ily módon csak néhány (összesen öt) rövidebb közlemény ad ízelítőt szemléletéről, a kútfők kezeléséről. Az „Etel lakáról” (1859) voltaképpen vitairat, Attila sírjáról a debreceni *Révész Imre* feltételezését utasítja el. Az „Emlékezzünk régiekről” (1865) a magyar ősvallásról és őseink hadi életéről közöl ismereteket. A következő írás – „*A XVI. századi magyar nyomdászatról és különösen Heltai Gáspár kolozsvári nyomdájáról*” (1870) – ma már csak historiográfiai kuriózum. A tárgykör kutatója viszont még mindig forgathatja „Az énlaki egyház összekely betűkkel írt fölirata” (1864) című folyóiratcikket. Napjainkban sem érdektelen „A királyi regösökről” tartott, göcseji és székelyföldi anyagot mozgó székfoglaló értekezés.¹³

Rendkívül sajnálatos, hogy Váczy Leona könyve posztumusz jelenhetett meg. Kétségkívül enyhítheti a késedelem miatt érzett elkeseredésünket, hogy a több évtizedes kutató- és gyűjtőmunka terméke végül is olyankor került az olvasók, a könyvtárosok kezébe, és olyan kiadványként, amely felfogható jubileumi emlékkönyvként. Tiszteletet parancsoló emlékezés, méltó a magyar bibliográfiai irodalom egyik legnagyobb mesterének életművéhez, tudományos rangjához. Adatai pontosak, értékelő megjegyzései további vizsgálódásra késztetnek, az idáig kéziratban lappangó napló és a szintén kéziratban levél-szemelvények újabb és újabb kutatások forrásai, kiindulópontjai lehetnek. Nem a kritikai szándék, inkább az ilyenkor tapasztalható telhetlenség érzete sugallja azt az észrevételt, mely szerint a szó- és helynévjegyzék és a számos ponton hézagos névmutató mellett¹⁴ sokat segítettek volna Szabó Károly szövegeinek, valamint a hozzá intézett leveleknek az értelmezésében, tanulmányozásában a lapalji jegyzetek.

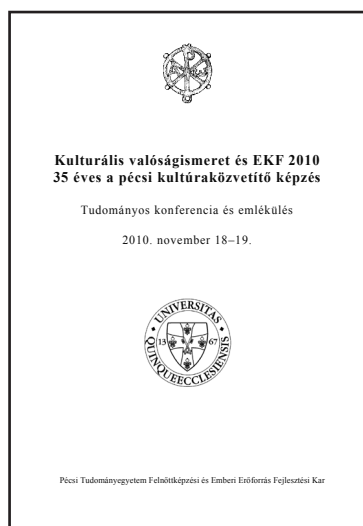
Bartók Katalin alapos és érzelmileg módfelett visszafogott utószavából világosan kiderül,

hogy édesanyja, Váczy Leona kolozsvári könyvtárosként (egyetlen munkahelye az Egyetemi Könyvtár) utóda és követője volt Szabó Károlynak. Akárcsak nagynevű elődje, ő is ún. tudóskönyvtáros: bibliográfus és kutató (főként az irodalomtörténet vonzotta).¹⁵ Most ismertetett (és mint szó esett róla, posztumusz közzétett) kötete alighanem pályája csúcsát jelentette. Már az utószó is utalt rá, hogy a Szabó Károly-kutatások Kolozsvárott folytatódnak. Itthon is bőven lenne tennivaló. A helyismereti-helytörténeti vizsgálódások bizonyára feltárhatnak még rejtőzködő adalékokat a szülőhelyről, Köröstarcsáról, a debreceni diák évekről, a Teleki József mellett töltött sziráki időszakról, a nagy-körösi tanárságról. A hazai folyóiratokban publikált történeti dolgozatairól is lehetne (kellene) többet tudni. Mind az erdélyi, mind a magyarországi filológia legértékesebb hozadéka lenne Szabó Károly levelezésének, tehát az általa írt episztoláknak is (!) a számbavétele, rendszerezése. A hivatkozási apparátussal ellátott levelek közreadásáról nyilván csak álmodozhatunk, bár az internet nyújtotta esély esetleg kihasználható. Az álom megvalósulása óriási nyereséget hozna a magyar könyvtár- és bibliográfia-történet, egyáltalán a magyar történettudomány számára.

Bényei Miklós

Jegyzetek

1. JAKAB Ödön: Szabó Károly. In: Szabó Károly: Napló és tanulmányok. Kolozsvár, 2010. 189. – A kiváló történész-bibliográfus 1890. aug. 31-én halt meg. 66 évesen.
2. SZABÓ Sándor: Ki is volt Szabó Károly? In: Könyvtári Figyelő, 2011. 1. sz. 81-89.
3. BARTÓK Katalin: Utószó. In: Szabó Károly: Napló és tanulmányok. Kolozsvár, 2010. 190-195.
4. VÁCZY Leona: Szabó Károly 1824–1890. In: Szabó Károly: Napló és tanulmányok. Kolozsvár, 2010. 5-28.
5. VÁCZY Leona: Szabó Károly 1824–1890. In: Szabó Károly: Napló és tanulmányok. Kolozsvár, 2010. 13.
6. SZABÓ Károly: Napló. In: Szabó Károly: Napló és tanulmányok. Kolozsvár, 2010. 29-66.
7. VÁCZY Leona: Szabó Károly 1824–1890. In: Szabó Károly: Napló és tanulmányok. Kolozsvár, 2010. 26.
8. SZABÓ Károly: A fogoly sóhaja. (Debrecen, 1840.) In: Szabó Károly: Napló és tanulmányok. Kolozsvár, 2010. 188.
9. SZABÓ Károly: Napló. In: Szabó Károly: Napló és tanulmányok. Kolozsvár, 2010. 37-39., 59.
10. Szemelvények, illetve töredékek a Szabó Károlyhoz írt levelekből. In: Szabó Károly: Napló és tanulmányok. Kolozsvár, 2010. 149-187.
11. Régi Magyar Könyvtár III. kötet [...] Előszó / Hellebrant Árpád. In: Szabó Károly: Napló és tanulmányok. Kolozsvár, 2010. 80. – A három előszó szövege: Régi Magyar Könyvtár. In: Szabó Károly: Napló és tanulmányok. Kolozsvár, 2010. 66-74., 74-77., 78-80.
12. VÁCZY Leona: Szabó Károly 1824–1890. In: Szabó Károly: Napló és tanulmányok. Kolozsvár, 2010. 20.
13. Az öt írás, a fenti sorrendben: Szabó Károly: Napló és tanulmányok. Kolozsvár, 2010. 81-88., 89-118., 119-121., 122-133., 135-148.
14. Szó- és helynévjegyzék; Névmutató. In: Szabó Károly: Napló és tanulmányok. Kolozsvár, 2010. 196-198., 199-205.
15. BARTÓK Katalin: Utószó. In: Szabó Károly: Napló és tanulmányok. Kolozsvár, 2010. 193-194.

Kulturális valóságismeret és EKF 2010 [elektronikus dok.] : 35 éves a pécsi kultúraközvetítő képzés : tudományos konferencia és emlékülés, 2010. november 18-19. / ... szerk. Koltai Zsuzsa ; [rend., közread.] Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar. Megjelenés: Pécs : PTE FEEK, 2011. Terj./Fiz. jell.: 1 CD-R ; 12 cm

Mégis mozog... a könyvtár – út az itinerating librarytól a kibermobilig

Kulturális valóságismeret és EKF 2010

A Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar, illetve jogelődjei fennállásuk 35. évfordulója alkalmából tudományos konferenciát szervezett 2010. november 18–19-én Pécsen, Európa Kulturális Fővárosában *Kulturális valóságismeret és EKF 2010* címmel. A rendezvény két napján a négy plenáris fórumon, valamint a hat szekcióban összesen ötvenhat előadás hangzott el. A tanulmányokból 2011 nyarán CD formátumban kötetet jelentetett meg a kar, ami várhatóan a Magyar Elektronikus Könyvtár weboldalán is teljes szöveggel hozzáférhető lesz. A kötet tanulmányai a tágran értelmezett kultúraközvetítés fő tendenciáit, jelenségeit dolgozzák fel, továbbá bemutatják a kulturális erőforrások újszerű mobilizációjával kapcsolatos kutatások eredményeit is. A téma jellegéből fakadóan, a sokféle megközelítés, valamint az interdiszciplinaritás jellemzi az írásokat. A kötetben megjelenő írások a kultúrakutatás jelenével és új irányjaival, a felnőttoktatás kihívásaival, a multikulturális társadalommal és oktatással, a kultúraközvetítő szereptudat összetevőivel, a mobil könyvtári innovációkkal, valamint az emberi erőforrás fejlesztés kultúrájával foglalkoztak. Az egyes szekciókat tükröző fejezetekben hat-tíz tanulmány kapott helyet. A könyvtárszakmai szempontokat figyelembe véve írásunk *A mobilkönyvtári innovációk*

a kulturális esélyegyenlőség megvalósításában című szekció tanulmányait mutatja be részletesebben. A konferencián a legtöbb előadást, így a kötetben a legnagyobb számú tanulmányt felvonultató szekció elsősorban az európai és a magyarországi mozgókönyvtári ellátás múltjának és jelenének, valamint jogi szabályozásának kérdéseit, továbbá a dél-dunántúli régióban megvalósult Könyvtárbusz szolgáltatásának témáit járták körül.

Pogáyné Rózsa Gabriella tanulmányában az európai mozgókönyvtári ellátás kezdetéről ír. Samuel Brownnak köszönhetően Nagy Britanniában már az 1800-as évek elején kialakult egy sajátos mozgókönyvtári szolgáltatás, az úgynevezett „itinerating library”. A skót származású Samuel Brown 1817-ben hívta életre az első mozgó „minibibliotékát”, mely a brit kisvárosokat és falvakat látogatta, látta el könyvekkel. A tanulmány részletesen kitér Samuel Brown életútjára, az „itinerating library” történetének alakulására, valamint a brit mozgókönyvtári rendszer megalapozására. Ugyanakkor a XIX. század elején kialakult mozgó könyvtár nem azonos a mai értelemben vett mobil bibliotékával. Mindazonáltal Brown „itinerating library”-ja nagyban hozzájárult annak értelmezéséhez, hogy a modern könyvtárosság számára mit is jelent ez a fogalom. Munkássága során Samuel Brown felismerte, hogy ha szélesebb körben ismertté szeretné tenni a mozgókönyvtári szolgáltatást, akkor megfelelő intézményi háttérre, valamint állami támogatásra lesz szüksége. Ám munkája eredményeként az 1830-as években már külföldre is elért a mozgókönyvtárak hálózata, így a XIX. század közepére már 100 külföldi (Angliában, Írországból, Nyugat-Indiában, Kanadában, Taszániában és Ausztráliában) telephelyen voltak hozzáférhetőek a különböző olvasnivalók.

Tóth Gyula *A hazai mozgókönyvtári ellátás historiográfiájának vázlata* című tanulmányában kifejti, hogy Magyarországon a hátrányos helyzetű lakosság könyvtári ellátása területén nem sikerült áttörést elérni. A különféle próbálkozások ugyan elismerésre méltóak, azonban egyik

sem tudott eleget tenni a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok felzárkóztatására irányuló elvárásoknak. Ez a probléma a Dél-Dunántúlon és Baranya megyében is fennáll, ugyanis az ország e területén a lakosság többnyire aprófalvakban él. Baranya megye 301 településéből 261 község lakónépességének száma nem éri el az 1000 főt. Mind gazdasági, mind kulturális téren tovább súlyosbítja a helyzetet, hogy a régióban jelentős a halmozottan hátrányos, mind gazdasági, mind pedig társadalmi szempontból elmaradott kistérségek száma. Ezekben a térségekben a települések többsége önállóan nem tart fent művelődési intézményeket, így könyvtárat sem. Az ellátatlanság miatt pedig sérülhetnek a régióban élők alapvető állampolgári jogai. Az információkhoz és dokumentumokhoz való szabad hozzáférés jogát így a könyvtáraknak nem hagyományos, hanem alternatív módokon kell megoldaniuk. Ehhez megfelelő módszer a mozgókönyvtári ellátás, ám a történelmi tapasztalatok azt mutatják, hogy Magyarországon valamilyen ok miatt (amit érdemes lenne kutatni) soha nem tudott ez az ellátás valódi és tartós szolgáltatásként működni.

A dél-dunántúli régióban erre a problémára nyújt megoldási lehetőséget a Csorba Győző Megyei–Városi Könyvtár Könyvtárbusz programja. A 99.999.170 forintból megvalósult projekt eredményeként Baranya megye 27 halmozottan hátrányos helyzetű településén működik a mozgókönyvtári ellátás, írja tanulmányában *Szabolcsiné Orosz Hajnalka*, a Csorba Győző Megyei–Városi Könyvtár igazgatója. A projekt révén olyan településekre is el tudják juttatni a különböző típusú (papír alapú, audió, vizuális, audiovizuális, elektronikus, online) információhordozókat, ahol eddig egyáltalán nem, vagy csak nagyon csekély mértékben érték el a lakosok a dokumentumokat, valamint az információkat. A megye lakói már a könyvtárbusz elindulása előtt kifejezték reményeiket a projekttel kapcsolatban és pozitívan, bizakodóan várták az eseményeket a programmal összefüggésben. A mozgókönyvtár ugyanakkor nem kizárólag a dokumentumokat juttatja el a felhasználókhoz,

olvasókhoz, hanem a mobil műholdas szolgáltatási rendszernek köszönhetően az internet adta lehetőségeket is. Írásunk megjelenésének idején a pécsi Könyvtárbusz már hónapok óta járja Baramya megye öt kistérségének 27 települését a felhasználók nagy elégedettségére.

Szeifer Csaba a Sásdi kistérségi mozgókönyvtári ellátásának témájában osztja meg tapasztalatait, illetve fejt ki véleményét. Tanulmányában a kistelepüléseken működő könyvtárak fenntartása mellett érvel, mivel a mobil-ellátást igen sérülékenynek tartja: az országban megvalósuló mozgókönyvtári hálózat működtetése évről évről megkérdőjeleződik. A bizonytalan jogi szabályozás, illetve a forrástámogatások megvonásának következtében a mozgókönyvtári szolgáltatás további, megfelelő színvonalú működése nem biztosított, így a hátrányos helyzetű települések lakói könyvtári ellátás nélkül maradhatnak. Ez főleg azokban a kisvárosokban, falvakban okoz különösen nagy problémát, ahol a könyvtár maradt az utolsó közművelődésre, kulturálódásra alkalmas közösségi tér. Ezért – véleménye szerint – feltétlenül szükséges a mozgókönyvtári, valamint a KSZR rendszerrel is támogatni az ilyen típusú problémákkal küzdő települési könyvtárak mindennapi működését.

Takács Margit tanulmányában a mai magyar mozgókönyvtárak általános helyzetképét vázolja fel. A szerző rávilágít, hogy a könyvtárak életében a KSZR és a normatív támogatás bevezetése óriási változásokat indukált, ugyanis a 2004–2010 közötti időszakban több, elsősorban kistelepülési könyvtár került le a nyilvános könyvtári jegyzékről, mellyel párhuzamosan folyamatosan nő azon települések száma, akik KSZR ellátását igényeltek. A vizsgált időszakban megfigyelt változások eredményeképp a szerző arra a következtetésre jut, hogy a KSZR szolgáltatást igénybevevő könyvtárak megújultak, a felhasználók száma nőtt, valamint az olyan speciális igényeket is ki tudják elégíteni, amelyekre eddig csak a városi vagy megyei hatáskörű intézmények voltak képesek.

A könyvtári ellátási rendszer működését 1945-től kezdve szabályozzák törvények. *Sipos Anna*

Magdolna írásában arról értekezik, hogy a jogi szabályozás szintjén, 1945-öt követően hogyan jelent meg a könyvtárhasználat mint állampolgári jog, és ahhoz milyen tartalmat definiáltak a könyvtári szaktörvények. 1945-től napjainkig számos kezdeményezés született és sokféle program készült a hátrányos helyzetű településeken, tanyákon élő lakosok megfelelő színvonalú könyvtári ellátásának biztosítására. Az információhoz, illetve a dokumentumokhoz való szabad hozzáférés lehetősége mára az alapjogok közé tartozik, így egy halmozottan hátrányos helyzetű térségben élő állampolgárt ugyanazok a könyvtári szolgáltatások illetnek meg, mint egy fővárosi lakost. Ennek ellenére mégsem beszélhetünk azonos színvonalú könyvtári ellátásról a Magyarország különböző térségeiben élők körében. A gazdaságilag, társadalmilag és kulturális szempontból elmaradott területek fejlesztésére és az ország térségei között megfigyelhető különbségek enyhítésére már az Európai Uniótól is számíthatunk támogatásokra, ilyenek például a TÁMOP, a TIOP, a ROP és a HEFOP pályázatok is.

A tanulmánykötetben két írás foglalkozik a Magyarországon és külföldön mozgókönyvtári ellátás helyzetének felvázolásával. *Iszály Ferenc Zsolt* hazánkon kívül bemutatja még a szomszédos, valamint a skandináv országok, az Egyesült Királyság, valamint a tengeren túli mobilkönyvtári szolgáltatások helyzetét. Az Európában, illetve Amerikában és Ausztráliában működő mozgókönyvtári szolgáltatásokat széles körűen és illusztrációkkal, grafikonokkal színesítve ismerteti a szerző. *Tóth Máté* fotókkal gazdagon illusztrált tanulmányából megtudhatjuk, hogy a különböző földrajzi jellemzőkkel rendelkező országokban más és más adottságú szállító eszközöket használnak a mozgókönyvtári ellátás során. A szerző részletesen mutatja be azokat a különböző, mozgásra és a könyvek szállítására alkalmas ötletes „eszközöket”, amelyek nélkülözhetetlenek a sajátos táji adottságokkal, időjárási és közlekedési viszonyokkal rendelkező térségekben. Világszerte sokféle megoldással találkozunk: a könyveket például hajóval, te-

vével, számmal, elefánttal, villamossal vagy kibermobillal juttatják el az olvasókhoz.

A kötet utolsó két tanulmánya tágabb kontextusba helyezi a mobilkönyvtári innovációkat és betekintést enged az egyetemisták mindennapi információszerzési, valamint elektronikus katalógushasználati szokásaiba. *Eszenyiné Borbély Mária* a használói elégedettséget befolyásoló tényezők témáját járja körül tanulmányában. Írásából megtudhatjuk, hogy az egyetemi hallgatók különböző felhasználói kategóriákba oszthatók, annak függvényében, hogy milyen tárgyszavak segítségével keresnek a könyvtári OPAC-okban. A szerző a naplófájlok vizsgálatával határozta meg az elektronikus katalógust használó fiatalok csoportjait, úgymint a profít, a leíró, a leszűkítőt, a túlbonyolítót, az internetfüggőt és a tudatosan kereső hallgatót, valamint a megrögzött „targyszórajongót”. A felhasználói csoportok jellemzőinek ismertetésekor a keresési példák bemutatása még érdekesebbé és szemléletesebbé teszi a tanulmányt. *Egervári Dóra* tanulmányában egy az egyetemisták (BA/BSc, MA/MSc, PhD) információs műveltségét fejlesztő kurzus tervezetét mutatja be. A Dél-dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont, valamint a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar Könyvtártudományi

Intézet az egész egyetem vonatkozásában gazdájává válhat az egyetemisták információs kompetenciájának fejlesztését célzó programnak.

A kötet valamennyi tanulmánya alátámasztja és bizonyítja, hogy a mobil könyvtáraknak létjogosultsága van; mozogjon az akár a földön, a vízen vagy a levegőben, keréken avagy négy lábon. Minden változat azt a célt szolgálja, hogy az érdeklődő, olvasó, könyvtár-, illetve szolgáltatáshasználó hozzájusson azokhoz a könyvekhez, dokumentumokhoz, információkhoz, amelyekre szüksége van. A történeti aspektust és a napi gyakorlatot is felvonultató tanulmányok szerencsésen egészítik ki egymást, mindezzel átfogó képet adva a magyarországi és a külföldi mobilkönyvtári ellátás helyzetéről.

A szűkebb, szakmai szempontokon túllépve az elektronikus formában megjelent kötet tanulmányai érintik a népművelés, a humán erőforrás, a kulturális különbségek, az esélyegyenlőség, a kultúraváltás, a művelődésszociológia, a kulturális örökségvédelem, a múzeumandragógia különböző területeit. Az írások magas színvonalúak, történeti, valamint empirikus kutatási eredményeket mutatnak be, melyek iránt, a Magyar Elektronikus Könyvtárba való bekerülés után bizonyosan nagy lesz az érdeklődés.

Egervári Dóra

A digitális bennszülöttek és az olvasás

Az értő olvasás a felnőttkori boldogulás alapja. De kinek a felelőssége, hogy olvassanak a gyerekek? Hogyan lehet őket rávenni az olvasásra? Egyáltalán, miben térnek el a digitális bennszülöttek szokásai a korábbi nemzedékektől? Ezekre a kérdésekre keresték a választ a terület szakértői az Olvasáskutató és Fejlesztési Intézet – Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum által szervezett sajtóbeszélgetésen.

A generációk közötti szakadék talán soha nem volt olyan mély, mint napjainkban a digitális bennszülöttek és szüleik, a digitális bevándorlók között. A mai gyerekek máshogy állnak az információszerzéshez, azonnali válaszokat, azonnali kapcsolatokat keresnek, gyorsabban élnek meg mindent, mint szüleik tették. Nem papíron leveleznek, hanem azonnali üzenetküldőn keresztül, nem lexikont lapozgatnak, hanem az interneten keresnek rá az őket érdeklő dolgokra. Mindenben igénylik az interaktivitást, legyen az tanulás vagy szórakozás. A ma gyermekei a számítógép előtt nőnek fel, nem része az életüknek a könyvespolc látványa, ezáltal teljesen más a könyvekhez való viszonyuk is, mint szüleiké volt.

Ha a mai gyerekeknek kötelezővé tesszük egy könyv elolvasását, azzal csak elriasztjuk az olvasástól. Ehelyett inkább együttműködően, a gyerekeket is megkérdezve kell az olvasmányokat kiválasztani, így növelhető olvasási kedvük – véli Steklács János, a Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Karának dékánja.

Az olvasásban, csakúgy, mint minden másban, divatirányzatok vannak. A fiatalok azt olvassák, amiről a legtöbben posztoltak ismerőseik közül, vagyis, ami a legtrendibbnek számít éppen.

Az ő „kütyüvezérelt” világukban egy könyv régimódinak tűnhet, de ugyanaz az olvasmány e-book olvasón vagy interneten keresztül rögtön izgalmas információforrássá válhat.

A gyerekek olvasási motivációja, az élményszerzés tehát nem változott, csak a módszerek lettek mások. Az olvasási kedv fenntartása érdekében a szülők és tanárok ezeket az új módszereket kell, hogy figyelembe vegyék. Ha a gyerek maga választhatja ki, mit akar olvasni, ha esetleg bele is olvashat interneten a könyvbe, ha jó kritikákat talál róla a közösségi oldalakon, rögtön nagyobb örömmel fog könyvet a kezébe venni.

Varga Katalin, az OPKM főigazgatója hozzátette: A gyerekek olvasóvá nevelésében fontos szereplők a könyvtárak is, amelyeknek szintén igazodniuk kell a mai gyerekek igényeihez. A hagyományos könyvtári funkciókat továbbgondolva, a könyvtárat jobban integrálva a gyerekek mindennapjaiba, online eszközök és digitális adatbázisok kialakításával a könyvtárak olyan központtá válhatnak, ahol a tudás megszerzése lehetővé válik.

A jövő könyvtárából online módon letölthető formában lehet könyvet kölcsönözni, el lehet olvasni, más hogyan vélekedik az adott műről, és milyen egyéb olvasmányokat javasolnak az adott könyv mellé.

A digitális nemzedék olvasási kedvének növeléséhez tehát szükség van a szülők, tanárok és oktatási intézmények nyitottságára és összefogására, valamint arra, hogy megismerjük az online világ trendjeit és ezeket felhasználva motiváljuk a gyereket – vélik a szakemberek.

(Sajtóanyag. Nevelési Tudásdepó az olvasóvá neveléshez és a digitális kompetenciák fejlesztéséért)

*<http://olvasas.opkm.hu>
www.ujszechenyiterv.gov.hu*

Könyvtár- és információtudomány

Általános kérdések

1/2012

HJØRLAND, Birger: Evidence-based practice : an analysis based on the philosophy of science. – Bibliogr. **In:** Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 62. (2011) 7., p. 1301-1310.

Bizonyítékokon alapuló gyakorlat: elemzés tudományfilozófiai alapon

Informatika; Könyvtártudomány; Terminológia

A bizonyítékokon alapuló gyakorlat (evidence-based practice, röviden: EBP) több tudományterületet érintő, befolyásos mozgalom, amely az orvostudományban használatos bizonyítékokon alapuló orvoslásból (evidence-based medicine, EBM) indult el 1992 körül. Az EBP a könyvtár- és tájékoztatástudomány érdeklődésére is számot tart, mert a döntéshozatal során a kutatásnál bevált módon alapos dokumentációra épül, továbbá a dokumentációs és a keresési folyamatoknál minden egyes link optimalizálására. Az EBP az empirikus szemlélet filozófiai doktrínájából indul ki, ezért rá is vonatkoznak, azok a kritikai észrevételek, amelyek az empirikus szemlélettel kapcsolatban felmerültek. Az EBP-vel szemben az a legfontosabb kifogás, hogy a gyakorló szakemberek elvesztik autonómiájukat, kevésbé képesek az elméletet és az alapjául szolgáló

mechanizmusokat megérteni, és a bizonyítékok fogalmát az empirista hagyomány túl szűken értelmezi. A cikk azt ajánlja, hogy bizonyítékokon alapuló helyett beszéljünk inkább „kutatáson alapuló gyakorlatról”, mert ez a szakkifejezés nyitottabb a gyümölcsözőbb ismeretelméleti megközelítésre, és lehetővé teszi a bizonyítékok fogalmának szélesebben értelmezését. Az EBP a tudományos igazolásra összpontosít, ez fontos hozadéka a könyvtár- és tájékoztatástudomány számára, amire már régóta szükség lett volna. Az alapul szolgáló ismeretelméleti feltételezéseket fel kéne váltani: az EBP túl szűk, túl formális és túl mechanikus megközelítés ahhoz, hogy erre tudományos dokumentációt lehessen építeni.

(Autoref.)

Tudománymetria, bibliometria

2/2012

RIAHINIA, Nosrat – ZANDIAN, Fatemeh – AZIMI, Ali: Web citation persistence over time: a retrospective study. – Bibliogr. *In*: The electronic library. – 29. (2011) 5., p. 609-620.

A webes hivatkozások állandósága az idők folyamán. Visszatekintő vizsgálat

Elektronikus publikáció; Felmérés; Folyóirat -könyvtári; Hivatkozás; Számítógép-hálózat

A cikk a webes források állandóságát (domén és fájltypus szerint) veszi szemügyre nagy számú hivatkozás vizsgálatával a könyvtár- és tájékoztatástudományi területen. Az ISI Thomson Reuters rangsorában szereplő hat könyvtár- és tájékoztatástudományi folyóirat 2005–2008-as évfolyamait vizsgálták. 1181 cikkben szereplő 37791 hivatkozást tekintettek át. A vizsgálatba csak olyan eredeti cikkeket vettek fel, amelyekhez hivatkozott irodalom tartozott. A webes hivatkozások állandóságát úgy vizsgálták, hogy közvetlenül követték az URL-eket, amelyekre

hivatkoztak. A 37791 hivatkozásnak 12,8%-a volt webes hivatkozás. Egy-egy cikkre átlagosan 4,09 webes, illetve 27,9 nyomtatott dokumentumra való hivatkozás esett. Az összes webes hivatkozás közül 4617 (95%) állt könnyen rendelkezésre, 5% hibáüzenetet adott, így nem volt elérhető. A nyomtatott és a webes hivatkozások kapcsolata az időszakot (évet) tekintve jelentős volt. A hivatkozások túlnyomó többsége html volt, és a legkedvezőbb és legállandóbb fájlformátumnak a pdf bizonyult.

A webes forrásokat a kutatók azért kedvelik, mert könnyen elérhetőek, és mert alátámasztják a tudományos tartalmat. Egy-egy webes hivatkozás közvetlenül nem érhető el, de sokféle stratégia létezik arra, hogy egy-egy „halott” hivatkozást helyreállítsanak. Az a fontos kérdés, hogy a szerzők milyen mértékben támaszkodnak a webes forrásokra, és abbahagyták-e a papíralapú dokumentumok idézését. A webes forrásokat felváltják-e a nyomtatott változatok? A vizsgálat azt mutatta, hogy a tudósok továbbra is jobban támaszkodnak a nyomtatott forrásokra, mint a webes dokumentumokra.

A tudósok közötti kommunikációs viselkedés aktuális trendjeit vizsgálva eltolódás figyelhető meg a nyomtatotról a webes források irányába. A cikk a webes hivatkozások állandóságát vizsgálja néhány tekintélyes folyóiratnál azt illusztrálándó, hogy a webes hivatkozások eléggé megbízhatóak, és mindig elérhetőek a digitális világban.

(Autoref.)

3/2012

SHUNBO, Yuan – WEINA, Hua: Scholarly impact measurements of LIS open access journals: based on citations and links. – Bibliogr. *In*: The electronic library. – 29. (2011) 5., p. 682-697.

Nyílt hozzáférésű könyvtár- és tájékoztatástudományi folyóiratok tudományos hatásának vizsgálata hivatkozásokra és linkekre alapozva

Bibliometria; Elektronikus folyóirat; Folyóirat -könyvtári; Hivatkozás; Hozzáférhetőség

A cikk célja, hogy megmérje a nyílt hozzáférésű könyvtár- és tájékoztatástudományi folyóiratok tudományos hatását. A vizsgált folyóiratok legtöbbjét nem dolgozza fel a Web of Science (WoS). A cikk a hivatkozáselemzésen kívül más mérési módszerekről is szót ejt.

A vizsgálathoz 97 nyílt hozzáférésű könyvtár- és tájékoztatástudományi folyóiratot választottak ki, ezek tudományos hatását vizsgálták hivatkozásokra és linkekre alapozva. Kikeresték és kiszámították a hivatkozások számát a WoS-ban, vizsgálták a LISA adatbázisban való előfordulást, a webes linkeket, a folyóiratok webes impakt faktorát (WIF) és Page Rankjét (módszer az adott oldal relevanciájának és fontosságának meghatározására), továbbá elemezték a hivatkozások száma, a linkek, az oldalak, WIF-ek és Page Rank közötti korrelációt.

Az eredmények szerint a nyílt hozzáférésű könyvtár- és tájékoztatástudományi folyóiratok jelentős alkotóelemei a tudományos kommunikációs rendszernek. A WoS-ban a leg-

magasabb számú hivatkozást a *Journal of the Medical Library Association* kapta. Ez a folyóirat a hat legfontosabb, nyílt hozzáférésű folyóirat között van (a többiek: *D-Lib Magazine*, *Information Research*, *Ariadne*, *Cybermetrics és First Monday*). A LISA-ban való szereplést tekintve a *Bulletin de Bibliothèques de France* (2151) teljesít a legjobban. Egészében véve a Page Rank viszonylag magas, értéke legtöbbször 6, 7 vagy 8. A vizsgálat szerint jelentős korreláció figyelhető meg a hivatkozásokon és a linkeken alapuló mérések között.

A cikk a webet mint globális forrást használja a nyílt hozzáférésű könyvtár- és tájékoztatástudományi folyóiratok hatásának mérésére a hivatkozások elemzésével, a lefedés, a webes linkek és a Page Rank elemzésével. A vizsgálat a web értékére mint a hatásmutatók forrására összpontosított, ami meglehetősen eltér a hagyományos kutatási módszerektől. A cikk hozzájárul a nyílt hozzáférésű folyóiratok tudományos hatásának méréséhez.

(Autoref.)

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

4/2012

DILLON, Dennis: Hand wringing in paradise : scholarly communication and the intimate twinges of conscience. – Bibliogr. In: *Journal of library administration*. – 51. (2011) 5-6., p. 415-431.

A tudományos kommunikáció új modelljei

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Hozzáférhetőség; Kommunikáció; Publikálás -tudományos kiadványoké

A tudományos kommunikációval nincs semmi baj: a legutóbbi néhány évben több volt a hozzáférés több tudományos információhoz, mint eddig bármikor. A tudományos kommunikáció magában foglal számos üzleti modellt, formát, erős kereskedelmi és nem-kereskedelmi kiadót, érdekeltséget és figyelmet kormányok és

finanszírozó szervezetek részéről, és több közreműködőt és kiadót von be több országból, mint korábban bármikor. A gond a további fejlődés irányainak kigondolásában, kijelölésében mutatkozik.

Ennek alapkérdését Stewart Brand már 1984-ben megfogalmazta, azt állítván, hogy az információ egyrészt drága akar lenni (hiszen értékes), másrészt ingyenes akar lenni (hiszen megszerzése egyre kevésbé költséges). Ma mindkettőre van példa: a tudományos folyóiratok nagyon drágák, az intézményi repozitóriumokban hozzáférhető cikkek viszont ingyenesek. A tudományos kutatás és a felsőoktatás világát erőteljes verseny, könyörtelen rosta- és díjrendszer jellemzi. A kutatói elit és a legjobb egyetemek több forrással rendelkeznek, jobb folyóiratokban publikálnak és több támogatást is nyernek el, mint a „második vonalba” tartozók. Aki ebben a világban boldogulni akar, tisztában kell, hogy legyen az egész „felsőoktatási maffia” íratlan törvényeivel.

Legáltalánosabban a tudományos kommunikáció produktumai azok a tudományos cikkek, könyvek és adatbázisok, amelyeket egyetlen kutató vagy oktató nem venne meg saját pénzéből. Abból az általánosan elterjedt nézetből, hogy a tudományos kommunikáció túl drága, származnak a nyílt hozzáférésű folyóiratok, azaz azok, amelyekről már eleve nem feltételezik, hogy bárki is megvásárolná őket.

A tudományos kommunikáció fogalma mint könyvtárosi téma először az 1960-as évek végén jelent meg, a hidegháború és az űrverseny miatti kormány-finanszírozású kutatások nyomán kialakult „információrobbanás” részeként. A 70-es évek és a 80-as évek elejének recessziója hozta meg először a könyvtári költségek szűkítését, és azóta a tudományos kommunikáció egy olyan egészséges és hosszan tartó válság közepén jár, ami egyaránt jó a könyvtáraknak, a kutatóknak és a kiadóknak. Azonban az internet megnövelte a tudományos kommunikáció sebességét, elérhetőségét, hatását, és örökre megváltoztatta üzleti modelljeit is.

A tudományos információ szabadon, mindenki számára elérhetővé tételének eszméjét a nyílt

hozzáférés mozgalmának hívják. Ennek ma különböző formái vannak:

1. Intézményi repozitóriumok, melyeken keresztül az intézmények teszik online elérhetővé kutatóik (oktatóik, hallgatóik) tudományos produktumait;
2. Online elérhető tudományos publikációk, amelyekért a szerző vagy az intézmény fizet némi díjat;
3. Elsősorban tematikus alapú, szabadon hozzáférhető tudományos repozitóriumok, amelyeket társaságok, intézmények, alapítványok vagy tagdíjak tartanak fenn;
4. Vegyes üzleti modellek, ahol a szerzők vagy intézmények fizetnek díjat azért, hogy tartalmakat tölthessenek fel, ami szabadon hozzáférhető, ugyanakkor az olvasónak is kell fizetnie, ha más tartalomhoz akar hozzáférni.

E modellek egyike sem változtatta meg jelentős mértékben a tudományos kommunikáció környezetét, de mindegyik megnövelte azon intézmények költségeit, amelyek támogatják a publikációkat, fenntartják a szervereket, vagy fizetik a szerzői tiszteletdíjakat. A nyílt hozzáférés csak áthelyezte a költségeket a sok előfizető olvasóról a kevés tartalom-előállítóra.

A könyvtári konzorciumok válaszként születtek meg az emelkedő árakra és a nagy multinacionális kiadók piacuralmára, és kulcsszerepet játszanak az 1990-es évek közepétől a tudományos kommunikáció formálásában. A konzorciumok a leginkább felelősek az „akadémiai” folyóiratpiac eltorzulásáért: a könyvtárak olyan folyóiratokért fizetnek, amiket nem rendelnének meg, ha maguk vagy, ha címenként dönthetnének; voltaképpen a multik használják fel a konzorciumokat, hogy „csomagjaikat” értékesítsék, és hogy árképzési gyakorlatukat legitimálják.

Esetenként a két mozgalom (a konzorciumi és a nyílt hozzáférési) keresztezi egymást, ennek egyik legrosszabb példája a SCOAP (*Sponsoring Consortium for Open Access Publishing in Particle Physics*), mely mindkét elképzelés legfőbb hátrányait egyesítette.

Ma mind a publikálás, mind a kommunikálás módszerei gyors innovációs folyamaton men-

nek át: újulnak a „szállítás-kézbesítés” módszerei, az üzleti modellek, a kulturális normák, az internethez, mobil technológiákhoz, a közösségi médiában való részvétel elterjedéséhez, a mind újabb kommunikációs formákhoz és szokásokhoz köthetően. A tudományos kommunikáció nincs bajban, még ha érzékenyebb egyéneknek van is némi lelkiismeret-furdalásuk. Ám van két tennivaló: könyörtelenül erőltetni a kompetitív hierarchiák érvényesülését a felsőoktatásban, ami kiválasztja a tehetségeket a gyengék és a középserűek közül, és megosztani a tudományos ismereteket.

(Mohor Jenő)

5/2012

JUBB, Michael: Heading for the open road : costs and benefits of transitions in scholarly communications. – Bibliogr. In: LIBER quarterly. – 21. (2011) 1.

A tudományos kommunikáció változásai: a nyílt hozzáférés felé. Költségek és előnyök

Hozzáférhetőség; Költségelemzés; Modellálás; Publikálás -tudományos kiadványoké

A cikk arról a brit kiadói, könyvtári és kutatásfinanszírozó testületek részvételével készült tanulmányról számol be, amely a tudományos folyóiratok elérhetőségének javítását vizsgálja, az ehhez szükséges mozgatóerőket, költségeket és a lehetséges előnyöket. Öt különböző gyakorlatias forgatókönyvet vázol fel, amelyek a cél eléréséhez vezethetnek az elkövetkező öt évben, ilyenek a nyílt hozzáférés arany és zöld útja, elmozdulás a nemzeti licencek, a kiadók által irányított késleltetett nyílt hozzáférés és a tranzakciós modellek irányába. Ezután értékeli és összehasonlítja az előnyöket, valamint a költségeket és kockázatokat az Egyesült Királyság számára. A forgatókönyvek, az összehasonlításuk és a modellezésük végül egy költség-hason elemzéshez vezetett, amely a következő öt évben segít a helyes politika kialakításában. A végső következtetés az, hogy azoknak a dön-

téshozóknak, akik a hozzáférés növelése mellett érvelnek, a meglévő szakterületi és intézményi repozitóriumok használatát kellene támogatniuk, de el kell kerülniük a csökkentéseket az embargó idején, ami veszélyeztetné a tudományos publikálás alapszisztemének fenntarthatóságát. A nyílt hozzáférés arany útját kell népszerűsíteniük és elősegíteniük, miközben gondoskodniuk kell arról, hogy a publikálás átlagos költségei ne haladják meg a kb. 2000 fontot annak érdekében, hogy az egyesült királyságbeli nyílt hozzáférésű publikálás ára nagyjából összhangban legyen a többi országgal, és hogy a brit egyetemek és fenntartók számára ne emelkedjenek a folyóirat-előfizetési költségek mindennek következtében.

(Autoref.)

6/2012

PETRUCCIANI, Alberto: Con Robert Darnton nella giungla del digitale In: Bollettino AIB. – 51. (2011) 1-2., p. 97-105.

Res. angol nyelven

Robert Darntonnal a digitális dzsungelben

Digitalizálás; Hozzáférhetőség

Robert Darnton *The case for books* című könyve most jelent meg olaszul A könyv jövője címen. Annak ellenére, hogy nem más, mint az utóbbi tíz évben, gyorsan változó jelenségekről írott cikkek gyűjteménye, a kutatás szeretetének érzését közvetíti, és így a könyv, a könyvtárak szeretetét is, és meggyőző, járható utat mutat a tudományos könyvtárak számára. A két legaktuálisabb téma, amelyekkel könyvében foglalkozik, a Google Books és a tömeges digitalizálás, illetve a kutatási eredményekhez való nyílt hozzáférés.

Darnton ma a legtekintélyesebb szószólója azoknak, akik úgy tartják, hogy nem szabad tétlenül szemlélnünk a digitális formátumokhoz való távoli hozzáférés perspektívájának átalakulását egy olyan, a múlt összes könyvét és folyóiratát

tartalmazó „csomagra”, amelyért fizetni kell, és amelyet egyetlen monopolisztikus vállalat irányít. Ez olyan – csak még rosszabb – helyzet lenne, mint ma az elektronikus folyóiratok hozzáférési „csomagjai”. Éppen ezért felvetette egy digitális nemzeti könyvtár vagy egy „amerikai digitális közkönyvtár” (*Digital Public Library of America*) létesítésének gondolatát, mely „a legnagyobb tudományos könyvtárak összes könyvéből állna, és ingyen hozzáférhető lenne minden állampolgár, sőt, az egész világ számára”. Ez a terv széles körű támogatást kapott, és részletekbe menő tervezése is megindult.

A „digitális dzsungelben”, amelyben élünk, ahol fontos eredmények igen kevéssé ismertek, míg mások zajos és kevéssé megbízható propagandát élveznek, sokkal éberebb, kritikusabb és aktívabb magatartásra van szükség.

Ami Olaszországot illeti, a legsürgetőbb az, hogy gyorsan meg tudják állapítani, mi áll már digitálisan mindenki számára rendelkezésére, és – ami a legegyszerűbb és leghatékonyabb lenne – mindezt a legnagyobb országos katalógusokban (SBN, ACNP) regisztrálni. A könyvtárak közötti együttműködés a legjobb eszköz a már rendelkezésre álló digitális források elérésének megkönnyítésére, és a nagyobb érdeklődésre számot tartó, még nem digitalizált anyagok kiválasztására és hozzáadására.

(Autoref.)

7/2012

RENFRO, Patricia: Open access within reach : an agenda for action. – Bibliogr. *In: Journal of library administration*. – 51. (2011) 5-6., p. 464-475.

A nyílt hozzáférés rövidesen általánossá válik – mit kell még tennünk?

Elektronikus folyóirat; Elektronikus publikáció; Folyóiratkiadás; Hozzáférhetőség; Publikálás -tudo-

mányos kiadványoké; Támogatás -pénzügyi -általában

Amikor a *Public Library of Science* (PloS) első folyóirata 2003-ban elindult, kevesen hitték, hogy az alapítók célkitűzése néhány éven belül megvalósul. Mára a *PubMedCentralban* (PCM), az orvosi-biológiai lektorált tudományos irodalom nyilvánosan hozzáférhető online adatbázisában több mint kétmillió cikk teljes szövegében lehet keresni, több mint 900 folyóirat vesz részt önként a PCM-ben, a cikkek kb. 40%-át közvetlenül a kiadók helyezik el benne.

2008-ban az amerikai Nemzeti Egészségügyi Intézet meghirdette nyílt hozzáférési politikáját, és kötelezővé tette az általa finanszírozott kutatások eredményeinek hozzáférhetővé tételét. Az Egyesült Királyságban 2005-ben kezdték meg az UKPCM felépítését. Mindez csak néhány példa a nyílt hozzáférés mozgalmának sikerére. A nyílt hozzáférési politikákat regisztráló adatbázis (*Registry of Open Access Repository Materiel Archiving Policies* – ROARMAP – <http://www.eprints.org/openaccess/policysignup/>) ma 96 kutatóintézeti, egyetemi intézményi politikát tartalmaz a világ különböző részeiről.

Ha van is minek örülni, a kérdés az, hogy mikor, hogyan érünk el oda, hogy a nyílt hozzáférésű publikálás válik normává, és elérhetjük-e, miközben a kiadók az előfizetési modellről a cikkkeldolgozási díj felé mozdulnak, továbbra is ésszerűtlenül magas profitra törekedve? Sajnos számos kiadó élet-halál harcként éli meg a helyzetet, és az amerikai kiadók egyesülete szerint a nyílt hozzáférés egy nem létező probléma megoldására tett erőfeszítés, amely nemcsak a kiadói ipar életképességére, hanem az amerikai versenyképességre is veszélyes.

Ami az üzleti modelleket illeti, több életképes is van a nyílt hozzáférés terén. A PLoS eddigi története bebizonyította, hogy nyílt hozzáférésű folyóiratokat a legmagasabb színvonalon, gazdaságilag fenntartható módon ki lehet adni, és hogy a kutatási eredmények könnyű elérésének és továbbhasznosításának lehetősége kezdi megváltoztatni a tudomány útjait. Más nyílt hozzá-

férész kiadói kezdeményezések is fejlesztenek egészséges üzleti modelleket, mint pl. a Springer BMC-je (*BioMed Central*), vagy a *Hindawi* folyóirat-kiadó tevékenysége. Említést érdem a Kaliforniai és a Columbia Egyetem gyakorlata is. Mindezen ígéretes modellek széles körű elterjedéséhez négy terület fejlesztésére lenne szükség:

1. A publikálást a kutatás költségei közé kell számítani, és a finanszírozóknak gondoskodniuk kell a nyílt hozzáférés költségeiről;
2. Az egyetemeknek gondoskodniuk kell a nem külön finanszírozott kutatások eredményeinek nyílt hozzáférésű publikálásáról;
3. Minden finanszírozónak olyan politikát kell alkalmaznia, amely megkívánja a nyílt hozzáférésű repozitóriumban való elhelyezést;
4. Minden kutatóintézménynek rendelkeznie kell nyílt hozzáférési politikával.

Azaz: jelentős szerepe van mind a finanszírozó szervezeteknek, mind a kutató-oktató intézményeknek, és nagy a nyílt hozzáférési politikák jelentősége.

Ahhoz, hogy a nyílt és a nyilvános hozzáférés (előbbi – az *open access* – minden akadályt elmozdít, az árakat és a további felhasználás korlátait is, utóbbi – a *public access* – csak az árakat törli el, de nem feltétlenül jár együtt a korlátozás nélküli felhasználással) a tudományos kommunikáció természetes módja legyen, az alábbiak ügyében kellene a kutatóknak és az egyetemi vezetőknek tevékenykedniük:

- lobbizni, hogy az USA kongresszusa fogadja el az erre vonatkozó törvényt;
- a finanszírozó testületekkel együtt elérni olyan politikákat, melyek a nyílt hozzáférésű publikálás költségeit is figyelembe veszik;
- intézményi lapokat létesíteni a nem támogatott kutatások nyílt hozzáférésű publikálásának költségeire;
- támogatni a helyi intézményi repozitóriumokat, és elérni, hogy a publikált kutatások azonnal oda kerüljenek;
- elolvasni a kiadói egyezményeket még aláírásuk előtt, és lehetőleg módosítani a szük-

ségtelen korlátozó kitételeket a kutatási eredmények széles körű és szabad terjesztése érdekében.

(*Mohor Jenő*)

8/2012

SOKOLOV, A. V.: Informatičeskie opusy : opus 7. Ideâ informacionnogo obšestva. – Bibliogr. 21 tétel
In: Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2011) 8., p. 5-24.

Informatikai opusok. 7. opus: az információs társadalom eszméje

Információs társadalom; Informatika

1992 óta ünnepeljük az információ, 2006 óta pedig az információs társadalom világnapját. A nemzetközi információs ünnepek megjelenése a társadalmi tudat informatizálódásának bizonyítéka.

A globális információs társadalom egyelőre csak futurologiai művekben létezik. Lényegét több neves kutató igyekezett feltárni, így Frank Webster (Anglia), A. I. Šendrik és D. V. Ivanov orosz professzorok. Az alapként elfogadható meghatározás szerint „az információs társadalom eszméje a társadalom informatizálásával létrejövő társadalmi-kulturális változások megítélése”; ami egyaránt épülhet a valóságra és hamis illúziókra. A gondolatkör az ipari civilizáció műszaki újításokkal teli korában született. A 19. században végbement a közlekedési eszközök forradalma (vasút, gőzhajók, repülés), a 20. században a rádió- és a mikroelektronika a tömegkommunikációt alakította át. Az információs társadalom eszméje egyelőre még feltevés, de a társadalom életébe már beépült technogén átalakulások valószínűsítik megvalósulásának várható útját. Ennek szakaszai:

1. Az eszme születése (embrionális szakasz): a tudományos közleményekben az információ fogalma az első számítógépek (1940–1950) megjelenéséhez köthető. A fogalom alakításában meghatározó szerepe volt C.

Shannonnak, N. Wienernek, A. Turingnek, A. N. Kolmogorovnak, M. McLuhannak.

2. Az eszme terjesztése (konceptuális szakasz): az 1960–1970-es években megkezdődik az információs szakemberek egyetemi képzése, a rádióelektronikával, számítástechnikával, telekommunikációval foglalkozó társadalmi csoportok szakmai öntudatának a kialakulása, a lelkes amatőrök szubkulturális csoportosulása. A számítástechnika egyrészt a nagyteljesítményű számítógépek, másrészt a személyi számítógépek tömeges előállítása irányába fejlődött, jelentős eredmények születtek a kommunikációs technikában is. Ez a nagyléptékű fejlődés hatással volt a tudományos-fantasztikus irodalomra, művelői között Stanisław Lemre. Ő késői műveiben az információs folyamatok áruvá válása miatt aggódott, leírta, hogy a számítógépes csomópontok nem helyettesíthetik a könyvtárakat, végül, hogy az emberiség soha nem fog összefogni saját boldogulása érdekében. N. N. Moiseev orosz akadémikus véleménye szerint az információs társadalom megalakulásáról majd akkor lehet beszélni, ha létrejön az egész Földet átfogó kollektív értelem (intellektus). Jean Baudrillard szociológus-filozófus szerint a történelem három szakaszra osztható: őstörténet (kapitalizmus előtt), a politikai gazdaságtan időszaka (iparosítás) és a fogyasztói társadalom, amelyben a valóságot kiszorítják a jelenségek és események fantomjai, a szimulákrumok.
3. Az eszmék hasznosítása (állami-kereskedelmi szakasz): az államhatalom és az üzleti struktúrák elismerik az információs társadalom eszméinek hasznosságát. Az átmenet ebbe a szakaszba nem jelenti az előző szakasz végét, ellenkezőleg: új ösztönzők és gazdag pénzügyi források jelennek meg a hipotézis további kidolgozására. Az informatizálás a gyakorlatban valamennyi fejlett országban végbemegy, megnyílnak a globális információs társadalom felépítésének perspektívái. A szakasz jelentős személyiségei V. M. Gluškov orosz akadémikus, B. Gates és

T. Berners-Lee. Gluškov műveinek összefoglalása szerint az információs társadalom hálózati, szocialista típusú kibernetikai társadalom. A következő nemzedéket képviselő Gatest a kapitalista típusú információs társadalom építőjének lehet nevezni; szerinte az összekovácsolt szakembergárda képezi a mikrotársadalmat, eredményeit a társadalom (makrotársadalom) fogyasztóként használja. Berners-Lee munkássága az információs társadalom gyakorlati megvalósítását szolgálja.

4. Az eszmék társadalmi elfogadása (szocializációja): akkor következik be, amikor az emberek elfogadják, hogy az információs társadalom tagjai. Oroszországban ennek a szakasznak az eljöttét ma még nem lehet kijelenteni; azért sem, mert az információs társadalomnak nincs egyértelmű és általánosan elfogadott meghatározása.

(Viszocsekné Péteri Éva)

9/2012

SOKOLOV, Arkadij Vasil'evič: Informacionnoe obščestvo i biblioteki. Čast' 1. Soblazn „razbibliotečivaniâ”. – Bibliogr. 15 tétel In: Bibliote-kovedenie. – (2011) 3., p. 15-21.

Az információs társadalom és a könyvtárak. 1. rész: a „könyvtártalanítás” kísértése

Információs társadalom; Kommunikáció; Olvasás; Prognózis; Számítógép-hálózat

Napjainkban az emberiség távlati fejlődése összekapcsolódik a globális információs társadalom kialakulásával. Az újonnan létrejövő társadalomnak számos sajátos vonása van, köztük a kultúra átalakulása. A könyvtárak szerepének meghatározására lényeges hatást gyakorol az információs piac alakulása és az új, elektronikus kommunikációs kultúra. A könyvtárak a dokumentumokra épülő kommunikáció társadalmi intézményrendszerébe tartoznak, a könyvkiadók és -kereskedők, a levéltárak, múzeumok

mellett. A kereskedelmi szolgáltatók által kínált gyorsabb és teljesebb információszolgáltatás, a könyvpiacra megjelent e-könyvek azt a benyomást keltik, hogy a könyvtárakra a jövőben nem lesz szükség.

Daniel Bell jövőkutató szerint az információs társadalomban az információ és a tudás lesz a fő termelőerő, azaz a legértékesebb áru. Kialakul az információgazdaság, amelyben a GDP jelentős részét az információipar és -piac termeli. Az USA-ban a GDP 80%-a a szolgáltatói szektorból származik, ennek is nagy részét az információs szolgáltatások adják, tehát az USA-ban a gyakorlatban megvalósult az információs társadalom. Mélyebbre tekintve világossá válik, hogy a folyamatok ugyan az interneten mennek végbe, a könyvtári világnak azonban ehhez semmi köze sincs. Hogy a könyvtárak ne legyenek az információs társadalom vesztesei, vezetőik világszerte nagy erővel szorgalmazzák a számítógépesítést. A könyvtárak informatizálása kommunikációjuk lényegi változtatását jelenti (a dokumentum-alapúból az elektronikusba) – a szerző ezt a metamorfózist nevezi könyvtártalanításnak.

A fogalom azt célozza, hogy a könyvtár elveszti könyvvállományát és az olvasókat, vagy szimulálja azokat: a digitalizálás az állomány helyettesítését jelenti, a telekommunikációs kiszolgálás pedig az olvasók virtualizálását. Francia posztmodernisták szóhasználatával megjelenik a szimulákrum (csalóka látszat; az, ami nincs): könyvtár helyett az információs, elektronikus kommunikációs központ. Az elektronikus könyvtárban („informatóriumban”) a papír nélküli kommunikációé a fő szerep, a korábbi könyvtárosokból információs menedzserek, a világhálózat navigátorai, az információs kultúra elsajátításának oktatói lesznek. Ez a folyamat 1970 óta felfedezhető a publikációkban, majd a 2000-es években az orosz állami programokban. A Kulturális Minisztérium 46 ezer közkönyvtár pénzügyi problémáit tervezi megoldani a gyorsan avuló állományok digitalizálásával és e-könyvolvasók beszerzésével. Az *Információs társadalom 2011–2020* állami program előírnyozza a nemzeti könyvtári forrás létrehozását

egységes katalógussal a két nemzeti könyvtár, a Jelcin Elnöki Könyvtár, az állami akadémiai könyvtárak, az állami és városi közkönyvtárak alapján. Lehet, hogy a könyvtárakra nem is lesz szükség?

Feltételezve, hogy valóra válnak a futurológusok jövőképei, megjelenik a mesterséges információs közegben felnőtt *Homo informaticus*. Pessimisták szerint a körülmények az emberek elidegenedéséhez, a társadalmi kapcsolatok felbomlásához, végül a társadalom széteséséhez vezetnek. Azzal egyet lehet érteni, hogy a Homo informaticus okosabb, kreatívabb, körültekintőbb lesz, gyorsabban reagál, de bizonyára nem lesz olyan olvasott, mint elődei. Az információs kultúra egyik krónikusan beteg pontja az olvasás szerepvesztése. Oroszországban az olvasáskutatók már az 1990-es évektől végeztek felméréseket; a 2000-es évek adataiban a mutatók jelentős romlása látható. A 2010. évi adatok szerint a lakosság 20%-ának nincs otthon könyve, az egyáltalán nem vagy nagyon ritkán olvasók aránya az utóbbi 15 évben 35%-kal nőtt. Tény, hogy a hivatalos állami dokumentumok egyikében sem szerepel a „könyv” vagy az „olvasás” szó, azaz a hatalom a jövő oroszországi társadalmát nem olvasónak és könyv nélkülinek látja. Hivatalos bejelentés nélkül is megvalósul a társadalom könyvtártalanítási politikája, az egyes könyvtárak informatizálása mellett a könyvtári hálózatok leépítése.

(Viszocsekné Péteri Éva)

10/2012

SOKOLOV, Arkadij Vasil'evič: Informacionnoe obščestvo i biblioteki. Čast' 2. Gumanističeskij simbol nacii. – Bibliogr. 13 tétel In: Bibliotekovedenie. – (2011) 4., p. 28-36.

Az információs társadalom és a könyvtárak. 2. rész: a nemzet humanista jelképe

A 2000-es éveket két megatendencia, az informatizálás és a globalizáció egybeesése jellemzi. Ezek összefüggnek és kölcsönösen hatnak egymásra, kulcsproblémájuk, végső céljuk a globális információs társadalom felépítése. Jelentős mértékben meghatározzák a könyvtári intézményrendszer jövőjére is ható társadalmi és politikai problémákat, köztük az alábbiakat:

- A globalizáció a kommunikáció világméretűvé válásával jár: a 20. században a legtöbb fejlődő országban megalakult az országos könyvtári rendszer, életvitel tekintetében a lakosság az iparilag fejlett országokhoz kezd felzárkózni. A sajátos nemzeti kultúrák megőrzésében fontos szociokulturális szerepe lehet a könyvtáraknak.
- Globális problémát jelentenek a világgazdaságban lévő aránytalanságok, a gazdasági globalizáció pénzügyi erőszakosságának következményeit a könyvtárak is megérik.
- A civilizációk ütközésének veszélye: Samuel Huntington szerint a 21. században a világpolitikában a nyugati civilizáció gyengülése miatt szaporodnak a népek (etnikumok) közötti véres összeütközések, különösen élessé válik a bevándorlási (migrációs) probléma a gazdag posztindusztriális országokban.
- A nemzetközi kapcsolatokban irányított káosz várható, hatalmi átrendeződés nemzetiről világszintre, új szereplők megjelenése. Új civilizáció születik, saját kulturális nyelvvel, a társadalmi lét törvényeivel és logikájával, értékrendjével. A globális hierarchia tetején a „nyolcak”, a NATO stb. lesznek.

A szociológusok szerint kialakul az intellektuális meritokrácia rétege. Az információs társadalom két ellentétes pólusa a gazdag családokból származó, jól képzett meritokraták és a munkások, képzetlen bevándorlók rétege. Antagonisztikus ellentétük a szociális feszültség állandó forrása lesz. A társadalmi rétegek elkülönülése hatással van az olvasásra és a könyvtárakkal szembeni igényekre is, igazolódik a „könyvtártalanítás”

állami politikája. Ugyanakkor a felső réteg intellektuális fejlődése nem garantálja az információs társadalom humanistává válását.

Az elembertelenedő társadalommal szemben a humánus emberi társadalom állhat. A problémakörből a kommunikációs kultúra átalakulását vizsgálva három hipotézis fogalmazható meg:

1. A 20. század végéig a könyvtári világrendszert a társadalmi humanizmus jelképének lehetett tekinteni. Az ipari társadalomban végbement a könyvtárak korszerűsítése, informatizálása.
2. A könyvtárak informatizálása sérti a könyvtárak humanista lényegét. A cél az internetet és mobilkommunikációt használó felső réteg információs igényeinek kiszolgálása.
3. Az információs társadalom „újrakönyvtárosítása”, azaz az eredeti humanista lényeg visszaadása. A könyvek varázsa abban rejlik, hogy a szöveggel együtt a szerző szellemiségét is átadják, míg az internet csak mechanikusan generált válaszokat tud adni. Az internetnek is megvan a saját varázsa, a kommunikációs kultúrák ütközését a két váz versenye jelenti.

A kulturológiában megkülönböztetik az elitkultúrát és a kommercializálódott tömegkultúrát. Kétségtelen, hogy a társadalom nagy része nem fog könyvet olvasni, beéri az elektronikus kommunikációs forrásokkal. A feltételezett könyvtári hálózat részei lehetnek:

- nagy egyetemes könyvtárak (nemzeti könyvtárak, regionális általános tudományos könyvtárak stb.);
- a gyermek- és iskolai könyvtárak;
- a társadalmi érintkezés helyszíneivé váló korábbi közkönyvtárak (ma városi könyvtárak);
- a könyvtári múltjukat elfelejtő, információs szolgálatokká alakuló vállalati, tudományos és műszaki, orvostudományi, mezőgazdasági, felsőoktatási stb. könyvtári szolgálatok.

A könyvtárak helyének és szerepének előrejelzésekor abból kell kiindulni, hogy a könyv a nemzet humanista jelképe, nélküle a nemzet elveszti azonosságát, semmiféle szimulákrummal nem

helyettesíthető. Átalakult formában megmaradnak a könyvtár alapvető funkciói: a nemzeti örökség megőrzése, felvilágosítás (szocializálás), szociális-kommunikációs funkcióvá váló információs funkció, értékorientálás, szórakoztatás.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Nemzetközi könyvtárügy

Lásd 14

Nemzeti könyvtárügy

11/2012

MARTÍNEZ CÁCERES, Lucila: Innovation, Transformation, Nachhaltigkeit : Herausforderungen für die Öffentlichen Bibliotheken Kolumbiens im 21. Jahrhundert **In:** Bibliothek. – 35. (2011) 3., p. 377-381. Res. angol nyelven

Innováció, átalakulás, fenntarthatóság. Kihívások előtt a kolumbiai közkönyvtárak a 21. században

Könyvtári hálózat; Könyvtárpolitika; Közművelődési könyvtár

Egy társadalom gazdasági fejlettsége a kiadott, az elérhető és az elolvasott könyvek mennyiségével is jellemezhető. A fejlett országok adják ki a világ könyvtermésének 80%-át, noha a világ lakosságának csupán 30%-a lakik ott.

Kevésbé ismerik Kolumbia *másik arcát*, a magas kultúra, realista és nem realista írók, kávé, gyümölcsöt és virágot csúcstechnológiával termelő országát, ahol a kultúra, a költészet és az olvasás segítségével elkecsesedett küzdelem folyik a kábítószer-kereskedelem és az erőszak megfékezéséért. Ezeknek az erőfeszítéseknek az egyik eszköze a közkönyvtárak országos rendszere, mely több hálózathoz és alrendszerhez áll, s melyet az állam (szövetségi állam, tartományok és

települések), valamint a gazdaság finanszíroz. A közkönyvtárakban csúcstechnológiát alkalmaznak, és nemcsak kiszolgálják, hanem akcióikkal oktatják is olvasóikat.

Hangsúlyozni kell azt is, hogy a 20. századtól fogva azt mérlegeli a kulturális tárca és a nemzeti könyvtár, milyen politikai intézkedésekkel és akciókkal fejleszthető az olvasás és a könyvtárügy, a közkönyvtárak, az egyetemi és iskolai könyvtárak, valamint a dokumentációs központok. Mindkét szereplő szorosan együttműködik az UNESCO regionális szervével, a CERLALC-kal (Centro Regional para el Fomento del Libro en América y el Caribe, A Könyv Regionális Fejlesztési Központja Latin-Amerikában és a Karib-térségben). A közkönyvtárak munkájára befolyással bír az Antioquiai Egyetem Könyvtárvezetői Amerikai Iskolája és a medellíni Kísérleti Közkönyvtár, melyek az amerikai államok szervezetének támogatásával jöttek létre. Végül a szerző azt a három fontos rendszert, illetve hálózatot ismerteti, melyek Kolumbiai közkönyvtári struktúráját jellemzik, így (1) a Luis Ángel Arango Könyvtárat (Bogota), (2) a közkönyvtárak fővárosi hálózatát (BiblioRed), valamint (3) a COMFENALCO (Caja de Compensación Familiar, kb. Családsegítő Alap) tevékenységét.

(Murányi Lajos)

12/2012

Spazio, identità e ricerca in biblioteca : un seminario a Paderno Dugnano **In:** Bollettino AIB. – 51. (2011) 1-2., p. 25-46.

Res. angol nyelven

Tér, identitás és kutatás a könyvtárban. Tematikus összeállítás, öt közlemény

Egyetemi könyvtár; Használói szokások; Könyvtárépítés, berendezés; Közművelődési könyvtár

Paolo Traniello 2005-ben megjelent *Biblioteca e società* (Könyvtár és társadalom) c. könyvének megjelenése óta élénk és sokoldalú vita folyik az

olasz könyvtárügyben egy olyan (köz)könyvtár modellálásáról és megvalósítási lehetőségeiről, mely képes megfelelni a mai kulturális, technológiai és dokumentációs változások következményeinek. Ebbe a környezetbe illeszkedett a 2010-ben Paderno Dugnano új városi könyvtárában megrendezett szeminárium is, melynek anyagából két az eseményt és a témát méltató írás (Stefanini, Vivarelli) mellett három hozzászólást tettek közzé.

Del Vecchio a kívülálló építész, városszociológus szemével a könyvtárat mint valódi közösségi teret szemléli és keresi az összefüggéseket az adott tér esztétikuma és gyakorlati használata között, felhasználva a londoni *Idea Store* és az olasz *Vimercate* közkönyvtára látogatóinak véleményét is.

Giavina Cospettin sokkal konkrétabb vizsgálatának (és szakdolgozatának) eredményeit teszi közre, miszerint a Torinói Nemzeti Egyetemi könyvtár látogatói (88%-ban egyetemisták és utolsó éves középiskolások) elsősorban saját laptopjukat használni, és saját könyveikből tanulni járnak a könyvtárba. Számukra a könyvtári állomány a polcokon csak környezet, kevésbé érdekli őket a könyvtár esztétikai, építészeti milyensége, sőt, bibliográfiai eszköze sem. Igényük egy kényelmes, csendes terem, mely télen meleg, nyáron hűvös, jó a megvilágítása, asztalai és székei alkalmasak a saját könyvekből tanulásra, és lehetőleg vezeték nélkül kapcsolódhassanak saját gépükkel az internetre.

Faggiolani doktori értekezését foglalja össze röviden az olasz könyvtárügy fő kutatási irányairól és irányváltásairól az utóbbi három évtizedben. A nyolcvanas-kilencvenes évek kutatásainak fő motivációja a költségvetés csökkentése volt, az elsődleges téma pedig a hatékonyság és a határfok; a módszer ennek megfelelően a könyvtári statisztikák készítése és elemzése. A kilencvenes-kétezres években a figyelem a szolgáltatások minősége és kultúrája felé fordult, így a minőség mellett az olvasó/használó elégedettsége vált a kutatások tárgyává, a leggyakoribb módszer pedig a kérdőíves kvantitatív vizsgálat lett.

Ma a legfőbb kérdés a könyvtár „pozicionálásának” újraértelmezése, a könyvtár helye (és még inkább) elhelyezése a társadalomban. A kutatások középpontjába még inkább az olvasó/használó kerül: igényeit, szükségleteit, felfogását stb. vizsgálják, valamint a könyvtár társadalmi és gazdasági hatását. Mindezek megközelítése már csak vegyes, mennyiségi és minőségi szempontokat, mutatókat egyaránt felhasználó módszerekkel lehetséges. A kutatások tehát eljutottak a használattól a használóig, a jövő pedig mind a célok, mind az eszközök tekintetében az integráció lehet.

(Mohor Jenő)

13/2012

WOŁOSZ, Jan: Pożytki z Programu Rozwoju Bibliotek In: Bibliotekarz. – (2011) 4., p. 12-16.

A könyvtárfejlesztési program eredményei Lengyelországban

Fejlesztési terv; Közművelődési könyvtár; Községi könyvtár; Támogatás -más országban

A kistéleplési könyvtárak ügye Lengyelországban jó ideig nem foglalkoztatta sem a politikát, sem a közvéleményt. A különböző, uniós és operatív programok a közkönyvtárak szűk körét érintették. A kormányzati támogatás egyébiránt megrekedt a propaganda szintjén. Mindeközben felmerült a könyvtárak más intézményekkel való összevonásának ijesztő ötlete; megszüntették a középfokú könyvtárosképzést; a szakképesítéssel rendelkező könyvtárosokat – a költségek csökkentése érdekében – sok helyen szakképzetlen munkatársakra cserélték. Olyan vélekedések láttak napvilágot, amelyek szerint üdvös volna, ha a könyvtárak felszámolásával megtakarított pénzek átcsoportosításával az állampolgárok maguknak vásárolnának könyveket és az internetes tartalmak eléréséhez szükséges berendezéseket, magyarul a könyvtári szolgáltatásokat így módon ki lehet váltani. A kormányzati képviselők értetlenül, sőt gyanakodva fogadták a kül-

földi kulturális intézetek támogató felajánlásait, nem tudván mire vélni, hogy Nyugaton még van becsülete a könyvtáraknak.

Az utóbbi évek végre változást hoztak. Elindult egy, a 15 ezernél kevesebb lakosú települések közkönyvtárainak felzárkóztatását célzó *könyvtárfejlesztési program* (Program Rozwoju Bibliotek), amelynek megvalósítását a Lengyel-Amerikai Szabadság Alapítvány finanszírozza a Bill és Melinda Gates Alapítvány által e célra kiutalt mintegy 28 millió dollárból. A program elindítását felmérések előzték meg, amelyek megerősítették, hogy a társadalom bizalommal viseltetik a könyvtárak és a könyvtárosok iránt, elismerve utóbbiak szakértelmét. A tervek szerint a 2009-2013 között realizálódó, több mint 3300 könyvtárra kiterjedő országos program célja, hogy a kistelepülések lakosai számára lehetővé tegye a teljes részvételt a kulturális és társadalmi-gazdasági életben.

A program első, kétéves szakasza sikeresen lezajlott. 1865 könyvtár vett benne részt az ország különböző részeiből. Az eredmények: több mint 1400 számítógép került beüzemelésre, Windows 7 operációs rendszerrel és Office 2007 irodai csomaggal; közel 1300 többfunkciós (nyomtatót, lapolvasót, fénymásolót és faxot magában foglaló) készüléket osztottak el a könyvtárak között, valamint több mint 240 A3-as nyomtatót, több mint 150 laptopot és ugyanennyi multimédiás vetítőt. A készülékekből 18 vajdasági könyvtár is részesült, és a nemzeti könyvtárnak is jutott belőlük. Az eredmények közé sorolandó továbbá 1800 személy beiskolázása: ők többek között annak módját sajátíthatták el, hogyan lehet korszerű, az olvasók igényeire szabott könyvtárat létrehozni, hogyan lehet ehhez partnerek megnyerni, valamint miként lehet hatékonyan reklámozni a tevékenységünket. Különös nyereségként könyvelhetjük el, hogy a programnak köszönhetően a közkönyvtáraknak sikerült magukra vonniuk a média figyelmét, és mind a hatékony promóció, mind az önkormányzatokkal és más szervezetekkel való együttműködés eredményeként a könyvtárak újfajta társadalmi szerepe egyre inkább kedvező megítélés alá esik. A szűkebb

környezeten túl a társadalom szélesebb rétegei is elkezdtek érdeklődni a könyvtárak helyzete, a közoktatásban, kultúrában és gazdaságban betöltött szerepe iránt. Az érdeklődés megnövekedésének hatása anyagiakban is mérhető.

28 millió dollár természetesen édeskevés a teljes lengyel közkönyvtári rendszer megújításához, ugyanakkor a program elindítójává vált egy folyamatnak. A részt vevő könyvtárak érdekeltté váltak további források megszerzésében, újabb szolgáltatások, tevékenységi körök kezdeményezésében és megvalósításában. A program felhívta a kormányzat és a közvélemény figyelmét a kistelepülési könyvtárak sanyarú helyzetére; nagyban hozzájárult ahhoz, hogy létrejöjjön a könyvtári szféra szereplőinek első formális koalíciója. Segítette a korszerű könyvtári promóció meghonosodását többek között azzal, hogy elindította saját internetes portálját, támogatást nyújtott a Lengyel Könyvtárosok Egyesületének portáljuk fejlesztéséhez, valamint új kapcsolódási pontokat talált a médiával; felhívta a közkönyvtárak által betöltött szerepre a helyi közösségek, a média és a szélesebb közvélemény figyelmét.

Az említett pozitívumok mellett a szerző néhány olyan járulékos következményre is felhívja a figyelmet, amely kevésbé értékelhető kedvező hatásként. Ilyen például, hogy a könyvtárak modernizációja esetenként a rendezvénytér funkció túlzott kidomborításával, a könyvtári funkció háttérbe kerülésével ment végbe. Előfordult, hogy egy könyvtár élére szakképzetlen, a rendezvények szervezésében ugyanakkor gyakorlatlaltal rendelkező tanítónőt neveztek ki. A másik probléma a járási könyvtári hálózatok meggyöngyítése, szakmai szempontjaik elhanyagolása a program megvalósítása során. Legvégül a cikk írója megjegyzi, hogy a szakma jelentős része kevés figyelmet szentelt e nagy jelentőséggel bíró vállalkozásnak.

(Dancs Szabolcs)

Lásd még 6, 9, 15

14/2012

AYRIS, Paul: Establishing the library landscape in Europe : LIBER's portfolio of EU projects. – Bibliogr. In: LIBER quarterly. – 21. (2011) 1.

A LIBER részvétele európai uniós projektekben

Egyesület -könyvtári -nemzetközi; Együttműködés -nemzetközi; Fejlesztési terv; Tudományos és szak-könyvtárak

A LIBER, az európai tudományos könyvtárak szövetsége több mint 40 ország 420 nemzeti, egyetemi és egyéb könyvtárát képviseli. A 2009–2012-es évekre szóló stratégiájának öt legfontosabb területe: a tudományos kommunikáció, a digitalizálás és a források felkutatása, a kulturális örökség körébe tartozó gyűjtemények és megőrzésük, a szervezeti és emberi erőforrásokkal kapcsolatos kérdések, valamint a LIBER szolgáltatásai.

A stratégia egyes területeit bizottságok gondozzák. Mivel a LIBER alapítványként működik, jogi személyként európai uniós finanszírozást is igénybe vehet céljainak megvalósítása érdekében. Stratégiai bizottságaitól elvárják, hogy részt vállaljanak a pályázatok elkészítésében. A projektek lezárása után a LIBER arra törekszik, hogy fenntartható szolgáltatásokká fejlessze az eredményeket. Jelenleg öt, stratégiájához szorosan kapcsolódó projekt résztvevője.

Az *Europeana Travel* projekt (2009–2012, 1 millió euró) még az alapítványi státusz előtt indult, ezért maga a LIBER nem vehetett részt, hanem az elnök intézménye, a *University College London* koordinálta a LIBER-tagok tevékenységét. A projekt az utazás, idegenforgalom és felfedezés témában egymillió tartalmi egység digitalizálását tűzte ki célul, a szerzői jog körébe nem tartozó tartalomét. A tartalmat újszerű online kiállítás formájában prezentálták, amelyet ez EU Bizottsága a jó gyakorlat modelljé-

nek minősített. A projektet az EU csak 50%-ban finanszírozta, ami komoly problémát jelentett (mivel az európai tudományos könyvtárak költségvetésében nem szerepel a digitalizálás), és gondot fog okozni az európai kulturális örökség digitalizálása terén 2025-re kitűzött ambiciózus célok teljesítésénél is.

Az *ODE (Opportunities for Data Exchange)* projekt a 7. keretprogram része. Az a célja, hogy a kutatási adatok megosztására, újrafelhasználására, idézésére és megőrzésére másutt jól bevált megoldásokat találjanak. A projekt illeszkedik az e-tudományhoz és az adatvezérelt tudományhoz való átmenet folyamatába. A megvalósítás módjai: az e-infrastruktúrával kapcsolatos koordinációs tevékenységek, konferenciák, kutatások. A projekt vezetője az Alliance for Permanent Access részéről a *CERN*.

Az *APARSEN* projekt keretében 30 partner keresi a fenntartható digitális információs infrastruktúrával kapcsolatos megoldásokat. A projekt vezetője a brit *Science and Technology Facilities Council*. A LIBER-nek az a szerepe a projektben, hogy érvényre juttassa a fenntartható digitális megőrzés és hozzáférés ügyéért munkálkodó Blue Ribbon Task Force nevű, brit-amerikai összefogás ajánlásait. Előkészületben van felmérése arról, hogy a digitális megőrzés egyes szereplői mennyire vannak felkészülve a digitális megőrzési feladatra.

Az *Europeana Libraries* projektben 19 európai tartalomszolgáltató működik közre. Az Europeana portálon 5 millió digitális objektumot készülnek közreadni egy helyen, jó minőségben. A végfelhasználók számára teljes szöveges keresést biztosítanak. A projekt az üzleti modellekkel és a szolgáltatás módjával is foglalkozik. Részt képezi a LIBER kezdeményezése, a *DART-Europe* portál, amely a teljes szövegű disszertációk metaadatait teszi hozzáférhetővé.

MedOANet néven zajlik a negyedik projekt, amelynek keretében hat ország fogott össze a mediterrán régióban (Görögország, Olaszország, Franciaország, Spanyolország, Portugália és Törökország), hogy számba vegye a nyílt hozzáféréssel kapcsolatos stratégiákat és koncepciókat

saját országában. Egyrészt népszerűsítik a nyílt hozzáférést a finanszírozók, kutatók, vezetők és közgyűjtemények körében, másrészt – különböző tanácskozásokat, munkacsoportok tevékenységét és egyeztetéseket követően – irányelveket készülnek kidolgozni.

A projektek előzetes és utólagos értékelésére a LIBER Project Scorecard módszerét használják. Teljesítménymutatók segítségével azt vizsgálják, hogy az adott projekt mennyire illeszkedik a LIBER stratégiájához (az öt projekt közül legjobban az Europeana Travel); mennyire innovatív a szemlélete; mennyire igényli a LIBER-tagok partneri együttműködését (jó példa erre az Europeana); milyen a várható hatása (a tudományos közösség visszacsatolása, továbbá az alkalmazó intézmények véleménye alapján); milyen érték jön létre a segítségével (a költségek és az eredmények összevetése; hányan alkalmazzák majd).

(Hegyközi Ilona)

15/2012

PAPI, Francesca: Cooperazione e interistituzionalità nel reference digitale : indicazioni e orientamenti nella legislazione nazionale italiana e regionale dell'Emilia Romagna. – Bibliogr. a jegyzetekben **In:** Bollettino AIB. – 51. (2011) 1-2., p. 79-95.

Res. angol nyelven

Együttműködés és intézményköziség a digitális referenzs terén: jelzések és iránymutatások az olasz országos és az Emilia-Romagna tartományi jogi szabályozásban

Együttműködés -belföldi; Jogszabály -könyvtárügyi; Könyvtárpolitika; Tájékoztatási hálózat

A közigazgatást (és a közszolgálatot) érintő különböző olasz szabályozások hangsúlyt helyeznek az együttműködésre és az intézményköziségre, a források jobb kihasználása és a polgároknak nyújtott szolgáltatások javítása érdekében. Ami a könyvtárügyet illeti, az együttműködés és az intézményköziség (legalább is a különféle típusú

és különféle intézményekhez tartozó könyvtárak között) legnagyobb, országos méretű példája az SBN (országos könyvtári szolgálat) és annak közös, megosztott katalógusa. Ha viszont a folyóiratok és adatbázisok beszerzésén, katalógizáláson és OPAC-ban való bibliográfiai keresésen túli tevékenységeket, szolgáltatásokat is figyelembe vesszünk, igen kevés példáját találjuk az együttműködésnek, holott nemcsak a külföldi jó gyakorlatokkal való szembesülés, hanem a hatályos jogi szabályozás is erre sarkallja a könyvtárakat.

Az olasz könyvtárügy jogi szabályozása meglehetősen heterogén: nincs egységes „könyvtári törvény”, annak korpusza számos különféle szintű és keltű jogszabályból, határozatból és irányelvből áll össze. 2001-ben pedig „a kulturális és környezeti javak hasznosításával, a kulturális tevékenységek elősegítésével és szervezésével” kapcsolatos jogi szabályozás már az államhoz tartozó javak tekintetében is a tartományok hatáskörébe került (melyek már 1972 óta autonómiát élveztek – többek között – a nem állami könyvtári javakkal kapcsolatban is).

Egy 2004-es törvényerejű rendelet (a kulturális és környezeti javak kódexe) viszont igen nagy hangsúlyt helyez az együttműködésre a tartományok, más helyi és állami szervek között a kulturális örökség védelme és hasznosítása ügyében, továbbá erősen támogatja a kulturális egyesületek, az önkéntesség és az akár egyéni, akár egyesületi formájú privát részvételt a kulturális javak megismertetésének elősegítésében a tevékenységek koordinálása, összehangolása és integrálása révén. E rendelet (szemben az olasz könyvtáregyesület már 1987-ben megfogalmazott igényével, miszerint a könyvtárat alapvetően tájékoztatási szolgáltatásnak kellene tekinteni) szerint a könyvtár (mint kulturális közjó) bármilyen hordozón publikált dokumentumok rendezett gyűjteménye, mely biztosítja azok tanulmányozását abból a célból, hogy előmozdítsa az olvasást és a tanulást.

A könyvtárakat érintő konkrétabb (és korszerűbb) szabályozást tehát a tartományi joganyagban kell keresni: *Emilia-Romagna* esetében ez

a 2000-ben kelt a könyvtárakkal, történeti levéltárakkal, múzeumokkal és kulturális javakkal foglalkozó tartományi törvény és az ehhez kapcsolódó 2003-as, a szabványokkal és a minőségi célkitűzésekkel foglalkozó tartományi irányelv. A törvény már céljai között kiemeli az intézményközi együttműködést, mondván, hogy a tartomány előnyben részesíti a kulturális intézmények együttműködési formákon keresztüli fejlődését, tartalmazza az integrált könyvtári szolgáltatás fogalmát, a közönségnek nyújtott szolgáltatások javítása érdekében. Ezt megerősíti az irányelv is, mely részleteiben is fontos: a tájékoztatási szolgálatot (referenzs) kötelező és szükséges összetevőnek tartja, és azt ajánlja, hogy a kötelező szolgáltatások tekintetében éljenek az automatizált könyvtári rendszer nyújtotta együttműködési lehetőségekkel a teljes tartományi könyvtári rendszerben. A könyvtárakat pedig a szükséges szolgáltatások megléte szerint minősíti a szolgáltatások elérési pontjának vagy egyszerű dokumentum-lerakatoknak.

Az irányelv a források és a szolgáltatások integrációja és racionalizációja érdekében természetes követelménynek tekinti az együttműködést az OPAC, a könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumellátás és a közösségi tájékoztatás terén. Ugyanakkor hangsúlyozza az olyan fejlesztések szükségességét, amelyek a különféle kulturális intézmények (könyvtár, levéltár, múzeum) adatainak és szolgáltatásainak integrált használatát teszik lehetővé, illetve a közönség további rétegeinek hozzáférését segítik elő.

Ami a tartomány gyakorlatát illeti, a SIBIB (a tartomány helyi szervei könyvtárainak tájékoztatási rendszere) 2004-es felmérése szerint a könyvtárak negyedében volt online referenzs szolgáltatás, valamennyi önálló. Azóta két *Kérdezd a könyvtárost!* elnevezésű szolgáltatás működik, az egyikben 9 bolognai könyvtár, a másikban négy városból 34 felsőoktatási könyvtár vesz részt; a *Kérdezd a szakértőt!* elnevezésű, filmművészeti tárgyú kooperatív szolgáltatás már egy országos rendszer része; a *Kérdezz a hálózatot!* pedig Romagna és San Marino

könyvtári hálózatát teszi elérhetővé az érdeklődő számára.

(Mohor Jenő)

Lásd még 36, 38, 64, 66, 68, 77

Jogi szabályozás

Lásd 15, 79

Könyvtárosi hivatás

16/2012

PRESSLEY, Lauren – GILBERTSON, Kevin: Librarians as experts : using the Web to assert our value
In: Computers in libraries. – 31. (2011) 4., p. 19-23.

Szakértő könyvtárosok: a web felhasználása értékeink bizonyítására

Egyetemi könyvtár; Honlap; Könyvtárosi hivatás; Public relations

Az információ-túltengéses környezetben az eddigieknél is fontosabb szerep jut a könyvtárosoknak, az információ szakértőinek, akik manapság a weben tudnak a leggyümölcsözőbb párbeszédet folytatni használóikkal. A szerzők a Wake Forest University bölcsészettudományi kari könyvtárának (Z. Smith Reynolds Library) könyvtárosai, akik a változások hatására újrarendelve feladataikat interdiszciplináris információs szakértőkként, a campuson belüli együttműködés és párbeszéd legfőbb segítőiként határozták meg magukat. A könyvtár honlapjának átalakítása is ennek tudatosítását célozta.

Az ötezer hallgató rendelkezésére álló 52 könyvtáros interdiszciplináris szakértelme abból fakad, hogy könyvtárosi végzettségük mellett a legkülönbözőbb egyéb területen is képesítést szereztek, és szinte mindegyiküknek van munkakapcsolata

valamelyik egyetemi tanszékkal. A könyvtár pedig a tudományos élet szíve, így önként adódik, hogy ott folyjanak az egyetemi eszmecserék, különösen azok, amelyek a változó információs környezettel kapcsolatosak.

Az újítások propagálását weblapjuk átalakításával kezdték. Folyton mozgásban levő, körhíntához hasonló felületen a jövőbe mutató információs megoldásokról szóló infókat vetítve, – és ezzel nagy érdeklődést keltve – mutatták meg, milyen területeken képesek együttműködni az egyetemi tanszékekkel. A SlideShare-t, a Google Mapset, a Delicioust, a Facebookot és Twittert szintén felhasználták a kapcsolatteremtésre.

A honlap megváltoztatására komoly, ütemezett tervet készítettek, mely tartalmazta a tartalom-elemzés és -leltár, valamint a használói szempontokra koncentráló minőségértékelés feladatait. A munka során törölték az idejélmúlt, redundáns vagy triviális tartalmakat, és rájöttek, hogy milyen fontosak a pontos és személyre szabott információk, valamint a használók véleményének mélyreható kutatása. A honlap dizájnját a célcsoportok bevonásával és azok visszajelzései alapján fokról fokra alakították ki úgy, hogy végül mindenki lehető legnagyobb megalégedésére szolgáljon. Természetesen figyelembe kellett venni az intelligens mobiltelefonok által generált használói igényeket, webes alkalmazásokat is. Az összes információt aloldalakra csoportosították, a főoldalt pedig a végletekig leegyszerűsítették, hogy a legfontosabb használói igény, az információkeresés számára a legalkalmasabb legyen. Nagy hangsúlyt fektettek a könyvtárosok szakértői területeinek bemutatására, hogy az oktatók megtalálhassák megfelelő partnereiket közöttük. A jó honlap kialakításán túl pedig jelen vannak a közösségi oldalakon is, ahol a leghatékonyabban tudják tartani a kapcsolatot a használókkal.

Ez a stratégiai gondolkodás elősegítette, hogy az egyetemi polgárok megértsék a könyvtárosok fontos szerepét, és használják szakértelmüket.

(Fazakas Eszter)

17/2012

RILEY-HUFF, Debra A. – RHOLES, Julia M.: Librarians and technology skill acquisition : issues and perspectives. – Bibliogr. **In:** Information technology and libraries. – 30. (2011) 3., p. 91-98.

A könyvtárosok és az információtechnológiai ismeretek elsajátítása: kérdések és perspektívák

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Információtechnológia; Képesítés; Könyvtárosi hivatás; Munkakör; Továbbképzés

A könyvtárak egyre inkább olyan könyvtárosokat keresnek és alkalmaznak, akik kiváló információtechnológiai (IT) ismeretekkel rendelkeznek. A cikk olyan vizsgálatról számol be, amely azt próbálta felderíteni, mennyire felkészültek a könyvtárosok a munkakörükre az egyetemi könyvtárakban, hogyan szerezték ismereteiket, és mennyire nehéz őket alkalmazni és megtartani. A vizsgálat kitér az ALA által akkreditált könyvtár- és információtudományi képzés keretében kínált IT-kurzusok tartalmára, és bemutat egy kettős felmérést is, amely a gyakorló szakemberek – könyvtárvezetők és jelentős technológiai szereppel rendelkező könyvtárosok – tapasztalatait és jövőképét vizsgálta.

(Autoref.)

Lásd még 19, 20, 22, 52

Oktatás és továbbképzés

18/2012

ONDRIAŠOVÁ, Helena: Systémy vysokoškolského vzdelávania knihovníkov a informačných pracovníkov v európskych krajinách. – Bibliogr. **In:** Knižnica. – 12. (2011) 7/8., p. 12-21.

Res. angol nyelven

Könyvtári és információs szakemberek képzési rendszerei európai országokban

A bolognai folyamat az európai felsőoktatási rendszer harmonizálását, minőségi oktatás biztosítását jelenti a tagállamokkal együtt 47 ország részvételével. A folyamat 1998-ban Párizsban kezdődött, a következő évben 29 ország írta alá a Bolognai Deklarációt, amely 2010-ig tűzte ki célul a rendszerek összehangolását. A felsőoktatás miniszterei Budapesten és Bécsben a tízéves évfordulón, 2012-ben Bukarestben találkoznak. A folyamat összehangolja az akadémiai címet, a kreditrendszert, mobilitást eredményezett, átjárhatóságot biztosít intézmények, diplomák, munkaerőpiaci lehetőségek közt.

A felsőoktatásban a bolognai szabályok formálisak, a tartalmi keretekért az országok akkreditációs bizottságai felelnek. A könyvtári és információs szakemberek képzésének területei: könyvkultúra története, információtudomány, könyvtári és információmenedzsment, kultúra, média. A képzések összehasonlítását Szlovákia, Csehország, Lengyelország, Németország és Anglia példáján mutatja be a cikk.

Szlovákiában 20 nyilvános, 3 állami és 10 magán felsőoktatási intézmény működik, ezek közül három helyen képeznek könyvtári és információs szakembereket: Pozsonyban, Zsolnán és Eperjesen. A pozsonyi BA (*információtudomány, könyvtörténet, irodalmi kommunikáció és könyvtárak* szakos) képzés 6, az MA képzés 4 féléves, a doktori program (*könyvtár- és információtudomány*) belső képzési formában 8 félév, külső formában 10 félév. Az MA képzést (*információtudomány*) rokon területek szakmái (újságírás, pedagógia) nem végezhetik el, nem tervezik külső képzési formává tenni. A zsolnai egyetem 3 éves BA, 2 éves MA képzési formában indítja programjait (a *kulturális örökség dokumentálása, médiamatika, könyvtárostánár*), a doktori program *könyvtár- és információtudomány, médiamatika és kulturális örökség* szakon folyik. Az eperjesi egyetemen csak BA képzés folyik, nappali és külsős formában, *könyvtár- és*

információtudomány szakon, a külsős képzés költsége 650 €.

Csehországban 84 felsőoktatási intézmény működik, 2 állami, 26 nyilvános és 56 magán. A képzés ingyenes, de tervezik a tandíjak bevezetését, maximum 400 €-t, félévente. Könyvtáros szakembereket 3 nyilvános felsőoktatási intézményben képeznek: a prágai és brnói egyetemek bölcsész karán, könyvtári tanszékeken, az opavai egyetem filozófiai–természettudományi karán bohemisztika és könyvtártudomány szakon. Felvételi vizsgák jellemzőek a cseh képzésekre. Prágában mindhárom képzési szinten *információ- és könyvtártudományi* szakon folyik az oktatás, mesterképzésben *új média tanulmányok* folytatására is van lehetőség, doktori program *információtudományból* lehetséges. Az opavai képzés *információ- és könyvtártudomány* szakon BA és MA szinten is működik, utóbbi *közkönyvtári szakirányon* folyik. Brnóban *információ- és könyvtártudományi* szakon képeznek 3 éves BA és 2 éves MA szinteken, és külső, kombinált képzésben is.

Lengyelországban 42 felsőoktatási intézmény működik, ebből 23 egyetem, 2 magánegyetem a katolikus egyházé. Nappali, távoktatásos, levelező és esti tagozatokon lehet tanulni. Az első fokozat a BA (6–8 félév), a második a mérnök (7–8 félév), mesterfokozatot kétféleképpen lehet szerezni, vagy a BA-képzésre épülve posztgraduális keretekben, vagy 9–12 szemeszteres mesterképzésben. A doktori képzés 6–8 féléves, nappali vagy levelezős. A fizetős külföldiek az MA-ért 2000 €-t, a doktori képzésért 3000 €-t fizetnek évente. Az idegen nyelven oktató lengyel intézményekben 3000–6000 € a tandíj. A felvétel nem egységes, vagy felvételi vizsgához kötött, vagy csak érettségéhez. A BA képzésben nappalis és levelezős formában egyaránt tanulhatnak, *könyvtárostánár* szakirányon. MA szinten *tanári és információszolgáltatási szakirány* működik. Posztgraduális képzésben négyféle tanulmányokat lehet folytatni.

Németországban 394 felsőoktatási intézmény működik, ebből 104 egyetem, 6 pedagógiai, 14 teológiai, 51 művészeti, 189 általános és 30 ál-

lamigazgatási főiskola. A 2008/2009-es tanévben a 2 millió hallgató kétharmada egyetemi, egyharmada főiskolai képzésben vett részt.

A stuttgarti Média Főiskola Információ és Kommunikáció Karán BA képzésben *könyvtári és információs menedzsment, gazdasági informatika, gazdasági informatika és digitális média, információs dizájn, elektronikus szolgáltatások és online menedzsment* szakokon folyik 7 féléves fizetős (600 €/félév) képzés, modulos szerkezetben. Az ötödik félévtől 24 hetes gyakorlati képzés kezdődik. Az MA képzés négy féléves, *könyvtárak és dokumentáció, valamint információmenedzsment* szakirányokon.

Az Egyesült Királyságban (UK) a felsőoktatás autonóm és független intézményekben folyik. A könyvtár- és információtudományi képzések akkreditációjáért a CILIP (Chartered Institute of Librarians and Information Professionals) felelős. 2008-ban az országban 109 egyetem és 133 nem egyetemi státuszú főiskola működött, eddig az állam finanszírozta a képzéseket, 2012-től max. 3867 €-t fizetnek a hallgatók évente. A képzés 3 éves BA szinttel kezdődik, amelyre posztgraduális magiszteri és doktori képzés épül.

A manchesteri egyetem információ és kommunikáció tanszékén van lehetőség *könyvtári és információs menedzsment* (MA) szak végzésére, az UK lakosainak évente 4140, külföldieknek 12000 € költségtérítéssel. A képzésre bármilyen szakirányból lehet jelentkezni. Az *információs rendszerek* szak képzése (MSc) technikai és virtuális környezetben folyik, a hallgatók doktori képzésben is folytathatják a tanulmányaikat. A karon *információ és kommunikáció* (BA) szak végzésére is van lehetőség, de ezt a CILIP nem akkreditálta.

A London Egyetem Információtudományi Tanszékén posztgraduális mesterképzésre van lehetőség *könyvtár-informatikai tanulmányokban*, a nappali (MA) képzés 1 éves, a távoktatásos 2 éves. Könyvtártípusok szerint oktatják a szakmai tárgyakat. Az *információstudomány* (MSc) programban posztgraduális diplomát lehet szerezni. Menedzseri ismeretekre, vezetői állásokra készíti a hallgatókat az információs és technoló-

giai iparban. Doktori képzés nappali formában 3, levelezős 5 év alatt végezhető.

A bolognai hasonlóságok (3 fokozat, kreditrendszer, mobilitás, anyanyelvi képzés) mellett a következő eltérések tapasztalhatóak az európai felsőoktatásban: nincs egység a felvételi vizsgákat illetően és a költségtérítésben. Szlovákiában és Csehországban a nappali képzés a nyilvános felsőoktatási intézményekben ingyenes, Lengyelországban az angol nyelvű képzésért fizetni kell, Angliában pedig a posztgraduális képzés térítéses. Különbözőek az akkreditációs szervek, a kontinensen akkreditációs bizottságok végzik a jóváhagyást, a szigetországban szakmai szervezet feladata. Eltérő a más szakmák iránti nyitottság is, van ahol előfeltétel a könyvtári és információtudományi képzettség, van ahol nem. A tanulmányok tartalmi irányultságában a speciális képzési programokban van eltérés. Néhány helyen távoktatásos képzésre is van lehetőség könyvtárban dolgozó szakemberek számára.

A bolognai program egységesítési törekvései nem fosztják meg a felsőoktatási könyvtárosképzést az egyéni arculattól, csupán lehetővé teszik összevetésüket és a kölcsönös tapasztalatszerzést.

(Prókai Margit)

19/2012

SIGNORELLI, Paul – REED, Lori: Professional growth through learning communities : knowledge comes with teamwork and fun - all across the organization In: American libraries. – 42. (2011) 5/6., p. 56-59.

Tanuló közösségek révén megvalósuló szakmai fejlődés

Információtechnológia; Kommunikáció -személyzetten belül; Személyzet; Távoktatás; Továbbképzés

Sokrétű munkánk során nem feledkezhetünk meg arról, hogy nekünk, könyvtárosoknak is szükségünk van a tanulásra, a szakmai fejlődésre és az ezt támogató közösségre.

Az egyik legismertebbé vált tanuló közösségben megvalósuló képzési forma a felfedező megközelítést alkalmazó, a könyvtár 2.0 eszközeit lépésenként megismertető *23 dolog* elnevezésű online oktatási program. A Helen Blowing által jegyzett képzésben a tanfolyami blog bejegyzései hétről hétre újabb webkettes eszközöket mutatnak be, kapcsolódó feladatokat adva a résztvevőknek. A „hallgatók” pedig maguk is létrehozhatnak blogokat, melyeket a főbloghoz linkelnek, és amelyben vezetik előrehaladásukat, rögzítik tapasztalataikat. A tanfolyam során nemcsak a tudásuk gyarapszik, hanem a résztvevők közti interakciók révén megteremtődik egy közösség is, melyben egyre erősödik a csapatkohézió.

Char Booth, a University of California munkatársa hasonló izgalmas feladatokkal vonja be és teszi érdekeltté a tanfolyamok résztvevőit. Ez az inspiráció nagyon fontos, hiszen a gyors technológiai fejlődés megköveteli, hogy a könyvtárosok figyelemmel kísérjék és elsajátítsák az új módszereket és eszközöket, melyekkel munkájuk hatékonyabban végezhető.

A *Twitter*, a *Skype*, a *Google Chat* igen alkalmas a közösségépítésre és közösségi tanulásra. A közös érdeklődés, a tapasztalatok megosztása, az egymásnak nyújtott gyors segítség és támogatás nagyon jó eszközei a szakmai fejlődésnek. Az így kialakult közösségek általában hosszú időn keresztül fennmaradnak, dinamikusan működnek és fejlődnek.

Mivel a folyamatos tanulás nélkülözhetetlen, ezért követendő lehet az üzleti világból ismert modell, melyben a munkatársak heti időbeosztásában állandó helye van a tréningeknek, formális és informális képzéseknek. Nagyon fontos, hogy az intézmény vezetősége maga is jó példával járjon elől. Janet Hildebrand, a Contra Costa County Library nyugalmazott vezetője szerint a legjobb módszer a munkahelyi tanulási kultúra kialakításában egy kisebb, elkötelezett csapatot összehozni és támogatni, akik aztán szétszórózzák kollégáik körében a képzés során szerzett tapasztalataikat. Az önépítő folyamat révén a tanulásba bevontak lassan elérik a kritikus tömeget, és ők válnak a többséggé a szervezetben. A

tanulás önfenntartó folyamattá válik, de mindig és minden területen szükség van vezetőre, aki tervezi, irányítja és megteremti a tanulást serkentő és tápláló atmoszférát.

(Fazokas Eszter)

20/2012

SIMMONS, Martin – CORRALL, Sheila: The changing educational needs of subject librarians : a survey of UK practitioner opinions and course content. – Bibliogr. 54 tétel In: Education for information. – 28. (2010/2011) 1., p. 21-44.

A szakreferensek változó oktatási igényei az Egyesült Királyságban: felmérés a gyakorló szakemberek véleményéről és az oktatás tartalmáról

Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Képesítés; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Munkakör; Szakreferens-szolgálat; Tanterv, óraterv

A könyvtári munkára való szakképzés megfelelő voltát folyamatosan vitatják. A könyvtárosképzés és a könyvtári gyakorlat az információellátást és -használatot befolyásoló technológiai, társadalmi és egyéb hatások következtében jelentősen megváltozott. A felsőoktatási könyvtárakban dolgozó szakreferensek szerepére nagymértékben hatottak az információs környezetet átalakító technológiai és pedagógiai változások, kibővítették oktatási tevékenységüket, és kérdéseket vetettek fel azzal kapcsolatban, hogy a jelenlegi könyvtári kurzusok mennyire relevánsak és értékesek mostani összetett feladatkörük szempontjából.

2010 nyarán az Egyesült Királyságban felmérést végeztek a tanfolyamok tartalmáról és a gyakorló szakemberek véleményéről, hogy feltárják, a most folyó programok megfelelő felkészítést nyújtanak-e a jelenlegi szakreferensi szerepre. Pragmatikus vegyes módszert alkalmaztak, amelynek során a tanfolyami tartalmak dokumentumelemzését kombinálták a szektorban dolgozó szakreferensek (n=65) és könyvtárvezetők (n=48) körében folytatott többnyire

kvantitatív felméréssel, majd 8 könyvtárossal és 7 vezetővel készítettek interjúkat. A mennyiségi adatokat leíró statisztikai módszerekkel elemezték, a minőségeket pedig témák szerint. Az eredmények általában pozitív képet tükröztek a brit könyvtárosképzésről, de a két csoportnak eltérőek a prioritásai, és a szakreferensek részéről határozott kívánság mutatkozott a mélyebb pedagógiai ismeretek iránt. Az is kiderült, hogy a mai kor könyvtárosánál a személyes tulajdonságok legalább annyira fontosak, mint a szakmai képességek.

(Autoref.)

21/2012

SMITH, Sara D. – GALBRAITH, Quinn: Library staff development : How book clubs can be more effective, and less expensive than traditional training. – Bibliogr. In: College & undergraduate libraries. – 18. (2011) 2-3., p. 170-182.

A könyvklubok a könyvtárosok továbbképzésében

Egyetemi könyvtár; Gazdaságosság -könyvtárban; Olvasókör; Személyzet; Továbbképzés

A költségvetési megszorítások közepette hatékony és olcsó megoldásokra van szükség a szakmai továbbképzésben is. Egy amerikai egyetemi könyvtárban (Brigham Young University, Harold B. Lee Library, HBLL) a közkönyvtárakban (továbbá az iskolákban, könyvesboltokban, az interneten stb.) szokásos könyvklubok módszereinek meghonosításával kísérleteztek a továbbképzésben. Az eredeti könyvklubokban általában azonos olvasói kör találkozott, hogy különböző könyvekről beszéljessen. A HBLL-ben három különböző könyvklubot alakítottak, három szakirodalmi mű megtárgyalásához.

Az elsőben Steve Krug *Don't make me think. A common sense approach to web usability* című művének elolvasására vállalkozott 28 könyvtári munkatárs és egyetemi oktató, akik információtechnológiai készségeiket kívánták fejleszteni (a könyv a webtervezésről és -használatról szól).

Az utólagos felmérés megállapította, hogy a könyvklub révén sikerült nekik jobban feldolgozni, megjegyezni és hasznosítani a könyvben foglalt ismereteket, mint egy szokványos továbbképzés keretében. A kurzus hasznosságát a résztvevők tízes skálán 8,5-re értékelték. 96%-uk szívesen vállalkozna egy újabb könyvklubban való részvételre.

A második könyvklub témája egy vezetéssel és irányítással foglalkozó könyv volt (Patrick Lencioni: *Death by meeting*), amely azzal foglalkozik, milyen módszerekkel lehet a felesleges és unalmas szakmai megbeszéléseket hasznossá tenni. Két kisebb csoport alakult. Hat hónappal a képzés után végeztek egy felmérést, amely kiderítette, hogy a résztvevők sikeresen alkalmazzák a tanult módszereket. Ötös skálán 54%-uk négyesre, 15%-uk ötösre értékelte a könyvklub hasznosságát, és minden szempontból jobbnak találta a könyvklub módszert a hagyományos, tantermi továbbképzéseknél. Az értékelés szempontjai a következők voltak: élvezetes tanulás, aktív részvétel, a megértés megkönnyítése, megjegyzés (bevésés). Még azok is lelkesen nyilatkoztak róla, akik maguk nem vezetőként dolgoznak, de a képzéstől ösztönzést kaptak arra, hogy szükség esetén maguk is levezessenek értekezleteket.

A harmadik könyvklub Daniel Goleman *Emotional intelligence* című könyvét tárgyalta. Itt olyan munkatársak vettek részt, akik a használóképzésben dolgoznak, ők maguk választották ki a művet is. A csoport két részre oszlott, az egyikbe azok kerültek, akik egyébként is rendszeresen összetalálkoztak, hogy szakcikkeket megbeszéljenek, a másikba különböző részlegek munkatársai és oktatók. A könyvklub hasznosságát a két csoport hasonlóan ítélte meg (ötös skálán 3,7-esnek és 3,6-esnek). Mindannyian jobbnak kedvelték ezt a formát a hagyományos továbbképzéseknél. Néhányan magát a könyvet nehezen olvashatónak találták ugyan, de még ők is szívesen jártak a könyvklub összejöveteleire.

A könyvklubok hatékony működésének tényezőiről sokan publikáltak. A szakirodalom és sa-

ját tapasztalataik alapján a HBLL a következő három tényezőben látja a siker titkát: a csoport által irányított tanulás, sokszínűség, informális légkör. A csoport által irányított tanulás lényegében azt jelenti, hogy a csoport rugalmasan alkalmazkodik a tagok igényeihez. A tagok saját maguk és a többi csoporttag tanáraiként működnek, egymástól tanulnak. A moderátor teendőit felváltva látják el, így mindenkinek jut feladat. A könyvklub munkájának irányítói eközben egyfajta vezetői tréningen is átesnek. A könyvklubban sokféle korú, személyiségű, háttérű és sokféle tapasztalattal rendelkező ember (például könyvtárosok és oktatók) találkozik. Ez a sokféleség tartalmaz beszélgetésekhez és vitákhoz vezethet.

A szakmai továbbképzésnek ez a módszere nem csak élvezetes, hanem költséghatékony is. A webes szemináriumoknál (100–300 USD) és a külső tanárok alkalmazásánál (2000–4000 USD) jóval olcsóbb, szinte csak a tárgyalt dokumentumok beszerzésének költségeibe kerül. A módszer egyszerű, bármekkora könyvtárban használható; a HBLL munkatársai mindenkinek jó szívvel ajánlják. Amire gondolni kell: előzetes és utólagos felmérések és értékelés, a megfelelő olvasni való kiválasztása, továbbá a részvétel önkéntessége.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 17, 52

Egyesületek

22/2012

AMANO, Eriko: Young librarians unite : possibilities for professional transformation in Japanese librarianship. – Bibliogr. *In*: The international information & library review. – 43. (2011) 3., p. 144-148.

Fiatal könyvtárosok közösségi hálózatai: a szakmai átalakulás lehetőségei a japán könyvtárügyben

Egyesület -könyvtári -nemzeti; Felmérés; Információtechnológia; Kommunikáció; Pályakezdő könyvtáros; Számítógép-hálózat

A cikk az internetes közösségek szerepét vizsgálja meg a szakmai szerveződések, a társadalmi hálók és társadalmi tőke szempontjából illetve, hogy mindez milyen lehetőségeket ad a japán könyvtárügy átszervezésére. Ezek a csoportok a webre épülő hálózatépítési eszközöket (Google Groups, Wiki, Skype, Twitter) használják. A hagyományos könyvtári egyesületektől eltérően ezekben nincs sem tagsági rendszer, sem irányító bizottság, és nyitottak más szakmák felé is.

Ilyen csoportok:

U40 Future Librarian (2009-től működik, a 40 év alatti könyvtárosok laza közössége, országos összejöveteleket szerveztek, a könyvtárosok és rokon területű szakemberek százait vonzották);

Lifo (eredetileg kis felsőoktatási könyvtárakban dolgozó fiatal könyvtárosok hozták létre a szakmai önképzésük céljára, az egész országból vannak résztvevők, tanulmányi kirándulásokat szerveznek, fő működési helyük a Wiki és a Listserv);

Code4Lib Japan (a Code4Lib helyi szervezete, rendszergazdák és egyéb IT-szakemberek csoportosulása, a japán Könyvtárfejlesztési Alap támogatásával információs és kommunikációs technológiával kapcsolatos oktatási programokat szerveznek, és szabványokat dolgoznak ki).

Az önkéntes közösségek létrejöttének két fő hajtóereje a hagyományos szakmai szervezetek gyenge működése, illetve a könyvtárak zsugorodása (a képzett könyvtárosok száma az utóbbi 30 év során felére csökkent (az 1980. évi egy könyvtárra jutó 17,3-ról 2009-ben 7,8-ra).

A fiatal könyvtáros közösségek módot adnak rá, hogy tagjaik könyvtárakon túlmenve bővítsék szakmai kapcsolataikat. Az ilyen hálót „gyenge kapcsolódásnak” (weak tie) nevezik, szemben a családtagokkal, közeli barátokkal kialakult „erős kapcsolódással” (strong tie). Az előbbi nagyobb segítséget ad az álláskereséssel kapcsolatos információk összegyűjtésében. Az is ismert, hogy

a szervezetek közötti „strukturális lyukakat” betöltő személyek több innovatív információt szereznek és hasznosabbak a közösség számára, mint azok, akik csak a zárt közösségen belül tevékenykedtek.

A kutatás öt félig strukturált, 50–60 perces mély-interjún alapul, melyeket online, a Skype-on keresztül folytattak. A kérdések arra vonatkoztak, hogy a megkérdezettek az új internetes közösségek által szervezett milyen rendezvényeken vettek részt, mi keltette fel az érdeklődésüket, mit kaptak (gyakorlati tudásban, érzelmi ráhatásban, állás-információkban stb.) a részvételtől, tagjai-e hagyományos könyvtári egyesületeknek, végül, hogy milyen perspektívája van az új közösségeknek az ország könyvtárügyének jövőjében.

Az interjúkból kiderült, hogy a fiatal szakemberek erős igénye, hogy hasonlóan gondolkodó kollégákat találjanak (és erre a csökkenő létszám nem ad lehetőséget). A hálózati forma különösen a félállásban foglalkoztatott segédkönyvtárosok számára hasznos, akik így tagdíj nélkül vehettek részt a szakmai eszmecserékben. A közösségek

által szervezett rendezvények és képzési alkalmak nagyban segítették mindegyik megkérdezettet a saját hálózatuk kiterjesztésében. Többen a hálózati tevékenység során jutottak álláshoz az egyébként statikus munkaerőpiacon.

A hivatalos szervezetekhez (pl. a Japán Könyvtárosok Egyesületéhez) való tartozástól a fiatal könyvtárosokat visszatartja a magas tagdíj, valamint ezeknek a szervezeteknek a hierarchiája – szemben az interneten folytatható kötetlen beszélgetésekkel. A hálózati részvétel kihat a résztvevők érzelmi állapotára is, baráti kapcsolatok alakulnak, és ezek a kapcsolatok újra fogják formálni a szakmai kommunikáció folyamatát. A megkérdezettek többsége bízik abban, hogy olyan új közösségek is alakulnak, amelyek átalakítják Japán könyvtárügyét. A japán könyvtáros-társadalomnak el kellene ismernie ezeknek az önkéntességen alapuló közösségeknek a növekvő jelentőségét.

(Mándy Gábor)

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

23/2012

BREEDING, Marshall: The special challenges for national libraries **In:** Computers in libraries. – 31. (2011) 5., p. 21-24.

A nemzeti könyvtárakat érő különleges kihívások

Feladatkör; Integrált gépi rendszer; Megőrzés; Nemzeti könyvtár

A szerző szeretné felhívni a figyelmet a nemzeti könyvtárak sokrétű, speciális és felbecsülhetetlen értékű munkájára, melyből nagyon sok

könyvtár profitál. Nemzeti gyűjteményt működtetni igen összetett feladat, hiszen egy ország kulturális örökséget képező dokumentumtermését kell teljes körűen gyűjteni, aprólékosan feldolgozni és hosszú távú megőrzéséről gondoskodni, bármilyen formában (könyv, DVD, kézirat, digitalizált anyag, weboldal stb.) is jelenjen meg a dokumentum.

Manapság a digitális anyagok megőrzése jelenti a legnagyobb kihívást. Általában a nemzeti könyvtárakban fejlesztik ki azokat az eszközöket – sokszor egy-egy külső céggel együttműködve – melyek a dokumentumok tömeges méretű, megőrzést szolgáló kezelését lehetővé teszik. Ilyen például az új-zélandi nemzeti könyvtár és az Ex Libris által kifejlesztett *Rosetta* nevű di-

gitális megőrzési rendszer. A nemzeti könyvtárakban az állományvédelmi okokból korlátozott hozzáférésű dokumentumokat ma már sokszor igen jó minőségű, nagy felbontású, digitalizált képek formájában kínálják a használóknak, kutatóknak. A könyvek tömeges digitalizálása pedig hihetetlen ütemben zajlik a nagy könyvtárak és a nagy üzleti vállalkozások együttműködésével. A nemzeti könyvtárak által az egyedi használók és a könyvtárak számára kínált szolgáltatások igen sokszínűek a tájékoztató szolgálattól a kutatómunka támogatásáig, a könyvtárközi kölcsönzéstől az értékes, ritka anyagok kiállításokon történő bemutatásáig. Általában vezető szerepük van az adatcsere gördülékenységéhez szükséges szabványok kidolgozásában, a szerzői jogi szabályozásban, a könyvtárosok továbbképzésében is. Az előzetes katalogizálással és más bibliográfiai szolgáltatásokkal nélkülözhetetlen szolgálatot tesznek a többi könyvtárnak. Talán a leglenyűgözőbb a Library of Congress 33 millió egységes dokumentumvagyonára és az ezt kezelő rendszerek és részlegek, például a Motion Picture, Broadcast, and Recorded Sound, mely a képi és hangzó anyagok gyűjtéséért, hozzáférhetővé tételéért és megőrzéséért felelős. A szerző 15 éve figyelemmel kíséri a könyvtárak integrált számítógépes rendszereit is, ahol pillanatnyilag az Ex Libris Aleph és Voyager rendszere vezet a nemzeti könyvtárak mezőnyében (szorosan a nyomában a VTLS Virtua rendszerre, a SirsiDynix Symphony és Horizon terméke, az Innovative Interfaces Millenniuma, valamint Európában a Lokaal Biblioteek Systeem). Egyre elterjedtebb hogy az egyes automatizált rendszereket a könyvtárak konzorciumba tömörülve veszik meg, és közösen használják. A nemzeti szintű forrásmegosztásra kiváló példa a norvég BIBSYS rendszer.

(Fazokas Eszter)

Felsőoktatási könyvtárak

24/2012

MONTGOMERY, Susan E. – MILLER, Jonathan: The third place : the library as collaborative and community space in a time of fiscal restraint. – Bibliogr. In: College & undergraduate libraries. – 18. (2011) 2-3., p. 228-238.

A harmadik hely: a könyvtár mint az együttműködés és közösségteremtés tere a költségvetési megszorítások időszakában

Átépités; Feladatkör; Felsőoktatási könyvtár; Igény; Könyvtárárpület -egyetemi, főiskolai

A 2007-es recesszió óta az intézményeknek folyamatos pénzügyi megszorításokat kell elszenvedniük. Mivel az elmúlt évtizedekben a könyvtárak különösen sikeresek voltak a nyomtatott gyűjteményekről, analóg szolgáltatásokról a digitális, hálózati megoldásokra való átállásban, kérdés, hogy vajon mi lehet a könyvtárnak mint térnek a szerepe egy olyan világban, amikor a könyvtári szolgáltatások és források használatához az olvasónak be sem kell tennie a lábát az épületbe. Az egyetemi könyvtárak egyre inkább törekednek arra, hogy visszacsalogassák az olvasókat a fizikai terekbe is. A marketingkampány azonban kevés. Nem elég hirdetni, hogy a könyvtár fontos hely az olvasóinknak, e helyett fontos szerepet kell betölteni az életükben. Felmérések azt igazolják, hogy a könyvtárak vezetői nyitottak rá, hogy átalakításokkal több helyet szabadítsanak fel az olvasóknak.

Ray Oldenburg szociológus a *The Great Good Place* (A nagyszerű jó hely) című könyvében írta le a *harmadik hely* fogalmát, amely olyan tér, amely nem a munkahely és nem az otthon, és ahol az emberek szívesen időznek. Az egyetemi könyvtár harmadik helyé válhat, ahol a diákoknak lehetőségük van találkozni másokkal, akár olyanokkal, akik eltérő anyagi vagy társadalmi háttérrel bírnak, más érdeklődésűek vagy más

szakokon tanulnak. A harmadik hely kényelmes és hívogató közeg, sajátossága a társalgás, amely lehetőséget ad a másoktól való tanulásra. Azok, akik gyakran jelennek meg ilyen helyeken, közösséget alkotnak.

Az egyetemi oktatás módszerei is úgy változtak, hogy egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a közösségi tanulásra, arra a hitre, hogy a megértés a tartalomról szóló párbeszédnek útján valósulhat meg. Ezért is támogatják az oktatók a tantermen kívüli eszmecseréket és a tanulást. Ahhoz, hogy valami harmadik hely legyen, három feltételnek kell teljesülnie:

- legyen könnyű az odajutás,
- legyen ott étel és ital,
- legyen hívogató és marasztaló.

Ezeknek a közösségeknek nemcsak a hallgatók a részei, hanem az oktatók is.

A Rollins' Olin Könyvtár jelentős lépéseket tett a harmadik helyé válás irányában. Létrehoztak egy új könyvtárosi álláshelyet, amelynek betöltője a könyvtár harmadik helyé alakításáért volt felelős. A legfontosabb feladata az volt, hogy az információszolgáltatásokhoz és forrásokhoz való hozzáférés biztosításán kívül minél több teret engedjen a diákoknak, hogy saját tanulási és közösségi igényeiknek megfelelően birtokukba vehessék a könyvtárat. Újragondolták az étel és ital kérdését az épületben, az épület közepén elhelyezkedő kávézó kínálatát bővítették, a nyitva tartását pedig meghosszabbították. Az épület központi terét egy nyitott társalgásra és eszmecserére alkalmas térre alakították. A sikert leginkább az jelzi, hogy a diákok csak „Olin Club”-ként kezdték el emlegetni a könyvtárat.

Kihívást jelent, hogy a könyvtár egyszerre legyen kényelmes és hívogató, ugyanakkor kielégítse a csendre, tanulásra vágyók igényeit. A könyvtárban ezért bizonyos emeleteken fenn tartják a csendes tanulási tereket.

A könyvtárnak a használó-központúság jegyében történő átalakításához semmilyen többlettámogatást nem vettek igénybe. Egy külső tanácsadó segítségével újragondolták a könyvtári munkafolyamatokat, mint a könyvek rendelése vagy a feldolgozás. Így lehetővé vált a munka-

erő felszabadítása a könyvtár harmadik helyként való újragondolására. A költségvetési megszorítások nem kell, hogy feladását jelentsék azoknak az elképzeléseinknek, amelyekben a használt partnernek tekintve megvalósítjuk a 21. század egyetemi könyvtárát.

(Tóth Máté)

Lásd még 4, 20, 28, 35, 46, 58, 77

Közművelődési könyvtárak

25/2012

BOLDYREVA, Irina Sergeevna: Sovremennye tendencii bibliotečnogo obsluživaniâ v Gorodskoj biblioteke Dujsburga In: Bibliotekovedenie. – (2011) 4., p. 95-99.

A könyvtári szolgáltatások korszerű tendenciái a Duisburgi Városi Könyvtárban

Ifjúság nevelése olvasásra; Szolgáltatások; Városi könyvtár

A Duisburgi Városi Könyvtár központi helyet foglal el a város könyvtári rendszerében. Mellette még 13 kerületi könyvtár működik. Könyveket, kottákat és elektronikus hordozókon lévő dokumentumokat tartalmazó állománya 700 ezer egységet tesz ki. A könyvtár fő feladatának az olvasási és a médiakompetencia ösztönzését tekintti a gyerekek és a fiatalság körében. Az olvasási kultúra és a különböző médiahordozók használatának elősegítésére különböző rendezvényeket szerveznek, projektekben vesznek részt, hatékony szolgáltatási módszereket alkalmaznak. Példaként az ifjú olvasóknak hangos könyveket kínáló olvasóterem szolgálhat. A könyvtárban működő internetközpontban mintegy 40 CD-ROM-os játék található, köztük nyelvi készségeket fejlesztők is. Az Olvasási Alap által kezdeményezett kutatási projekt célcsoportja a 0–5 éves korosztály, a szülők kötelező rész-

vételével. Bebizonyosodott, hogy minél előbb kezdenek egy kisgyerekek hangosan olvasni, annál hosszabb ideig tart a hatása. Ezért egy projekt keretében a könyvtárból 100 munkatárs jár az óvodákba felolvasni. Népszerűek a vizuális élménnyel kísért felolvasások, mint pl. diafilmek, videofilmek vetítése. A felolvasások után a gyerekek megbeszélik a hallottakat.

A könyvtár rendezvényei között az egyik legfontosabb a gyermek- és ifjúsági könyvek évente novemberben tartott nemzetközi fesztiválja. A programban több mint kétszáz, a város iskoláival egyeztetett esemény szerepel. A már 10 éve működő rendezvénysorozat keretében 12 irodalmi mű vagy annak motívumai alapján készült filmet mutatnak be, a vetítést pedagógiai program követi. A könyvtárban külön osztályok működnek a kicsiknek és a nagyobbaknak, pl. 2004-ben nyílt az audiovizuális hordozókat tartalmazó TEEN-POINT médiatár. A nagyobbakat szolgálják a tematikus médiatárak is, pl. a pályaválasztás, külföldi munkavállalás stb. témában.

A pedagógusok munkáját az iskolák számára nyitott médiatár támogatja. Állományában mintegy 8 ezer, csak az iskolai foglalkozásokon használható dokumentum (főleg DVD) található, amelyek licencét a könyvtár fizeti. A „Korai tanulás” médiatár az óvodákban és az iskolák alsó tagozataiban dolgozó szakembereknek, a „Szülők és a gyermek” nevű pedig a családi életben felmerülő problémák megoldásában lehet segítség.

Egy nemrégiben zajlott szociológiai felmérés szerint az olvasási kompetencia alakulásában nagy szerepük van a társadalmi gyökereknek, azaz a szociálisan védtelenebb rétegekben a kompetencia szintje alacsonyabb. Ugyanezt a következtetést vonták le az ún. migrációs múltú családoknál. Duisburg lakosságának 15%-át a főleg Törökország keleti részéből érkező bevándorlók teszik ki, ahol nincs se könyvtár, se olvasási kultúra. A Duisburgi Városi Könyvtár volt az első közkönyvtár, ahol a bevándorlók hagyományos és elektronikus hordozókon török nyelvű dokumentumokkal találkozhattak. A jelenleg mintegy 15 ezer egységet tartalmazó

állomány célja először a felnőttek megnyerése, majd általuk a gyerekeké.

Virtuális szolgáltatások

- a 8–10 ezer dokumentumot (könyveket, újságokat, audiofájlokat) tartalmazó elektronikus könyvtár; egy könyvet egyszerre csak egy olvasó olvashat, a használati idő egy hét, időszaki kiadvány esetében egy nap. Az ún. általános egyetemi eléréssel az intézmény összes tanára és oktatója használhatja az irodalmat.
- A tudományos információk ingyenes elérése a *DigiBib* digitális könyvtárban; ennek működését a kölni központ a tartomány felsőoktatási könyvtáraival együttműködve koordinálja.
- A *Deutsche Internetbibliothek* (DIB) révén működő tájékoztató szolgálat: a DIB-ben Baden-Württemberg tartományból több mint 50 tudományos és közkönyvtár vesz részt, ingyenes, német nyelvű portál, a kérdés-felelet e-mailben folyik.

(Viszocsekné Péteri Éva)

26/2012

DEMPSEY, Kathy: Amsterdam's airport library serves passengers in 30 languages **In:** Computers in libraries. – 31. (2011) 5., p. 31-33.

Az amszterdami repülőtéri könyvtár

Állomány; Helyi használat; Idegen nyelvű irodalom; Könyvtárpropaganda; Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások

2010 nyarán nyílt meg az amszterdami *Schiphol* légikikötőben a világ első repülőtéri könyvtára a váróterem nemzeti jellegzetességeket felvonultató ún. *Holland Boulevard*-ján.

Négy fő célkitűzéssel indult a projekt:

1. A holland kultúra népszerűsítése;
2. A holland könyvtárak bemutatása nemzetközi környezetben;
3. A holland könyvtárakról alkotott kép formálása, miszerint ezek nagyszerű és modern intézmények.

4. Együttműködés a Schiphol repülőtérrel, hogy a látogatóknak kellemes időtöltést kínáljanak a várakozás óráiban.

A projekt több partner együttműködésével valósulhatott meg. A holland közkönyvtári egyesület, a ProBiblio (a holland könyvtárellátó), valamint az amszterdami közkönyvtárak mellett a repülőtéri vezetés, az ország kulturális és oktatási minisztériuma, továbbá olyan közgyűjtemények, mint a Van Gogh Múzeum vagy az országos levéltár is részt vettek a tervezésben és megvalósításban.

A könyvtárban 1200 könyv található 30 nyelven. Valamennyi kapcsolódik a holland történelemhez, építészethez, irodalomhoz, zenéhez stb. A könyveket nem kölcsönzik, viszont minden mű kellően rövid ahhoz, hogy pár óra alatt végig lehessen olvasni. Nincs OPAC, minden elérhető szabadpolcon. Könyvtári számítógépként iPad-ek használhatók, amelyeken szándékosan nem lehetséges az internet-hozzáférés és a levelezés. (A repülőtéren van ingyenes Wifi erre a célra.) A könyvtár hét olyan székkal dicsekedhet, amelyekbe beülve 60 zeneművet, illetve 50 Hollandiáról szóló kisfilmet élvezhet a látogató. Készítettek továbbá ún. TankU állomásokat, ahonnan képek,

videók tölthetők le a használó telefonjára, amelyeket később is meg tud nézni.

A projekt sikere nagyban köszönhető annak, hogy erős és aktív együttműködésekre építkeznek. A partnerek anyagi támogatással (minisztérium), állománnyal (művészeti alapítványok) helyszínnel (Schiphol repülőtér) vagy személyzettel (a szomszédos Rijks Múzeum boltjának eladói vagy a ProBiblio nyugdíjasai) járultak hozzá a megvalósításhoz.

A projekt több szempontból is eredményesnek bizonyult. Nagy médiaszenzáció övezte a könyvtárat: többek között a *The New York Times* és a *The Huffington Post* is beszámolt róla. A statisztikák szerint 2010 második felében körülbelül 100.000 látogatót szolgáltak ki, 93.500 belépés történt az iPad-eken és 3.700-an látogattak el a honlapra. A vendégkönyv bejegyzései szintén pozitív visszhangról tanúskodnak.

A projekt legfontosabb eredménye, hogy egyedi és emlékezetes élményt nyújt, amely egyszerre szórakoztató és hasznos. Nem utolsósorban csendben demonstrálja Hollandia nemzeti sajátosságát: az innovációs készséget.

(Tóth Máté)

Lásd még 11, 13, 42, 45, 53, 57, 71

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

27/2012

BUSBY, Lorraine: Our friends are killing us In: The serials librarian. – 61. (2011) 2., p. 160-167

Folyóirat-előfizetés konzorciumi formában

Együttműködés -belföldi; Folyóirat-előfizetés; Gazdaságosság -könyvtárban

A kanadai szerző tanulmánya a folyóirat-előfizetési konzorciumok előnyeit és hátrányait veszi szemügyre.

Majdnem minden könyvtár évek óta valamelyik konzorcium tagja. Azt is mondhatjuk, hogy az Amerikai Könyvtárak Egyesülete (ALA) 1876-

ban megalakult indexelési és katalogizálási kooperációs bizottsága volt az első könyvtári együttműködés. 1901-ben jött létre az első regionális központi katalógus Kaliforniában, 1987-ben pedig Ohióban indult az egész államra kiterjedő közös katalogizálás, amely mai konzorciumi világunk előhírnökének tekinthető. Az OhioLINK-kel kezdődött 1990-ben az adatbázisok közös beszerzése, melynek során négy adatbázist kínáltak tagkönyvtáraiknak. Ma már több mint 200 könyvtári konzorcium működik negyven országban. Különböző típusú és nagyságú könyvtárak vehetnek részt bennük; a tagok száma elérheti az ezret is. Rendszerint azért lépnek be a könyvtárak, hogy élvezzék az előnyeiket, a szélesebb választékot és a szolgáltatásokat. Lenyűgöző, mennyi misztikum és csodálat lengi körül a konzorciumokat. Sokan azt gondolják, hogy a legjobb árakat csak a bűvös tárgyalásokon lehet elérni, és azok dicsérik a csoportos beszerzés előnyeiket, akiknek semmilyen tapasztalata sincs ezen a téren. Még a gyakorló könyvtárosok között is akadnak olyanok, akik hisznek a konzorciumi beszerzés előnyeiben anélkül, hogy meggyőződtek volna róla, tényleg így van-e. Mint minden általánosítás esetén, itt is vannak kivételek. A szakirodalom szerint az együttműködő vállalkozások fele kudarcot vall: nem lehetnek tehát a könyvtári konzorciumok sem kivételek.

A konzorciumok számos előnnyel járhatnak a könyvtárak számára, ezért a szerző nem gondolja, hogy bojkottálni kellene ezeket, és mindenki maga tárgyaljon beszerzéseiről, csupán arra hívja fel a figyelmet: lássuk reálisan, mit lehet elérni és milyen komoly nehézségekkel járhat egy-egy partnerrel együtt dolgozni. Persze nem illik elhallgatni a csoportos beszerzés pozitívumait sem, az alacsonyabb költségeket, a jobb hozzáférést a meglevő és az új dokumentumokhoz, a nagyobb mennyiségű dokumentumot, kisebb, ill. megosztott kockázatot a közös eredmények elérésére, a tárgyalások delegálását (olyan szakértők révén, akikkel helyben nem rendelkezünk). Az utolsó két tényezőt nem szabad alábecsülnünk: sok könyvtárban hiányzik

a szükséges szakértelem és idő, ami elengedhetetlen az eredményes tárgyalásokhoz. Persze az is lényeges, hogyan lehet a közös érdekeket az egyes intézményekével összehangolni. Több egyeztetésre lenne szükség olyan kérdésekben, mint a konzorciumok korlátai, a működtetés többletköltségei stb. A közös fellépés révén meg lehet akadályozni az árak folyamatos és nehezen elviselhető emelkedését, de a szerződés lejártá után számolni kell azzal, hogy a következő évfolyam beszerzése már nehézségekkel fog járni. Kisebb könyvtárak sokszor jobban járnak, ha nagy folyóirat-kiadók helyett folyóirat-terjesztő cégek szolgáltatásait veszik igénybe.

A szerző arra a következtetésre jut, hogy folyóiratok esetében a könyvtárosok csak egymásban bíznak, és szabványos gyakorlatuk jó részét adottnak tekintik. Úgy véli, szükség lenne a konzorcium állandó költségeinek a részletes elemzésére is, és több figyelmet kell szentelni a csoportos tartalombeszerzés negatívumainak. Talán a közös érdekek helyett a saját intézményi érdekekre figyelő szemlélet kiindulópontja lehetne a folyóirat-beszerzésről folytatott vitának a jövőben.

(Murányi Lajos)

28/2012

PICKETT, Carmelita [et al.]: Revisiting an abandoned practice : the death and resurrection of collection development policies. – Bibliogr. **In:** Collection management. – 36. (2011) 3., p. 165-181.

Egy eltűnt gyakorlat nyomában: a gyűjteményfejlesztési szabályzatok halála és feltámadása

Állományalakítás; Egyetemi könyvtár; Gyűjtőköri szabályzat

A felsőoktatási könyvtárakban régóta szokás, hogy írott gyűjteményfejlesztési szabályzatot készítenek dinamikus gyűjtési gyakorlatuk házon belüli és kívüli kommunikálása érdekében. Időközben azonban, amint ez a szakirodalomból kiderül, a felsőoktatási könyvtárak felhagytak

ezzel a gyakorlattal. A cikk azt dokumentálja, miképpen vágott neki annak a nemes feladatnak a Texasi A&M Egyetem Könyvtára (library.tamu.edu), hogy felélessze a régi írott gyűjteményfejlesztési szabályzatot, és a folyamat részeként miképp mérte fel a gyűjteményfejlesztés akkori állapotát, és határozta meg, mely kutatási területen lenne igény nagyobb gyűjteményi támogatásra. A folyamat során a gyűjteményfejlesztést integrálták a könyvtárak szervezeti kultúrájába, majd a folyamatra reflektálva a szerzők egy példával illusztrálják, hogyan kell egy írott gyűjteményfejlesztési szabályzatot elkészíteni és gondozni a felsőoktatási könyvtárakban.

(Autoref.)

29/2012

SHEN, Lisa [et al.]: Head first into the patron-driven acquisition pool : a comparison of librarian selections versus patron purchases. – Bibliogr. **In:** Journal of electronic resources librarianship. – 23. (2011) 3., p. 203-218.

A használó által kezdeményezett állománygyarapítás: a könyvtáros által kiválasztott címek és a használó által vásárolt tételek összehasonlítása

Állománygyarapítás; Elektronikus könyv; Használó; Igény

Bár az utóbbi időben sok tanulmány foglalkozott a használók által kezdeményezett állománygyarapítás (angol rövidítése: PDA) alkalmazásával és eredményeivel a felsőoktatási könyvtárakban, csak néhány érintette azt a kérdést, hogy a használók választása eltért-e és mennyiben a könyvtárosokétól. A cikk olyan címeket hasonlít össze, amelyeket egy kísérleti PDA-program során a használók választottak ki azokkal a tételekkel, amelyeket ugyanabból a listából a szakreferensek jelöltek ki beszerzésre. Az eredmények kiindulópontként szolgálhatnak olyan kutatásokhoz, amelyek a használók javaslatai alapján történő kiválasztás hatását vizsgálják a könyvtár állománygyarapítási munkájára.

(Autoref.)

30/2012

STAMISON, Christine M.: Developing a sound e-book strategy **In:** Information outlook. – 15. (2011) 5., p. 10-12.

Megfelelő e-könyv stratégia kialakítása a könyvtárakban

Állománygyarapítás; Elektronikus könyv; Hozzáférhetőség; Marketing; Szolgáltatások használata

Az e-könyvek forgalma rohamosan nő, és ezzel együtt újabb és újabb e-könyv olvasók is megjelennek, ezek beszerzését a könyvtárakban át kell gondolni. Számításba kell venni a műszaki hátteret és az intézményi támogatást.

Az e-könyvek beszerzésének két útja van: a könyvtárosok által közvetített (staff-mediated) és a használók által kezdeményezett (patron-driven). Az elsőben az információszoftár iránítja az egész folyamatot, míg a másodikban ezt a feladatot a használókra bízák (pl. beszerzési kártya, ill. számlakeret rendelkezésre bocsátásával). Sok könyvtárban, különösen a felsőoktatási könyvtárakban kombinálják a kettőt.

Az e-könyvek beszerzésének anyagi vonzata is van, némelyik mű többbe kerül így, mint a nyomtatott példány. El kell dönteni, hogy megkettőzzük-e a nyomtatott könyvek állományát az e-változattal (sok könyvkereskedő készít listát arról, mely nyomtatott kiadványainak van e-könyv változata is). Ezenkívül sok kiadó kínál választási lehetőséget az e-dokumentumok előfizetése és megvásárlása között.

A hardvert is számításba kell venni (az e-könyveket számítógépen vagy e-könyv olvasón jelenítjük-e meg, nincs-e az e-könyvnek olyan egyéni formátuma, amely különleges olvasókészüléket igényel). A következő annak eldöntése, hogy kölcsönözzük-e az e-könyv olvasókat a kereskedőtől (e tekintetben különböző szabályok vannak), le kell-e tölteni a tartalmat, az egész könyvhöz lehet-e hozzáférni, vagy csak egyes fejezetekhez.

Az e-könyvekre vonatkozó licenc módja hasonlíthat az elektronikus folyóiratokkal kap-

csolatos eljáráshoz. Az Amerikai Jogtudományi Könyvtárak Egyesülete és az IFLA tud segítséget nyújtani az elektronikus licenc kérdésében. El kell döntenünk, milyen hozzáférési jogokat akarunk (pl. örökös hozzáférés, örökös birtoklás, ill. hogyan lehet az előfizetést lemondani). Olyan kérdések vetődnek fel, mint a jogszerű használó meghatározása, a könyvek vagy a fejezetek könyvtárközi kölcsönözhetősége vagy a tudományos felhasználás. A digitális szerzői jogkezelése (DRM) külön szempont az egyes dokumentumok beszerzésénél. Némely kiadók és könyvtárellátók előfizetési alapon árusítják a dokumentumokat, mások lehetővé teszik az egyéni válogatást. Nem árt mindegyiket kipróbálni, mielőtt valamelyik mellett elkötelezzük magunkat.

A megszerzett e-könyvek rendelkezésre bocsátásának is több formája van. A tartalmat feltehetjük a saját szerverünkre, és az is lehetséges, hogy csak egy link mutat a külső szerveren tárolt tartalomra. Azt is el kell döntenünk, hogy milyen formában szerepeltessük az e-könyv gyűjteményt a könyvtári katalógusban (pl. a cím vagy a gyűjtemény szintjén; az utóbbi esetben hogy lehet megtalálni az egyes konkrét tételeket), le-töltjük-e a MARC rekordot az e-könyv szolgáltatójától, vagy ennél alaposabb feltáráshoz van szükség. Mivel a legtöbb olvasó a Google felől közeledik, célszerű lehetővé tenni az állományunk indexelését a Google Scholar által. Akármilyen szolgáltatásokat is használunk, ezeknek együtt kell működniük egymással. Mielőtt kiválasztjuk az e-tartalmat, tudnunk kell, hogy csereszabatos-e a termék az egyéb információs eszközeinkkel.

A zsugorodó költségvetések korszakában fontos, hogy bizonyítani tudjuk az e-könyvekbe való beruházásunk megtérülését. Ennek legegyszerűbb módja a statisztikai adatok gyűjtése és elemzése. Vannak olyan kereskedelmi szolgáltatások, amelyek ezt elvégzik helyettünk. Ennek egyik legjobb példája a COUNTER (Counting Online Usage of Networked Electronic Resources) – sajnos nem minden e-kiadó adatai kompatibilisek vele.

Ha már van e-gyűjteményünk, azt erőteljesen reklámozni kell (szórólapokon, hírlevelekben, az intraneten való értesítések révén), és speciális képzést is tarthatunk („e-könyv nap”, ill. a terjesztők által szervezett „webináriumok”).

(Mándy Gábor)

Lásd még 47

Állományvédelem

31/2012

PARKER, Stephen (ed.): *Convergence of libraries, archives and museums*. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 37. (2011) 3., p. 187-245.

Res. francia, német, orosz és spanyol nyelven

Könyvtárak, levéltárak és múzeumok közeledése egymáshoz: közös megőrzési stratégiák. Tematikus szám, 8 közlemény

Digitalizálás; Megőrzés

Az IFLA Journal 2011. 3. számát a szerkesztő, *Stephen Parker* a könyvtárak, levéltárak és múzeumok (KLM) konvergenciájának, illetve a digitális megőrzés kérdésének szenteli.

Az első írás (*H. Brown*) általában a kulturális örökség megőrzésének kapcsolódási pontjaival foglalkozik. A megőrzés, a gyűjteményeknek a jövő számára való biztosítása a könyvtárak, levéltárak és múzeumok és a többi kulturális örökséget gondozó intézmények konvergenciájának kulcskérdése. Ez érvényes mind a „hagyományos”, fizikailag létező gyűjteményekre, mind az új digitális világra. A megőrzés-menedzsment alapvetően egy „látásmód”, mely keretet ad a gyűjtemény-megőrzés különböző stratégiáinak támogatáshoz és orientálásához. Az összekapcsolódó „festett vonalak” [K. S. Brown költői] metaforájával a tanulmány arra keres választ, hogy egy összekapcsolt „látásmód”-ból kiindulva miképp tudnánk potenciálisan kialakítani

Speciális dokumentumok, különgyűjtemények

32/2012

DOOLEY, Jackie M.: The OCLC research survey of special collections and archives. – Bibliogr. In: LIBER quarterly. – 21. (2011) 1.

Az OCLC felmérése a különgyűjteményekről és archívumokról

Feldolgozó munka; Felmérés; Különgyűjtemény; Tudományos és szakkönyvtárak

2009-ben az OCLC Research 275 amerikai és kanadai tudományos könyvtárban mérte fel a különgyűjtemények és archívumok állapotát. Jelentésükben (*Taking our pulse : the OCLC Research survey of special collections and archives*) az adatok részletes elemzését követően ajánlásokat fogalmaznak meg. Ebből kiderül, hogy a három legkritikusabb terület: a férőhely, a digitalizálás, valamint az eleve digitálisan létrehozott dokumentumok („born-digital materials”) kezelése.

A jelentés megállapítja, hogy sok ritka és egyedi anyag marad feltáratlanul, és miközben a használói igények nőnek, az erőforrások zsugorodnak. Az archivális anyagok fele nem férhető hozzá online; egyes területeken csökkent a restancia, más területeken viszont nőtt. A jelenlegi nehéz gazdasági körülmények között nem lehet folytatni az eddigi gyakorlatot.

A felmérést megnehezítette az elfogadott mérőszámok hiánya, emiatt nehéz az egyes könyvtárak helyzetét összehasonlítani. A gyűjteményi adatok elemzéséhez normákra van szükség, ezek azt is megmutathatnák, hogy az elsődleges használói kört jól látjuk el.

A Tudományos Könyvtárak Szövetsége (Association of Research Libraries; ARL) 1998-as felméréssel összevetve a mai adatok óriási növekedésről tanúskodnak, és a könyvtárak kétharmada külső raktárakban kénytelen tartani sok

azokat a gyakorlati és hatékony stratégiákat, melyekkel össze lehet kötni a digitális és a fizikai világot. Néhány példával is szolgál a szerző a múlt (hagyomány) és jelen közötti *kapocs* megtartásának fontosságára, ami feltétele annak, hogy a jövő számára is megmaradjon. Indiában ez természetes, filozófiájuk része, hogy minden összefügg a világban, míg másutt a régészeti leletek adnak támpontot a múlt megismeréséhez (megőrzéséhez vagy elpusztításához – ld. Fülöpszigetek), megint másutt a régi szobrokon látható táncmozdulatok lehetnek támpontjai a hagyomány felidézésének vagy újraélesztésének (Thaiföld). Az egyes megőrző intézmények közötti határok is eltűnőben vannak. A digitális megőrzés rendkívül komplex, nagyságrendileg is eltér a hagyományos kulturális örökségtől, de még égetőbb itt a hosszú távú gondolkodás, s nem kisebb szerepet játszik az együttműködés sem, ami persze a hagyományos kulturális örökség esetében sem mellőzhető.

A többi írás a témakör egy-egy kérdését bontja ki: a digitális megőrzés hasonlóságait (eltérő és azonos vonásait) vizsgálja India példáján D. Katre, majd a KLM-gyűjtemények szinergia-kérdéseivel foglalkozik N. Prasad.

Az indiai Kasmír főiskolásai közt meglévő digitális szakadékokat elemzi a negyedik tanulmány (F. A. Loan), az iráni nomád hallgatók információs igényeit a nyolcadik (H. S. Dehpadekani és M. Porhamidi).

Az utolsó blokk témája Nigéria: a digitális megőrzési stratégiák (E. S. Gbaje) és a minőségi könyvtártudományi oktatás (A. N. Uhegbu) kérdései kerülnek kibontásra.

(Murányi Lajos)

Lásd még 50, 65, 68

különgyűjteményi dokumentumot. Sok könyvtár informálisan együttműködik, de kevés közöttük a formális együttműködési szerződés.

Bár az olvasószolgálatban különösen sok kérdés vetődik fel, a mérőszámok hiánya miatt nem derülnek ki a részletek (a használók 43%-át sorolták az „egyéb” kategóriába), és ez problematikus, amikor a könyvtár hasznosságát kellene adatokkal alátámasztani.

A vizsgált intézmények túlnyomó részében több-kevesbé megengedik, hogy a használók a feldolgozatlan anyaghoz is hozzáférjenek. Eltérő a könyvtárak gyakorlata a digitális fényképezőgépek használatát tekintve is. (Ahol nem engedik ezt meg, ott a szerzői jogokra, a dokumentumok esetleg helytelen kezelésére hivatkoznak, de olyan is előfordul, hogy a könyvtár másoló szolgálatának forgalom- és bevételecsökkenésétől tartanak.)

A gyűjteményeknek csak fele rendelkezik online katalógusrekordokkal, 44%-uk használ az interneten hozzáférhető keresési eszközt, 30%-uk viszont a könyvtáron belüli keresésekhez rendelkezik ilyennel (pl. szöveges lista, helyi adatbázis). Ha ezeket az offline keresési eszközöket konvertálni tudnák, a feltártság 75%-ra nőhetne. A 2005-ben publikált egyszerűsített adatbeviteli technikákat igen elterjedten használják (18% rendszeresen, több mint 50% alkalmilag). Az egységes feldolgozást az Archivists' Toolkit nevű szoftver nagyban elősegíti (a megkérdezettek harmada használta).

A digitalizálás egyik módja a kereskedelmi kiadók bevonása, ez viszont csökkentheti a nyílt hozzáférést, ezen a téren 2010-ben az ARL alapelveket fogalmazott meg.

Az eredetileg is digitális formában előállított dokumentumok gyűjtése és feldolgozása passzívan, szórványosan és korlátozott mértékben folyik, elsősorban a pénz, idő és szakismeretek hiánya miatt.

Az ajánlások között szerepel a szabványosított mérőszámok kidolgozása, az együttműködés fokozása, a veszélyeztetett audiovizuális dokumentumok kooperatív megőrzése, a helyi hozzáférés és könyvtárközi kölcsönzés kiterjedtebb

engedélyezése, az eredetileg digitális formában előállított dokumentumok feldolgozásának gyorsítása stb.

2011 júniusában együttműködés kezdődött a Research Libraries és brit megfelelője (RLUK) között. Kérdéses még, hogy a vizsgálatot ki lehet-e terjeszteni a LIBER könyvtáaira is.

(Mándy Gábor)

Feldolgozó munka

33/2012

SEIKEL, Michele – STEELE, Thomas: How MARC has changed : the history of the format and its forthcoming relationship to RDA **In:** Technical services quarterly. – 28. (2011) 3., p. 322-334.

Hogyan változott a MARC: a formátum története és jövőendő kapcsolata az RDA-val

Dokumentumleírás története; Dokumentumleírási szabályzat; Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás

A könyvtári automatizálás az 1950-es években kezdődött azokkal a korai törekvésekkel, amelyek a Kongresszusi Könyvtárat (LC) is a saját gyűjteménye feltárása érdekében egy automatizált rendszer kidolgozására ösztönözték. Ez vezetett egy kísérleti MARC projekt elindításához 1965-ben. A projekt sikere a MARC II-t eredményezte, és a Kongresszusi Könyvtár lett a géppel olvasható katalógusrekordok terjesztője. A MARC használata a 70-es években élte fénykorát, amit olyan katalogizálási szolgáltatások is elősegítettek, mint az OCLC (Ohio College Library Center) és az RLIN (Research Libraries Information Network). A Kongresszusi Könyvtár és az Amerikai Könyvtáros Egyesület MARBI (Machine-Readable Bibliographic Information) bizottsága gondozta a MARC módosításait. Az LC-MARC a 80-as években vált USMARC-ká, majd a 90-es évek végén MARC 21 lett

belőle. Az Angol-Amerikai Katalogizálási Szabályzat 2002. évi 2. kiadását felváltó Resource Description and Access számos változást hoz a MARC 21-ben, de a MARC 21 jó néhány eleme – különböző elnevezésekkel – már az RDA-nak is megfelel. Az általános fizikai jellemzők és a speciális fizikai jellemzők adatmezője az RDA-ban sokkal rugalmasabb lesz a változatos formájú média megjelölésére, és helyet biztosít a jövőbeli kifejezések számára is. A MARC 21 mezői közül a tartalom, a média és a hordozó típusának kifejezésére szolgáló 336-os, 337-es ill. 338-as fog bekerülni az RDA-ba. A MARC 21 szerzőségi közlést kifejező mezői szintén megváltoznak az RDA-nak való megfelelés érdekében: kiegészülnek a nevekkal kapcsolatos helyeket, címeket, működési területet, intézményi hovatartozást, a nemre és családra vonatkozó információkat közlő adatmezőkkel.

(Autoref.)

34/2012

VADALÀ, Maria Enrica: ISBD. Edizione consolidata preliminare. Le innovazioni del testo e il contributo della traduzione italiana. – Bibliogr. jegyzetekben **In:** Bollettino AIB. – 51. (2011) 1-2., p. 63-78. Res. angol nyelven

Az egységes ISBD előzetes kiadásának újdonságai és az olasz fordítás

Dokumentumleírási szabályzat; Terminológia

2010 márciusában jelent meg az egységes ISBD 2007-es előzetes kiadásának olasz fordítása. (A közvetlenül ezután megírt cikket annak ellenére változatlanul jelentették meg, hogy időközben – 2011 júliusában – megjelent az „igazi” egységes kiadás.)

Az ISBD nyolc (egy általános és hét szakosodott) szövegének egységesítése (ez a „bibliográfiai forradalom”) hosszú és bonyolult múltra tekint vissza. 1998-ban az FRBR megjelenése nyomán indult nagy vita erről a szabványról, a 2003-as berlini IFLA kongresszus hozta létre az

ISBD jövőjét vizsgáló munkacsoportot, melynek eredményeként az FRBR újdonságainak elfogadásáról döntöttek. Megoldandó problémaként merült fel a különböző ISBD-k egyöntetűségének hiánya, illetve a többformátumú dokumentumok leírásának megoldatlansága.

Az egységes kiadás bevezetője elemzi az ISBD és az FRBR viszonyát, és végigvezet az ISBD egész történetén. (A cikk ezt követően az angol szöveg terminológiai következetlenségeit és az olasz szóhasználatban bekövetkezett változásokat sorolja, az azonban nem derül ki, hogy előbbiek a végleges kiadásban is megmaradtak-e.)

(Mohor Jenő)

Katalógusok

35/2012

HOFMANN, Melissa A. – YANG, Sharon Q.: How next-gen R U? : a review of academic OPACs in the United States and Canada **In:** Computers in libraries. – 31. (2011) 6., p. 26-29.

Melyik katalógus mennyire „új generációs”? Online katalógusok vizsgálata az USA és Kanada felsőoktatási könyvtáraiban

Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Gépi információkeresés; Információtechnológia; Online katalógus

Miközben az új generációs katalógusokat már legalább öt éve emlegeti a szakirodalom, a könyvtári rendszerek forgalmazói más keresési megoldások és eszközök, úgynevezett *discovery tools* (a továbbiakban DT, ilyen például az Encore, a WorldCat Local és a Summon) kifejlesztését fontolgatják. Az USA és Kanada 260 könyvtárában (ez kb. a könyvtárak 10%-a) ezért felmérést kezdeményeztek azt megállapítandó, hogy az egyes katalógusok mennyire „új generációsak”.

Az egyes interfészeket egyenként vizsgálták meg. A vizsgálatnak meglepő eredménye volt,

hogyan egyes helyeken (14%) egyidejűleg használják az integrált rendszer online katalógusát és a DT-ket. Az intézmények 69%-a csak az OPAC-ot kínálja, 2%-uk pedig csak DT-ket. Az online katalógust a cikk „legacy catalog”-ként, kb. örökölt katalógusként említi. Egyes DT-k viszont igénylik az online katalógus beiktatását.

A felmérés az új generációs katalógusok jellemző vonásaiként a következőket határozta meg:

1. Egyetlen belépési pont az összes könyvtári dokumentumhoz (az analitikus tételekhez is). – Ezt a vizsgált katalógusok 4%-a teljesítette, és 3% adott hozzáférést a cikkek teljes szövegéhez. A közös lekérdezés funkciója igen sokszor hiányzik.
2. Korszerű webes interfész – 50%.
3. „Gazdagított” tartalom: borítóképek – 46%, ismertetések, tartalomjegyzék, kivonatok – 33%, címkék, címkefelhő – 12%, rangsorolás – 10%.
4. Fazettás navigálás (a találatok csoportosított megjelenítése, a keresés további szűkítése) – 13% (ennek 83%-a a DT-knél).
5. Minden oldalon Google-szerű egyszerű keresőablak, linkkel az összetett kereséshez – 9%; több keresési lehetőség felajánlása, majd a későbbi képernyőkön ennek elhagyása – 76%.
6. Relevancia a kölcsönzési statisztikák és a többes példányok figyelembevételével – egyetlen online katalógus vagy DT sem nyújtotta ezt a lehetőséget.
7. Erre gondolt...? – helyesírás-ellenőrző: 33%, szöveges javaslat: 11%.
8. Javaslat/kapcsolódó anyagok – egyetlen online katalógus vagy DT sem nyújtotta ezt a lehetőséget. 34%-nál szerepelt hiperlink a nevek, tárgyszavak és tárgyi kategóriák esetében, továbbvezetve a használat.
9. Használói vélemények, ismertetések – 14% enged a használóknak, hogy tartalmat beírjanak a rekordba (11% tesz lehetővé címkézést, 7% ismertetést, 4% rangsorolást, 1% észrevételeket; összefoglaló beírását egy sem).
10. Hírek RSS-ben – 3%.

11. Integráció a közösségi hálózatok webhelyeivel (Twitter, Facebook, Delicious) – 8%.

12. Állandó linkek (PURL) – 23%.

Megállapították, hogy az új generációs katalógusok ismervei csak elvétve fordulnak elő az „öröklött” katalógusokban. Mind a 12 vizsgált jellemzővel egy katalógus sem rendelkezett. Csak 3%-uknál találták 6-nál több jellemző együttes előfordulását, ezek mind a DT-k közé tartoztak. A fazettás navigáció szintén a DT-re volt jellemző, az integrált rendszerek online katalógusai közül csak a Koha, az Auto-Graphics és a Polaris nyújtott erre lehetőséget. A vizsgált mintában az intézmények 16%-a használt DT-ket, arányuk azonban növekszik.

(Hegyközi Ilona)

36/2012

LOGINOV, Boris – MUSTAFINA, Irina: Svodnomu katalogu - 10 let In: Biblioteka. – (2011) 6., p. 12-17.

Tízéves az Oroszországi Közös Katalógus

Közös katalogizálás; Központi katalógus -online

A két nemzeti könyvtár 2001 júniusában alapította a LIBNET Nemzeti Információs-Könyvtári Központot az Oroszországi Könyvtárak Közös Katalógusa (Svodnyj katalog bibliotek Rossii=SKBR) és az országos közös katalogizációs rendszer fejlesztéséhez szükséges irányítási és hardver/szoftver feladatok megoldására. 2011-ben az SKBR 4,5 millió bibliográfiai rekordot tartalmazott, 175 egyedi felhasználóként és 14 regionális együttműködésben 436 tagként regisztrált könyvtár töltött le tételeket. A katalógus építésében 51 könyvtár vesz részt, ahonnan a feladatra kiképzett 180 munkatárs kapott katalogizálási jogot. A keresések száma 6,7 millió volt.

Az SKBR 1998-tól tartalmazza az új beszerzéseket, a retrospektív bibliográfia az 1946–1979 időszak kivételével a 18. századig nyúlik vissza. A katalógus alapját továbbra is a két nem-

zeti könyvtár elektronikus katalógusai képezik, a közös munkában részt vesznek a regionális könyvtárak (évi mintegy 70 ezer rekorddal), a legnagyobb ágazati és felsőoktatási könyvtárak. A rekordok a GOST 7.1-2003 szabvány szerint a bővített bibliográfiai leírás elemeit, a tárgyi és a BBK (orosz osztályozási rendszer) szerinti osztályozási jelzeteket tartalmazzák. A különgyűjtemények feldolgozásának köszönhetően a legteljesebb az 1708–1917 időszak, valamint az 1980-tól beérkezett állomány feldolgozottsága. A hiányzó időszakot a „Vsz Rossiá” (Egész Oroszország) adatbázisban lehet keresni.

A közös katalogizálásban részt vevőket öt kategóriába sorolták:

- nemzeti könyvtárak;
- ún. báziskönyvtárak (kötelesek az SKBR-ből hiányzó, hozzájuk érkező dokumentumok folyamatos katalogizálására, új tagok toborzására és képzésére; jogosultak a LIBNET központ oktatási tevékenységével kapcsolatos szolgáltatások kedvezményes igénybevételére);
- katalogizálók (jogosultak az SKBR-ből hiányzó dokumentumok online katalogizálására, az állományukban lévő dokumentumokhoz a leírások letöltésére);
- könyvtárak (az SKBR használói, jogosultak a rekordok letöltésére és a saját állományukban lévő raktári jelzet megadására);
- könyvtári egyesületek (az SKBR használói, a katalógusba a regionális együttműködési jelzetet viszik be, és nem saját könyvtárukét).

A nemzeti könyvtárak kivételével a könyvtárak fizetnek a rekordok átvételéért (7 rubel/rekord). A bázis- és a katalogizáló könyvtárak között kölcsönös elszámolási rendszer működik (egy újonnan létrehozott rekord ellenében négy rekordot lehet átvenni).

Az információ útja: a dokumentumok a kiadóktól a Könyvkamarán keresztül eljutnak a nemzeti könyvtárakba, ahol a kötelesepéldányokat 1–3 hónap alatt feldolgozzák az SKBR-ben. Vétel esetén a tenderek miatt az átfutási idő fél évnél is több lehet. Bár a katalogizáló könyvtárak közvetlenül a könyvkereskedőktől vásárolnak,

az átfutási idő – a helyi kiadványok kivételével – hosszabb, mint a nemzeti könyvtárakban. A báziskönyvtárak ellenőrzik a bibliográfiai tétel meglétét az SKBR-ben, ha megvan, bemásolják a helyi katalógusba, ha nincs meg, új rekordot hoznak létre. Míg a katalogizáló könyvtárak az online feldolgozást az SKBR-ben végzik, és az egységes besorolási adatokat tartalmazó rekordot töltik le a helyi katalógusba, a nemzeti könyvtárak először saját rendszerükben dolgozzák fel az új tételt és töltik át az SKBR-be. Emiatt duplumok is előfordulhatnak.

Az SKBR gyenge pontja, hogy nem eléggé operatív, a használó könyvtárak igényeinek 60–90%-át tudja teljesíteni. A jobb eredményhez a munkatársak további képzése, a szakmai információk naprakész ismerete szükséges. Ezért a LIBNET honlapján 2010-ben elektronikus folyóiratot indítottak, évente tudományos konferenciákat szerveznek. A LIBNET 2020-ig szóló fejlesztési koncepciójában a cél az internetalapú, egységes oroszországi információs-könyvtári rendszer létrehozása. Ez az ország valamennyi könyvtárában lévő állomány integrációját és a dokumentumok ingyenes elérhetőségét jelenti. A jövőben is a központi hely az SKBR-é lesz, egy kereső pont és az osztott könyvtári állomány navigációs rendszerének kialakításával.

(Viszocsekné Péteri Éva)

37/2012

NIENERZA, Heike – SUNCKEL, Bettina – MEIER, Berthold: Unser Katalog soll besser werden! : Kataloge und Portale im Web-2.0-Zeitalter. Ergebnisse einer Online-Umfrage im HeBIS-Verbund. – Bibliogr. lábjegyzetben **In:** ABI-Technik. – 31. (2011) 3., p. 130-149.

Res. angol nyelven

Katalógusok és portálok a Web 2.0 korában: a HeBIS hálózat online felmérésének eredményei

Felmérés; Gépi könyvtári hálózat; Online katalógus; Portál; Információtechnológia

A HeBIS hálózat 2010. december 13. és 2011. január 21. között online felmérést végzett a tagkönyvtárak katalógus-interfészének és portáljának értékelésére. Összesen 16 különböző típusú könyvtár vett részt a vizsgálatban. A felmérés megtervezésében és kivitelezésében a HeBIS hálózat munkatársait egy hallgatói csoport is segítette, melynek tagjai a Darmstadti Főiskola Információtudományi tanszékén folytatott bachelori könyvtári tanulmányaik részeként teljesítették a feladatot. Közel 22 ezer kitöltött kérdőív érkezett vissza, ez a szám minden várakozást felülmúlt. Az egyes könyvtárak egyedi értékelésétől függetlenül a tanulmány az eredmények átfogó ismertetésére vállalkozott. Összefoglalóan elmondható, hogy az online katalógusok klasszikus funkciója, nevezetesen a teljes könyvtári állomány hatékony visszakeresését biztosítani és tájékoztatást nyújtani a dokumentumok helyéről és elérhetőségéről, az internet és a közösségi web korában még mindig a legfontosabb a használók számára.

(Autoref.)

38/2012

PRESTON, Carrie A.: Cooperative e-book cataloging in the OhioLINK library consortium. – Bibliogr. 28 tétel **In:** Cataloging & classification quarterly. – 49. (2011) 4., p. 257-276.

E-könyvek közös katalógizálása az OhioLINK könyvtári konzorciumon belül

Elektronikus könyv; Felsőoktatási könyvtár; Közös katalógizálás; Munkaszervezés

2004 óta az OhioLINK Adatbáziskezelési és Szabványosítási Bizottságának tagjai közösen dolgoznak 44 ezer könyv bibliográfiai rekordjának elkészítésén és terjesztésén. A korábbi eredmények, valamint a legfontosabb munkatársak személyes tapasztalatai alapján a cikk azt

vizsgálja, hogyan történik a munkamegosztás, a katalógizálási szabályok és folyamatok megbeszélése a konzorciumon belül. Két esettanulmány segítségével illusztrálja, hogyan jön létre, fejlődik és igazodik a változó körülményekhez egy közös e-könyv katalógizálási projekt. Bemutatja a jelenlegi gyakorlatban rejlő kihívásokat, és javaslatokkal szolgál más olyan könyvtárak és konzorciumok számára, amelyek közös katalógizálási projekt elindítására készülnek.

(Autoref.)

39/2012

THOMAS, Bob: Name disambiguation - learning from more user-friendly models. – Bibliogr. 18 tétel **In:** Cataloging & classification quarterly. – 49. (2011) 3., p. 223-232.

A nevek egyértelműsítése érdekében tanuljunk a használóbarát modellekből!

Besorolási adatok egységesítése; Dokumentumleírási szabályzat; Igény; Online katalógus; Személynév

A könyvtári katalógusok nem adják meg a szükséges segítséget használóiknak ahhoz, hogy könnyen és magabiztosan kiválaszthassák azt a személyt, aki iránt érdeklődnek. A szerző példaként bemutat olyan webes szolgáltatásokat, amelyek jobban segítik az információkeresőket az azonos nevű szerzők megkülönböztetésében. Elemzi azokat az okokat, amelyek a könyvtári katalógusok e hiányosságáért felelősek. Ezután azt vizsgálja, mennyi információra van szüksége a használónak a nevek egyértelmű megállapításához, hogyan lehet ezt az információt beszerezni és megosztani, és milyen módon lehet az információt megjeleníteni a könyvtári katalógusokban.

(Autoref.)

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

40/2012

FICHMAN, Prina: A comparative assessment of answer quality on four question answering sites. – Bibliogr. 46 tétel **In:** Journal of information science. – 37. (2011) 5., p. 476-486.

A válaszok minőségének összehasonlítása négy online referenz szolgáltatásnál

Hatékonyág; Honlap; Online üzemmód; Referenz

Az online referenz szolgáltatások, ahol a weboldalakon önkéntesek közösségei válaszolják meg a kérdéseket, esetenként gyorsabb, olcsóbb és színvonalasabb szolgáltatást nyújtanak, mint a hagyományos intézmények. Azonban más Web 2.0-s platformokhoz hasonlóan a felhasználók által létrehozott tartalom információs minőségével kapcsolatban gondok is felmerülhetnek. A cikk négy online referenz szolgáltatásnál (Askville, WikiAnswers, Wikipedia Reference Desk és Yahoo Answers) hasonlítja össze a válaszok minőségét. A vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy 1. a webhelyeken hasonló együttműködés zajlik, amely sokféle eredményre vezet, és a válaszok pontossága, teljessége és hitelességének ellenőrizhetősége jelentős eltéréseket mutat; 2. az, hogy adott esetben többen is válaszolnak, nem mindig eredményez jobb információt; teljesebb és hitelesebb válaszokhoz vezet ugyan, de nem eredményez jobb pontossági szintet; és 3. egy-egy online referenz szolgáltatás népszerűsége nem mutat korrelációt az általa adott válaszok minőségével, mindhárom mértéket tekintve.

(Autoref.)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

41/2012

GSTREIN, Silvia: VuFind : ebooks on demand Suchmaschine. – Bibliogr. **In:** Mitteilungen der Vereinigung Österreichischer Bibliothekarinnen & Bibliothekare. – 64. (2011) 2., p. 229-232.

VuFind: az „E-könyvek igény szerint” keresőfelülete

Digitalizálás; Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus dokumentum; Központi katalógus -online

Az „E-könyvek igény szerint” hálózat páneurópai digitális dokumentumküldő szolgáltatás a világ bármely részén élő felhasználók számára, amely a public domain körébe tartozó (szabadon felhasználható) dokumentumokról igény szerint kínál digitalizálást a részt vevő könyvtárak állományából. Jelenleg a hálózatnak 12 európai országból összesen 30 tagja van. A szolgáltatásra a részt vevő könyvtárak katalógusrekordjában elhelyezett EOD-gomb hívja fel a figyelmet. Már a szolgáltatás első éveiben igény mutatkozott egy olyan közös interfészre, amellyel az összes digitalizálásra felajánlott könyv kereshető lenne. 2009-ben egy értékelési folyamat után a VuFind nevű nyílt forráskódú szoftver alkalmazása mellett döntöttek, és a részt vevő könyvtárak állományából vittek be rekordokat. 2010 végére elkészült a közös interfész (<http://search.books2ebooks.eu>), amely jelenleg 12 könyvtár több mint 1,8 millió rekordját teszi elérhetővé közvetlen hozzáférést nyújtva a már digitalizált tételekhez, valamint az igény szerinti digitalizálásra felkínált könyvekhez.

(Autoref.)

TAYLOR, Ben: The situation facing UK public libraries and the need to change the status and approach of interlending **In:** Interlending & document supply. – 39. (2011) 3., p. 134-141.

A brit közkönyvtárak helyzete és a változás szükségessége a könyvtárközi kölcsönzésben

Gazdaságosság -könyvtárban; Könyvtárközi kölcsönzés; Közművelődési könyvtár

A közkönyvtárak fenntartói a megszorítások közepette igen nehéz helyzetben vannak Nagy-Britanniában. Kiszervezéssel, önkéntesek alkalmazásával, közös szolgáltatásokkal próbálkoznak. A nagyközönség reakciói többfélék: vannak, akik mindenáron nyitva akarják tartani a könyvtárakat, mások kevesebb, de jól szolgáltató könyvtárral is beérnék.

A szerző úgy véli, jó lenne, ha a jövőben a brit közkönyvtárak nem akarnának differenciálatlanul „mindent, mindenkinek, mindig” szolgáltatni. Fel kell készülniük arra, hogy szervezeti formájuk megváltozik; és az új szervezeti formát stratégiai igényeiket szem előtt tartva kell megválasztaniuk. Ezt követően a londoni közkönyvtárak példáján mutatja be számításait, és tesz javaslatot a szolgáltatások fejlesztésére, vet fel takarékosági intézkedéseket.

A londoni közkönyvtárakban a szolgáltatások elérése vagy személyes könyvtárlátogatás során, vagy az online katalógusokon keresztül történik. A 33 könyvtárfenntartó hatóság az olvasói igényeket megelőlegezve, proaktív módon szerzi be a dokumentumokat, néhányan előzetes igényfelmérésekre is építenek. A beszerzési kommunikáció elektronikus adatcserével zajlik, a katalógus-adatok átadását is beleértve. A dokumentumok könyvtári felszerelésben érkeznek be az egyes könyvtárakba vagy az elosztóhelyre.

A beszerzésnek olyan módja is van, amikor a könyvtár valamilyen konkrét igényre reagál (az olvasó olyan dokumentumot kér, amely nincs ott az adott könyvtár polcain). A szolgáltató ezt az igényt könyvtárközi kölcsönzéssel is teljesít-

heti. A potenciális kölcsönadó könyvtár megállapításához igénybe veszik a UnityUK vagy a Talis Base adatbázist. A könyvtárközi kölcsönzés alapfeltétele a megfelelő feldolgozás és az együttműködés.

A londoni könyvtárak egy év alatt közel 32 ezer könyvtárközi kölcsönzést fogadtak és közel 24 ezret teljesítettek. Összesen 36 millió könyvet kölcsönöznek, a könyvtárközi kölcsönzési forgalom tehát a teljes forgalomnak csak alig 0,1%-a. Költségei a könyvtár költségvetésének 1%-át teszik ki, tehát egy normál kölcsönzésnek a tízszeresébe kerülnek.

A könyvtárközi kölcsönzés a könyvtárak költségvetésében jelenleg igen csekély részesedéssel bír. A szolgáltatásokat tekintve adatok csak a megvalósult tranzakciókról vannak. A könyvtárközi kölcsönzés kiváló szolgáltatás kevesek számára. Költségeit a következők határozzák meg: az állomány minősége, az igények, a gyarapítási keret nagysága, a szállítás költsége, az adminisztráció költségei és a beszedett térítési díjak. A térítési díjából csak a tényleges költségek kb. 4%-a folyik be.

A könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatás iránti alacsony kereslet a következőkből adódhat: a helyi könyvtár állománya kielégíti az igényeket; a fenntartók közötti együttműködések révén szélesebb a választék; az olvasó más lehetőséget választ a beszerzésre; az olvasót elriasztja a térítési díj; a szolgáltatást jobban kéne propagálni.

A szerző azt javasolja, hogy az egyes fenntartók a bevált külföldi (például dán, francia, holland) példák és a kutatási eredmények alapján a következőkre törekedjenek:

- hozzáértő kiválasztásra és használati elemzésre, külső szakértők bevonásával,
- átfogó és megfelelő mélységű állomány létrehozására (ezt minták és összevetések igazolják),
- a teljes körű elektronikus adatcserére és a pénzügyek integrálására (E4libraries szabvány),
- a konzorciumi beszerzésre,
- a feldolgozás csak a National Acquisitions Group (NAG) minimális előírásai és a BIC

- osztályozási kategóriái szerint történjen,
- a katalógus legyen böngészhető és kommentálható,
- közös logisztikai, menedzsment- és szállítási megoldásokra,
- a hagyományos könyvtárközi kölcsönzés helyett gyorsbeszerzésekre és kölcsönösségi megállapodásokra a fenntartók között.

Három nagy partneri együttműködés megszervezése már előrehaladott stádiumban van: 1. London Libraries Consortium, 2. a London Requests szolgáltatáshoz szorosan kapcsolódva egy hét körzetet összefogó beszerzési projekt, 3. közös könyvtári szolgáltatások több körzet – Kensington, Chelsea, Hammersmith, Fulham, City of Westminster – összefogásával.

(Hegyközi Ilona)

Tájékoztatói eszközök

43/2012

FRANZ, Gregor: Interlingualer Wissensaustausch in der Wikipedia : warum das Projekt noch kein Welt-Erfolg ist und von Möglichkeiten, dies zu ändern. – Bibliogr. **In:** Information Wissenschaft und Praxis. – 62. (2011) 4., p. 183-190.
Res. angol nyelven

Új projekt a Wikipédia egyes nyelvi változatai közötti ismeretcsere előmozdítására

Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus publikáció; Enciklopédia, lexikon; Szerkesztés -tudományok kiadványoké

A Wikipédia sok nyelven kínál ismereteket az interneten. Az azonban kevésbé köztudott, hogy a Wikipédia egyes verziói nagyrészt önállóak és függetlenek egymástól. Terjedelmükben és a szócikkek számában egyaránt nagy különbségek mutatkoznak. Még az azonos címszavakhoz tartozó szócikkek is jelentősen eltérnek hosszúságuk, struktúrájuk és tartalmuk tekintetében.

Az egyes nyelvi változatok közötti ismeretcsere kulcsfontosságú lenne a kárba vesző információ átadására. A tanulmány leírja a jelenlegi helyzetet, utal az eddigi kezdeményezésekre, és röviden bemutatja a WikiLINC-et (Wikipedia's Interlingual Initiative for a Network of Communities), amely új koncepció a különböző wikipédiák közötti tudáscsere megvalósítására.

(Autoref.)

44/2012

WALTERS, William H. – LINVILL, Anne C.: Bibliographic index coverage of open-access journals in six subject areas. – Bibliogr. **In:** Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 62. (2011) 8., p. 1614-1628.

A nyílt hozzáférésű folyóiratok szereplése a bibliográfiai adatbázisokban hat szakterületen

Adatbázis; Felmérés; Folyóirat; Hozzáférhetőség; Indexelés

A cikkben ismertetett kutatás azt vizsgálta, hogy hat szakterület (biológia, számítástechnika, közgazdaságtan, történelem, orvostudomány és pszichológia) nyílt hozzáférésű folyóiratai és cikkei mennyire szerepelnek 11 bibliográfiai adatbázisban. Azt is áttekintették, hogy a folyóirat tartalma, terjedelme, kiadójának típusa, kiadójának nagysága, az első nyílt hozzáférésű szám megjelenésének dátuma, a kiadás helye (régioja), nyelve, a közreadásért fizetendő díj és az impakt faktor szerint milyen eltérések tapasztalhatók. Két adatbázis, a Biological Abstracts és a PubMed nagyon jól lefedi a nyílt hozzáférésű folyóiratokat, szakterületeiken a nyílt hozzáférésű cikkeknek 60–63%-át indexelik. Öt adatbázis mérsékelten jó (22–41%), négy pedig viszonylag szerény lefedést (0–12%) mutat. A következőknek van jó esélyük arra, hogy bekerüljenek az adatbázisokba: biológiai folyóiratok, csak angol nyelven megjelenő folyóiratok, magas impakttal rendelkezők, a cikkek publikálásáért ezer dollárt vagy annál többet kérők. A következőknek vi-

szont szinte semmi esélyük sincs a bekerülésre: afrikai, ázsiai vagy közép- és dél-amerikai nyílt hozzáférésű kiadók cikkei. A 11 adatbázis közül négy dolgozza fel az üzleti alapon publikált cikkeket lényegesen nagyobb arányban, mint az egyetemek, tudományos társaságok, nonprofit kiadók és kormányzati intézmények által közreadott cikkeket. Végezetül: három adatbázis (EBSCO Academic Search Complete, ProQuest Research Library és Wilson OmniFile) kisebb mértékben szerepelteti a nyílt hozzáférésű cikkeket, mint az ezeknek megfelelő, előfizetéssel beszerezhető folyóiratok cikkei.

(Autoref.)

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

45/2012

GARCIA GUILLEN, Émilie – TOMIC, Sylvie: Un service public pensé pour la diversité : L'action vis-à-vis des immigrés à la Toronto Public Library et à la Queens Library de New York. – Bibliogr. l'abjegyzetben **In:** Bulletin des bibliothèques de France. – 56. (2011) 5., p. 81-86.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Bevándorlók könyvtári ellátása Torontóban és Queensben

Könyvtári hálózat; Nemzetiségi olvasó; Városi könyvtár

Toronto és a New York-i Queens környéke a bevándorlók által legsűrűbben benépesített terület. A múlt század óta folyamatosan érkező bevándorlók eleinte elsősorban európaiak voltak, a napjainkban tömegesen érkezők többnyire ázsiai országokból jönnek családgyesítés vagy munkakeresés címén, illetve politikai menekülteként. Jelenleg az itt élő több mint 2 millió 320 ezer fő 45–47%-a idegen ajkú. Több mint 190 országból

érkeztek, és 160 különféle nyelven beszélnek. Közel 30%-uk csak törve beszéli az angolt.

Queens városrész lakóinak szociális elmaradottsága szorosan összefügg alacsony iskolázottságukkal, az angol nyelv nem kielégítő ismeretével, annak gyenge gyakorlati és írásbeli használatával. A Toronto környékiek helyzete hasonló, de 10%-ban kiegészül az ún. „allophone” jelenséggel, vagyis azzal, hogy Kanada egyik hivatalos nyelvét sem beszélik. Valamelyik ázsiai nyelven próbálnak boldogulni a mindennapokban. Így az angol és a francia után a harmadik leggyakrabban használt nyelv a kínai.

A térségben lévő könyvtárak nem hagyhatták figyelmen kívül e jelenséget. Toronto és Queens az ő igényeiket is szem előtt tartva szervezte meg azt a könyvtári hálózatot, amely napjainkban a világ két legnagyobbika. A torontói 99, a queensi 66 könyvtárat fog össze. Egyedi küldetésnyilatkozataik ellenére egy közös vonás, a közös cél mindegyikben fellelhető. Ez nem más, mint az információs szabadság legmesszebbmenő elismerése, és a sokféle etnikum igényeinek maradéktalan kielégítése. Vagy ahogy a queensi könyvtár nyugalmazott igazgatója Gary E. Strong fogalmazott: „...célunk, hogy minden szükséges információt és ismeretet megadjuk olvasóinknak, hogy ezáltal is teljes egészében részesüljenek a mi demokráciánkból...”

Az információhoz való hozzáférés alappillére a fogadó ország nyelvének magas szintű értése és használata. Queens könyvtársai ezért használóképzési programjaik egy részét a felnőttnevelés köré szervezik: angol nyelvű filmvetítéseken, írás-olvasástanításon, kétnyelvű foglalkozásokon, valamint ún. beszélgetősarkokon vesz részt átlagban több mint háromezer felhasználó. A már fejlettebb nyelvtudással rendelkezők idegen nyelvű előadásokat hallgathatnak, melyek témája szorosan kapcsolódik mindennapjaikhoz. Ezek célja, hogy megkönnyítsék a kanadai beilleszkedést: egészségügy, oktatásügyi kérdések, iskolarendszerek, jogi-civil státusz, állampolgárság és a napi élet minden szempontja feldolgozásra kerül. Torontóban a *Library Settlement Program*

keretében egyes könyvtárak egy-egy városrész szociális munkását is foglalkoztatják. Ők napi szinten tartják a kapcsolatot az általuk gondozott személyekkel, akik e könyvtárakban olvasóként jelennek meg, hogy iskolai tanulmányaikhoz információhoz jussanak. A szociális munkás az összekötő kapocs a könyvtár–olvasó–iskola között. A *News American Program* sok nyelven, tudatosan összeválogatott könyvekből, irodalmi alkotásokból áll, hogy megkönnyítse az újonnan bevándorlók napi életét, és szórakoztatva segítse őket a beilleszkedésben. A könyvtárak sokirányú tevékenységét az erre szakosodott *Multikulturális Szolgáltatások Tanácsa* folyamatosan figyelemmel kíséri, segíti, ellenőrzi. A két hálózat olvasóinak összetételét, szociális helyzetét, etnikumát rendszeresen elemzik, hogy a szolgáltatások megszervezésében a legjobban tudjanak alkalmazkodni igényeikhez. Itt is és a könyvtárakban is sok az idegen ajkú szakember, ezzel is elősegítve az idegen kultúrák közötti kölcsönös megértést. Annak ellenére, hogy a két tengeren túli hálózati modell nem alkalmazható pontosan a francia és az európai könyvtárakban, sok ötletet adhat a különböző kulturális háttérű olvasók hatékony kiszolgálásához.

(Pajor Enikő)

46/2012

HOWE, Abigail: Best practice in disability provision in higher education libraries in England specializing in art, media, and design. – Bibliogr. **In:** New review of academic librarianship. – 17. (2011) 2., p. 155-184.

Fogyatékkal élő hallgatók segítésének bevált módszerei művészetre, médiára és formatervezésre szakosodott angol felsőoktatási könyvtárakban

Beteg olvasó; Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár-művészeti, irodalmi; Felmérés; Igény; Szolgáltatások

Az elmúlt évtizedekben hozott törvények nyomán az Egyesült Királyság felsőoktatási könyvtáraiban fontos kérdés lett a fogyatékkal élő

hallgatók ellátása. Több tanulmány is foglalkozott a törvények nyomán kialakult gyakorlattal, mint például azzal, amelyik a speciális oktatási igényűekkel és a fogyatékkal élőkkel foglalkozott (*Special Educational Needs and Disability=SENDA*). Egyik sem vizsgálta azonban a művészetre, médiára és formatervezésre (MMF) szakosodott felsőoktatási könyvtárak hallgatóinak ellátását, vagyis azt a diákcsoportot, amelyben a közfelfogás szerint jóval magasabb a fogyatékkal élők, elsősorban *diszlexiások* aránya. A tanulmány először a szakirodalmat tekintette át, hogy képet kapjon a kérdéses területről, és információkat nyerjen a kutatási eszköztár kialakításához. Strukturált megfigyelések és félig strukturált interjúk segítségével próbálták meghatározni a bevált módszereket (*best practice*) és a legfontosabb problémákat az MMF hallgatókat kiszolgáló nyolc angol könyvtár célzott mintája alapján. Minden intézményben volt szakember a fogyatékkal élő hallgatók segítésére, és sokan innovatív, bevált módszereket alkalmaztak. A résztvevők megerősítették, hogy a vizsgált népességben igen magas a fogyatékkal élők aránya, mégsem került sor egyedi bánásmódra az MMF hallgatók körében, noha a diszlexiával kapcsolatos mérések magas értékeket mutattak. Az eredmények többnyire alátámasztották a szakirodalom eredményeit, és olyan bevált módszerek kerültek felhasználásra az ajánlások megfogalmazásában, melyek iskolákban és továbbképző intézetekben, illetve a felsőoktatásban is alkalmazhatók. A cikk függelékében a témakörhöz tartozó fontos ajánlások olvashatók.

(Autoref.)

47/2012

KONOVALOVA, Mariâ Pavlovna: Problemy i puti formirovaniâ fonda special'nyh bibliotek v sovremennyh usloviâh. – Bibliogr. 17 tétel **In:** Bibliotekovedenie. – (2011) 4., p. 47-54.

Az állományalakítás jelenlegi problémái és útjai a vakok könyvtáraiban

A könyvtártudományban és a gyakorlatban a könyvtári állomány alakítása az egyik legfontosabb irány, bár magát a fogalmat csak az 1970-es években határozták meg.

A könyvtár típusát és ennek megfelelően az állományalakítás optimális módszerét a régió gazdasági feltételei, szociális összetétele, a lakosság száma és igényei határozzák meg. A látássérült olvasók sajátos igényei miatt a vakok könyvtárai lényegesen eltérnek a többi könyvtártól. A pontírásos, hangos és síkírású könyvek racionális mennyiségi és minőségi megoszlásához a hibrid állományalakítás elvét kell követni, beleértve a nyomtatott kiadványokat, mikrofilmeket és elektronikus dokumentumokat is. A vakok speciális könyvtáraiban az állományalakítás igénye már az 1950-es években kiéleződött, amikor egy minisztertanácsi határozat szerint 19 új könyvtárat kellett megszervezni vakok számára a területi, járási és köztársasági központokban, és kialakítani a levelezéssel történő hagyományos és könyvtárközi kölcsönzést. A területi tudományos könyvtárak Braille-írásos gyűjteményeiket ekkor adták át ezeknek a könyvtáraknak.

A Kalugai Területen 1955 végén nyitották meg a vakok könyvtárát. Az 1950-es évek végén 300 látássérült olvasója és 650 ezer Braille-írásos könyve volt. Kezdetben a gyarapítás forrásai a regionális központi könyvtár (hangos könyvek), a területi könyvellátó (síkírású könyvek) és a Rassvet szaküzlet (Braille-könyvek) voltak. Az 1960-as években a hangos könyvek még tekerceken voltak, az 1970–1980-as évektől párhuzamosan gyarapodott a hanglemezállomány is. A jelenlegi helyzetet Oroszországban az olvasás támogatására és fejlesztésére irányuló nemzeti program foglalja össze. A könyvtári rendszer egészében érzékelhetők a Szovjetunió szétesése és más negatív, elsősorban gazdasági folyamatok következményei. A világgazdasági válság miatt a könyvtárak finanszírozása az utóbbi években elérte a kritikus határokat, a költségek csökkentése elsősorban a gyarapítást érinti. Ezért alternatív forrásokat kell keresni, amit a vakok könyv-

tárainak esetében a szociális ellátó rendszerrel történő integráció jelenthet. A 2000-es évektől Oroszországban a szociális ellátó rendszer létező, anyagi, szakmai és szervezeti forrásokkal rendelkező intézmény lett, munkatársai keresik a fogyatékkal élők szociokulturális rehabilitációját és adaptációját javító mechanizmusokat, így a vakok könyvtáraival való kapcsolatot is.

A kalugai könyvtárban új könyvtári modellt dolgoztak ki, amelyben stratégiai célként a látássérültek információellátását fogalmazták meg a számukra elérhető formában lévő elektronikus és nem elektronikus forrásokból. A finanszírozási problémák megoldását segíti a területi kormányzó személyes erkölcsi és anyagi támogatása, valamint a területi közgyűlés és a Vakok Oroszországi Állami Könyvtára. A könyvtár mellett működő tanácsban különböző ágazatok, a demográfiai és szociális politika képviselői vesznek részt.

A könyvtár állományában 200 időszaki kiadvány található, köztük 30-nál több cím szociális témájú. Az új hordozók megjelenésével épül a videotár és médiatár, a katalógusban új fejezeteket kellett nyitni.

A szociális szférával folyó együttműködésnek köszönhetően a könyvtárba beiratkoznak a különböző fogyatékkal és betegséggel élők is, a könyvtár művelődési és rehabilitációs-szabadidős központtá alakul. Az olvasótábor bővülésével szükségessé vált a szakkönyvtárak és a szociális intézmények állományának bővítése és közös használata, ennek érdekében a közös katalógus építése és elektronikus formában történő átadása az érdekelt intézményeknek.

Eredmények: a területi könyvtári rendszerben létrejövő állományok, a rehabilitációhoz szükséges műszaki eszközök beszerzése, különböző intézményekben felolvasó körök alakítása, területi fesztiválok szervezése a fogyatékkal élők számára.

(Viszocsekné Péteri Éva)

48/2012

ROUSKOVÁ, Zdena: Bezbariérová.knihovna.cz : spojení se světem handicapovaných **In:** Čtenář. – 63. (2011) 7/8., p. 288-290.

Akadálymentes könyvtári portál a fogyatékkal élők számára

Beteg olvasó; Hozzáférhetőség; Portál

Csehországban 2007-ben minden tizedik ember egészségkárosodásban szenvedett. Számos helyen találkozunk velük a hétköznapi életben, de nem minden nyilvános könyvtár érhető el a sérültek számára. A téma nem új, a könyvtárak szolgáltatásai mégsem teljesen akadálymentesek, ezért hallgatói kezdeményezésre létrejött a *bezbariérová.knihovna.cz* (akadálymentes könyvtár) projekt, hogy valós és gyakorlati segítséget nyújtson az érintetteknek.

A fogyatékkal élő használókat a portál négy csoportba sorolja: érzékszervi sérültek (nem látók, nem hallók), mentálisan és testileg sérültek. A könyvtárosokat a velük kapcsolatos információk megszerzésére, önképzésre inspirálja. A témához kapcsolódik a siketek jelnyelvének ismerete, a könyvtár valamennyi részlegébe való akadálymentes bejutás lehetősége, a címzett információszolgáltatás, személyes jelenlét és támogató segítségnyújtás, amelyeknek minden könyvtárban szabványosan működniük kellene.

A portál projektet a brnói egyetem Könyvtár- és Információtudományi Tanszéke hozta létre az MA képzés keretében. A portál létrehozása

mellett a program fontos célja egy normatíva kidolgozása *Handicap Friendly* néven, valamint két alkalommal könyvtárosok számára ehhez kapcsolódó szeminárium tartása. Az újonnan létrehozott portál hasznos ismereteket tartalmaz: a sérültekkel kapcsolatos jogszabályokat, adatbázist a szervezetekkel való kapcsolattartáshoz, szakemberek cikkeit, tanácsadó szolgáltatást.

A projekt keretében a *Handicap Friendly* normatíva kidolgozásához létrehoztak egy könyvtárosokból és szakemberekből álló csoportot. Saját (*Handicap Friendly*) csoportos logo kialakítását tervezik, amely a szabvány alapja lenne, nem csak a portál, hanem a könyvtárak számára is egységes használatot biztosítva. A logo információt szolgáltatna arról, hogy (a négy közül) mely sérült csoportok számára biztosít a könyvtár akadálymentességet (siketeknek, vakoknak, mentálisan sérülteknek, mozgáskorlátozottaknak).

A szemináriumok gyakorlati tapasztalati ismeretekkel szolgálnak a könyvtárosok számára az akadálymentes könyvtárak kialakításához, a használókkal való jobb kommunikációhoz.

A projekt által nem csak a könyvtárosok, hanem a fogyatékkal élők is a normatívának köszönhetően jobban tájékozódhatnak az igénybe vehető szolgáltatásokról. Hosszú távon pedig valamennyi nyilvános könyvtárnak alkalmassá kell válnia a hasonló hátránnyal küszködő embertársaink kiszolgálására.

(Prókai Margit)

Lásd még 53

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

Lásd 72

Könyvtártudományi tájékoztatás

Lásd 56

Vezetés, irányítás

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

49/2012

MORTON-OWENS, Emily G.: Editorial and technological workflow tools to promote website quality. – Bibliogr. In: Information technology and libraries. – 30. (2011) 3., p. 91-98.

Szerkesztési és technológiai munkafolyamatok mint eszközök a honlap minőségének javítására

Hatékonyság; Honlap; Munkafolyamat; Szoftver

A könyvtári honlapok a könyvtár mint intézmény egyre inkább látható reprezentációi, ezért a honlap minősége fontos eszköz arra, hogy hozzáértést és megbízhatóságot sugározzon a használók számára. A honlap szerkesztésének munkafolyamata (workflow) az egyik módja a minőség biztosításának. A folyamatban a használók is szerepet kaphatnak mint szerzők vagy szerkesztők, a tartalom különböző munkaállomásokon megy keresztül, amelynek során ellenőrzik a nyelvtant, a helyesírást, a stílust és a formátumot. Egy könyvtár workflow rendszert használt arra, hogy bevonja a könyvtárosokat a tartalom előállításába. A rendszer, amelyet *Drupal*-ban (nyílt forráskódú tartalomkezelő szoftver) alkalmaztak, megoldotta a koordináció, minőség és átfogó tartalom problémáit, amelyek a könyvtár korábbi, statikus honlapjára jellemzők voltak.

(Autoref.)

Pénzügyi és gazdasági kérdések

50/2012

KESKITALO, Esa-Pekka: Costs and benefits of a shared digital long-term preservation system. – Bibliogr. In: LIBER quarterly. – 21. (2011) 1.

A hosszú távú megőrzési rendszerek költségei és előnyei

Digitalizálás; Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Gazdaságosság -könyvtárban; Költség-elemzés; Megőrzés

A tanulmány azt a költség-haszon elemzést mutatja be, amelyet 2010-ben a finn nemzeti digitális könyvtári projekt keretében a hosszú távú digitális megőrzéssel kapcsolatban végeztek.

Az elemzés azon a feltételezésen alapult, hogy mintegy 200 levéltár, könyvtár és múzeum fog osztozni a hosszú távú digitális megőrzési (angol rövidítéssel: LTP) rendszeren. A „rendszer” kifejezés nem csak a kísérő információtechnológiát jelenti, hanem a humán erőforrást, szervezeti struktúrákat, szabályzatokat és a támogatási mechanizmust is.

A költségelemzés azt mutatta, hogy az LTP-rendszerrel kapcsolatban az első 12 évben összesen 42 millió euró költség fog felmerülni, tehát évente átlagosan 3, 5 millió euró. Az emberi erőforrás és az információtechnológiai beruházások a legfőbb költségtényezők. Az elemzés a kezdeti időszak után évi 4 milliós költséget jósol.

Az elemzés összehasonlította az osztott LTP-rendszerrel, ill. az anélküli forgatókönyveket. Az eredmények szerint az osztott rendszer jelentős haszonnal jár. A fejlesztés és bevezetés időszakában az osztott rendszer 30 millió eurós előnyt jelent azzal az alternatív forgatókönyvvel szem-

ben, ha 5 különálló LTP-rendszert vezetnének be. A későbbi periódusokban évi 10 millió euróra becsülik az előnyt. Az első 12 évben az összes költséghaszon kb. 100 millió eurót tenne ki.

(Autoref.)

Lásd még 42

Személyzet

51/2012

EDGE, John – GREEN, Ravonne: The graying of academic librarians: crisis or revolution? In: Journal of access services. – 8. (2011) 3., p. 97-106.

Őszülő felsőoktatási könyvtárosok: válság vagy forradalom?

Egyetemi könyvtár; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárostoborzás; Könyvtáros-utánpótlás; Munkabér, alkalmazás

A könyvtárosok átlagéletkora más szakmákhoz viszonyítva az USA-ban a hetedik legmagasabb. Külön problémát jelent, hogy négy távozóból három vezető pozíciót tölt be. A „baby boom” generáció (az 1946 és 1963 között születettek) legtöbbje 2018-ra eléri a nyugdíjkorhatárt. Egy ideje azt jósolják, hogy a felsőoktatási könyvtárakban ez gondot okoz majd – egyfajta „agyelszívást” és könyvtároshiányt eredményez.

Az USA Munkaügyi Statisztikai Irodája ugyanakkor például azt jósolja, hogy a nyugdíjazások következtében jobbak lesznek a frissen végzetek elhelyezkedési esélyei, és előfordulhat, hogy a képzőintézmények magasabb felvételi keretszámokkal reagálnak. Akár megismétlődhet az a korábban tapasztalt ciklikus folyamat, amikor a munkaerőhiány és a -felesleg egymást váltották.

Némi reményt jelent, hogy az Y (más néven millenniumi) generáció (az 1979 és 1994 között születettek) közül sokan most állnak munkába. A most végző új könyvtáros-generációra az a

jellemző, hogy pályamódosító, többnyire rendelkezik munkatapasztalatokkal, és csak 16%-uk fiatalabb 30 évesnél. Másként vélekednek, és másként viselkednek, mint elődeik. Többségük nyitottabb, kulturális sokszínűség jellemzi őket, magabiztosak az új technológia és a web használatában (ők a digitális bennszülöttek, a netgeneráció). Szívesen dolgoznak csoportban, elfogadják mentoraik tanácsait. Elképzelhető, hogy képzettségüknek köszönhetően új lendületet visznek a könyvtáros szakma életébe. Szeretnek értelmes munkát végezni, ezért számukra kedvező, hogy a könyvtárakban terjed az értékelés gyakorlata. (Az összképhez tartozik a következő is: James Neal aggódva írt a felsőoktatási könyvtárakba bekerülő „vad” szakemberekről, akik – mivel más szakmákból jöttek, vagy online oktatásban részesültek, tehát nem szocializálódtak a könyvtáros szakmában – felforgatják a felsőoktatási könyvtárügy normáit és gyakorlatát.)

Maga a könyvtári munka is sokat változott az utóbbi évtizedekben. Új munkakörök létesültek, a nem hagyományos munkakörök aránya 16%-ról (1985) 23%-ra nőtt (2005). A 35 évesnél fiatalabbak csaknem 40%-a ilyen munkakörben dolgozik (webes eszközökkel, közösségi tartalommal). A fiatal könyvtárosok másféleképpen tanulnak, és másféle végzettséget szereznek, mint elődeik; a technológiai mellett menedzsment-kompetenciákat is elsajátítanak.

Hogy kiből lesz könyvtárvezető a jövőben? Mielőtt a fiatalok lehetőséget kapnak, gondolni kell a mostani középvezetők meggyőzésére is, hogy lépjenek előre a ranglétrán. Erre Paula Kaufman számos érdekes ötlettel szolgált, például a korábbinál rugalmasabb munkakörök létrehozása, a munkatársak egyéni szempontjainak figyelembevételével, vagy lehetőség biztosítása a vezetői poszt kipróbálására. Ugyanakkor gondoskodni kell arról, hogy a fiatalabb és az idősebb generáció módszeresen megossza egymással hasznos tudását – mindkét félnek van mit átadnia a másik számára.

A helyzet nem megoldhatatlan: Kanadában – ahol a szakirodalom tanúsága szerint öt évvel

járnak az USA előtt – gondosan kezelték a generációváltás problémáját, ezért viszonylag simán lezajlott. 2000 és 2005 között a 35 évnél fiatalabb könyvtárosok száma majdnem megduplázódott.

(Hegyközi Ilona)

52/2012

LEBIGRE, Loïc: Emploi-compétences : chiffres clés et tendances autour d'un marché ouvert In: Documentaliste. – 48. (2011) 2., p. 22-29.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Munkaköri kompetenciák: a francia könyvtáros egyesület 2010. évi felmérése az információs szakemberek képzettségéről és megbecsüléséről

Dokumentáló -felsőfokú; Felmérés; Képesítés; Munkabér, alkalmazás; Munkakör

Franciaországban a szakmai képzés 2005-től különösen fontos alappillére mindenfajta dokumentátori, infokommunikációs diplomának. A francia könyvtáros egyesület, az ADBS legutolsó ilyen irányú felmérése igazolja ezt. Nemrégiben tette közzé azt a 2010-es felmérését, amelyben a megkérdezettek majdnem fele az érettségi után még legalább négy évig tanult, tehát felsőfokú diplomával rendelkezik. A felmérés a könyvtáros, dokumentátor, információs-kommunikációs szakemberek képzettségét, felkészültségét, anyagi megbecsültségét, az információs-dokumentátori kompetenciákat, a technikai, technológiai fejlettséget, a munkához való hozzáférés lehetőségét, az ilyen típusú szakemberek saját és az őket foglalkoztatók szakmai szükségleteit, az előremenetel lehetőségeit, a belső kapacitásmenedzsment megoldásokat és sok más egyebet is vizsgált. Mindezt összevetette a technológiai fejlődéssel, az ennek következtében kialakuló szükséges szakmai kompetenciákkal, a jövőbeni várható és elvárható professzionális fejlődéssel.

A jelenlegi beszámolók még csak nagy vonalakban közlik a legfontosabb eredményeket,

a részeredmények kibontása még hátravan a rendkívül nagy ívű, rengeteg adattal dolgozó 2800 kérdőívből. A kérdésekre kapott válaszok jól tükrözik a szakmai sokszínűséget, a fontos irányvonalakat, a jelenleg létező képzések átláthatósági és átjárhatósági problémáit. A részletes vizsgálódás összképet ad nemcsak a szakmáról, hanem az ADBS tevékenységéről is. Az egyesület az egyik elsődleges gazdája a szakmai képzéseknek, a napjainkban létező közép- és felsőfokú tanulmányoknak. Honlapjuk számos új tanulási lehetőséget kínál, de összességében nehéz megállapítani, hogy az egyes formációk elvégzése után milyen munkakör tölthető be. Az nyilvánvaló, hogy a jól bevált, régen megszokott könyvtáros, információs-kommunikációs klasszikus képzés háttérbe szorul az utóbbi 15 év újfajta, gazdag kínálata mögött, amely a webtechnológiáktól a versenytársfigyelésen át, az automatizált kereséstől a szemantikus webig mindent magában foglal. Az egyik gondot az okozza, hogy a gazdasági és mérnöki iskolák ugyancsak felkínálják e kurzusokat. Sőt, 2013-tól ezek egy részét minden felsőfokú képzésben alapozó tantárgyként kívánják majd tanítani. Egyértelmű, hogy a média/net/y generáció az új technológiákat alkalmazó hivatásokhoz, míg a régebbi, idősebb szakemberek a kommunikációs, hagyományos könyvtári területekhez, szakágakhoz vonzódnak. A szakemberek 60%-a a szolgáltatásmenedzsment, 51%-a az információkeresés, 37%-a a szolgáltatások és alkalmazások üzembe helyezése, 28%-a az információmenedzsment, 16%-a pedig az adminisztrációs és szervezeti modellek kidolgozásán fáradozik. A felmérés kitér a munkavállalói kompetenciák mérésére is.

A változás munkaadói oldalról új munkalehetőségeket kínál. Például az új típusú vállalkozások rendszeresen beépítik a rizikófaktor-csökkentő és innovációs szakterületekbe az „információs” munkahelyet. Ennek ellenére a jelenlegi francia nagyvállalatok 36%-a vagy még nem, vagy már nem alkalmaz infokommunikációs szakembert a vállalat menedzsmentjében. Akkor hol van e szakembereknek az igazi helye? A kérdésre ne-

héz a válaszadás, mert a legutóbbi felmérések (2002, 2009) összesen körülbelül 80 ezer információval foglalkozó (könyvtáros, levéltáros, tudás-információmunkás, infokommunikációs szakember, dokumentátor stb.) szakember létéről adnak hírt, miközben a felmérésekben ezer alatti az őket képviselő mintavétel. Ha az árnyokat megvizsgáljuk, ez nem nevezhető reprezentatív vizsgálatnak.

Érdekes, hogy a leginkább professzionális munkát végzőknek csak a 20%-a döntheti el saját maga, hogy milyen eszközt használ a munkájához. Bizonyára ez is egyik oka lehet annak, hogy a többség elégedetlen az előmeneteli, anyagi és erkölcsi megbecsüléssel. Az átlagkereset 26, 359 euró/év (körülbelül 2200 euró havonta). A fiatalok jobban érzik magukat. Talán azért, mert erőteljesen védik érdekeiket. Sokkal nyilvánvalóbban, mint elődeik. Még akkor is, ha harcos fellépésük és szakmai ismereteik között tudás- és tapasztalathiányból sok ellentmondás feszül. Már a felmérés eredményeinek előzetes összegzése is számos értékes adatot szolgáltat és egyértelmű irányt mutat, hogy a vállalatoktól a könyvtárakig és információs központokig bezárólag milyen felkészültségű szakemberekre van szükség.

(Pajor Enikő)

Lásd még 17

Marketing, közönségkapcsolatok

53/2012

VIMERCATI, Armando – PIROLA, Aldo: Come! I'll see you in the Library : a project implemented by public libraries in Milan in collaboration with „Fondazione Cariplo” and „Fondazione Vodafone” to foster social integration **In:** Bibliothek. – 35. (2011) 3., p. 391-394.

Res. német nyelven

A milánói közkönyvtárak társadalmi integrációt elősegítő programja

Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Könyvtárpropaganda; Városi könyvtár

A cikk a milánói városi könyvtári hálózat „Gyere! A könyvtárban találkozunk” nevű kezdeményezését mutatja be. A program, amelyben öt szomszédos külvárosi könyvtár vett részt, rendezvények szervezésére koncentrált (előadások, főzőtanfolyamok, információs-műveltségi tanfolyamok stb.). A kulturális egyesületek bevonásával zajló projekt célja a milánói közkönyvtárak szerepének erősítése a társadalmi integráció támogatásában (különös tekintettel a bevándorlókra).

(Autoref.)

Lásd még 16, 49, 73

Felhasználók és használat

Általános kérdések

54/2012

GUMULAK, Sabina – WEBBER, Sheila: Playing

video games: learning and information literacy. – Bibliogr. **In:** Aslib proceedings. – 63. (2011) 2/3., p. 241-255.

A videojátékok, a tanulás és az információs jártasság

Felmérés; Ifjúsági olvasó; Használók képzése; Játék

A cikk azt vizsgálja, mi motiválja a fiatalokat arra, hogy videojátékokat játsszanak, és mennyire érzik, hogy a videojátékok révén könnyebben tanulnak és információs jártasságra tettek szert. Huszonnyolc 12–19 éves, Észak-Angliában lakó fiatalemberrel készítették interjút, akik élvezettel játszanak videojátékokat.

A videojátékokat szórakozási céllal és kihívást keresve játsszák. A válaszolók 89%-a azt nyilatkozta, hogy tanult valamit a játék során, beleértve olyan készségek elsajátítását, amelyek a való világban is alkalmazhatók. A válaszolók sokféle szöveget használtak a játék során felmerülő problémák megoldásakor, illetve új játékok kiválasztása során. Információs viselkedésük elemzése azt mutatta, hogy olyan tevékenységeket folytattak (például keresést, értékelést), amely megfelelt az információs jártasság modelljeinek, és ezek a tevékenységek szerepeltek a SCONUL (az egyetemi és főiskolai könyvtár-igazgatók társasága) információs jártassági modelljében is (Seven Pillars). Az interjúalanyokról kiderült, hogy eltökélten dolgoznak a játékok során adódó problémák és talányok megoldásán, ahelyett hogy valamilyen könnyű megoldást választanának.

A könyvtárosok és más nevelők tervezhetnének olyan információs jártasságot közvetítő játékokat, amelyek kihívást jelentenek a tanulók számára, és a problémamegoldó megközelítést igénylik. Figyelembe kell venniük ennek során természetesen azt is, hogy a tanulók a videojátékok különböző műfajait kedvelik. A tervezéshez a cikk megadja a játékosok prioritásait, és az információs jártassági modellt kibővíti a viselkedés középpontba helyezésével.

(Autoref. alapján)

55/2012

STONE, Graham – PATTERN, Dave – RAMSDEN, Bryony: Does library use affect student attainment? : a preliminary report on the Library Impact Data Pro-

ject. – Bibliogr. In: LIBER quarterly. – 21. (2011) 1.

Hatással van-e a könyvtárhasználat a hallgatói teljesítményre? Előzetes jelentés a Library Impact Data projektről

Egyetemi hallgató; Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Könyvtárhasználat; Szolgáltatások használata

A jelenlegi gazdasági viszonyok arra kényszerítik a brit egyetemeket, hogy maximális mértékben kihasználják erőforrásaikat, és a legjobb értéket nyújtsák. Ezzel egyidejűleg állandó figyelem irányul a hallgatói tapasztalatokra és arra, hogy minden hallgató képességei kiteljesedjenek egyetemi tanulmányaik alatt.

A Huddersfieldi Egyetem belső vizsgálata szerint határozott összefüggés mutatható ki a könyvtárhasználat és a diplomaeredmények között, és az is jellemző, hogy a drága könyvtári forrásokat fakultásonként és kurzus szinten egyaránt kevésbé használják. A több mint 700 kurzus adatai háromféle könyvtárhasználati mutatót alkalmaznak: az elektronikus források elérését, a könyvkölcsönzést és a könyvtár elérhetőségét vetették egybe a (névtelenített) hallgatói nyilvántartás adataival.

Az első eredmények rávilágítottak, hogy a könyvtárhasználat és az évfolyam közötti összefüggést nem vizsgálták eléggé alaposan. 2011 januárjában a Huddersfieldi Egyetem partnereivel, a De Montfort, az Exeter, a Lincoln a liverpooli John Moores, a Salford és Teeside Egyetemmel közösen JISC-támogatást nyert el annak a hipotézisnek a bizonyítására, hogy „számos egyetemen statisztikailag kimutatható összefüggés van a könyvtári aktivitás és a hallgatói eredmények között”.

A huddersfieldi egyetemi könyvtárosok szorosan együttműködtek az oktatókkal is bizonyos kiválasztott kurzusok esetében, hogy feltárják, mi okozhatta a könyvtári források meghökkenően alacsony használatát. A legkisebb használatot mutató szakterületek és kurzusok azonosításával a szolgáltatások javítását tűzték ki célul, például:

– a kurzusok profiljának megállapítását, hogy

meg tudják határozni az egyes kurzusok sajátosságait és hallgatóit, ami hatással lehet a könyvtárhasználatra;

- a források célirányos reklámozását az igények felmerülésének helyén;
- az oktatók figyelmének felhívását az információforrásokra, különösen az elektronikus forrásokra és a témafigyelő szolgáltatásokra;
- a bevezetési folyamat áttekintését;
- az információforrások célzott elosztását a hatékonyság érdekében;
- megfelelő személyzet biztosítását, hogy az év legfontosabb időszakaiban állandó segítség álljon a hallgatók rendelkezésére.

A tanulmány a projekt kezdeti eredményeiről számol be, és felméri, hogy a mérhető célokat elérték-e a résztvevők:

- elegendő mennyiségű adatot gyűjtöttek-e be a partnerektől,
- bizonyították-e valamennyi adat statisztikai fontosságát,
- a hipotézist teljesen vagy részben igazolták-e minden típusú adat és partner esetében.

(Autoref.)

Használat- és igényvizsgálat

56/2012

DESRICHARD, Yves – EVANS, Christophe: Lecteurs du Bulletin des bibliothèques de France In: Bulletin des bibliothèques de France. – 56. (2011) 5., p. 50-54.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A Bulletin des bibliothèques de France olvasói

Felmérés; Folyóirat -könyvtári; Használati szokások

A BBF több évtizedes életében elérkezett az idő egyfajta számvetésre: a szakmabeliek mely csoportjai, hányan és kik, miért olvassák a folyóiratot? A megközelítően pontos kép megrajzolásához a „Vita” rovatban megjelent vélemények,

könyvismertetések, olvasói tetszésnyilvánítások összesítésén kívül erőteljesen hozzájárult az a 407 kérdőív, amelynek 87%-át (341 válasz) elektronikus formában, 16%-át (66 válasz) papír formában küldték vissza a könyvtárosokból, dokumentátorokból, könyves szakemberekből álló olvasók. Ha számba vesszük, hogy 2010 folyamán 1075 előfizetője volt a BBF-nek, akkor ez azt jelenti, hogy körülbelül az olvasók 38%-a válaszolt a megkeresésre.

A kérdőív összeállításának egyik fontos módszertani eleme volt, hogy a kitöltés ne vegyen igénybe öt percnél többet. Másik célkitűzésük pedig az, hogy a szerkesztők képet kapjanak arról, hogy a folyóirat tematikus számaival mennyire elégedettek a felhasználók, vannak-e ezen kívül speciális igényeik? Ha igen, melyek ezek, és melyek azok az egyéb szempontok, amelyekkel vagy gazdagítani lehetne a tartalmat, vagy figyelembe venni a jövőben a folyóirat szerkezetének, profiljának esetleges átalakítása során.

A felmérés egyik érdekessége az volt, hogy napjainkban, amikor mindenkinek szűkös az ideje, a papíralapú válaszolók 40%-a ugyancsak a nyomtatott BBF számokat kedveli. A kérdés azért is lényeges, mert az e- vagy a hagyományos változat olvasottsága, az egyik erőteljesebb használata felveti a kérdést: hosszú távon melyik változatot érdemes megtartani? Ha a papír változat megszűnik, milyen formája legyen az e- változatnak? Ugyanilyen szerkezetű, hasonló tartalmú vagy mindenben teljesen alkalmazkodik a digitális világ elvárásaihoz? Az olvasók jól ismerik a BBF öt rovatból álló tagolását, melyből három állandó – Tanulmányok, Kitekintés, Kritikák, – míg a másik kettő – Apropó, Vita – szabálytalan időközönként váltakozik.

A felhasználók több mint 70%-a nő, ami első sorban a pályán lévők nemi egyenlőtlenségének megoszlását mutatja. Ám, ha a beosztás, a ranglétra felső szintjein lévők szerint vizsgáljuk, akkor a férfiak jelenléte messzemenően kimagaslik a női vezetőkkel való összehasonlítás során. Talán túlzottan is sok a magas vagy igen magas beosztású férfi olvasó. A válaszolók között 20 évnél fiatalabb nem volt, 32%-uk 20–29 éves,

a 30–39 évesek kétszer többen voltak, mint a 40–49 vagy 50–59 évesek. E jelek alapján elmondható, hogy még a „digitális bennszülöttek” körében is népszerű a folyóirat. Arra a kérdésre, hogy miért olvassák a folyóiratot, a leggyakoribb válasz: „mert könyvtáros vagyok.” Majd: „mert az újdonságokat szeretem követni”, „az újdonságokat, az új fejlesztéseket ebből tudom meg”, „amikor fontos és nagyon pontos keresést, referenz munkát végzek, a BBF-et forrásbázisnak tekintem és akként használom”, „újdonságokat, érdekességeket, innovációs megoldásokat keresek blogom számára”. A „Milyen folyóiratot szeretne olvasni?” kérdés már önmagában sugallja, hogy ez a változat tökéletesen nem felelhet meg mindenki elvárásának. Érkeztek is javaslatok. Ezek hangsúlyozottan a szociális, közösségi web bevonásának, a cikkek, tanulmányok kommentálásának hiányát róják fel.

Jó lenne több külföldi szerző, külföldi kitekintés, sokan örülnének rövidebb tanulmányoknak, sokan ellenkezőleg, még részletesebb, még hosszabbat szeretnének. A gyakorlati szemléletűek több gyakorlati tapasztalatot bemutató cikk közreadását, az elméleti szakemberek ezek csökkentését kívánják. Még számos egyéb összefüggés olvasható ki a kérdések elemzéséből. A legfontosabb azonban nyilvánvaló: a folyóirat jövőbeni kiadása a digitális világ fejlesztéseinek nyomdokain kell, hogy haladjon.

(Pajor Enikő)

57/2012

HOWARD, Vivian: What do young teens think about the public library?. – Bibliogr. *In*: The library quarterly. – 81. (2011) 2., p. 321-344.

Tizenévesek véleménye a közkönyvtárról: egy kanadai nagyvárosban folytatott vizsgálat eredményei

Felmérés; Ifjúsági olvasó; Igény; Kommunikáció-használókkal; Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások használata

A cikk egy kelet-kanadai városban végzett kutatásról számol be, amelynek során 12–15 évesek véleményét vizsgálták a közkönyvtárakról. Az első fázis kvantitatív vizsgálat volt, amely az általános elégedettség arányát és a közkönyvtárak használatának gyakoriságát mérte fel. A második fázis kvalitatív módszert (fókuszcsoporthoz) alkalmazott a kezdeti vizsgálati eredmények értelmezésére és gazdagítására. A tanulmány arra a következtetésre jut, hogy bár a legtöbb tizenévesnek ebben a városban pozitív összképe van a közkönyvtárról, nem túl gyakori könyvtárlátogatók. Ennek okaként többek között a könyvtárosokkal való kapcsolat, vonzó rendezvények, fiataloknak szóló attraktív könyvtári honlap és a tizenévesek bevonásának és részvételi lehetőségének hiányát említették meg.

(Autoref.)

58/2012

HUNTER, Ben – PERRET, Robert: Can money buy happiness? : a statistical analysis of predictors for user satisfaction. – Bibliogr. *In*: The journal of academic librarianship. – 37. (2011) 5., p. 402-408.

Van-e összefüggés a költségvetés és a használói elégedettség között? Statisztikai elemzés

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Használó; Hatékonyság; Költségvetés; Statisztika; Szolgáltatások használata

A szerzők a LibQUAL+™ 2007. évi adatait és az ACRL (Association of College and Research Libraries) „könyvtári trendek és statisztika” adatbázisát elemezték annak megállapítására, hogy van-e statisztikailag jelentős korreláció a könyvtári költségvetések és használati statisztikák, valamint a használói elégedettség között. A vizsgálat az ACRL-hez tartozó 73 egyetemet érintette. Az eredmények szerint a nagyobb,

jobban finanszírozott egyetemek használói több információforrás elérésére számítanak, de nem mutatnak nagyobb elégedettséget. A szerzők nem tapasztaltak jelentős összefüggést a könyvtárhasználati statisztika és a használói elégedettség között. Arra a következtetésre jutottak, hogy a várt összefüggés hiánya a LibQUAL+™ módszer használói elégedettséget mérő eszközének korlátaival magyarázható, vagy az ACRL statisztika mennyiségi mérőeszközeinek nehézkes használata akadályozza a használói elégedettség pontos előrejelzését.

(Autoref.)

59/2012

MULLIGAN, Adrian – MABE, Michael: The effect of the internet on researcher motivations, behaviour and attitudes. – Bibliogr. **In:** Journal of documentation. – 67. (2011) 2., p. 290-311.

Az internet hatása a kutatók motivációira, viselkedésére és hozzáállására

Elektronikus publikáció; Felmérés; Kommunikáció; Kutató -mint olvasó; Publikálás -tudományos kiadványoké; Számítógép-hálózat

A cikk azzal foglalkozik, hogy a nyomtatott kiadványokról az elektronikus környezetre való áttérés hogyan hatott a kutatók motivációjára és viselkedésére a tudományos kommunikáció terén. Egy vizsgálat során mind mennyiségi, mind minőségi kritériumok alapján vizsgálták a témát, három szakaszban. Az első szakaszban a kutatókat érintő kérdéseket vizsgálták (fókuszcsoporthal és interjúkkal); a másodikban 6344 kutató körében végeztek részletesebb online felmérést; a harmadikban telefoninterjúkat készítettek, hogy jobban megismerjék a különböző csoportok közötti eltéréseket. A vélemények eltéréseit az egyes tudományágak között is vizsgálták. Azt találták, hogy a kutatók viselkedésében történtek változások, igen kis mértékben változott viszont a publikálási motivációjuk. Szeretnék megszerezni más kutatók adatait, de kevésbé

hajlanak arra, hogy saját adataikat másokkal megosszák. A kutatók nagyon vegyesen ítélik meg a repozitóriumokat. Nagyra értékelik viszont a lektorálás lehetőségét. Túlzottnak érzik az aggodalmat, miszerint a túl sok publikálás a minőség rovására megy.

További kutatásokra van szükség annak felmérésére, milyen hatással van – a vizsgálat idején is érzékelhető – külső nyomás a kutatók motivációira és viselkedésére. A vizsgálandó témák közé tartozik a finanszírozó szervek növekvő befolyása, a gazdasági visszaesés és hatása az intézményi költségvetésekre, valamint a digitális forradalom előrehaladása.

A jelenlegi kutatás azt sugallja, hogy amíg a technológia pozitívan befolyásolta a tudományos kommunikáció hatékonyságát, a tudományos információcsere mögött rejlő motivációk viszonylag változatlanok maradtak. A tudományos kommunikáció üzleti modelljének változásai csak akkor lesznek sikeresek, ha továbbra is kielégítik a kutatók motivációit és igényeit.

(Autoref.)

60/2012

PATERSON, Lorraine – LOW, Boon: Student attitudes towards mobile library services for smart-phones **In:** Library hi tech. – 29. (2011) 3., p. 412-423.

Egyetemi hallgatók viszonya a mobil könyvtári szolgáltatásokhoz

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Használói szokások; Információtechnológia; Telefon

A cikk mennyiségi és minőségi adatokkal szolgál a diákok mobilkészíték-használatáról, és azt elemzi, milyen előnyökkel járnak a számukra a mobil könyvtári szolgáltatások a felsőoktatásban. A vizsgálat kezdeti szakaszában egy online felmérésre került sor, amely 1716 résztvevőt vonzott. Ezt követte két, hat alsó- és öt felsőévesből álló vitacsoport megalakítása. A vizsgálat egy korábbi felmérésre támaszkodott,

melyet a University of Edinburgh információs szolgálata végzett 2010 márciusában.

Az okostelefonok számának drámai növekedése a diákok körében egy nyolc hónapos időtartam alatt meglepő volt: 17% 2010 márciusa és novembere között. Emellett a diákok 68%-a tervezte azt, hogy telefonját okostelefonra cseréli.

Mivel a diákok nem tudtak visszajelzést adni a *University of Edinburgh* mobil könyvtári szolgáltatásairól (minthogy még nincsenek), véleményük csak feltételezéseken alapul és változhat. A cikk bizonyítékkal szolgál a könyvtáraknak annak eldöntéséhez, érdemes-e mobil könyvtári szolgáltatásokba fogniuk. Bemutatja a mobil eszközök használatának elterjedését az egyetem és a könyvtár kontextusán belül, és jelzi, milyen szolgáltatásokat tartanának a diákok a legfontosabbnak.

A tanulmány képet ad egy gyorsan fejlődő technikai területről, ahogy az a vizsgálat során megjelenik. Fontos, hogy tudjuk, a mobil eszközök használata a diákok körében egyre nő. A felsőoktatási könyvtárak feladata, hogy a diákok változó szokásait nyomon kövesse és támogassa mobil eszközökre optimalizált szolgáltatásokkal.

(Autoref.)

Lásd még 2, 12

Olvasás

61/2012

VESTERGAARD, Lisbet: Bookstart changes family reading habits In: Scandinavian public library quarterly. – (2011) 3., p. 24-25.

A dán Bookstart program megváltoztatta a családi olvasási szokásokat

Felmérés; Gyermekolvasó; Ifjúság nevelése olvasásra; Olvasási szokások

A Dán Könyvtár- és Médiaügynökség gondozta 2009 és 2011 között a *Könyves kezdet* (*Bookstart*) programot, amely a kormányzat *Egyenlő esélyeket* programjának egyik kezdeményezése. Ennek keretében a könyvtárosok a csecsemőket fél- és egyéves korukban otthon keresik fel. A harmadik könyvcsomagot már a helyi könyvtárban kapják meg, általában mesefoglalkozás vagy kamarahangverseny keretében. Az utolsó könyvajándék átadására a harmadik életév betöltésekor az óvodában ünnepélyes keretek között kerül sor.

A tapasztalatok szerint a gyermekkönyvtárosokat mindenütt szívesen látják a családok. A kisgyermek nemcsak képeskönyveket, hanem zenei CD-ket, mondókás, verses és kifestőkönyveket is kapnak, a szülőket pedig olvasmányjegyzékekkel látják el, melyek eligazítják őket, milyen életkorban milyen könyvek felelnek meg gyermeküknek.

Dél-Dánia Egyetemének Gyermeknyelvi Központja (Syddansk Universitet - Center for Børnesprog) 2011 tavaszán felmérte, miképpen hat a program a gyermekek otthoni tanulási környezetére, megváltoztatta-e a családok olvasási szokásait, és ha igen, milyen tényezők játszották a legfontosabb szerepet. Negyvenegy hátrányos helyzetű családot kérdeztek meg Odensee és Sønderborg városában. A megkérdezett családok 80%-a bevándorló volt. A dánul nem jól tudókat tolmács segítségével interjúvolták meg a programról és gyermekük nyelvi fogékonyságával kapcsolatban, és azt is megtudakolták, milyen nyelvvel kapcsolatos tevékenységet végeznek naponta. A szülők gyermekük anyanyelv-használatáról is kaptak kérdést, és háttér-információkkal is szolgáltak a családról.

A kis mennyiségű adat csak leíró elemzést tett lehetővé, okozati összefüggéseket nem tárt fel, de így is nyilvánvalóak a *Könyves kezdet*ben rejlő lehetőségek: a program lényege, hogy könyvekkel és a szülőknek adott tanácsokkal segíti a gyermekek nyelvi fejlesztését. A szü-

lők jól fogadták a programot, 58%-uk szerint megváltoztatta olvasási szokásait. Az is kiderült, milyen jelentős a szerepe a közvetítő gyermekkönyvtárosoknak: a szülők 80%-a vélte úgy, hogy kitűnő ajánlásokat kapott tőlük. Azok is naponta olvasnak fel gyermekeiknek, akiknek nem változtak az olvasási szokásai.

A felmérés alapján több ajánlás fogalmazható meg a jövő számára. Olyan segédanyagok is várhatók, melyek a könyvtárosok munkáját segítik majd. Elkészült már dánul egy szülőknek írt módszertani segédlet, de jó lenne ezt a bevándorlók anyanyelvén is publikálni.

A programot bevezető településeken megindult az együttműködés a védőnőkkel és a pedagógusokkal. A gyermekkönyvtárosok a hátrányos helyzetű (bevándorló) családok esetében az anyákat segíthetik módszertani tanácsokkal.

A program alapgondolata az, hogy nem lehet elég korán megszeretni az olvasást.

(Murányi Lajos)

Lásd még 21, 25, 70

Használók képzése

62/2012

KOLTAY Tibor [et al.]: Information literacy in the Visegrad group countries : literature and initiatives. – Bibliogr. 67 tétel **In:** Education for information. – 28. (2010/2011) 1., p. 57-76.

Az információs műveltség a visegrádi országokban

Használoi szokások; Használók képzése -felsőoktatásban; Irányelvek -könyvtári; Terminológia

A tanulmány szerzői – cseh, lengyel és magyar szakemberek – közös írásukban az információs műveltség kérdéseit elemzik a négy ún. visegrádi országban (V4).

A fogalom tisztázása után a szerzők röviden áttekintik a kérdés nemzetközi szakirodalmát, és

rámutatnak annak a tanulásban játszott fontos szerepére is.

Az *információs műveltség* kérdéseinek a megközelítése azonos időben és módon kezdődött mind a négy országban, csupán a részletekben látható kisebb eltérés. Mind a négy országban az információs szakemberek kezdték vizsgálni a kérdés nemzetközi helyzetét, és fordították le a téma terminológiáját nemzeti nyelvükre. Lengyelországban a téma országos szinten jelent meg több kormánydokumentumban is, míg Csehországban és Szlovákiában elsősorban a könyvtáros egyesületek és azok szakmai testületei propagálták az információs műveltséget, elsősorban a felsőoktatásban. Magyarországon inkább a könyvtárosképző intézmények és egyes könyvtárosok kezdtek foglalkozni a problémakörrel.

A terminológia használata mind a négy országban hasonló, hiszen a nemzetközileg elfogadott angol fogalmak fordításai. A nyelvi hasonlóság miatt a cseh és a szlovák fogalom szinte azonos (*informační gramotnost – informačná gramotnost*), míg a lengyelek több fogalmat is használnak (média-kompetencia, digitális műveltség, információs hatékonyság). A terminológia mellett a fogalmak mögöttes tartalma is szinte azonos, bár vannak eltérések az elméleti megközelítésekben.

Az információs műveltség elősegítése stratégiai kérdés nemcsak a könyvtárak és az információs szakemberek, hanem az oktatásügy számára is: annak is szerves részévé kell válnia. Jelenlegi elfogadottsága és színvonala még messze van a kívánatostól, aminek az is oka, hogy a kormányzat és a döntéshozók elsősorban az információs és kommunikációs technológiára összpontosítanak. Mindez igazolni látszik azt a megállapítást, hogy az információs műveltség nem tudott eléggé meggyökerezni a könyvtárakon kívül, így a közoktatásban sem.

Az egyes országokban végzett elméleti vizsgálódások eredményei mellett a tanulmány ismerteti az egyes országokban végzett felméréseket, a megszületett fontosabb dokumentumokat, rendezvényeket, programokat és publikációkat

is. (A hivatkozott szakirodalom bibliográfiája a részletkérdésekben való további tájékozódást segíti.)

(Murányi Lajos)

63/2012

WITTICH, Anke – JASIEWICZ, Justyna: Orientierungsrahmen zur Vermittlung von Informationskompetenz in der Schule. – Bibliogr. **In:** Information Wissenschaft und Praxis. – 62. (2011) 4., p. 167-172.

Res. angol nyelven

Az információs műveltség iskolai oktatásának tantervi keretei

Felmérés; Használói szokások; Használók képzése -iskolában; Tanterv, óraterv

Az információs műveltség már az iskolában is szükséges. Az iskolai tantervek összehasonlítása-

sakor kitűnik, hogy ezek a készségek szétszórta-
n ugyan, de jelen vannak. A tanulmány az informá-
ciós műveltség oktatását hasonlítja össze Német-
országban és Lengyelországban, szembeállítva
a brit helyzettel. Míg az Egyesült Királyságban
külön tantárgyat terveztek saját tantervvel az in-
formációs műveltség oktatására, addig a német
és lengyel diákoknak ezeket az ismereteket a
más tantárgyakban elszórta-
n található anyagok-
ból kell elsajátítaniuk. Az iskolai követelmények
kiegészítéséhez és egységesítéséhez, az informá-
ciós műveltség oktatásának támogatásához meg
kell határozni a tanulási célokat, amihez a brit
tantervet célszerű figyelembe venni.

(Autoref.)

Lásd még 54

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

64/2012

ANDERSON, Kathy – GEMMILL, Laurie: Step easily into the digital future **In:** American libraries. – 42. (2011) 7/8., p. 36-39.

Könnyű átlépés a digitális jövőbe

Digitalizálás; Együttműködés -regionális

A cikk azt járja körül, hogyan kapcsolódnak be a történeti egyesületek, múzeumok, közkönyv-

tárak és felsőoktatási intézmények a tömeges digitalizálási projektekbe.

A *Lyrasis Mass Digitization Collaborative* (MDC) Amerika legnagyobb regionális nonprofit cége, amely a PALINET-ből, SOLINET-ből, NELINET-ből és a BCRO-ból fejlődött ki, és ma már 145 résztvevője van különféle könyvtárakból és örökségvédelmi intézményekből. Részben az Alfred P. Sloan alapítványnak köszönhetően az áraik kedvezményesek. Célkitűzésük 20 millió oldalnyi anyag digitalizálása. Az MDC, amely vezetésében partner az Internet Archive, olcsó és kényelmes megoldás, a résztvevőknek nem kell beszerezniük berendezéseket, nincs

gondjuk a digitalizálási szabványokkal, a szálítással, tárolással, megőrzéssel. A könyvtárak megrendelik a munkát, kiválasztják a dokumentumokat, elkészítik a metaadatokat, és elküldik az anyagot a digitalizáló központba. A cég az Internet Archive-val együttműködésben és az Open Content Alliance révén megosztja az interneten az új digitális dokumentumokat. A részt vevő intézmények letölthetik a digitális tartalmakat, és hozzátehetik a saját digitális állományukhoz.

Az együttműködés révén számos érdekes, de nehezen hozzáférhető dokumentum került fel a digitális állományba, pl. a Lancaster Farmer c. folyóirat, a philadelphiai művészeti múzeum egy kiadványa (egyetlen hét alatt 400-szor látogatták meg az oldalt), egy 1875-ös Montgomery Ward katalógus, valamint számos főiskolai évkönyv és ritka kiadvány.

A kollektív vállalkozás tovább bővül új résztvevőkkel, különböző amerikai államokból és kulturális intézményekből. A tervek között szerepel a levéltári anyagok és a mikrofilmek digitalizálása is.

(Mándy Gábor)

65/2012

EVENS, Tom – HAUTTEKEETE, Laurence: Challenges of digital preservation for cultural heritage institutions. – Bibliogr. *In: Journal of librarianship and information science.* – 43. (2011) 3., p. 157-165.

A digitális megőrzés problémái a kulturális intézményekben

Audiovizuális gyűjtemény; Digitalizálás; Megőrzés; Szerzői jog

A cikk flandriai esettanulmányok segítségével azokat a fontos tényezőket vizsgálja meg, amelyek a kulturális intézmények digitalizálási terveinek fenntarthatósága ellen hatnak. Az esettanulmányokat 2008-ban végezték 21 előadóművészeti intézményben (a balett, opera, táncművészet, ill. klasszikus zene területén), ezekből az intézményekből egy-egy fővel foly-

tattak félig strukturált interjút, de ahol szükségesnek látták, más munkatársakat is megkérdeztek.

A digitalizálással kapcsolatban nem szabad elfelejtenünk, hogy a digitális média nem örökre oldja meg a problémát; részben a fizikai romlás, részben a technikai eszközök avulása miatt a digitális állományokat újra és újra át kell másolni az új adathordozókra, és eközben időnként az adatstruktúrákat is konvertálni kell. A digitalizálás költségei sok kulturális intézményt visszatartanak a nagyszabású projektektől.

A metaadatok pontos rögzítése (pl. cím, előállító, eredet) is fontos, de ezt megnehezíti, hogy sok szabvány létezik. A dokumentumok indexelésében a használók is segíthetnek (címkézés), az indexelés egyes elemei egyre inkább automatizálhatók lesznek.

Nem kevés nehézséget okoz a szerzői jogok tiszteletben tartása (pl. a dokumentumnak az egyik adathordozónak a másikkra való konvertálása során). Ha a szerző nem érhető el, a digitalizálás nagyon körülményes. Külön nehézséget okoznak azok a művek, amelyek esetében sok külön szerző van (pl. egy színházi előadás vagy egy film). A belga jogi szabályozás szerint a kulturális termékek kereskedelmi felhasználása csak minden érdekelt hozzájárulása esetén lehetséges. A kollektív dokumentumok elérhetővé tétele sokszor ezen bukik meg. A *Creative Commons*-licenck bevezetése a digitalizálás során felvetődő szerzői jogi kérdések rugalmasabb kezelését teszi lehetővé. A kulturális intézmények törekednek rá, hogy a profitot nem termelő hozzáférést biztosítsák.

A dokumentumok digitális hozzáférhetősége növeli a kulturális intézmények értékét, és ez innovatív üzleti modell kidolgozását teszi szükségesé. Stratégiai partnereket kell találnunk, amelyek segíthetnek az intézményen kívüli szaktudás hasznosításában. Egy-egy ilyen együttműködés ma is megvalósul, de inkább csak bizonyos közös projektek keretében. A hagyományos felhasználókon túl más fogyasztókat, kreatív üzleti ágakat, oktatási és kutatási intézményeket is meg kell célozni. A hagyományos szolgáltatásoknak

ingyenesnek kell maradniuk, de a speciális, nagyobb értéket nyújtókért pénzt lehet kérni. A kulturális örökségi intézmények testre szabott felhasználási engedélyeket adhatnak ki, például az oktatási intézményeknek.

Az előadóművészet terén működő archívumok nagy problémája az analóg és a digitális dokumentumok keveredése – miközben a régi adathordozók lejátszásához egyre kevesebb a berendezés. A digitalizálásnál előnyben részesítik a régi dokumentumokat és az aktuális igényeket (pl. kiállítások). Az érték szerinti kiválasztásra nincs elég idő és energia. A digitalizálást speciális képzést nélkülöző munkatársakra vagy hallgatókra bízják. A metaadatok zűrzavara megnehezíti az együttműködést.

Az archivált anyagok java része csak házon belül használható, és azok is csak bizonyos korlátozásokkal. Keresik annak a módját, hogyan lehetne kereskedelmi szolgáltatásként hasznosítani ezeket a felvételeket (pl. fizetős tv, *video-on-demand*, DVD-kiadás). Ebben a tekintetben a szerzői jogi kérdések tisztázása rendkívül fontos. Több interjúalany javasolta, hogy a kormányzat avatkozzon be, és adjon engedélyt a legalább 10 éve született alkotások újrafelhasználásához. A finanszírozás leghatékonyabb módja a köz- és a privát szféra együttműködése lenne (*public-private partnership*).

A Web 2.0 környezet a maga címkefelhőivel és használói visszajelzéseivel, a virtuális közösségek létével új lehetőségeket teremt a használókkal való kapcsolattartásra. A kulturális örökség jobb elérhetősége sokat segíthetne a hátrányos rétegek társadalmi integrációjában.

Flandriában a kis méretek és költségvetések miatt nincs nagy perspektívája az üzleti tevékenységnek. Ígéretes viszont az egyik közszolgálati tv-adóval kialakult szoros együttműködés: ők felvesznek minden előadást, és biztosítják a felvételek digitális hozzáférhetőségét, valamint műsoraikat a többi csatornának is eladják. Hasonló együttműködés a filmszínházakkal is létrejött.

(Mándy Gábor)

66/2012

MAGÁN, José A. [et al.]: Mass digitization at the Complutense University Library : access to and preservation of its cultural heritage. – Bibliogr. In: LIBER quarterly. – 21. (2011) 1.

Tömeges digitalizálás a madridi Complutense Egyetem könyvtárában: a kulturális örökség megőrzése és elérésének biztosítása

Digitalizálás; Egyetemi könyvtár; Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Megőrzés

A 90-es évek közepén a Madridi Complutense Egyetem könyvtára egyre növekvő mértékben alkalmazott új technológiai eszközöket egy úttörő projekt, értékes orvosi biológiai könyvtár gyűjteményének digitalizálása során. A projekt eredményeként jött létre a Dioscorides Digitális Könyvtár. Egészen 2006-ig azonban a digitalizálás üteme igen lassú volt, mintegy 3000 könyv és 50 ezer metszet digitális változata készült el. 2006 szeptemberében a Complutense Egyetem és a Google együttműködési megállapodást írt alá közkincsnek (public domain) számító gyűjteményei nagyszabású digitalizálásának megvalósítására. A Complutense Egyetem ebben a tömeges digitalizálási projektben a következő célkitűzésekkel vesz részt:

- az egyetemi kulturális örökség kereshetőségének javítása és az olvasók számának növelése;
- közszolgálati missziója teljesítése;
- az eredeti könyvek megőrzése és védelme;
- a hallgatói és oktatói kutatások segítése.

2011 elejére a Complutense könyvtára kb. 120 ezer, szerzői jogvédelem alá nem eső 16–19. századi könyvet digitalizált. Mindezek a Complutense könyvtár katalógusában, a Google Books-ban és a HathiTrust Digitális Könyvtárban kereshetők. A Complutense Egyetem 2010 novemberében csatlakozott a HathiTrust Digitális könyvtárhoz, aminek következtében lehetővé vált, hogy a Google által digitalizált könyveket a HathiTrust szerverén tárolják. A HathiTrust

Digitális Könyvtár digitális tárolóhelyként és hozzáférési platformként egyaránt szolgál. Hosszú távú megőrzést és hozzáférést nyújt számos forrásból, így a Google-ból az Internet Archívumból és a Microsofttól származó, szerzői jogvédelem alá nem tartozó és védett tartalmakhoz. 2011 elején a HathiTrust szabad hozzáférésű köteteinek száma elérte a 2 milliót, a teljes gyűjtemény pedig a 8 milliót.

Ezen kívül a Complutense Egyetem könyvtárának digitális tartalma 2011 és 2012 folyamán az Europeanába is bekerül.

(Autoref.)

67/2012

ROBLEDANO ARILLO, Jesús: Mejora del rango dinámico en la digitalización de documentos desde una perspectiva patrimonial: evaluación de métodos de alto rango dinámico (HDR) basados en exposiciones múltiples. – Bibliogr. **In:** Revista española de documentación científica. – 34. (2011) 3., p. 357-384.

Res. angol nyelven

A digitalizálás minősége a kulturális örökség szempontjából: a többszörös expozíción alapuló HDR módszer mint a minőség javításának eszköze

Digitalizálás; Hatékonyság

A dokumentumok digitalizálásának egyik lényeges problémája, főként grafikus dokumentumok esetében, a beolvasó eszközök dinamikus tartományának csekély volta. Egy lehetséges megoldás ennek elkerülésére a többszörös expozíción alapuló HDR technika alkalmazása. Ha ez a technika alkalmasnak bizonyul a kulturális örökség körébe tartozó dokumentumok digitalizálására, akkor jó minőségű digitalizálás érhető el viszonylag alacsony költségű berendezések használatával, amit korlátozott forrásokkal rendelkező intézmények is megengedhetnek maguknak. A cikk elméleti és kísérleti megközelítést nyújt a dokumentum-digitalizálás minősége értékelésében alkalmazott fogalmak és

módszerek tekintetében, foglalkozik a dinamikus tartomány hatásával a kép minőségére, és a HDR technikák alkalmasságával a kulturális örökség környezetében.

(Autoref.)

68/2012

TEDD, Lucy A.: People's Collection Wales : online access to the heritage of Wales from museums, archives and libraries **In:** Program. – 45. (2011) 3., p. 333-345.

People's Collection Wales: projekt a walesi közgyűjteményekben található kulturális örökség online elérésére

Digitalizálás; Együttműködés -belföldi; Használó; Hozzáférhetőség; Megőrzés

Wales az Egyesült Királyság része. A gazdag kulturális örökséggel rendelkező ország három millió lakosának mintegy 20%-a beszéli a kelta nyelvet (welsh). A 2007-ben meghirdetett *One Wales* program részét képezte az ország múltjáról szóló dokumentumok összegyűjtése, mely a könyvtárakért, levéltárakért és múzeumokért felelős CyMAL (Museums, Archives and Libraries Wales) feladata lett, és a *People's Collection Wales* (A Walesi Kulturális Örökség Gyűjteménye) nevet kapta. A programba bekapcsolódott a Culturnet Cymru, a Nemzeti Könyvtár, a Nemzeti Múzeum, a Régi és Történeti Emlékek Királyi Bizottsága és a Llafur, a Welsh Történeti Egyesület.

A programban részt vevő nagy, országos intézmények, a *CyMAL*, a *Culturenet Cymru*, egy nonprofit magántársaság, melyet 2002-ben alapított a kormányzat a kulturális örökség gondozására (oktatási és digitalizálási feladatokkal), a Walesi Nemzeti Könyvtár, a Walesi Nemzeti Múzeum és társintézményei, valamint Wales Régi és Történeti Emlékeinek Királyi Bizottsága eddigi tevékenységét és új feladatait részletesen ismerteti a szerző.

Már a legelején, 2008 nyarán létrejött az a tanácsadó csoport, melynek a program fejlesztése lett a feladata, elsősorban a stratégia és a tartalom tekintetében; tagjait a fent említett intézmények delegálják, évente hatszor ülésezik. 2008 és 2009 folyamán munkacsoportok alakultak különböző feladatokra (programmenedzsment, műszaki fejlesztés, marketing, oktatás stb.).

A honlapot (<http://www.peoplescollectionwales.co.uk/>) tesztelés után 2010 augusztusában tették elérhetővé a nyilvánosság számára. Ez 2011 elején 27 966 tételt (566 gyűjteményt és 157 „történetet”), valamint 1266 közreműködőt tartalmazott. A keresés vagy a Fedezd fel (*Discover*), vagy a Térképek és Ösvények (*Maps and Trails*) ablakba írt helységnév alapján végezhető el, a *Features* pedig csatolásokat kínál rövidfilmekhez, melyeken tekintélyes walesiek igazítanak el röviden a forrásról, illetve néhány útmutatás látható a forrás használatáról (ún. közlekedési-lámpa-rendszer utal a forrás hitelességére).

A tartalmakat létrehozók munkáját a *Culturenet Cymru* rendezvényeivel és egy segédlettel támogatja, mely a szerzői jog, a metaadatok, szkennelés stb. kérdéseiben igazít el.

A gyűjtemény innovatív jellege kezdettől fogva a program célja volt (pl. mobilalkalmazások ki- fejlesztése), amiben a University of Wales mellett a már említett Királyi Bizottság is részt vett. A fejlesztés jelenleg is tart. A Családtörténeti menübe bárki feltöltheti saját családfáját vagy a családtagjairól írt életrajzokat.

Összefoglalóan elmondható, hogy ez a gyűjtemény egyetlen felületen teszi elérhetővé a walesi kulturális örökség dokumentumainak egyedi darabjait. Néhány újítás révén, amelyet a hozzáférés megkönnyítésére alakítottak ki, még előnyösebb a felhasználók számára, akik között általános és középiskolások, egyetemi hallgatók mellett az idősebbeket is megtaláljuk.

(Murányi Lajos)

Lásd még 31, 41

69/2012

POLANKA, Sue: Improving library services with e-books. – Bibliogr. 7 tétel **In:** Information outlook. – 15. (2011) 5., p. 13-15.

A könyvtári szolgáltatások javítása e-könyvekkel

Állománygyarapítás; Elektronikus könyv; Gépi információkeresés; Hozzáférhetőség; Online katalógus

Az olvasóknak és a könyvtáraknak számos előnyt kínálnak az elektronikus könyvek, és a jövőben még többet fognak. 2011-ben 115%-kal nőtt az e-könyvek forgalma. A *Library Journal* által végzett kérdőíves felmérés szerint 2011-ben az egyetemi könyvtárak 94%-a, a közkönyvtárak 72%-a kínálta őket használóinak.

A könyvtári e-könyvek előnyei nyilvánvalók: a hét minden napján 24 órán keresztül, bárhol, bárhol elérhetők – köszönhetően például a *cloud* tárolási lehetőségnek. Az olvasóknak előnyös, mivel szemben a hagyományos könyvvel, nem vész el, nem osztják rossz helyre a polcon, nem lehet pengével kivágni belőle egyes fejezeteket, és ha korlátlan hozzáférésű változatot vásárolt a könyvtár, akkor többen is olvashatják egyszerre. Az okos telefonok, a *wifi* és a *hotspotok* még kényelmesebbé teszik a használatát.

Az e-könyv teljes szövege kereshető, sőt a szövegközi táblázatok, és grafikonok is. Egy felmérésből az is kiderült, hogy azzal, hogy az elektronikus könyvplatformok a könyvfejezetek címeit is megjelenítik, több és relevánsabb információt adnak, mint a hagyományos katalógusok könyvcímeket kínáló rekordjai.

Az e-könyvek kitágítják a virtuális tájékoztató szolgáltatások körét, a könyvtárosok cikkek, könyvfejezetek, lexikoncikkek linkjeit küldik használóiknak, akik gyakran utazás közben kérik és kapják az információkat.

A költségtakarékos *just-in-time* dokumentumbeszerzés egyre elterjedtebb a könyvtárakban.

A használó által kezdeményezett (patron-driven acquisition, PDA) modell szerint az online katalógusban a deziderátumok is szerepelnek, melyek közül csak azokat a dokumentumokat szerzik be, melyekre konkrét használói igény merül fel. Előfordulhat, hogy ezeket a műveket is csak meghatározott időtartamra kölcsönzik/bérlik a forgalmazótól, és csak akkor veszik meg ténylegesen, ha a használat mértéke elér egy bizonyos szintet.

A világ egymástól távoli pontjain élő használatokat, mint például az Egyesült Államok nagykövetségeinek munkatársait, kiválóan szolgálhatják a központilag beszerzett, bárhol is elérhető e-könyvek. A könyvek és önálló fejezeteik megtalálhatóságát egyéni URL-jeik vagy a DOI (Digital Object Identifier) beépítése biztosítja az online katalógusok rekordjaiba, a tartalomkezelő rendszerekbe, intranetekbe és weboldalakra, de számos más eszköz is elősegíti, például az EBSCO Discovery Service, az Ex Libris Primo Central szolgáltatása, az OCLC WorldCat Local, vagy a Serials Solutions' Summon szolgáltatása. Az e-könyvek kereshetőségét és népszerűsítését az URL-be vagy a szövegbe illesztett QR kód alkalmazása is elősegítheti. A dokumentumok írott szövege már ma is szinte gombnyomásra más nyelvre fordítható, hangzó anyaggá alakítható, vagy Braille írásra transzformálható a szükségletek szerint. A technikai fejlesztések és a mobiltelefonon is elérhető e-könyv multimédiás lehetőségei pedig további fantasztikus alkalmazásokat rejtenek, ezért előre borítékolható a dokumentumtípus rövid időn belüli széles körű elterjedése.

(Fazakas Eszter)

70/2012

RANKOV, Pavol: Elektronické knihy a literárna kultúra. – Bibliogr. In: Knižnica. – 12. (2011) 9., p. 18-20.

Res. angol nyelven

Elektronikus könyvek és irodalmi kultúra

Elektronikus könyv; Információtechnológia; Olvasási szokások

A tanulmány az elektronikus könyvnek mint médiumnak az irodalmi kultúrára gyakorolt hatásaival foglalkozik. Terminológiailag minden olyan szöveget, amely képernyőn vagy általa jelenik meg, elektronikus szövegnek vagy e-könyvnek nevezünk, bár sokszor csupán eredetileg nyomtatásban megjelent könyvek, kéziratok szkennelt verzióit jelentik (pl. a Google Books).

Az elektronikus könyvolvasók, a Kindle és társai (Nook, Cybook, Kobo, Sony Reader) irodalmi kommunikációt, egy befejezett mű elolvasását biztosítják, a linkeken való végtelen böngészéssel szemben.

A hipertextes és multimédiás struktúrájú dokumentumok olvasói a szöveges információkkal egy időben más kódokkal (képekkel, animációkkal) rögzített információkat is feldolgoznak. A szöveget mindig a képernyőn megjelenő képként érzékelik. Ez nem mellékes, mert az ilyen jellegű információkat elsősorban a jobb agyfélteke dolgozza föl, míg a szóbeli-fogalmi érzékelés a bal agyféltekében zajlik.

A szöveg érzékelése szempontjából a más dokumentumokhoz vezető webes hiperlinkek nem teremtik a szöveggörnyezetet, hanem zavarják. A lineáris olvasásból a hálózaton – nem mélységbe, hanem szélességbe vezető – töredékes, szöveggörnyezet nélküli olvasás lesz. A hálózatos töredék az egész ismerete nélkül olvasható, míg a könyv mindig olyan mű, amely a mitikus világgörnyvtár része. Ezért is érdekes az e-könyv sikere, amely visszafordul a hagyományokhoz. A mondatok és a szavak az e-könyvek „paperlike” képernyőin hasonlóak a nyomtatott könyvekéhez. Az általuk való olvasás nagyon hasonló a klasszikus, papíralapú könyvekéhez. A lineáris szöveg e-könyves olvasása sokkal jobban hasonlít a nyomtatott könyv olvasásához, mint a számítógépes weboldalakon történő olvasáshoz.

Ha a legnagyobb online könyvkinálatból, az Amazonból akarunk e-könyvet vásárolni, nagy

világnyelveken kell tudnunk olvasni, mert szlovák könyvek nincsenek a Kindle számára.

A 15. századi könyvnyomtatás egyik vívmánya a nemzeti nyelvek és irodalmak térhódítása a középkori univerzális latinnal szemben. Ma fordított kulturális-kommunikációs fordulattal szembesülünk: az e-könyvek angolja latensen veszélyezteti a nemzeti nyelven való olvasást, amerikanizálódással fenyeget. Az európai nyomtatott könyvek olvasói a legrosszabb amerikai intellektuális rétegek e-könyveinek olvasóivá válnak.

A nagy elektronikus könyvterjesztőknek nincsenek évtizedes kiadói hagyományaik, viszont évtizedes kereskedelmi és innovációs sikereket értek el az információtechnológiában és az elektronikában. Ez a helyzet veszélyt jelent az európai kulturális értékekre és hagyományokra.

Umberto Eco szavaival élve „Európa nyelve a fordítás”. Ez alapvető eltérés az amerikai és európai kultúra között. Az USA az irodalom-fordításban mindössze 2–3 %-ot képvisel, és 2–3-szor kevesebb fordítást ad ki, mint a kis Csehország vagy Dánia, és nyolcszor kevesebbet, mint Németország.

A nagy kereskedők, mint az Amazon, globális piacokra törekednek, ezért számukra a mindenhol keresett bestsellerek lényegesek (angolul vagy még egy-két világnyelven). Az amerikai globális törekvésekkel szemben a nemzeti nyelvű e-könyvek tömeges kiadása lehet válasz.

Az e-könyvek sorsa a könyvtárak sorsát is meghatározza. A kérdés, hogy mi lesz a nyomtatott könyvekkel, magában rejti azt is, hogy mi lesz a könyvtárakkal. A legkényelmesebb válasz az, hogy a szegények könyvtára lesz, akik nem tudnak e-könyveket venni. Ha azonban a könyvtárak küldetése erre a szintre süllyed, akkor a kultúra szférájából a szociális szférába kerülnek. Lehet, hogy a könyvtárak e-könyv-kölcsönzőkké válnak, mint a drezdai eBibo – virtuális nyilvános könyvtár, ahol az elektronikus dokumentumokat csak meghatározott időintervallumban lehet megnyitni (kölcsönözni) a számítógépen, a határidő lejártá után nem. Jelenleg az Amazon a legnagyobb könyvkereskedés és könyvkiadó

a világon, lehet, hogy a legnagyobb nyilvános könyvtár is az Amazon lesz?

(Prókai Margit)

Lásd még 30, 79

Információ- és kommunikációs technológia

71/2012

CAHILL, Kay: Going social at Vancouver Public Library : what the virtual branch did next. – Bibliogr. In: Program. – 45. (2011) 3., p. 259-278.

A Vancouveri Városi Könyvtár és a közösségi hálózatok: a virtuális fiókkönyvtár új törekvései

Honlap; Információtechnológia; Könyvtári hálózat; Számítógép-hálózat; Városi könyvtár

A szerző azt elemzi, hogy 2009-ben publikált írása, a *Virtuális fiókkönyvtár kialakítása Web 2.0-s eszközökkel a Vancouveri Városi Könyvtárban* (referátumát ld. a 290/2009. tételszámon a KF 2009. 4. számában) után eltelt két évben milyen újdonságokkal rukkolt elő a VPL a közösségi térben (www.vpl.ca).

Az új honlap bevezetése (2008) után tovább fokozták a városi könyvtár hálózati jelenlétét mind honlapjukon, mind a közösségi térben. A hálózati szolgáltatások fókuszában az a szemlélet áll, hogy a közösségfejlesztés modellje online legyen, és a közösséggel kívánságaik tereiben találkozzanak.

A hálózati csapat (2 fő) aktívnak bizonyult a közösségi média térben is, és viszonylag korán fogott olyan népszerű oldalak alkalmazásába, mint a Facebook vagy a Twitter. A közösségi kedvenc oldal (*Delicious*) is az új honlap része lett; ezt a könyvtár terjedelmes linkajánló gyűjteményének kezelésére használják. 2008 óta a hálózati csapat többféle Web 2.0-s és közösségi média eszközt próbált ki, újabb tereket hódítva

meg a könyvtár hálózati jelenlétének, miközben folytatták az addig elért sikereik alapján igazolást nyert tevékenységeket is.

A könyvtárak tudatában vannak annak, hogy olvasóik megtartásához szükséges a közösségi média eszközök alkalmazása, de szembesülniük kell azzal a problémával is, hogy mindezt csökkentett létszámmal és költségvetéssel kell tenniük. A VPL sikere azonban egyfajta minta arra, miképp alkalmazhatók ezek az eszközök az olvasók érdeklődésének felkeltésére, a közösség fejlesztésére és a források maximalizálására a költségvetések megnyirbálásának korában.

(Autoref.)

72/2012

CEYNOWA, Klaus: Informationsdienste im mobilen Internet : das Beispiel der Bayerischen Staatsbibliothek **In:** Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. – 58. (2011) 5., p. 247-255.

A Bajor Állami Könyvtár szolgáltatásai mobil interneten

Általános tudományos könyvtár; Információtechnológia; Online katalógus; Régi és ritka könyvek; Számítógép-hálózat

Abból a meggyőződésből kiindulva, hogy a digitális információ a közeljövőben elsősorban vagy szinte kizárólag mobil szolgáltatásként fog megjelenni, a Bajor Állami Könyvtár digitális szolgáltatásait fokozatosan ebben az innovatív technológiai környezetben fogja nyújtani. Elsőként a mintegy 10 millió címet tartalmazó online katalógust és a teljes könyvtári honlapot tervezték és programozták át generikus mobil alkalmazásra, amely minden jelenlegi okostelefonos böngészőn fut. Következő lépésként a könyvtár gyűjteménye 50 digitalizált darabját kínálta „Híres könyvek – a Bajor Állami Könyvtár kincsei” címmel iPad- és iPhone-alkalmazásként. Az „Iszlám könyvek – a Bajor Állami Könyvtár keleti kincsei” alkalmazás 2011 tavaszán kezdődött. Jelenleg a könyvtár ún. „kiterjesztett

valóság” (augmented reality) alkalmazásokkal kísérletezik. A „II. Lajos” alkalmazás során interaktív kiterjesztett valóság alkalmazás keretében a könyvtár multimédiás tartalmat kínál a híres „Hattyúkirályról”, geokódolással csatlakozva a király életének jelentős színhelyeihez, pl. Neuschwanstein kastélyához. A cikk bemutatja a Bajor Állami Könyvtár innovatív szolgáltatásait, bepillantást nyújtva a technikai megvalósításba, és értékeli a mobil internetes könyvtári szolgáltatásokban rejlő kihívásokat, lehetőségeket és korlátokat.

(Autoref.)

73/2012

GAMBARI, Stefano: Marketing e promozione dei servizi di biblioteca tramite i codici QR. – Bibliogr. a jegyzetekben **In:** Bollettino AIB. – 51. (2011) 1-2., p. 47-61.

Res. angol nyelven

A könyvtári szolgáltatások marketingje és népszerűsítése QR-kódok segítségével

Információtechnológia; Könyvtárpropaganda

A kereskedelemben és a reklámparban immár elterjedt technológia, a QR (*Quick Response*) kód az az okosabb telefonokkal leolvasható fekete és fehér képpontokból álló négyyszög, ami szórólapokon, újságoldalakon, vagy akár üzleti névjegyeken is megjelenik. Leolvassva illetve a megfelelő (*QR reader*) szoftverrel dekódolva a használó különböző típusú adatokhoz jut, melyeket azután saját céljaira fel tud használni, legyen az egy egyszerű elolvasható szöveg (amelyhez nem kellett hálózati kapcsolatot létesíteni), vagy egy webhely megnyitása, egy blog elérése, videó megtekintése. De a közölt adatot – pl. egy rendezvény idejét – akár azonnal be is lehet menteni a mobil naptárába, a lehetőségek meglehetősen sokfélék.

Az 1994-ben (egy japán cég által) kifejlesztett eszközt az ISO 2000-ben szabványosította. 4296 alfanumerikus és 7089 számjegy karak-

ter kódolására képes, így lényegesen több adat kódolt tárolására alkalmas, mint a vonalkód. A rádiófrekvenciás azonosítás (RFID) rendszere ma nagyobb kapacitású, azonban a QR nagy előnye a mobiltelefonnal való olvashatóság, azaz az azonnali hozzáférhetőség. Leginkább a reklámszakmában használatos, de pl. a német WWF már SMS-es adománygyűjtésre is felhasználta. Említést érdemel turisztikai-kulturális használata: az IBM *TagMyLagoon* projektje keretében Velence számos műemléke és a Peggy Guggenheim gyűjtemény műalkotásai mellett tűnnek fel a QR-kódok.

Paradox módon egy nyomtatott könyv is hipertextessé válhat a QR-kód révén, mely akár további információkat, akár videókat, képeket, térképeket stb. tehet hozzáférhetővé. Az első ilyen alkalmazások egyike egy Verne regény amerikai kiadása volt, amelyben a QR-kód többek között a könyvről való online beszélgetést, interaktív térképek használatát, sőt, adott helyről a további szöveg letöltését tette lehetővé (hogyan az olvasást bármilyen körülmények között folytatni lehessen). Az USA, Anglia és Ausztrália könyvtáraiban már használják ezt a technikát olyan alkalmazásokkal, mint pl. audiovizuális könyvtári kalauz vagy elektronikus adatforrások elérhetővé tétele. QR-kódok megjelenhetnek az OPAC-okban is, lényegesen megnövelve azok informatív kapacitását. Néhány olasz kezdeményezést említve az egyik római egyetemi könyvtár szolgáltatásának ismertetésére (a nyitvatartási időktől az elérhető elektronikus forrásokig) használja, Milánó közgazdasági egyetemének könyvtára a használóképzést népszerűsíti, Pistoia városi könyvtára pedig könyvajánlásra használja a QR-kódokat.

A QR-kódok könyvtári alkalmazása most fejlődik, és kísérleti jellegűnek tekinthető. Hatékony alkalmazásához az eddigi tapasztalatok, és a használók általi fogadtatása elemzésére lenne szükség. Az új technikától való elbűvöltség, és a fenntartó elbűvölésének szándéka helyett a Huddersfield Egyetem könyvtárához hasonló kísérleti projektek dönthetnék el alkalmazásának ésszerűségét. Ma egyre több az új kommunikáci-

ós eszköz és technológiai alkalmazás, ami üzleti sikerrel kecsegtet, és folyamatosan módosítja a viselkedési szokásokat és a szociális kapcsolatokat, ám ugyanígy egyre több a bizonytalan jövőjű újítás. Ezek egyike lehet a QR is, amit hamar felválthat egy másik, de mindenképpen alapjául, tárgyául szolgálhat az elektronikus/digitális információknak a folyamatosan fejlődő informatikai platformoktól való függősége, vagy éppen a digitális megosztottság témáiról szóló vitáknak.

(Mohor Jenő)

74/2012

KOSTURSKI, Kate: Handheld libraries 101 : using mobile technologies in the academic library In: Computers in libraries. – 31. (2011) 6., p. 11-13.

Könyvtár a kézben: mobiltechnológiák használata az egyetemi könyvtárakban

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyv; Információtechnológia; Telefon

2008-ban több mint 4 milliárd használó rendelkezett mobiltelefonnal, ami a világ népességének 61%-át jelentette. A mobiltelefonok használatában a 18 és 29 év közöttiek vezetnek, azaz a felsőoktatási hallgatók korosztálya. Az egyetemi könyvtárak felismerték ezt: egy 2009-es felmérés szerint e könyvtárak 65%-a kínál mobil eszközökön elérhető szolgáltatásokat, vagy tervezi azt.

A kezdő okostelefon-használók gondolkodhatnak egy mobiltelefonra optimalizált weboldalon, amit ráadásul könnyebb is technikailag létrehozni, mint egy hagyományos weboldalt. Készíthető ezen kívül önálló vagy az egyetemi alkalmazás részeként megjelenő okostelefon-alkalmazás is. Sok könyvtári adatbázis-szolgáltató (Westlaw, EBSCO, ScienceDirect, RefWorks) rendelkezik ilyennel, amelyet elérhetővé tehetünk a diákoknak. A hagyományos mobiltelefonokra is lehet kínálni egyszerű szöveges tájékoztató szolgáltatást.

MP3 lejátszókon vagy iPodokon kínálható video vagy audio túravezetés, amellyel az új diákok önállóan fedezhetik fel a könyvtárat.

Az e-könyv olvasókkal a szélesebb közönség csak az elmúlt 5 évben ismerkedett meg. Az e-könyv olvasók legújabb generációja lehetővé teszi a vezeték nélküli böngészést, tartalmak vásárlását vagy továbbítását ezekre az eszközökre. Vannak ugyan korlátok (monokróm képernyő vagy a fájlformátumok sokfélesége miatti nehézségek, a korlátozott tartalom), a használók azonban magukkal hozzák az e-könyv olvasókat a könyvtárba, és szeretnék is használni azokat. Az e-könyv olvasók szolgáltatási lehetősége a tartalomszolgáltatás. Ezzel egyetlen probléma van, hogy a szövegek ugyan könnyen átkonvertálhatók az e-könyv olvasó formátumára, gyakran azonban nehéz azt olvashatóvá tenni.

A táblagépek, mint például az iPad-ek segítségével adatbázisokban, katalógusban való keresések mellett cikkek letöltése is lehetséges minialkalmazásokkal, vagy a táblagép-formátumokra optimalizált weboldalakon keresztül. Emellett audiovizuális tartalmak vagy bármilyen dokumentumok, például e-könyvek megjeleníté-

sére is alkalmasak. Kísérleti projektek a legkülönbözőbb típusú könyvtárakban igazolták, hogy a táblagépek kényelmes hozzáférést kínálnak a könyvtári forrásokhoz, és újdonságuknál fogva vonzzák is a diákok figyelmét.

Az elektronikus tankönyvekkel való korábbi kísérletek vegyes eredményeket hoztak, hiszen a képernyőről való olvasás meglehetősen kényelmetlen volt. A lehetőség azonban, hogy könyvjelzőket tegyenek, jegyzeteket fűzzenek a szöveghez, illetve tartalmakhoz vezető linkeket helyezzenek el, változásokat hozhat a használat terén.

Nincs mindenkinek megfelelő megoldást jelentő mobiltelefon program, az azonban biztos, hogy amennyiben megnézzük, hogy használóink milyen mobil eszközökkel jelennek meg, és megpróbálunk nekik ezeken is szolgáltatásokat nyújtani, az a könyvtárunkat új fényben fogja láttatni a szemükben.

(Tóth Máté)

Lásd még 19, 40, 48, 60

Könyvtárgépesítés, könyvtárépület

Könyvtárépítés, -berendezés

75/2012

AMLINSKI, L. Z.: Organizaciâ vnutrennego prostanstva naučnyh bibliotek informacionnogo obšestva
In: Naučnye i tehničeskije biblioteki. – (2011) 8., p. 25-35.

A belső terek szervezése az információs társadalom tudományos könyvtáraiban

Építési terv; Könyvtárépület -tudományos és szak-könyvtár; Olvasóterem; Raktár

A konceptuális alapokat öt paradigmában lehet összefoglalni:

1. Olvasói övezet

A könyvár belső terének kialakításakor a cél az optimális feltételek megteremtése a fő feladat ellátásához, az olvasók kiszolgálásához. Amikor az információs infrastruktúra bárhol elérhető, az olvasók nemcsak a könyvért mennek a könyvtárba, hanem az ott-tartózkodás kényel-

méért is. A könyvtár épületét „belülről kifelé” kell tervezni a külső és belső jellemzők összhangjával. A helytelen „kívülről befelé” tervezés példája a Francia Nemzeti Könyvtár vagy a British Library.

Szemponatok a belső terek kialakításához:

- Széles alapterületű olvasói helyiségek.
- Az olvasói övezet térbeli, több síkú szervezése a hatékony kihasználást növeli. Míg a British Library-ben például a szintek vakfalakkal zártak, és nem egységes a térbeli szervezés, a berlini Állami Tudományos Könyvtárban a nyitott olvasói galériákon az olvasó a többi szintet is láthatja. Fontos a bútorok elrendezése: az aszimmetria, kisebb zónák kijelölése, az olvasói asztalok egy részének eltérő irányba állítása. A legjobb, ha egyszemélyesek az asztalok.
- Egyéni munkaszobák az olvasói térben: több változatot kell tervezni az egyszemélyes használatról a kis csoportokig. A blokkokba szervezett munkaszobáknak kapcsolatban kell lenniük egymással, a blokkok különböző geometriai alakzatokat képezhetnek. Az egyszemélyes munkaszobák vagy blokkok berendezésekor kerülni kell a vakfalakat, két munkaszobát átláthatóvá tehető üvegfalal kell elválasztani. A könyvtárak számítógépesítése az olvasói tér átalakítását vonja maga után. Az elektronikus katalógusok és állományok használata együtt jár az olvasói tér újratervezésével, gyakran bővítésével. Külön helyet igényel az olvasó és a könyvtáros közös munkája. Az olvasóknak könnyen kell tudniuk a szabadpolcokon keresni, és eljutniuk a szabadpolcos állománytól a katalógusokhoz.

2. A könyvtáros (bibliográfus) munkaterülete

Az olvasói igények mellett a könyvtáros érdekeit is szem előtt kell tartani, hiszen ez az ő munkahelye. Egész napját itt tölti nagy pszichológiai terheléssel járó munkával. Az olvasóknak a könyvtárhoz való viszonyában meghatározó a könyvtárosokról kialakult benyomásuk. A munkahelyek tervezésénél fontos a megfelelő megvilágítás, a klimatizálás, a bútorok elrendezése. A munkahely elhelyezését a könyvtáros feladata

(az olvasók segítése vagy az állomány védelme) befolyásolja.

3. Információs infrastruktúra

A könyvtáraknak meghatározott helyük van az információs infrastruktúrában, ugyanakkor ez az egyetlen olyan intézmény, amely közvetlen egyéni kapcsolatban van használójával. A korszerű könyvtárakban fejleszteni kell a szervezeti felépítést, külön helyiségekben a könyvtárosok, az informatikusok és más szakemberek munkáját egyesítő ún. infostúdiókat kell kialakítani.

4. Raktárak

A könyvtári állományok fejlődését mindig nehéz volt előre jelezni. A mennyiségi jellemzők alakulásától függetlenül betartandó szabályok: torony elrendezésű raktárak, a raktári terek bővítése ne zavarja a működő szállítási útvonalakat, a szolgálati tereket az alsóbb szinteken célszerű elhelyezni.

5. Számítógépes kommunikációs technológiák

A számítástechnikai kommunikációs hálózatok beépítése lényegesen hat a könyvtár belső architektúrájára, elsősorban az övezetek közötti kapcsolatokat biztosító terekre, mint az érkezési és ellenőrzési/belépési övezet, az új beszerzések feldolgozása stb. Az ellenőrző pont előtti övezetet jól ki lehet használni (aktuális regionális hírek, közérdekű információk, pultok felállítása az elektronikus katalógusokban történő kereséshez).

Az információs társadalomban nem csökken a könyvtárak szerepe, de a könyvtáraknak vonzóknak kell lenniük, amit a belső terek helyes szervezésével, a barátságos légkörrel, a könyvtár használatához szükséges feltételek nyújtásával lehet elérni.

(Viszocsekné Péteri Éva)

76/2012

GISOLFI, Peter: This old library : transforming existing libraries into sustainable structures **In:** American libraries. – 42. (2011) 3/4., p. 38-40.

Régi könyvtáráépületek fenntarthatóbbá tétele

Átépítés; Könyvtáráépület

Az Egyesült Államokban élő 300 millió ember a világ teljes népességének csupán a 4,3%-a, azonban ők felelősek a világ energiafelhasználásának a 21%-áért. Ennek a 21%-nak a 43%-át fűtésre, hűtésre, épületek építésére fordítják. Folytatva a matematikát: a világ energiafelhasználásának a 9%-a egyesült államokbeli épületekre megy el. Jelentős erőfeszítések történnek és történtek eddig is energiatakarékos épületek felhúzására, azonban azt általában senki nem kérdezi meg, hogy valóban szükségesek-e ezek. Gyakran miután felépítették az újat, megmarad a régi is, amelyet tovább fűtenek, hűtenek. Valódi megoldást tehát a régi épületek energiatakarékosabbá tétele jelenti.

A könyvtáráépületek átalakítása különösen fontos. A könyvtárakat sokan látogatják, az épületeket hosszú távra tervezték, és rendszerint stabil belső klímával rendelkeznek (ez az állományvédelem miatt is fontos), ami összhangban van a korszerű energiatakarékosági stratégiákkal. Egyszerű megoldásokkal is nagy lépéseket tehetünk a fenntarthatóság felé. A régi gépészeti megoldások rendszerint nem hatékonyak. A főbb elemek (bojlerek, kompresszorok, hűtőtornyok) cseréje könnyen jelenthet akár 20%-os energiamegtakarítást. A világításon is sokat lehet spórolni a rendszerek modernizálásával. A régi könyvtáráépületeken rendszerint nagy ablakok vannak, ami kedvez a természetes fény beáramlásának. A lámpák tudatosabb használatával, vagy fényérzékelő szenzorok beépítésével el lehet kerülni, hogy megfelelő fénymennyiség esetén is égjenek a villanyok. Az egyrétegű ablakok duplaüvegesre cserélése hamar megtérülő befektetés, ahogyan az épületek külső szigetelésének javítása is.

Ambiciózusabb célokhoz jelentősebb átalakítások szükségesek. Ilyen lehet például a régi falazatok modernizálása a hő hatékony benntartása érdekében. A melegebb hónapokban az ablakon bejövő fény is melegíti az épületet, tovább terhelve a légkondicionáló rendszert. Lombhullató fák ültetésével, külső vagy belső árnyéko-

lással orvosolható a probléma. Nagyon jelentős átalakítást igényel a geotermikus energia használata fűtésre és hűtésre. Annak ellenére, hogy a hőszivattyúk elektromos árammal működnek, egy modern rendszerrel akár 40%-os energiamegtakarítást is elérhetünk. Egyre fejlettebb napkollektorok és szélkerekek állnak rendelkezésre. Amennyiben nagy a tető felülete, ezekkel az eszközökkel is sokat lehet spórolni.

A könyvtár környékén is változtatásokra lehet szükség, hogy a környék maga is a fenntarthatóságot szolgálja. A legújabb szabályozás szerint a csapadékvizet úgy kell elvezetni, hogy az helyben maradjon. A külvárosi könyvtárak mellett gyakran vannak parkolóházak, amelyek egyrészt napkollektorokkal is befedhetők, hogy ne az autók forrósítsa fel a nap, hanem energiát termeljen; másrészt jó vízáteresztő képességű anyaggal lefedve több vizet tarthatnak meg. A zöld környezet megteremtése és ápolása általában a fenntarthatóság irányába vezet.

A 30–50%-os energiamegtakarítás csak a fűtési-hűtési, valamint a világítási rendszerek modernizálásával könnyen elérhető. Ambiciózusabb cél lehet a 70–80%-os spórolás. Ez a fentiekén túl jelentősebb átalakításokat kíván az épületen (árnyékolás, szigetelés, nap-, szél-, vagy geotermikus energia felhasználása). A zero kibocsátású épület az ismertett technikák közül valamilyen nyelven az alkalmazásával érhető el. Ez utóbbi jelentheti az ideális célt a jövőre nézve.

A könyvtárakat sokan látogatják, így mint követendő példák fontos szerepet tölthetnek be a fenntartható gyakorlatok elterjesztésében. A változtatások fokozatosan is bevezethetők, mérhető eredményeket és jelentős megtérülést produkálva.

(Tóth Máté)

Lásd még 12, 24

Számítógépes könyvtári rendszerek

Lásd 23

Számítógép-szoftver

77/2012

WAGNER, Dora – GERBER, Kent: Building a shared digital collection : the experience of the cooperating libraries in consortium. – Bibliogr. In: College & undergraduate libraries. – 18. (2011) 2-3., p. 272-290. *Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Integrált gépi rendszer; Szoftver-választás*

A rendelkezésre álló digitális lehetőségeket felismerve nyolc minnesotai oktatási intézmény könyvtára a korábbi konzorciumi kapcsolatokra építve kipróbálta egy digitális forráskezelő rendszer (Digital Asset Management System=DAMS) közös használatát. Az intézmények a CONTENTdm rendszert választották, a cikk azokról a tapasztalatokról, mérlegelési szempontokról számol be, amelyeket a konzorcium számára életképesnek bizonyuló szoftver kiválasztása során szereztek. Kitér a költségek megosztásának elveire, a hardver beszerzésére, a konzorciumnak a szoftver vásárlása és alkalmazása során szerzett tapasztalataira, a kommunikáció formális csatornáira és a bevált gyűjtési irányelvekre. Végül a szerzők bemutatják a résztvevők által kihasznált lehetőségeket, a kihívásokat és az eredményeket.

(Autoref.)

Elektronikus könyvtár

78/2012

ARANO, Silvia [et al.]: La comunidad «Recursos y datos primarios» de la Universitat Pompeu Fabra : los repositorios institucionales como infraestructuras científicas : estudio de caso. – Bibliogr. In: Revista española de documentación científica. – 34. (2011) 3., p. 385-407.

Res. angol nyelven

Az intézményi repozitórium mint a tudományos infrastruktúra része. Esettanulmány a barcelonai Pompeu Fabra Egyetem „források és elsődleges adatok” adatbázisairól

Adatbázis; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség

Az OpenDoar (www.opendoar.org/index.html) adatai szerint 2011 januárjában 1847 regisztrált repozitórium volt nemzetközi szinten, köztük 1508 (azaz több mint 80%) intézményi. Azonos a helyzet Spanyolországban is: a 68 repozitórium 81%-a (szám szerint 55) intézményi.

A repozitóriumok igen sokféle digitális dokumentumot tartalmaznak, azonban azok döntő többsége (világszerte és a spanyoloknál is) folyóiratcikk, második helyen a disszertációk állnak. A nemzetközi mezőnyben a nem publikált kutatási jelentések, konferencia anyagok, könyvek és könyvrészletek, multimédiás és audiovizuális anyagok, majd az oktatási segédletek következnek. (A spanyol repozitóriumokban a tanulmányi-oktatási anyagok állnak a harmadik helyen. A további sorrend hasonló.) Lényegesen kisebb, de a legutóbbi időkben erősen növekvő a kutatási adatok (gyakori elnevezéssel elsődleges adatok) mennyisége. Ide tartozónak tekintik a modelleket és szimulációkat, megfigyeléseket, a derivált és a referencia-adatokat és a kiegészítő anyagokat (mint pl. kódolási útmutatók, vezérfonal a kérdezők számára stb.).

A barcelonai Pompeu Fabra Egyetem (UPF) alkalmazott nyelvészeti intézete 1994 óta folytat kutatásokat különösen a nyelvfeldolgozás és a matematikai nyelvészet területén szükséges forrásokkal, a létrehozásukhoz, kezelésükhöz, értékelésükhöz szükséges technológiák fejlesztése és alkalmazása terén. 2004 óta vesznek részt több európai projektben, mint a CLARIN (*Common Language Resources and Technologies Infrastructure*), CLARA (*Initial Training Network for Common Language Resources and their Applications*), mindkettő a humán és társadalomtudományi kutatások infrastruktúrájának megteremtésén munkálkodik, vagy a PANACEA (*Platform for the*

Automatic, Normalized Annotation and Cost-Effective Acquisition of Language Resources for Human Language Technologies) és a FlaReNet (*Fostering Language Resources Network*).

Mindezek működéséből (és más nemzetközi tapasztalatokból is) nyilvánvaló, hogy a tudományos infrastruktúra működéséhez igen nagy szükség van a nyílt hozzáférésű repozitóriumokra, azok tartalmára és azon belül is a nem publikáció (megírt szöveg) jellegű anyagokra. Többek között ilyeneket is tartalmaz az UPF e-Repository elnevezésű intézményi repozitóriuma, mely az egyetem könyvtára és informatikai szolgálata közös fejlesztésében 2009 közepén kezdte meg nyilvános működését. A „szokásos” (cikkek, könyvek, kongresszusi anyagok, tanulmányi segédletek stb.) tartalmak mellett az alkalmazott nyelvészeti intézet által kifejlesztett, illetve összegyűjtött „eszközök és források” gyűjtemé-

nyét, valamint a szakdolgozatok és értekezések elsődleges adatait (a teljes kutatási háttérrel, amit az eddigi gyakorlat szerint CD-ROM-on csatolnak a dolgozathoz) is hozzáférhetővé teszi.

Az ilyen jellegű tartalmak hozzáférhetővé tétele a jelentős előnyök mellett gondokat is okoz: a megőrzésüket, kezelésüket, hozzáférésüket biztosító szoftverek éppen úgy, mint a nyilvántartásukat, kereshetőségüket biztosító metaadatok (pl. a Dublin Core) a publikáció-jellegű, illetve multimédiás digitális objektumokhoz kötődnek, így kevésbé alkalmasak a más jellegű anyagok kezelésére. További megoldandó probléma az ilyen tartalmak szerzői (illetve szellemi tulajdon) jogi helyzete.

(Mohor Jenő)

Lásd még 66, 77

Kapcsolódó területek

Kiadói tevékenység

79/2012

MICCOLI, Sebastiano: Riflettendo sul futuro del libro : il secondo Forum Unesco sulla cultura e le industrie culturali In: Bollettino AIB. – 51. (2011) 1-2., p. 13–24.

Res. angol nyelven

Megjegyzések a könyv jövőjéről. Az UNESCO második fóruma a kultúráról és a kulturális iparról

Elektronikus könyv; Konferencia -nemzetközi; Könyvkiadás; Könyvtárpolitika; Prognózis; Szerzői jog

A Monzában 2011 júniusában tartott második UNESCO-világforumot a kultúráról és a kulturális iparról „A holnap könyve, az írott szó

jövője” témának szentelték. Három alapvető kérdésre fordítottak különös figyelmet: az elektronikus könyvhez illeszthető új gazdasági modell szükségességére, a szellemi tulajdon jog fogalma újragondolására és a könyvtár funkcióira a digitális környezetben. Az első témában éles ellentét rajzolódott ki két felfogás között. Az egyik szerint a nyomtatott könyv mint a kiadói ipar fő terméke még hosszú életű lesz, melyet kiegészítőként fog kísérni a kisebbségben lévő elektronikus médium. A másik álláspont szerint a könyvforma fejlődése a digitális környezetben olyan tulajdonságokat hoz, amelyek teljesen inkompatibilisek a kiadói iparnak az utóbbi százötven évben kialakult struktúráival. Azaz: a könyv világában kialakult üzleti modell kell (lehet) alkalmazni a digitális termékekre is, megállapodásokat kell kötni (pl.: *Mondadori – Vodafone*), és fel lehet lépni a könyvtár verseny-

társaként is (pl.: e-könyvek online kölcsönzése). Vagy: az írók és az olvasók új generációjának gyakorlatahoz (*self-publishing*, blogok, független szerzők, közösségi hálózatok stb.) igazodva, merőben új, a digitális környezetben működő modellt kell kialakítani.

A szerzői joggal nem az a baj, amit szabályoz, hanem amit nem sikerült még szabályoznia, arra ugyanis szükség van, hiszen ösztönzi a kreativitást. Egy másik nézet szerint viszont el kell törölni vagy legalább is radikálisan átalakítani, mivel jelenlegi formájában kártékonyan gátolja a művek és az ismeretek áramlását. A *copyright* fenntartandó mint védelem az informatikai kálózkodás ellen, különben a kiadói ipart ugyanolyan károk fogják érni, mint amiket a zeneipar elszenvedett. A negyedik nézet szerint a *copyright* és eszközrendszere megőrzendő, azonban olyan hibrid formában, mely együtt tud élni az olyan új modellekkel és mozgalmakkal, mint a *copyleft*, *fair use*, *Creative Commons*, *Open Access* stb.

A könyvtárak gyűjteményében „dematerializálódás” megy végbe: a francia nemzeti könyvtár 2012-re természettudományi és műszaki tárgyú

gyarapításának 80%-át digitális formátumúnak tervezi, és más könyvtárakkal együttműködve a fizikai helyett a távoli hozzáférést részesíti előnyben. Egy másik előadó szerint a digitalizálás nem cél, hanem eszköz az új formájú könyvtárak létesítéséhez, amelyek a kutatás és a fejlődés valódi motorjai, a kultúra terjesztése új formáit kidolgozó kutatóhelyek, és hidak két korszak között. A digitális dokumentumok tárai csak részben lehetnek hasonlatosak a könyvek hagyományos táraihoz, inkább szolgáltatási struktúrákként kell működniük. Szükségességüket szolgáltatásaik megbízhatósága igazolja, szemben a *Google Books* 28 százaléknyi hibájával (amit az egyik amerikai előadó mért). Ennek ellenére van, aki a használók igényeinek való megfelelést fontosabbnak tartja, mint a szabványosítást.

A fórum három napja a könyv lehetséges jövőjének olyan számos változatát mutatta fel, hogy abból csak egy tanulság vonható le: egy hosszú utazás még csak most kezdődik el.

(Mohor Jenő)

Lásd még 4, 5, 7, 70

Az ismertetett cikkek forrásai

ABI-Technik (DE)

American libraries (US)

Aslib proceedings (GB)

Biblioteka (RU)

Bibliotekarz (PL)

Bibliotekovedenie (RU)

Bibliothek (DE)

Bollettino AIB (IT)

Bulletin des bibliothèques de France (FR)

Cataloging & classification quarterly (US)

Collection management (US)

College & undergraduate libraries (US)

Computers in libraries (US)

Čtenář (CZ)

31. (2011) 3.

42. (2011) 3/4., 5/6., 7/8.

63. (2011) 2/3.

(2011) 6.

(2011) 4.

(2011) 3., 4.

35. (2011) 3.

51. (2011) 1-2.

56. (2011) 5.

49. (2011) 3., 4.

36. (2011) 3.

18. (2011) 2-3.

31. (2011) 4., 5., 6.

63. (2011) 7/8.

Documentaliste (FR)	48. (2011) 2.
Education for information (I)	28. (2010/2011) 1.
The electronic library (I)	29. (2011) 5.
IFLA journal (I)	37. (2011) 3.
Information outlook (US)	15. (2011) 5.
Information technology and libraries (US)	30. (2011) 3.
Information Wissenschaft und Praxis (DE)	62. (2011) 4.
Interlending & document supply (GB)	39. (2011) 3.
The international information & library review (I)	43. (2011) 3.
The journal of academic librarianship (US)	37. (2011) 5.
Journal of access services (US)	8. (2011) 3.
Journal of documentation (GB)	67. (2011) 2.
Journal of electronic resources librarianship (US)	23. (2011) 3.
Journal of information science (GB)	37. (2011) 5.
Journal of librarianship and information science (GB)	43. (2011) 3.
Journal of library administration (US)	51. (2011) 5-6.
Journal of the American Society for Information Science and Technology (US)	62. (2011) 7., 8.
Knižnica (CZ)	12. (2011) 7/8., 9.
LIBER quarterly (I)	21. (2011) 1.
Library hi tech (US)	29. (2011) 3.
The library quarterly (US)	81. (2011) 2.
Mitteilungen der Vereinigung Österreichischer Bibliothekarinnen & Bibliothekare (AT)	64. (2011) 2.
Naučnye i tehničeskie biblioteki (RU)	(2011) 8.
New review of academic librarianship (GB)	17. (2011) 2.
Program (GB)	45. (2011) 3.
Revista española de documentación científica (ES)	34. (2011) 3.
Scandinavian public library quarterly (Sx)	(2011) 3.
The serials librarian (US)	61. (2011) 2.
Technical services quarterly (US)	28. (2011) 3.
Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (DE)	58. (2011) 5.